

Indhold

G216

Votivfund fra Sten og Broncealder
Mands og Kvindegrave Broncealder
Betalingsmidler i Broncealder
Gravhøje fra "

Forhistoriske Fonde

Lerkar Stenalder

Jattestue Alsberg

Broncealdersfund fra Thorups

Nye Fund fra yngre Broncealder

Gravpladsen ved Ryomgaard

Fund af græske og Romerske

Oldsager

Guldfund efter romersk Jernalder

MEDDELELSER FRA DET KGL. MUSEUM FOR DE
NORDISKE OLDSAGER.

Det har i Aarenes Løb bestandig vist sig vanskeligere at lade Bearbejdelsen og Publicationen af det archæologiske Stof i Museet for de nordiske Oldsager endog nogenlunde holde Skridt med de uafbrudt tilkommende Forøgelser. De fuldstændige Fortegnelser over den aarlige Tilvæxt, hvormed der begyndtes i 1820, maatte man snart opgive at fortsætte; men man kunde dog i en lang Aarrække, indtil 1850, publicere idetmindste de vigtigste nye Fund. Et Forsøg paa at gjenoptage dette Arbeide gjordes atter i 1868, da der fremkom en samlet Udsigt over Museets Forøgelser i Løbet af 5 Aar; men siden da er der kun blevet fremlagt de Partier af det nye Stof, som kunde finde en Plads i større Arbeider og sammenhængende Undersøgelser, medens hele Resten endnu venter paa at bearbejdes og lægges til rette for en Benyttelse.

Det store Stof, som saaledes foreligger til Behandling, turde det dog nu ikke være heldigt at fremlægge paa samme Maade som tidligere, enten i aarlige Publicationer eller i topographisk og chronologisk ordnede Udsigter for en længere Aarrække. Det vil sikkert være at foretrække, at Stoffet behandles gruppevis, efterhaanden som visse Partier særlig egne sig dertil, og da navnlig naar de kunne opfattes paa en ny og rigtigere Maade eller væsentlig bidrage til Be-

svarelsen af tvivlsomme Spørgsmaal. Dette har været bestemmende ved Valget af det Materiale, som forelægges i de følgende Meddelelser.

Votivfund fra Sten- og Bronzealderen.

En af de interessanteste Tydninger af archæologiske Forhold, som overhovedet er fremsat, gjælder de saa paa-faldende talrige Fund af Sten- og Bronzesager, som fremdrages i vore Moser eller optages ved Markarbeide udenfor Gravene¹). Naar det med Sikkerhed vides, at »disse Nedlægninger staa i Forbindelse med en almindelig religiøs Skik, og at de maa opfattes som Ofringer til Guderne, der i den fjærne Oldtid dyrkedes i Form af Søer, Floder, Lunde og store Stene«, har man heri et Udgangspunkt for Opfattelsen af en stor Fundgruppe, og Veien er aabnet til en for Archæologen saare vanskelig tilgængelig Side af Oldtidens Liv. Men denne Forklaring er hidtil kun blevet modtaget med meget Forbehold. Man har høist indrømmet Muligheden af et saadant Forhold, og ved Siden heraf ere oftest de ældre Forklaringer af disse Fund blevne mere eller mindre bestemt fastholdte, at de ere hengjemte Sager, Skatte, Vareforraad og Arbeideres Eiendele, eller at de rent tilfældig ere blevne tabte i Vand og dækkede af Jord. Men i det Hele hersker der en vis Usikkerhed ved Behandlingen af disse Fund, skjøndt dog en Offergave til Guderne maatte kunne adskilles fra en skjult Skat, og denne atter maa vare forskjellig fra Indholdet af en Metalstøbers Skrin eller fra tilfældig tabte Sager²).

¹) J. J. A. Worsaae: Om Mosefund fra Bronzealderen (Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1866).

²) Om Opfattelsen af disse Fund se navnlig: C. Engelhardt, Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1868 S. 121, 141; E. Vedel, sammesteds 1885 S. 88, 112; Sophus Müller, sammesteds 1876

Der turde saaledes være al Anledning til, ved Publicationen af nyt Materiale at fremdrage just saadanne Fund, forsaavidt der er tilkommet noget, som væsentlig bidrager til at fjærne den nu raadende Usikkerhed, og dette er virkelig Tilfældet. Museet er i de senere Aar blevet forøget med et ikke ringe Antal Fund af en eiendommelig Art, som, saavidt det skjønnes, give et sikkert Fodfæste i den nævnte Sag, nemlig Fund, som indeholde en større eller mindre Række Gjenstande af *en og samme Form*, en bestemt Art af Vaaben, et enkelt Slags Redskaber, visse ensartede Smykker. Disse savnedes vel ikke ganske tidligere, hvad der vil fremgaa af den følgende Udsigt, som ogsaa strækker sig til Museets ældre Materiale og til flere andre Samlinger¹⁾; men de vare ikke hidtil opfattede som noget særligt eller i Museet samlede i egne Grupper, saaledes som det nu er Tilfældet. Efter en fuldstændig Redegjørelse for den hele Række af disse henved 180 Oldsagfund, under Medtagelse af

S. 269; O. Montelius, Sveriges forntid, Text I S. 149, Bohuslänska fornsaker, Bihang S. 28; O. Rygh, Aarb. f. nord. Oldkynd. 1877 S. 117, 136, Christiania Vidensk. Selskabs Forhandl. 1876 Nr. 9; Werlauff, Udkast til den nordiske Archæologis Historie (Skand. Lit. Selsk. Skr. I); E. Chantre, L'âge du bronze I S. 85; J. Evans, Bronze age S. 457; G. Bellucci, Sulla fonderia-officina di Bologna: Castelfranco, Bullettino di Paletnologia Italiana, Anno VIII, 1882, Nr. 12; Pigorini, Il museo prehistorico di Roma 1881.

1) Ved en særdeles velvillig Imodekommen fra mange Sider, hvorfor der her bringes en erkjendtlig Tak, kan der meddeles Oplysninger fra Museerne i Aarhus og Randers og fra private Samlinger, tilhørende: Godseier C. J. v. Arenstorff, Dronninggaard; pr. Læge A. Boeg, Nykjøbing p. M.; Smed Christensen, Skive; Geheimeraadinde Classen, Corselitze; pr. Læge W. Dreyer, Norre Aaby; Etatsraad N. H. Holst, Kjøbenhavn; pr. Læge O. Lassen, Randers; Landinspecteur J. Lind, Nykjøbing p. M.; Captain A. P. Madsen, Kjøbenhavn; pr. Læge Neergaard, Grenaa; Districtslæge Rosen, Storeheddinge; Hofjægermester Steensen de Leth, Høiriis; Prokurator Thomsen, Næstved; Bogholder Thomsen, Viborg; cand. L. Zinck, Kbhvn.

alle Enkeltheder, som maa antages at være af Betydning for deres Opfattelse, vil det utvivlsomt vise sig, at idetmindste disse Nedlægninger ere Udtryk for en almindelig religiøs Skik.

Fra *Stenalderen* foreligger der 38 Fund, som alene indeholde Oxer uden Bane, i forskjelligt Antal: to Stykker (1-15), tre (16-23), fire (24-29), fem (30-31), sex (32-35), syv (36-37), otte (38)¹⁾.

1) Oxer uden Bane:

1. Viemose, Præsto Amt. Mus. N. 7740.
2. Nørre Harridslev, Hjørring Amt. Mus. N. A 3977.
3. Bagterp, Hjørring Amt. Mus. N. A 806.
4. Strobj-Egede, Præsto Amt. Mus. N. 10630.
5. Gjedsted, Viborg Amt. Mus. N. 10969.
6. Nylarsker Sogn, Bornholm. Mus. N. A 943.
7. Minkemark, Holbæks Amt. Mus. N. A 866.
8. Gladsaxe Sogn, Kjøbenhavns Amt. Mus. N. 12346.
9. Corselitze, Maribo Amt. Geheimeraadinde Classens Samling.
10. Petersminde, Maribo Amt. Samme Samling.
11. Ertebølle, Aalborg Amt. Læge W. Dreyers Samling.
12. Torpe, Præsto Amt. Procurator Thomsens Samling.
13. Høiriis, Thisted Amt. Hofjægermester Steensen de Leths Samling.
14. Nyker Sogn, Bornholm. Mus. N. A 788. Ved Grøftegravning paa flad Mark traf man paa en lille Stenkiste, c. 1' i Firkant, dækket af en noget større Sten og "fyldt med Aske og Kul". Oxerne stode opreiste ved Siden af hinanden indeni Stenkisten. Jvf. ndfr. S. 223 Nr. 20.
15. Lyngby Torp, Hjørring Amt. Mus. N. A 1858. Slibningen er paabegyndt ved begge Stykkerne.
16. Borreby, Sorø Amt. Mus. N. A 5979.
17. Usserød, Frederiksborg Amt. Mus. N. 10556.
18. Jegstrup, Nørlyng Herred, Viborg Amt. Mus. N. A 5691.
19. Kallerup, Kjøbenhavns Amt. Mus. N. 16061.
20. Fovlum, Viborg Amt. Læge W. Dreyers Samling.
21. Ellede, Holbæks Amt. Cand. L. Zincks Samling.
22. Gaarden Strandet, Viborg Amt. Smed Christensens Samling.
23. Hestehaven, Dronninggaard, Hjørring Amt. Oxerne ere af Grønsten. De laa ovenpaa hinanden, adskilte ved Lag af Bark. Godseier C. J. v. Arenstorffs Samling.
24. Hvirring, Aarhus Amt. Mus. N. A 980.

Forskjellen i Oxernes Værd er meget stor. Hvad først Størrelsen angaar, indeholde de fleste Fund kun store, endog ualmindelig store Stykker, der ofte ere ikke ubetydelig over 10" lange (f. Ex. 1-7, 16-18, 24, 28, 29, 32, 34, 38), og til et af disse Fund horer den største Ox, som vides hidtil at være funden i Norden, 17³/₄" lang (18, Fig. 1). Andre Fund bestaa derimod af tarvelige Stykker af langt ringere Størrelse (f. Ex. 2, 3, 6, 20, 33, 37), og undertiden findes fortræffelige og middelmaadige Stykker ved Siden af hverandre (24). Forarbejdningen er dernæst meget forskjellig. Over Halvdelen af Fundene bestaar vel udelukkende af fuldt færdige Oxer, smukt slebne, oftest paa alle fire Sider (1-5, 7, 8, 11, 16-20, 24, 28-30, 34, 36); men i andre Fund forekommer der alle Grader af større eller mindre Fuldenhed: Ved Siden af 7 fuldt slebne Stykker findes et enkelt, som kun er tillugget (38) — af en Række fuldstændig slebne Oxer har en enkelt en blot tillugget, altsaa enten ikke fuldendt eller paa ny skærpet Æg (32) — af tre slebne Stykker have de to Æggene opskærpede (19). Et Fund

25. Skovbygaard, Maribo Amt. Geheimeraadinde Classens Saml.
26. Eierslev, Thisted Amt. Landinspecteur J. Linds Samling.
27. Rindsholm, Viborg Amt. Naalemager Petersens Samling. Meddelt af Bogholder Thomsen. Viborg.
28. Horsens Sogn, Aalborg Amt. Mus. N. 11560.
29. Rønbjerg, Ringkjøbing Amt. Læge Boegs Samling.
30. Aastrup, Kjøbenhavns Amt. Geheimeraadinde Classens Samling.
31. Udby, Odense Amt. Læge W. Dreyers Samling.
32. Sipperup, Hammer Herred. Præsto Amt. Mus. N. 20531.
33. Sindal, Hjørring Amt. Mus. Nr. 2514.
34. Udbyover, Randers Amt. Randers Samlingen. Meddelt af Lærer R. C. Andersen.
35. Kægstrup, Præsto Amt. Procurator Thomsens Samling.
36. Knudsker Sogn. Bornholm. Aarb. f. nord. Oldkynd. 1885 S. 88.
37. Lind, Præsto Amt. Mus. N. 20091.
38. Staby Sogn, Ringkjøbing Amt. Mus. N. A 5700.

Fig. 1. $\frac{1}{4}$.

bestaar af en sleben og en usleben Oxer (2), et andet indeholder et kun tilhugget Stykke og et, hvis Tilslibning er paabegyndt paa en af Bredsiderne (6). To fuldt slebne Oxer ere optagne sammen med en, som paa Bredsiderne kun er delvis tilslebet, og med et fuldstændig uslebet Stykke (24) o. s. fr. Endelig indeholde adskillige af Fundene alene tilhuggede Oxer (9, 10, 12, 25-27, 31), og et enkelt bestaar endog af raa Forarbejder, i og for sig tarvelige Stykker og saa lidet udformede, at ikke engang Æggene ere nogenlunde til-dannede (35).

Forholdene, hvorunder alle disse Oxer ere fremdragne, falde under to Klasser, de samme som bestandig skulde omtales i det Følgende. 14 af Fundene skrive sig fra Moser eller Kjær (1-3, 5, 11, 12, 15, 19-21, 27-29, 31), hvor de vides at være optagne i en Dybde af 1', 2' og 3' (31; 20; 3, 15) og undertiden liggende paa den faste Undergrund (11, 31). Flere andre ere trufne liggende ved Siden af en stor Sten (6, 13, 24, 34, 36), i en Dybde af 1' og 3' (24, 6), eller under en stor Sten (7, 33); i et enkelt Tilfælde vare Oxerne omgivne af en Stensætning (14). Om alle de øvrige

Fund vides det kun, at de ere fremdragne samlede, ved Gravning, Pløining eller andet Markarbeide, og at de ikke skrive sig fra Grave eller Høie.

Det maa endnu her nævnes, hvad der ligeledes oftere vil blive fremhævet i det Følgende, at det ved flere af Fundene skjønnes, at alle Stykkerne ere huggede af samme Slags Flint, man skulde sige af samme Blok (navnlig 2, 9, 10, 16, 34, 36); men i andre Tilfælde er det ligesaa sikkert, at Flinten er uensartet (f. Ex. 21, 24, 31).

Af brede Meisler og Øxer med Bane kan der anføres 18 Fund, med to (1, 2), tre (3-7), fire (8-13), fem (14-15), syv (16-17) og elleve Stykker (18). Et af Fundene bestaar udelukkende af Hulmeisler (8), andre indeholde baade Stykker med ret- og med hulsleben Æg (3, 18), medens de fleste af de øvrige Stykker maa henregnes til brede Retmeisler¹⁾.

Der findes atter her en betydelig Forskjel i Stykkernes

¹⁾ Flint-Meisler og Øxer med Bane:

1. Skibsbj, Hjørring Amt. Mus. N. A 275.
2. Horne, Svendborg Amt. Captain Madsens Samling.
3. Uggerløse, Holbæks Amt. Cand. Zincks Samling.
4. Hyllested, Randers Amt. Læge Neergaards Samling. Meddelt af Dr. phil. Henry Petersen.
5. Halskov, Viborg Amt. Smed Christensens Samling.
6. Auderød, Frederiksborg Amt. Mus. N. 15485.
7. Rikkesminde, Odense Amt. Mus. N. A 6749.
8. Ukjendt Findested. Mus. N. A 6180.
9. Ved Thisted. Mus. N. A 1474.
10. Over-Vindinge, Præsto Amt. Mus. N. A. 5429.
11. Uggerløse, Holbæks Amt. Cand. Zincks Samling.
12. Asmild Sogn, Viborg Amt. Mus. N. 14817.
13. Mellem Øerne Gjol og Egholm i Limfjorden. De tre Øxer kom tilsyne ved Lavvandet, den fjerde laa lidt dybere nede i Sandet. Mus. N. 20194.
14. Stuby, Præsto Amt. Mus. N. 10256.
15. Skjerninge, Svendborg Amt. Mus. N. 27540.
16. Ledøie, Kjøbenhavns Amt. Etatsraad Holsts Samling.
17. Taarup, Randers Amt. Randers Samlingen. Meddelt af Lærer R. C. Andersen.
18. Skjævinge, Frederiksborg Amt. Mus. N. A 5684.

Værd og Brugbarhed, hvad det er nødvendigt nøie at lægge Mærke til for ret at forstaa den hele Fundgruppe. Enkelte Fund bestaa udelukkende af slebne og fuldt færdige Meisler (3), og i flere andre forekommer der en delvis Slibning: — slebne og kun tilhuggede Stykker ere optagne sammen (2, 6, 12, 13, 15) — med en Meisel, som er sleben paa begge Bredsider, er der fundet en anden, som kun har Slibning paa en af Siderne og en tredje kun tilhugget (5) — paa en Række slebne Stykker er Æggen usleben, altsaa enten ufuldendt eller opskærpet og derefter ikke paany sleben (14). Alle de øvrige Stykker ere uslebne og altsaa efterladte ufærdige, paa forskellige Trin i Tildannelsen, lige fra den første Begyndelse til den sidste og omhyggeligste Tilhugning. Nogle af Fundene indeholde smukke, endog ganske fortrinlige Stykker (1, 8), andre derimod kun middelmaadige, grovt behandlede (11) og næppe fuldt tilhuggede Meisler (4). Ved Siden af en Række gode Hulmeisler, der ere fuldt færdige til Slibning, findes der et enkelt Stykke, som langt fra er saa vidt, og et andet, der kun kan betegnes som et raat Forarbeide (16). I flere Fund findes der endelig alene plumpt tildannede Stykker, grove Forarbeider, man skulde sige raa Efterligninger af Meisler, som ogsaa i fuldendt Stand kun vilde være temmelig tarvelige Redskaber (9, 10, 18).

Idetmindste tre af disse Fund bestaa af Stykker, som ere gjorte af ganske ensartet Flint, saa fuldstændig ens, at man skulde tro, at de ere huggede ud af samme Blok (1, 8, 9); men mindst i to Fund er Flinten forskjellig (5, 18). Ni af Fundene ere opgravede af Moser (1, 2, 4-6, 10, 12, 14, 18), paa Bunden (5) eller i c. 3' Dybde (1), og i et enkelt Tilfælde ere Meislerne fundne paa en Grund i Stranden (13).

En tredje Form, som ligeledes forekommer i talrige Fund af ganske den samme Karakter, er den halvrunde Flint-Sav. Der foreligger fra forskjellige Egne af Landet 24 Fund,

indeholdende fra to indtil en Snes Stykker: to St. (1), tre (2-8), fire (9-13), fem (14-15), sex (16-17), syv (18), otte (19-20), ni (21), elleve (22), i et enkelt Fund en Snes St. (23) og i et andet et uvist større Antal (24)¹⁾. Kun et af Fundene indeholder Save af den korte, brede Form (13)²⁾;

1) Flint-Save:

1. Sosum, Frederiksborg Amt. Mus. N. 26765.
2. Kvorning, Viborg Amt. Mus. N. A 5902.
3. Bjelkerup, Præstø Amt. Mus. N. 2337. Den gamle Beretning (fra 1832) lyder paa, at de fandtes staaende jævnsides, tæt ved hverandre i »Kjefthoi«, men ikke i en Grav.
4. Ved Nestved. Mus. N. A 1669.
5. Vester Brønderslev, Hjørring Amt. Mus. N. A 2412.
6. Mellerup, Randers Amt. Randers Samlingen. Meddelt af Lærer R. C. Andersen.
7. Hobjerg, Randers Amt. Læge Neergaards Samling. Meddelt af Dr. phil. Henry Petersen.
8. Aalsrode, Randers Amt. Samme Samling.
9. Flade, Hjørring Amt. Mus. N. 4278.
10. Skjellerup, Randers Amt. Mus. N. 26792, 26794, 26807.
11. Bagterp, Hjørring Amt. Mus. N. A 797.
12. Ballerup, Kjøbenhavns Amt. Mus. N. A 2421.
13. Hastrup, Randers Amt. Randers Samlingen. Meddelt af Lærer R. C. Andersen
14. Sondersø, Odense Amt. Mus. N. 14641.
15. Ved Viborg. Læge W. Dreyers Samling.
16. Ukjendt Findested. Mus. N. MMXLII.
17. Holmgaard, Hjørring Amt. Mus. N. A 4029.
18. Tolstrup Sogn, Hjørring Amt. Mus. N. 13950.
19. Sengelose, Kjøbenhavns Amt. Mus. N. A 4010.
20. Demstrup, Randers Amt. Ved at borttage en temmelig stor Sten paa flad Mark fandtes under den en lille, firkantet Stensætning, hvori Savene laa tilligemed »Aske« og Brudstykker af Lerkar. Aarhus Samlingen N. 796. Meddelt af Overretssagfører Chr. Kjer. Jvfr. ovfr. S. 218 N. 14.
21. Olstykke, Frederiksborg Amt. Mus. N. 14899.
22. Hæbelstrup, Hjørring Amt. Mus. N. 22203.
23. Borreby, Sorø Amt. Mus. N. A 3514.
24. Glargaarde, Aalborg Amt. Randers Samlingen. Meddelt af Lærer R. C. Andersen.

²⁾ Som Worsaae, Nord. Oldsager 1859 Fig. 59.

sex af dem bestaa udelukkende af udpræget skjæve Stykker uden egentlige Savtænder (2, 4, 5, 9, 15, 18)¹). Alle de øvrige Fund have Save af den tredie Hovedform, langstrakte med lige eller noget indadbuget Æg, der oftest er forsynet med Savtænder²). I de fleste Tilfælde ere alle Stykker i samme Fund huggede af ensartet Flint, nøie overensstemmende i Farve og Structur, og tillige er oftest de forskjellige Stykkers Form og Maaden, hvorpaa de ere tilhuggede, saa fuldstændig den samme, at det maa antages, at de alle ere gjorte af samme Haand. I Modsætning hertil indeholde dog nogle af Fundene et eller flere Stykker, der baade ere gjorte af anden Flint end de øvrige og tillige ere afvigende i andre Henseender (5, 11).

Med Hensyn til Stykkernes Værd gjælder det samme som om Oxerne og Meislerne. Adskillige af Fundene bestaa af særdeles smukke, regelmæssig dannede, vel tilhuggede og tillige store Stykker, saa gode som de overhovedet forekomme; men der gives ogsaa Fund med mindre og temmelig tarvelige ja, næsten daarlige Save (12, 16, 21), og i et enkelt Tilfælde er det kun raat tilhugne Stykker og Forarbejder, der ere fuldstændig ubrugelige (4). En lignende Forskjel er der i andre Henseender. Der er Fund, hvori alle Stykkerne synes at være fuldstændig nye (15, 17), eller som indeholde enkelte nye eller tilsyneladende ganske ubrugte Stykker (3); men paa mangfoldige andre ses der tydelige Mærker af Slid langs med Æggen, eller denne er opskærpet efter at være blevet beskadiget (navnlig 10, 19, 22, 23).

Ti af disse Fund ere fremdragne af Moser eller tilgroede Kjær (1, 5, 9-12, 16, 19, 21, 22), hvor de efter Angivelserne have ligget i en Dybde af 3' eller 5' (9, 22). To af Fundene ere opgravede under en stor Sten (18, 20), og om de øvrige vides det kun, at de ere fremkomne ved forskjelligt Markarbeide.

¹) Anf. St. Fig. 57. — ²) Anf. St. Fig. 58.

Af andre Stenalder's Former foreligger der vel kun ringere Rækker af Fund; men flere af dem ere til Gjengjæld særlig vigtige for Forstaaelsen af disse eiendommelige Nedlægninger. Enestaaende med Hensyn til Antallet af ensartede Stykker er et Fund af 30 Spydspidser, der fremdroges ved Pløining paa lavtliggende Kjærjord (1). De laa samlede ovenpaa hverandre, de øverste c. 1' under Overfladen, de nederste paa den faste Lergrund. Det er ret vel tilhuggede Flintspyd; men ved nogle af dem er der det paa-faldende, at der findes store naturlige Huller i Flinten, hvad der selvfølgelig maatte medføre en betydelig Svaghed, og ved mange er Spidsen ikke tilhugget, idet der her endnu sidder en Del af Blokkens Skorpe; de ere altsaa ikke fuldstændig færdige. Paa én Undtagelse nær synes de alle at være fuldstændig ubrugte, og, som det sædvanlig bemærkes ved disse Fund, ere de huggede af ganske ensartet Flint.

Det samme gjælder om flere andre Fund af Spydspidser. c. 2' dybt i en Mose optoges 6 Forarbejder, de to ret vel tilhugne, men dog langt fra færdige, de øvrige kun saa vidt tildannede, at de have faaet en vis Lighed med Spydspidser; den naturlige Skorpe dækker endnu store Partier, og saa raa som disse Stykker ere, have de sikkert i Stenalderen kun havt en meget ringe Værdi (2). Særdeles omhyggelig tilhugne og fuldt færdige ere derimod tre store Spydspidser, som ligeledes skrive sig fra en Mose (3), og et enkelt smukt Stykke, der alene er bevaret af et Fund paa 11 ensdannede Spyd (4). Endnu kan nævnes en Samling af 18 gode Spydspidser, som optoges under en stor Sten. De stode opreiste, med Spidsen opad, adskilte i to Partier paa 6 og 12 St. (5) ¹⁾.

¹⁾ Spydspidser:

1. Skræm, Hjørring Amt. Mus. N. A 4130. 4186. Hovedform som Montelius, Atlas I Fig. 51.
2. Aalegaardsmose, Skræm Sogn, Hjørring Amt. Mus. N. A 4149.

Af Dolke kan der anføres fire Fund med tre (1-3) og fire Stykker (4). Der er dels udmærket smukke og fuldt tilluggede Dolke, indtil 11 $\frac{1}{4}$ " lange, med smalt, firsidet Greb (1, 2), dels fortrinlige Exemplarer af den elegantere Form med bredt, mod Enden udsvaiet Fæste (3-4). Ved Siden af disse forekommer dog, saaledes som det saa ofte er Tilfældet, et enkelt uanseligt Stykke, af tarveligt Arbeide og næppe færdig hugget (4). Nærmere Oplysninger om Fundforholdene foreligge ikke¹⁾.

Ogsaa simple og dagligdags brugte Redskaber findes nedlagte paa denne Maade. To gode, skeformede Skrabere, ensdannede og af samme Slags Flint, ere optagne sammen i en Mose (1). Et andet Fund bestaar af tre vel tilluggede Skrabere, de to af ensartet Flint (2), og ni ualmindelig store og smukke Stykker, alle ganske overensstemmende i Form og Ydre, ere fundne sammen, som det synes i en Mose (3)²⁾.

Vigtigere er det dog i denne Sammenstilling, at endog saa ringe Gjenstande som Flintflækker oftere findes nedlagte ganske paa samme Maade som de omtalte værdifulde Vaaben og Redskaber — i en Mose eller under en stor Sten — alene,

3. Moen. Mus. N. A 5694.

4. Holbæk Ladegaard. Cand. L. Zincks Samling N. 473.

5. Stevns. Præsto Amt. Districtslæge Rosens Samling. Meddelt af Forpagter Borries

¹⁾ Dolke:

1-2. Alslev og Corselitze. Falsters Sonder Herred. Geheimeraadinde Classens Samling. Som Worsaae, Nord. Oldsager 1859 Fig. 53.

3. Ukjendt Findested. Mus. N. 4176. Lignende Worsaae. Nord. Oldsager 1859 Fig. 52.

4. Ved Frederikshavn. Læge O. Lassens Samling.

²⁾ Skrabere:

1. Slagelse-Egnen. Mus. N. 22158.

2. Sparkjær. Viborg Amt. Mus. N. A 5003.

3. Stevns. Mus. N. A 6207. 6693.

uden at være blandede med Sager af anden Art¹⁾. Et af disse Fund bestaar af 33 fuldstændige Flækker og 16 Frag-
 menter, optagne ved Tørvegravning. De ere alle slagne af
 samme Slags Flint, og flere af dem passe sammen i Af-
 spaltningssfladerne; de
 ere saaledes utvivlsomt
 dannede af samme Blok.
 Dele af Flintens natur-
 lige Skorpe er bevaret
 paa adskillige Stykker,
 og der findes en Ryg-
 flække 3: den første Af-
 spaltning af den raat til-
 dannede Blok; men alle
 disse først afhuggede
 Spaaner ere kun ubruge-
 ligt Affald, som det er
 paaafaldende at træffe
 ved et i bestemt Hensigt
 nedlagt Fund. Mange af
 de egentlige Flækker ere
 iøvrigt ikke stort mere
 værd, idet de ere smaa,
 uregelmæssige eller rent
 ud mislykkede. Fundet
 er næppe blevet fuld-
 stændig optaget (1).

Af lignende Art er
 et andet Fund af 20

Fig. 2. $\frac{1}{3}$.Fig. 3. $\frac{1}{3}$.

¹⁾ Flækker:

1. Bangsbostrand, Hjørring Amt. Mus. N. A 1632.
2. Hong, Holbæks Amt. Mus. N. A 6072, 6231.
3. Mellem Frederiksborg og Holte. Mus. N. A 476.
4. Aastrup Sogn, Svendborg Amt. Mus. N. 8014.
5. Dalegaard, Bornholm. Mus. N. A 873.

Flækker foruden nogle Fragmenter (2). Ogsaa her findes Rygflækker og Affald, og flere af Stykkerne slutte noie sammen, hvad der ved Siden af Flintens Farve viser, at de ere udspaltede af samme Blok. Her ere Flækkerne derimod ualmindelig regelmæssige og smukke, og flere af dem naa en større Længde end noget hidtil kjendt Stykke af denne Art (Fig. 2 og 3). Det vides, at Fundet ikke er fuldstændigt.

Af et tredie Fund har Museet kun erholdt to ualmindelig smukke og lange Flækker, hvis Sideflader passe sammen; de fandtes tilligemed flere andre, som oiensynlig alle vare slagne af samme Blok (3). Fremdeles foreligger der en Beretning om et Fund af 7 store Flækker, som optoges samlede ved Grøftgravning (4), og af et større Fund paa 20 Stykker, der laa tæt op til og ind under en stor Sten, har Museet modtaget omtrent Halvdelen (5). Det er dels meget daarlige, eller næsten ubrugelige, korte og tykke Flækker, dels Stykker med tilhuggen Ryg langs med den ene Sidekant; men ogsaa disse ere kun høist tarvelige Redskaber.

Fig. 4. $\frac{1}{3}$.

Foruden de her opregnede Fund-Rækker, som selvfølgelig have en særlig Interesse ved, at de give gjentagne Exempler paa just de samme Forhold, kan der anføres forskellige enkelte Fund med Former af anden Art. Fra en Torvemose skrive sig 6 lange og vel forarbejdede Benmeisler, fuldkommen ens (1, Fig. 4); 3 slebne Smalmeisler af ensartet Flint og ganske overensstemmende Forarbejdning ere oploiede sammen (2); 2 ensdannede Knive, gjorte af tykke Flækker, ikke særlig gode og kun med let tilhuggen Ryg, ere optagne under en stor Sten (3); under samme Forhold er der fundet 4 hjerteformede og 1 bladformet Pilespids (4); 4 hjerteformede Pilespidser ere opgravede sammen

(5), og 4 ensdannede Knivsblad-formede Benstykker samt 4 større Flintflækker ere fremdragne ved Tørveskæring (6). Hermed er der for Stenalderens Vedkommende omtalt 103 Fund¹).

Fra *Bronzealderen* foreligger der ialt 73 Fund med Gjenstande af en og samme Art. Sjældnest forekomme i det Hele Vaaben og Redskaber, og i Sammenligning med de lange Rækker af Fund fra Stenalderen er Antallet her kun ringe; men til Gjengjæld ere Smykker og andre Gjenstande fra denne Periode særdeles hyppige i disse Fund.

Af Sværd og Dolke kjendes der foruden tre ældre Fund (1-3) to nyere med to og fire Stykker (4, 5). Det er dels fortrinlige Vaaben, saa smukke og gode, som de overhovedet kjendes (2), dels yderlig tarvelig forarbejdede Stykker (1, 3, 4). Paa flere Sværd med Grebspids (4) findes der ved denne Rester af den Harpixmasse, der sædvanlig i Bronzealderen brugtes som Kit til Udfyldning og som Bindemiddel. Her har den tjent til at fastholde Sværdgrebet, og det har saaledes ikke blot været selve Klingerne, som nedlagdes, men fuldt færdige Vaaben. Tre af disse Fund skrive sig fra Moser (1, 3, 4), et fra Kanten af et Vandløb (2). Dybden under Overfladen angives til 1' (4) og 3' (1)²).

¹) Andre Former:

1. Risinge, Svendborg Amt. Mus. N. A 6055.
2. Bjerregaard, Sønder Kirkeby Sogn, Maribo Amt. Geheime- raadende Classens Samling.
3. Gaasetofte, Holbæks Amt. Cand. L. Zincks Samling N. 282.
4. Ands, Viborg Amt. Meddelt af Bogholder Thomsen.
5. Hjarbæk, Viborg Amt. Læge Bøegs Samling.
6. Brørdrup, Kjøbenhavns Amt. Mus. N. 7956.

²) Sværd og Dolke:

1. Antiqu. Ann. 4 S. 406.
2. Aarb. f. nord. Oldk. 1868 S. 123
3. Antiquarisk Tidsskrift 1846—48 S. 20. Afbildet: Madsen, Afbildninger II, 4 F. 4.
4. L. Zincks Samling: to Stykker som Worsaae. Nordiske

Spydspidser forekomme i tre Fund, med to (1) og flere Stykker (2, 3). Et af Fundene bestaar af slet forarbejdede Stykker, med store Støbehuller og paasiddende Støberande (1), et andet indeholder særdeles smukke Lansespidser (2). Bevarede Rester af Harpiksmasse i nogle af Døllerne vise, at disse Spydspidser, ligesom nogle af Sværdene, ikke ere nedlagte umiddelbart efter Støbningen og Afpuds-

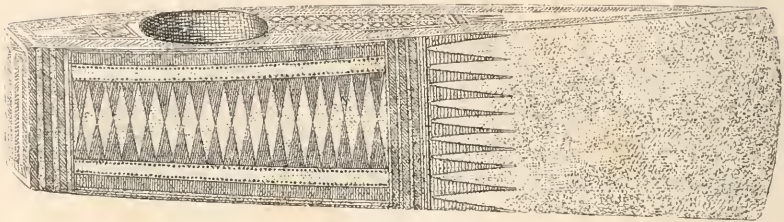

Fig. 5. $\frac{1}{2}$.

ningen, men at de have været forsynede med Skaft, muligvis endnu ved Nedlægningen (2). Et af Fundene vides at være optaget i en Mose, 3' dybt (1); men ogsaa de andre Spydspidser maa efter Patinaen antages at have ligget i Mose eller sid Jord¹).

Af Bronzealderens forskjellig formede Oxer og Meisler kjendes sex Fund²): Ni smukke Oxer med Skafthul, ens-

Oldsager F. 114. Fra Ubberup, Tommerup Sogn, Holbæk Amt.

5. Omtrent som Aarb. f. nord. Oldkynd. 1876 S. 202 F. 19. Fra Fremmelev, Odense Amt. Mus. N. B 1888.

1) Spydspidser:

1. Omtrent som Worsaae, Nordiske Oldsager F. 189. Fra Mors. Mus. N. 10576.

2. Fra Lillemark Skov, Skibbinge Sogn, Præstø Amt. Mus. N. B 1680

3. Omtrent som Worsaae, Nordiske Oldsager F. 187. Fra Aastrup, Svendborg Amt. Mus. N. 7900.

2) Oxer og Meisler:

1. Omtrent som Worsaae, Nordiske Oldsager F. 111. Fra Rumperup, Holbæks Amt. Mus. N. B 3092.

artede og omtrent af samme Størrelse, men kun de fire udstyrede med Ornamenter (1; Fig. 5) — to (2) eller fire (3-5) flade Meisler af forskjellig Størrelse, gode og fuldt færdige til Brug, imellem disse det største hidtil fundne Stykke (Fig. 6) — fire ensdannede Paalstave, alle med paasiddende Støberande og med bredt støbt, ikke tildannet Æg (6). Det første Fund blev opgravet 2' dybt, i Nærheden af en Mose; et Fund er optaget ved Tørvegravning (3), og to ere fremdragne under en stor Sten (5, 6).

Meget betegnende for denne Gruppe ere tre Fund af fuldstændig ensartede Bronze-save, de to indeholdende fire (1, 2), det tredie nogle flere Stykker (3). To af Fundene laa dækkede af en stor Sten (1, 3)¹⁾.

Blandt Smykkesagerne ere

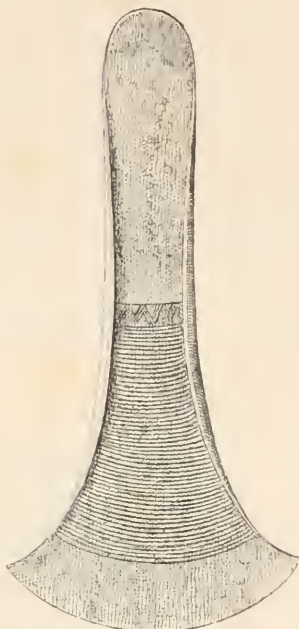

Fig. 6. $\frac{1}{3}$.

2. Værsløv, Holbæks Amt. Mus. N. B 3647.
3. Omtrent som Montelius. Atlas F. 140. Fra Jylland. Etatsraad Holsts Samling.
4. Form omtrent som foreg. Aarhus Samlingen N. 1179. Fra Egen, Aalborg Amt.
5. De tre omtrent som Montelius, Atlas F. 140. den fjerde afbildet: Worsaae, Nordiske Oldsager F. 179. Fra Egnen om Store Heddinge. Mus. N. MLXIX-XX.
6. Omtrent som Montelius, Atlas F. 117. Fra Sorring Skov, Aarhus Amt. Mus. N. B 1231 a.

¹⁾ Save:

1. Ligesom de følgende Fund, af Form som Worsaae, Nord. Olds. F. 158. Fra Brønderslev Sogn, Hjørring Amt. Mus. N. 9865.
2. Fra Ramten, Randers Amt. Mus. N. B 1817.
3. Fra Dalbynder Sogn, Randers Amt. Mus. N. 5626.

Armringe af Bronze de hyppigst forekommende; der foreligger 12 Fund med to (1-9), tre (10, 11) og fire (12) ensartede Stykker, samt 1 Fund med to Par Ringe af forskjellig Form (13)¹⁾. Tre af disse Fund vides at være optagne i Tørvemoser (1, 4, 10), et er opgravet ved Kanten af et Mosehul (13), og to have, efter Patinaen at dømmes, ligget under lignende Forhold (6, 11). Dybden angives til 4' og nederst i Tørvemassen (1) og til 3' (11). Et af Fundene er opgravet paa flad Mark under 2—3 Stene (12). Flere af Ringene ere stærkt slidte (1, 7), og et Stykke er i Oldtiden blevet overbrudt, hvorefter der er indboret Huller langs med Bruddene, for at Stykkerne kunde sammenbindes (13). I et Tilfælde ere Ringene fundne indstukne i hinanden (10).

1) Bronzearmringe:

1. Afbildet Madsen, Afbildninger II, 34 F. 8. Fra Dalsgaard, Vive Sogn, Aalborg Amt. Mus. N. 20578.
2. Flade Baand, lige afskaarne ved Enderne og ornamenterede paa Udsiden. Fra Gjorslev, Præsto Amt. Mus. N. 19153.
3. Spiralarmringe, dannede af brede, flade Baand. Fra Frammerslev, Viborg Amt. Mus. N. 16208.
4. Spiralarmringe, dannede af ganske smalle og tynde Baand. Fra Klim Sogn, Thisted Amt. Mus. N. B 1121.
5. Noget forskjellige fra hinanden, omtrent som Madsen, Afbildninger II, 34 F. 1 og Worsaae, Nordiske Oldsager F. 261. Fra Haarslev, Odense Amt. Mus. N. 11922.
6. Som Worsaae, Nordiske Oldsager F. 265. Fra Vends Herred, Odense Amt. Mus. N. 11924.
7. Omtrent som Worsaae, Nordiske Oldsager F. 265, men smallere. Fra Viborg-Eggen. Mus. N. 25829.
8. Som Worsaae, Nordiske Oldsager F. 264. Fra Charlottenlund, Kjobenhavns Amt. Mus. N. 615.
9. Omtrent som Worsaae, Nordiske Oldsager F. 260. Fra Donslund, Ribe Amt. Mus. N. B 3598.
10. Omtrent som Worsaae, Nordiske Oldsager F. 265, men smallere. Fra Knudstrup, Granslev Sogn, Viborg Amt. Mus. N. B 1487.
11. Omtrent som Madsen, Afbildninger II, 34 F. 4, men smallere. Fra Vester Skjerning, Svendborg Amt. Mus. N. B 2160.

Hvad angaar de større Bronzeringe, saa store, at de kunne have tjent til Prydelse for Hoved eller Hals, maa her ses bort fra de talrige Mose- og Markfund med Ringe, som bleve baarne parvis; de udgjøre et enkelt Smykke og høre saaledes ikke til denne Gruppe¹). Her omtales alene de Ringe, af hvilke man kun har kunnet bære en ad Gangen, og da navnlig de ikke sjældne Hovedringe med ovale Plader. Der foreligger fire Fund, med to (1, 2), tre (3) og flere Stykker (4), alle fremdragne ved Torveskæring eller ved Pløining paa Mosegrund. Ogsaa andre større Bronzeringe ere fundne under lignende Forhold. To indbyrdes kun lidet

Fig. 7. $\frac{1}{2}$.

forskjellige Ringe, af hvilke den ene er afbildet hosstaaende (Fig. 7), ere opgravede i en Mose (5), to tynde vredne Ringe ere fundne ved Markarbeide (6), og de eiendommelige, massive Ringe, som: Worsaae, Nordiske Oldsager Fig. 263 forekomme i to Fund med to og tre Stykker (7, 8)²).

12. Omtrent som Madsen. Afbildninger II, 34 F. 1. Fra Sonder Næraa, Odense Amt. Mus. N. 18473.

13. Omtrent som Worsaae, Nordiske Oldsager F. 261 og 265. Fra Nørre Aaby, Odense Amt. Mus. N. 12521.

¹) Aarbøger for nord. Oldkynd. 1876 S. 278.

²) Større Bronzeringe:

1. Ligesom de følgende Fund, af Form som Worsaae, Nord. Oldsager F. 220-221. Fra Herrestrup, Holbæks Amt. Mus. N. B 1327.

Mellem Fundene af Guldringe maa Opmærksomheden navnlig fæstes ved de bekendte Spiralringe, dannede af en tynd, dobbelt lagt Traad (som Worsaae, Nordiske Oldsager Fig. 250). De forekomme i ni Fund med to (1-3), fire (4,

Fig. 8. $\frac{1}{2}$.

5), fem, sex og otte Stykker (6-8). Antallet af Spiralomgange er forskjelligt, og Størrelsen vexler mellem Vidden af en lille Fingerring og en Haandletring. I et Tilfælde fandtes Ringene stukne ind i hverandre, tre og tre (7). To af Fundene opgravedes 3' dybt (1, 2), det ene ved Siden af en stor Sten, som blev undergravet for at sænkes (1); et Fund laa under en Sten (9); fire andre ere optagne ved Torveskæring (4-6, 8) og et ved Harvning paa en Eng eller Mose (6). I et Tilfælde vare endelig Ringene indesluttede i et lille Hængekar af Bronze, som stod 1' dybt paa Mosens Bund (5).

Ved Guldringene maa fremdeles nævnes de ældre Fund af to og tre saakaldte Edsringer (10, 11), og herhen hører endnu et nyere Fund af fire eiendommelige Armringer (Fig. 8), to større og to mindre. De laa sammenbundne ved tynde Bronzebaand under et 3' tykt Lag Dynd ved en Torvemose (12)¹⁾.

2. Fra Sonnerup Sogn, Kjøbenhavns Amt. Mus. N. B 238.

3. Fra Love, Holbæks Amt. Mus. N. B 802.

4. Fra Snøde. Langeland. Mus. N. 6916.

5. Fra Dyrehaven. Kjøbenhavns Amt. Mus. N. MDCCXXVIII.

6. Som Montelius, Atlas F. 227, men helt igjennem snoede i samme Retning. Fra Grevskabet Muckadel. Mus. N. B 91.

7. Fra Fuglsang, Lolland. Mus. N. 8957.

8. Fra Høiriis, Mors. Mus. N. 19747.

1) Guldringe:

1. Fra Slagballe. Aarhus Amt. Mus. N. B 762.

2. Fra Diernisse Sogn, Svendborg Amt. Mus. N. B 634.

Til denne Fundgruppe høre fremdeles adskillige af Bronzealderens smukkeste og mest eiendommelige Former, og det saa afgjort, at de næsten udelukkende ere forekomne i Fund af den her omhandlede Art. Der skal kun mindes om de store, pragtfulde Oxer, saakaldte Processionsoxer ¹⁾, og om de ældre Fund af Lurer, af hvilke fem indeholde 2, det sjette 6 Stykker (1-6), alle fra Moser. Hertil er der nylig kommet et Par Lurer, som i Enkelthederne er en Del forskjellige fra de ældre (7, Fig. 9) ²⁾.

Ogsaa af Guld- og Bronzekar foreligger der en Række af Fund, der fuldstændig ere af samme Karakter som de øvrige her omtalte. Til de 7 ældre Fund, som udelukkende bestaa af Kar (1-5, 6, 7), maa foies et nyt Fund af to kun lidet forskellige, mindre Guldskaale. De fandtes paa Toppen af en Banke, i en Dybde af c. 2', tilligemed nogle Brudstykker af et Lerkar, hvori de sikkert have været nedlagte. Et tredie Guldkar (Fig. 10), som fandtes ved Harvning nedenfor samme Banke, hører sandsynligvis ogsaa til dette Fund (8) ³⁾.

Andre Former, som næsten alene ere fremkomne i

3. Fra Asdal Sogn, Hjørring Amt. Mus. N. 20875.

4. Fra Langstrup, Frederiksborg Amt. Mus. N. 4296.

5. Aarb. f. nord. Oldkynd. 1868 S. 122.

6. Fra Intrup, Viborg Amt. Mus. N. 8009.

7. Fra Gjedved, Aarhus Amt. Mus. N. B 1071.

8. Fra Dyrheden, Hjørring Amt. Mus. N. 14828.

9. Fra Udbyhøi, Randers Amt. Mus. N. 21337. Ringene bleve ved Optagelsen brudte i mange Stykker.

10. Aarb. f. nord. Oldkynd. 1868 S. 126.

11. Boye, Oplysende Fortegnelse S. 43.

12. Fra Søndersø Holme, Odense Amt. Mus. N. B 1139.

¹⁾ Aarb. f. nord. Oldkynd. 1866 S. 124 flg.

²⁾ Lurer:

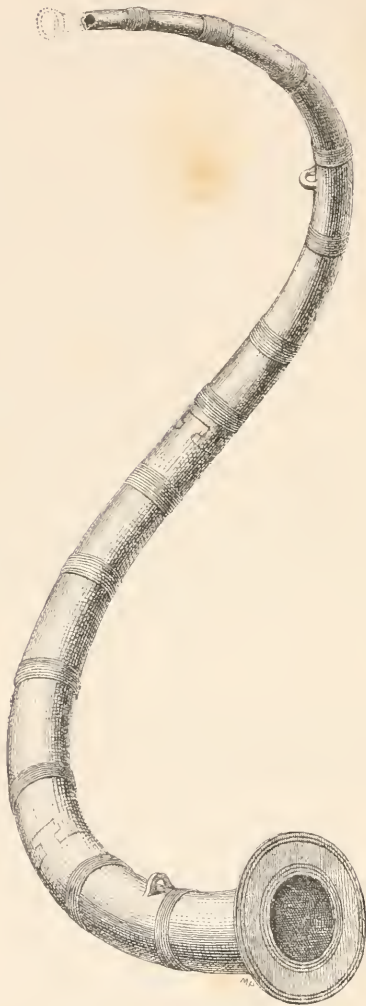
1-6. Madsen, Afbildninger II S. 23. Antiqv. Tidsskr. 1858-60 S. 6.

7. Fra Rørlykkemose, Tryggelev, Langeland. Mus. N. 3671.

³⁾ Kar af Guld og Bronze:

1-5. Boye Oplysende Fortegnelse S. 33 flg. og Madsen, Afbildninger III S. 34 flg.

6. Madsen, Afbildninger III. 24.

Fig 9. $\frac{1}{6}$.

disse Fund, ere de hvælvede Bronzeplader, som almindelig antages for at være Skjoldbuler, og de saakaldte Harpikager. De første foreligge i 3 Fund med 4, 6 og 12 Stykker, der ere fuldstændig ensartede, men af forskjellig Storrelse indenfor samme Fund, alle optagne af Torvemoser (1-3). Af de sidste kendes tre samlede Fund, ligeledes fra Moser (4-6).

Fuldstændig enestaaende, ikke blot mellem Nordens Oldsager, er derimod et nyt Fund af c. 100 smaa Guldbaade; men ikke desto mindre er det høist vigtigt for Opfattelsen af hele Fundgruppen. Som Fig. 11 viser, ere Ræling og Spanter dannede af smalle og tynde Bronzebaand, der ere boiede om hinanden; indenfor

7. Sex Bronzeskaale. omtrent som Aarb. f. nord. Oldkynd. 1876 S. 188. indsatte i hinanden og nedgravede i en Langdysse. Fra Lunden Mark. Als. Mus. N. 17260.

8. Fra Eilby Lunde. Odense Amt. Mus. N. B 3146-7: B 2952. 3079.

disse ligge Blade af tyndt Guldblik, hvis Kanter ere lagte over hinanden i Bunden af Baaden og bøiede om Bronzebaandet foroven, saaledes at dette dækkes. Ligeledes skjules Spanterne udvendig af paalagte Baand af Guldblik. Baadenes Størrelse og Spanternes Antal ere noget forskellige, og flere af Guldbaadene ere prydede med concentriske Kredse. Alle Baadene laa indstukne i hinanden i et Lerkar, som blev opgravet c. 2' dybt, dækket af en flad Sten. Omkring Findestedet ligge i ringe Afstand flere mindre Gravhoie (7)¹⁾.

Fig. 10. $\frac{1}{2}$.

Ogsaa fra *Jernalderen* kjendes der lignende Fund, men kun faa, om hvilke der foreligger sikre Oplysninger. Dette gjælder om et Fund af to Drikkehorn, dannede af Kohorn og med indridsede Prydelser, opgravede i en Tørvemose (1), og om et andet Sæt af to ganske lignende Drikkehorn, som ogsaa optoges i en Mose, hvor de laa c. 130 Alen fra den oprindelige faste Grund og 5' under Overfladen, paa et Sted,

¹⁾ Andre Former:

1. Ligesom de følgende Fund, af Forn som Aarb. f. nord. Oldkynd. 1876 S. 190. Fra Lommelev, Falster. Mus. N. 18899.
2. Fundne sammen med et Bronzekar (Madsen, Afbildninger II, 37 F. 8), hvori de sandsynligvis have været nedlagte. Fra Birkendegaard, Holbæks Amt. Mus. N. B 293.
3. Fra Norre Hyllinge, Kjøbenhavns Amt. Mus. N. MCCCXCII-V. 4-6. Aarb. f. nord. Oldkynd. 1868 S. 124.
7. Fra Nors, Thisted Amt. Mus. N. B 3509.

hvor Mosen havde en langt større Dybde (2, Fig. 12). At andre Fund kan nævnes: 8 Spydspidser, som laa samlede i en

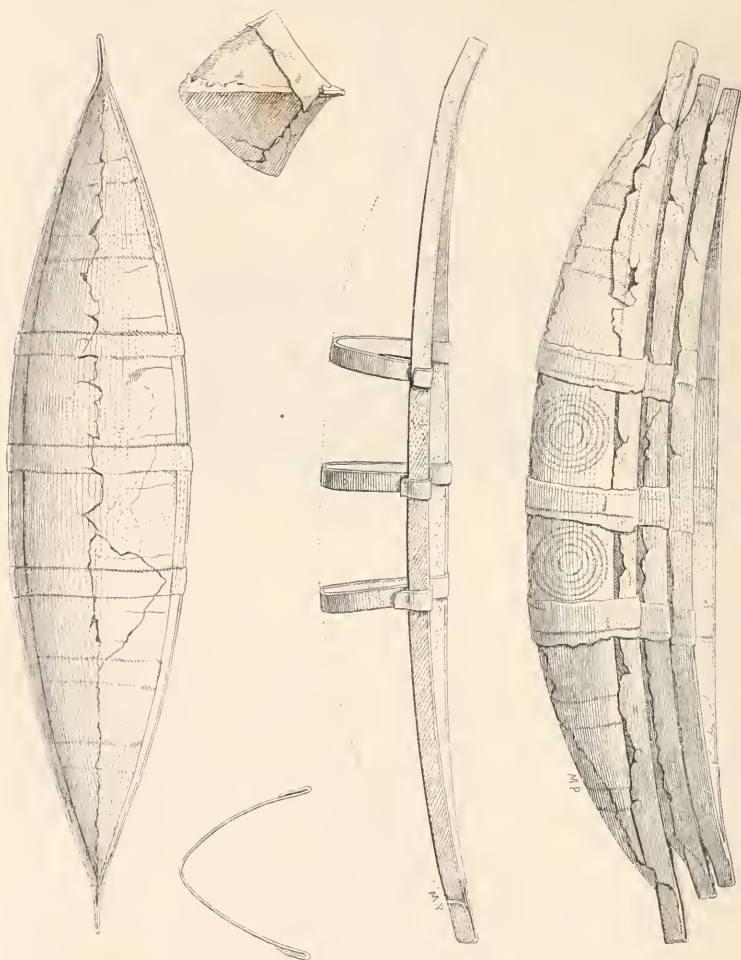

Fig. 11. $\frac{1}{4}$.

Klump c. 4' dybt i en Mose, hvorfra der haves flere andre Fund fra Jernalderen (3) — 5 Sværd af den yngre Jernalders Form, der optoges i en nu udtørret Mose (4) — 2 Ring-

spænder af Bronze, som fandtes ved at sænke en Sten (5). De øvrige Fund af ensartede Oxer, Spydspidser, Celter, Sværd, Segle, Ringe, Kar o. s. v. ere derimod ikke saa sikkert oplyste, at man tør tillægge dem fuld Betydning, og i det Hele ere endnu saadanne Fund fra Jernalderen dels

Fig. 12. 4.

langt sjældnere end fra de tidligere Tidsrum, dels af en noget anden Charakter, forsaavidt man nemlig ogsaa vil henføre til denne Gruppe de oftere forekommende Guldfund, som indeholde nogle faa Stykker Ringguld eller et Par Armringer eller nogle Halsringe, opgravede af en Mose eller under en Sten. Mulig vil det vise sig, naar Opmærksomheden først

er vakt for denne Art af Fund, at Forholdet ikke er meget forskjelligt i Oldtidens sidste Tidsrum — det maa jo erindres, at Jernsager mindre let paaagtes og tillige vanskeligere bevares i Jorden end Gjenstande af Sten og Bronze: men indtil videre vil det være rettest, for at vække Interessen for og sikre Opfattelsen af denne Fundgruppe, alene at holde sig til det ovenfor sammenstillede Materiale fra Sten- og Bronzealderen, som i og for sig alt er tilstrækkelig stort. Dersom kun den rette Forklaring kan findes, da lader den sig let overføre baade paa andre Tidsrum og paa andre Omraader ikke alene i Norden, men overalt i Europa, hvor talrige Fund af lignende Art endnu vente paa en fælles Forklaring¹⁾.

Paa den betydelige Række af 176 danske Fund fra Oldtidens to første Hovedafsnit maa de foreliggende Hypoteser om Motivet til Nedlægningen kunne prøves med Held. Selv om Archæologen ikke nogensinde personlig har kunnet optage et saadant Fund under Iagttagelse af alle Forhold, og selv om en Del af de foran opregnede Fund ere ufuldstændig oplyste og kun turde medtages i denne Oversigt, fordi de i deres Indhold og hele Charakter saa noie stemme overens med de fuldt sikre Fund, foreligger der dog saa mange gode og indbyrdes overensstemmende Beretninger, at en noiere Prøvelse maa kunne give et paalideligt Resultat.

At alle disse Sager skulde være tilfældig tabte, kan strax afvises som umuligt; tabte Sager kunne ikke saa ofte af et Tilfælde komme til at ligge under eller ved en stor

¹⁾ Jernalderen:

1. Fra Knabstrup, Holbæks Amt. Mus. N. C 261.
2. Fra Holmegaard, Præsto Amt. Mus. N. C 5551.
3. Fra Herlov, Kjøbenhavns Amt. Mus. N. C 1035.
4. Fra Snoldelev, Kjøbenhavns Amt. Mus. N. 17425.
5. Fra Vronding, Aarhus Amt. Mus. N. 5204.
6. Mus. N. 9895. C 1868, C 3325—11916, 19392 — C 1604—25683—10198—15392 — C 1458. 9821.

Sten, og man har ikke saa ofte tabt, i Vand eller under Forhold, hvor Jorden kunde dække derover, en Række fuldstændig ensartede Gjenstande.

Noiere maa man derimod tage den Hypothese i Oiesyn, at det er hengjæmte Sager — Kostbarheder og Værdier. Handelsmænds Forraad eller Arbejderes Eiendele — midlertidig nedlagte, under mangedhaande forskjellige Forhold, for engang senere at kunne optages. Denne Forklaring ligger nær for Haanden. Til alle Tider har man betragtet Jord og Vand som gode Gjæmmesteder, og særlig paa et lavere Kulturtrin, under usikre og lidet fredelige Forhold opbevarede man saaledes de værdifulde Sager, som man under en høiere Civilisation vilde henlægge bag sikker Laas i Kjældere, Skabe og Skrin. Det var — for kun at nævne et Par Exempler fra Norden — udtrykkelig forbudt i Grågås at nedgrave Penge i Jorden, og om Odin hedder det, at han kjendte Stederne, hvor Skatte laa skjult.

Det maa ogsaa siges, at denne Forklaring taaler den nøieste Prøvelse, dersom man alene ser paa Nedlægningsmaaden. At Sagerne gjennemgaaende ligge i ringe Dybde, idet de oftest fremdrages ved Pløining eller Groftegravning, ved Opdyrkning af gamle Møsedrag eller tilgroede Kjær og ligesaa vel i en sid Lavning af ganske ringe Udstrækning som i det store Møsedrag, kunde tyde paa, at man har søgt det nærmest liggende Skjulested, hvorfra Sagerne atter let kunde hentes frem. Man kunde let vade ud i det lave Vand for at optage Skatten, og Stenen, hvorunder eller hvorved den ligger, kunde være et beskyttende Dække, eller, som det er formodet, et Kjendemærke paa Stedet. Er der end undertiden et dybt Tørvelag under Sagerne, som maa have været blødt, da de sænkedes gennem det lave Vand ovenover, og er Findestedet end oftere langt ud i Mosen og ikke nær ved fast Grund, saa er det jo ikke umuligt, at man er roet ud paa Soen for saa meget sikrere at gjemme sine Sager, og det Gjæmmested, som valgtes ude i Mosen.

har maaske været et Hul, der var forblevet aabent i den iøvrigt faste og tilgængelige Overflade. Bortset fra nogle faa Tilfælde taler Nedlægningsmaaden ikke imod denne i og for sig naturlige Forklaring. Naar den dog ikke kan antages for rigtig, ligger dette alene deri, at den ikke taaler at prøves paa selve Fundenes Indhold; men en Hypothese maa for at vinde Tiltro forklare eller dog kunne forliges med alle foreliggende Facta, i dette Tilfælde ikke blot med Fundomstændighederne, men ogsaa, og det først og fremmest, med selve Fundene. Nogle faa Bemærkninger ville være tilstrækkelige til at vise, at disse Fund hverken ere Skatte og Værdier, eller Handelsforraad og saakaldte Værksted-fund.

Sikkert nok indeholde disse Fund for en stor Del, ja, for største Delen særdeles gode og værdifulde Sager; men dette gjælder langtfra om alle Fundene: nogle Flintskrabere vilde man dog ikke vade ud i en Sø for at gjemme; et Par tarvelig forzirede Kohorn, nogle smaa Bronzesave eller en Række Benmeisler have ikke havt nogen sonderlig Værdi, og den Pris, som Flintflækker stode i, lader sig beregne efter, at de bleve tildannede med et Par Slag. Ikke ganske sjælden er det endog temmelig daarlige og vel næsten værdiløse Ting, raat tildannede Stensager, Forarbejder paa det første Stadium, ufærdige og halvt mislykkede Bronzegjenstande — alt Sager, som ikke have havt nogen videre Værdi, hverken paa Grund af Materialet eller paa Grund af det anvendte Arbeide. Men, det gjentages, og det fremhæves som Forudsætning for alle de følgende Betragtninger: en Hypothese maa kunne taale at prøves paa hele Rækken af talrige Facta, ikke blot paa en vis Del af dem; kun saaledes haves der Sikkerhed for dens Værd.

Der er Andet, som taler imod at opfatte disse Fund som Skatte, der ere skjulte for Fjende- og Tyvehaand: hvorfor skulde der saa ofte være hengjemt Sager just af samme Slags? De Kostbarheder, som skjules i Jorden, ere

sædvanlig af forskjellig Art, hvad Skattefundene fra senere, historiske Tider noksom vise; men de parvis fundne Lurer, de 24 Fund af Flintsave, de 56 Fund af Stenøxer og alle de andre Rækker af ganske ensartede Sager have et helt andet Udseende, som ikke lader sig forlige med Forestillingen om hengjemte Kostbarheder.

Det er vel sandt, at Omsætningsmidlet under primitive Forhold ofte er Redskaber og Smykker, og man vilde maaske være tilbøielig til at forklare Sagerens Ensartethed heraf: de kunde være ensartede Værdi-Repræsentanter og saaledes udgjøre en virkelig Skat. Atter dette er meget tiltalende med Hensyn til mange Fund. Det er hoist sandsynligt, at man i Sten- og Bronzealderen ofte har betalt med en Øxe eller en Kniv (se ndfr. S. 250), og en Række af disse Redskaber kunde saaledes vel udgjøre et større Beløb, som man kunde føle sig opfordret til at skjule. Men atter her er det visse andre Fund, dels af kostbare Sager, som Lurer, »Processionsøxer» og Guldbaade, dels af tarvelige eller næsten ubrugelige Stykker, som nøde til fuldstændig at afvise denne Forklaring.

Men nu Handelsforraad? I tidligere Tid forfattedes der en lille Historie, naar man traf paa et af disse Fund: det var Kjøbmandens vel gjemte Lager, som man havde opgravet, eller her havde den reisende Handelsmand forsigtig skjult sine Sager for de lurende Stimmænd. Sligt lod sig vel til Nød høre om enkelte Fund, af 30 Flintspyd, af 9 tunge Bronzeøxer eller af 6 store Lurer; men de mange smaa Fund med et Par enkelte Stykker eller med rent ubetydelige Sager lade sig ikke saaledes commentere.

Mere synes ved første Blik at tale for, at denne Fundgruppe indeholder selve Arbejderens Eiendele, som han af en eller anden Grund har skjult. Det at Stenredskaberne saa ofte er gjort af samme Slags Flint, ja, af samme Blok, det at Sagerne ere af samme Form og ofte ere fuldstændig nye og ubrugte, eller kun halvt tildannede, eller dog ikke

ganske færdige, idet Æggene ere uslebne og Støberandene ikke fjærmede, alt dette synes at føre directe til selve Fabrikationen, som af en eller anden Grund maa være bleven afbrudt. Men om hele Rækken af Fundene gjælder heller ikke dette: der forekommer ogsaa brugte, stærkt slidte og udbedrede Sager. Mærkeligt vilde det dog ogsaa være, om Arbeideren, nødt af Forholdene, i saa mange Tilfælde skulde have skjult et Par Lurer i en Mose, just som han havde faaet dem færdige, og det to Lurer, hvis lange Krumning bøjer sig til modsat Side, som for at de skulde svare til hinanden og bruges sammen, og ikke ret forklarligt vilde man finde det, at Fabrikanten saa særdeles ofte har gjort en lille Række Sager af samme Art for umiddelbart derefter at gjemme dem, færdige eller i ufærdig Stand.

Ligesaa lidt kan, efter det alt anførte, den Forklaring anvendes paa vore Fund, som ikke sjælden fremsættes om Bronzealderens Mark- og Mosefund i det Hele, at de indeholde Støbeforraad, gammelt Metal, der alene er bestemt til Omsmeltning. Her ere nemlig Gjenstandene ikke beskadigede og stærkt itubrudte saaledes som i mange andre Fund — ved hvilke Itubrydningen iøvrigt maa forklares ganske anderledes (se ndfr. S. 305)¹⁾. Men i det Hele kunne paa ingen Maade de her behandlede Fund sættes i Forbindelse med den for ofte gjentagne, uheldige Historie om reisende Kjedel-fikkere og vandrende Zigeunerfolk, som skulde have udbredt Kjendskaben til Bronzen fra Land til Land. Thi man maatte da, paa Grund af de ganske tilsvarende Fund fra Stenalderen, ogsaa for denne Periodes Vedkommende opfinde et vandrende Folk af Haandværkere, som droge omkring for at udbedre og forfærdige Stensager.

Tilbage staar da kun Hypotesen om en Nedlægning

¹⁾ Aarbøger f. nord. Oldkynd. 1876 S. 270: G. Bellucci: Sulla fonderia-officina di Bologna; Frati: Tesoro monetale 1877: Verhandl. d. Berliner Gesellsch. f. Anthropologie 1886 S. 146.

ifølge en religiøs Skik — der er intet andet Valg, og formentlig er der ingen Enkelthed, som taler herimod.

Nedlægningen af Offergaver i Vand er et velbekendt Træk hos mange Oldtidsfolk ligesom hos flere Naturfolk; men det vilde dog ikke være tilladeligt umiddelbart at sammenstille vore Fund med de Ofringer, som i de klassiske Lande i Syden og hos Barbarerne nord for Alperne gjordes til hellige Søer og Kilder. Hvad man kjender af saadanne Fund, indeholder nemlig et stort Antal af oftest ganske ubetydelige Sager, nedlagte enkeltvis paa det samme Sted af mange Forskjellige i Tidernes Lob¹⁾; men vore Fund indeholde et mindre Antal Gjenstande, der ofte ere af virkeligt Værd, og sædvanlig er der kun foretaget en enkelt Nedlægning paa hvert Sted²⁾. Heller ikke kunne de Ofringer til Vande, som foretages af lavtstaaende Folk i andre Verdensdele, ganske sammenstilles med de her omtalte Fund fra Sten- og Bronzealderen; det er nemlig sædvanlig kun Mad og Drikke, som ofres, eller Sager, som have et ringe Værd³⁾.

Paa en lignende Maade staar det med Ofringer til Jorden og til Stene. At saadanne have fundet Sted, er sikkert nok; men efter hvad der foreligger, maa Offergaverne antages at have været af samme Charakter som de, der nedlagdes i hellige Vande, og altsaa noget forskjellige fra Indholdet af vore Fund⁴⁾.

1) F. Lenormant: *La Monnaie dans l'antiquité* I S. 29; Mommsen: *Geschichte des röm. Münzwesens* S. 170; *Mélanges de Numismatique* 1875 S. 420; G. M(archi): *La stipe delle Acque Apollinari*, Roma 1852: *Ann. del' inst.* 1838 S. 65, 1842 S. 179.

2) Se dog, foruden andre Fund, *Antiqv. Tidsskrift* 1858—60 S. 6 og *Ann. f. nord. Oldkynd.* 1856 S. 364.

3) Tylor: *Anfänge der Cultur* II S. 210, 378; Bastholm: *Kundskab om Mennesket o. s. v.* 4 S. 229; Spencer: *Discriptive Sociology* 8 S. 90, 121; *Principles of sociology* I S. 280; Lubbock: *Origin of Civilisation* S. 286, 299.

4) Tylor *anf. St.* 2 S. 161, 378; Peschel: *Völkerkunde* S. 259.

Nærmere synes de her behandlede Fund at berøres af enkelte foreliggende Beretninger om den Skik, som flere Folk i Norden have havt, at nedgrave værdifulde Sager i andet religiøst Ojemed. Ifølge Ynglingesaga mente man at kunne medtage til Valhal, hvad man selv havde nedgravet i Jorden. Hos Bjarmerne modtog Arvingerne kun en Del af den Dodes Gods, medens Resten blev nedgravet¹⁾, og Lapperne nedgravede tidligere Penge som Gave til Jorden, eller for at de skulde komme dem selv tilgode i det kommende Liv²⁾. Dog ere ogsaa disse Beretninger baade for faa og fra for sen en Tid til, at de ligefrem kunne anvendes paa vore Fund fra den fjærneste Oldtid.

Men kunne end alle disse Beretninger ikke directe overføres paa vore Fund, saa vise de dog, at Nedlægninger af Sager i Jord og Vand under forskjellige religiøse Formaal særdeles ofte have fundet Sted, og dette giver paa Forhaand en vis Tillid til den Forklaring, som hidtil syntes at være den eneste mulige; kun af denne Grund er der her kortelig blevet mindet om disse for største Delen vel bekjendte Forhold. En større Tiltro til denne Hypothese vil man dernæst kunne vinde ved en nøiere Betragtning af de vigtigste foreliggende Facta, og herved vil der formentlig tillige opnaaes en nærmere Bestemmelse af det særlige religiøse Formaal, som man i Nordens Sten- og Bronzealder har havt med de hyppige Nedlægninger af ensartede Gjenstande.

Det maa først fastholdes, at Sager ganske af samme Art blive fundne i Jorden, ofte nedgravede ved eller under en Sten — thi at begge disse Nedlægningsmaader forekomme, kan efter de foreliggende Beretninger ikke betvivles — og i Moser. At disse dengang vare Vand eller kun delvis tilgroede, er vel meget sandsynligt; men noget bestemt Bevis herfor haves ikke, og Muligheden af, at Sagerne ere blevne

¹⁾ Heimskringla, Olaf den Helliges Saga 143.

²⁾ Montelius: Bohuslänska fornsaker, Bihang 27.

nedgravede i den fuldt lukkede Mose, lader sig endnu næppe afvise. Hvorledes dette nu end er, saa findes der ingen Forskjel paa Fundene fra Jord og fra Mose, og hermed synes Tanken om, at de ere egentlige Offergaver til Stene og Søer at maatte bortfalde. Der vilde sikkert ellers være en Forskjel at spore. I Fundenes Indhold er der heller Intet, som særlig tyder paa, at de ere Offergaver, og i saa Fald vilde Sagerne næppe være saa mangeartede.

Det Bestemmende ved disse Nedlægninger synes kun at have været, at man skulde skille sig ved Noget og give Afkald derpaa, og det ikke til egen Fordel, i Overensstemmelse med den nævnte Forestilling i Norden¹⁾, men til Bedste for Guddomme eller Aander. Man skulde anse disse Fund for Gaver, der efter Oldtidens Skik ere ydede ifølge et Løfte og nedgravede, uden at man gjorde sig det klart, hvorledes de overnaturlige Magter vilde bruge dem²⁾. Under dette Synspunkt blive Fundene forstaaelige.

At Nedlægningsstedet er saa forskjelligt og ofte synes rent tilfældig valgt, er forklarligt, naar det blot kom an paa, at man efter Løfte skulde skille sig af med visse Sager; de kunde lige vel skjules under og ved en Sten, i et lille Vandhul, i en Sump, nær ved Bredden eller langt ude i aabent Vand. Man forstaaer den store Forskjel i Sagernes Værd og i deres Art; thi hvad der gaves, beroede paa Løftet, paa den Enkeltes Fromhed og paa den Iver, hvormed han havde søgt at vinde de høiere Magters Gunst, enten ved en større eller ved en mindre Gave. At det oftest er gode og værdifulde Sager, er naturligt nok, og de maatte tillige helst være nye og ubrugte; thi dette forøgede Værdien, og denne Fordring stilledes der i Oldtiden ofte til det, som skulde vies til Guderne. Men det at Sa-

¹⁾ Om Fund af denne Art se Aarb. f. nord. Oldkynd. 1876. Jvfr. K. Maurer: Bekehrung des Norwegischen Stammes zum Christenthume S. 185.

²⁾ Tylor l. c. 2 S. 377.

gerne undertiden ikke ere helt færdige, og saaledes ikke saa gode, som de burde være — at der er enkelte brugte Stykker mellem lutter nye — at der forekommer saakaldte Forarbejder, som kun i den raa Form minde om et bestemt Redskab, og rentud daarlige og værdiløse Ting? Heller ikke dette strider mod at betragte dem som Votivsager, men støtter tværtimod denne Opfattelse. Thi ved Opfyldelsen af Løfter til Guden gjorde man sig overalt i Oldtiden særdeles ofte skyldig i et religiøst Bedrag: man opfyldte kun Loftet tilsyneladende, efter Ordlyden, men ikke saaledes som det var ment¹⁾). For kun at nævne et enkelt Exempel paa denne almindelige Omgaaelse af det religiøse Offer mindes her om, hvorledes det engang gik i det gamle Grækenland, da to stridende Parter kappedes om, hvem af dem der først kunde opstille 100 Trefødder om Jupiters Alter for saaledes, efter Oraklets Udsagn, at vinde Seiren. Det ene Parti vilde gjøre Trefødderne af Træ, fordi der ikke var Raad til som sædvanlig at støbe dem af Bronze; men de Andre kom dem i Forkjøbet og opstillede 100 smaa Trefødder af Ler²⁾). Saaledes narrede man Guden og seirede, sikkert ganske i Overensstemmelse med Hedenskabets hele religiøse Opfattelse, som mange Steder førte til, at Bedraget endog blev anerkjendt som fast Skik og Brug.

Herefter kunne de ufuldendte og daarlige Stykker i vore Fund forståes, og det er tillige sandsynligt, at idetmindste en Del af, hvad der hidtil er blevet opfattet som Forarbejder, men som ikke synes skikket til videre Behandling, kun er Repræsentanter for de virkelige Stykker eller egentlige Votivsager i dette Ords sædvanlige Betydning. Ikke blot fra skriftlige Kilder og fra archæologiske Forhold i senere, historiske Tider, hos Grækere og Romere, kan der hentes talrige og velbekjendte Exempler paa saadanne Gaver *ex voto*; nærmere liggende Paralleler til vore Fund findes dog

1) Tylor *J. c.* 2, S. 400. — 2) Pausanias, *Messenien* 12.

indenfor selve den forhistoriske Archæologis Omraade. Her anføres kun et Par italienske Fund, som ganske henhører under den her behandlede Gruppe, og hvis Bestemmelse som Votivsager ikke er tvivlsom. Der er fundet paa et Sted over 100, paa et andet Sted 6—7 Fibulaer, alle af samme Form fra den ældste Jernalder, nedlagte i Jorden alene, uden nogen Forbindelse med Grave eller med andre Oldsager. Det var ikke virkelige Fibulaer, men kun Midtstykker, fyldte med Lerkjærne, slet støbte og med store Huller, uafpudsede og med paasiddende Støberande, i det Hele fuldstændig ubrugelige, baade som de fandtes og betragtede som Forarbejder. Castelfranco, som har beskrevet disse »facsimili o simulacri di fibule«, opfatter dem da ogsaa som ex voto, som Efterligninger, der ere blevne givne i Stedet for selve de lovede Sager¹⁾.

Ved at betragte de nordiske Fund i dette Lys forklares endnu forskellige andre Enkeltheder. De største Flintoxer fra Stenalderen, som saa at sige ikke kjendes fra Gravene, ere sikkert for store til praktisk Brug, eller idetmindste vilde et mindre Redskab gjøre samme Nytte, og de særdeles lange Flintflækker vilde med Hensyn til Brugen ikke være at foretrække for de korte; men til at ofre foretrak man den Øxe, som var formet af en Blok saa stor, som den kun sjælden forekom, og de Flækker, som vare længere, end det sædvanlig lykkedes at faa dem. De store Pragtøxer fra Bronzealderen, der ere støbte over en Kjærne af Ler, have ikke kunnet anvendes til noget praktisk Brug, og for Guldbaadene vil det være umuligt at finde nogen anden Forklaring end, at de have havt en hellig, symbolsk Betydning.

Det at Fundene indeholde flere Stykker af samme Slags, kan vel forklares som en vis Rigelighed i Offeret, idet Skik og Brug kan have fordret, at der skulde nedlægges ikke

¹⁾ Bullettino di Paletnologia Italiana N. 12 Anno 8. 1882.

blot et, men flere Stykker; og dog er det muligt, at endnu et andet Forhold har været bestemmende herved. Der kan næppe tvivles om, at det i vor Oldtid var Brug at benytte almindelige Vaaben og Redskaber som Bytte- og Betalingsmiddel, ligesom dette har været Tilfældet hos mange andre Folk til forskjellig Tid og i forskjellige Verdensdele¹). En Gjenklang af et saadant Forhold findes hos Homer, som ved Gaver og Kampriser stadig taler om 7 Trefødder, 10 Oxer, 20 Kjedeler o. s. v.²), og dette, at Brugsgjenstande i Oldtiden betragtedes som Værdi-Repræsentanter, kan vel have fort til, at der paa en lignende Maade hos os blev aflagt hellige Løfter om at give Guderne et vist Antal Stykker, 6 Oxer, 3 Meisler eller 7 Flintknive.

Fremdeles maa der erindres om, at det Paafaldende ved det store Antal af ensartede Sager vil bortfalde, om der hertil føies blot nogle af de mange pragtfulde eller tarvelige Sager, som enkeltvis ere opgravede i Mose eller paa Mark, undertiden ved eller under en Sten. Og skulde disse alle være tilfældig tabte? At idetmindste enkelte af dem maa sættes i Klasse med Votivfundene, er ingen Tvivl underkastet — værdifulde Guldringe og andre Oldsager ere ofte fundne enkeltvis under en Sten, og Harpixkagerne ere ikke blot i større Antal, men ogsaa enkeltvis fremdragne af vore Moser. Men sædvanlig vil det overfor enkeltvis fundne Sager ikke være muligt at bevise, at de ikke ere tilfældig tabte.

Endelig gives der sikkert ogsaa andre Votivfund end de her behandlede, sammensatte paa anden Maade, af uensartede Sager; men ogsaa med Hensyn til disse er det endnu vanskeligt at afvise de mere nærliggende og, som det menes,

1) Evans. Bronze age S. 422 Chantre: Age du bronze I S. 39 og 61. Baer: Der vorhistorische Mensch S. 374. Schweinfurth: Artes Africanæ Pl. 2. Numismatic Chronicle 1862 S. 214. Edv. B. Tylor: Anthropology, London 1881 S. 282. Jvfr. W. Roscher: System der Volkswirtschaft I § 119.

2) f. Ex. Iliaden 9. 122; 10. 379; 19. 243; 23. 851; 24. 230.

mere naturlige Forklaringer. Af hele den store Gruppe af Mark- og Mosefund er den her behandlede Række med ensartede Sager alene af den Grund blevet fremdraget, fordi der overfor den næppe vil kunne være Tvivl om, at Nedlæggelsen er foregaaet i et religiøst Oiemed.

October 1886.

Sophus Müller.

Broncealderens Mands- og Kvindegrave.

Museets Forøgelse 1868—85

Det første Forsøg paa en Sondring mellem Mands- og Kvindegrave fra Broncealderen foreligger i en Afhandling i Aarbøgerne for 1876¹⁾. Med de vel bevarede Fund fra Egekisterne som Udgangspunkt paavistes det, at der blandt den betydelige Række af Gravfund fra Broncealderen, som findes i Museet for nordiske Oldsager, kan udsondres to Hovedgrupper, af hvilke den ene slutter sig til de Egekister, som have indeholdt mandlige Skeletter, medens Gravgodset i den anden Gruppe stemmer overens med Indholdet af Kvindegraven i Borum Eshøj. Som karakteristiske for Mandsgravene fremhævedes Sværdet og den ornamenterede Paalstav, der ere ledsagede af visse mindre Redskaber og Smykkestykker (Ringe, Knive, Pincetter etc.), hvorimod de store, spiralprydede Bælteplader, Halskraverne og et mere eller mindre fuldstændigt Sæt af ejendommelige Ringe betegnedes som særegne for de Grave, der have indesluttet en Kvindes Lig.

Rigtigheden af denne Adskillelse mellem Mandens og Kvindens Gravgoods er senere bleven bekræftet ved de Fund, som Museet efterhaanden har modtaget. I intet Tilfælde, hvor Oplysningerne om Fundforholdene overhovedet ere paalidelige, ere Gjenstande, som ere karakteristiske for den

¹⁾ Sophus Müller: Broncealderens Perioder. Aarbøger 1876 S. 281 fg.

ene Gruppe, fundne sammen med Gjenstande fra den anden, og Forskjellen mellem Mands- og Kvindegrave er ved de nylig foretagne Omordninger i Museet kommen til at træde skarpt og tydelig frem. Til Belysning af Forholdet mellem de to Kategorier af Grave skal der her — indenfor den alt givne Ramme og med Fremhævelse af mindre Grupper — gjøres Rede for de vigtigste herhen hørende Fund, som ere indkomne til Museet siden den sidste Udsigt over dets Forøgelser offentliggjordes¹).

En Sondring mellem Mands- og Kvindegrave lader sig imidlertid ikke gennemføre for alle Gravfunds Vedkommende; det er kun de store, stenbyggede Kister og de Begravelser, hvor det brændte eller ubrændte Lig er nedlagt under en Stendynge, der i det hele taget indeholde Gravgoods af en saa udpræget Karakter, at det med Sikkerhed lader sig henføre enten til Manden eller til Kvinden. Urnegravene, som udgjøre den største Del af de ny-indkomne Fund, frembyde derimod gennemgaaende — baade paa Grund af deres Indhold og Fundforhold — et Materiale, som unddrager sig en nærmere Bestemmelse i den her omhandlede Retning. Gravgodset bestaar nemlig kun af mindre Gjenstande, som enten i og for sig ere ukarakteristiske, eller som kunne have været benyttede af begge Kjøen, og det overvejende Antal af denne Art Fund, som er indsendt til Museet, er gjort tilfældig ved Sløjfningen af Høje. Da disse oftest indeholde flere Lerkar med brændte Ben, er Indholdet ikke sjældent blevet sammenblandet, saaledes at der i saare mange Tilfælde ingen Sikkerhed haves for, at de Gjenstande, som indsendes sammen, virkelig ogsaa hidrøre fra den samme Grav.

I det følgende omtales kun de nye Fund fra Egekister, stenbyggede Grave eller Stendynger med brændte eller ubrændte Lig, som frembyde gode og karakteristiske Ex-

¹) Se Aarb. 1868 S. 81 flg.

empler paa det Gravgoods, der skulde ledsage Manden eller Kvinden til den anden Verden. Og selv med denne Begrænsning vil der ikke blive gjort Rede for alle, i og for sig interessante Fund. For Bornholms Vedkommende indeholder Kammerherre Vedels nys udgivne Værk¹⁾ udtømmende Oplysning, og af enkelte af de ny-indkomne betydelige Fund foreligger der allerede udførlige Publikationer; en Henvi-
 ning til dem vil derfor være tilstrækkelig.

Mandsgrave. Der omtales først de Fund fra Egekister, som i de senere Aar ere indkomne til Museet. Det var, som allerede nævnt, disse Grave med deres vel bevarede Skeletter, der gav det sikre Udgangspunkt for den første Undersøgelse af Mandens og Kvindens Gravgoods.

I. Egekistefundene fremtræde som en særegen Gruppe saavel ved den Gravskik, der er anvendt, som ved den Overensstemmelse, der gjør sig gjældende mellem de nedlagte Gjenstande; de bedst bevarede af dem kunne vel endog siges at være de mest ejendommelige af Broncealderens Gravfund. Forskjellighederne mellem denne og de andre Fundgrupper vise sig imidlertid for os mere udprægede end de oprindelig have været og skyldes for en stor Del den Indflydelse, som de særegne Forhold i Gravene have havt paa Bevaringen. Saaledes med Hensyn til Dragterne. Kun Egekisterne have indesluttet fuldstændige, vævede Klædningsstykker; men i adskillige af de øvrige Fund forekomme Stykker af uldne Tøjer, som vise, at Liget, i alt Fald i mange Tilfælde, er bleven nedlagt paaklædt i Graven. Sandsynligvis vilde man ogsaa i Stenkisterne træffe lignende Træsager — udskaarne Sværdske-
 der, Kar med Ornamente af Tinstifter og Spaanæsker — som ere medgivne de Personer, der ere blevne begravede i de spaltede og udhulede Træstammer, hvis ikke Oplosningsprocessen var videre frem-

¹⁾ Vedel: Bornholms Oldtidsminder og Oldsager. Kbhvn. 1886.

skredet her. Brudstykker af Sværdske­der, som hyppig træffes, tyde paa, at Gravudstyret i Reglen har været fyldigere, end det nu viser sig. Hvad endelig Metalsagerne angaar, ere de i det hele af samme Art i alle Fund. Forskjellighederne i denne Henseende mellem Egekisterne og de øvrige Grave ere ikke større end mellem de enkelte Grupper af disse sidste. Men skjønt man altsaa maa tilskrive Bevaringen den største Betydning for det Særpræg, hvormed de her omhandlede Fund fremtræde, vil det dog, saaledes som de nu foreligge, være rettest at samle dem til en særegen Gruppe, dels paa Grund af det fuldstændige og ensartede Udstyr, de indeholde, dels og i Særdeleshed paa Grund af den ejendommelige Begravelsesmaade, som er anvendt.

1. Et af de interessanteste Fund af denne Art hidrører fra den bekjendte Borum Eshøj paa Højballe­gaards Mark i Borum Sogn, Aarhus Amt, hvor der ved den fuldstændige Udgravning af Højen, som foretoges af Professor Engelhardt, fandtes to Kister, indesluttende Liget af en ældre og en yngre Mand. Med Hensyn til dette Fund (B 1396) henvises til den udførlige, af Planer og Afbildninger ledsagede Beskrivelse i Illustreret Tidende 1876 Nr. 890.

2. En anden Mandsgrav, der slutter sig nær til de foregaaende, fandtes ved Udgravningen af en Høj i Hover Sogn i Ringkjøbing Amt (B 3319). Højen, der kaldes Muldbjerg, er den største i en Gruppe, der er beliggende paa en mod Stadil Fjord skraanende Banke; den var af aflang Form, afrundet mod Enderne, med en Længde af 138 F. i N. Ø.—S. V. og 12 F. høj. Ved Undersøgelsen, som foretoges af Dr. phil. H. Petersen, viste det sig, at Højen dækkede to mindre Høje, der med Foden berørte hinanden og hver omsluttede sin Centralgrav. Imellem dem var der imidlertid senere anlagt et tredje Gravsted, dækket med et Jordlag af c. 8 F. Højde, der udfyldte Mellemlrummet mellem Højene. Fylden havde oprindeligt bestaaet af Lyngtørv, der nu vare

forvandlede til en ensartet, sandet Muldjord, men havde efterladt sig Spor i de smalle, sorte og hvide Striber, som forekom paa mange Steder i Jordmassen.

I den nordre Høj (c. 60 F. i Diam., 12 F. h.) dækkede Fylden en Kjerne af Kjærtorv, der paa Midten var c. 3 F. høj og omsluttede en Dobbeltkiste. Denne var nedsat paa Højens Bund med Retning N.V.—S.O. og støttet af haandstore Sten. Den inderste Kiste bestod som sædvanlig af en spaltet og udhulet Egebul, hvis ene Halvdel dannede Underdelen, medens den anden var benyttet som Laag; uden om den var der hvælvet en svær, afbarket og udhulet Egestamme til Beskyttelse mod Jordens Tryk. Paa begge Stammer iagttoges talrige Spor af et smalt Egværktøj, hvormed de ere blevne tilhuggede, medens man ikke synes at have benyttet Sav.

I den indre Kiste var der dannet et c. 7 F. l., 10 T. br. Rum til Liget, og i Bunden var der hugget to Huller, der mulig have været bestemte til Afledning af de opsamlede Væsker. Kisten indesluttede Skelettet af en Mand, der hvilede paa og til Dels var indhyllet i et Ulveskind. Hovedet vendte i S.O., men var stærkt opløst; kun Underkæben og det lange, sorte Haar, der var skilt i Midten, var vel bevaret. I det hele har Garvesyren eller Fugtighed øvet en stærk Indflydelse paa alle Knokkeldele, hvis indre Substans var fuldstændig fortæret, hvorimod den ydre Hinde i flere Partier var bevaret. Hovedet var dækket af en af de ejendommelige, halvkugleformede Huer af tyk, vævet Uld med fine Traade paa den udvendige Side, som ere fundne i Egekisterne i Trenhøj og Borum Eshøj og ere ejendommelige for denne Art af Fund (Madsen III Pl. IV Fig. C. 1). Fra Brystet og til Knæene var Liget omgivet af et Skjort, der var sammenstyret af flere Stykker grovt vævet, uldent Tøj, og som havde været befæstet om Livet med en Læderrem. Denne var opløst og kunde kun spores som en Fordybning i Tøjet; den havde været sammenholdt ved en stor Dobbeltknap af Horn med

concentriske Ringe paa den forreste Plade (M. III Pl. D Fig. 3), der fandtes liggende ved Ligets Ryg. Benene vare blottede, hvorimod der om Fødderne var viklet to firkantede Tøjstrimler af samme Vævning som Skjørtet. Over hele Liget var der udbredt en stor Kappe (c. $7\frac{1}{2}$ F. l., $3\frac{1}{2}$ F. br.) af tæt vævet, uldent Stof, der synes at have været i almindelig Brug og at have været baaret af Broncealderens Mænd over den nogne Overkrop; den døde var end yderligere dækket af et stort, aflangt-firkantet Stykke tykt Tøj (c. 7 F. l., 4 F. br.), der synes at have været en Slags Plaid. I Kappen var der befæstet to Broncefibulæ med smal Bøjle af Form som M. III Pl. IV Fig. 11. Over den højre Side af Brystet laa et Sværd med en Belægning paa Grebtungen af Horn, der var fastholdt af sex Broncenagler, og med en Skede, dannet af to flade Træskinner med udskaarne dobbelte Linjer langs Siderne (S. 274 Fig. 6). To Tutuli med fremstaaende Midtparti og concentriske Cirkler paa Forsiden maa have siddet ved Ligets Ryg — rimeligvis paa en Rem eller et Bælte — i det de fandtes liggende med Oskenerne opad.

Den sydlige Høj var aflang med en Diameter af 73 F. og en Højde af 9 F. Paa Bunden var der dannet en Dynge af større Sten, langs hvis Midte der i Retning N.V.—S. Ø. strakte sig en Fordybning med en Længde af $5\frac{1}{2}$ F., en Brede af $1\frac{1}{2}$ og en Dybde af $1\frac{1}{4}$ F. Fordybningen er rimeligvis fremkommet ved Sammenstyrningen af en Trækiste, der har været nedsat paa dette Sted, men som ikke har været saa godt beskyttet som Kisten i den nordre Høj. Den var nu fuldstændig opløst og kunde kun følges ved et tykt, brunt Lag af hensmuldrede Træpartikler paa de Sten, der dannede Indfatningen for Fordybningen. Af Liget fandtes intet Spor. Den eneste Gjenstand, som var tilbage i Graven, var en Dolk med Broncefæste; men ogsaa denne var saa skrobelig, at kun den nederste Del af Fæstet, et tyndt Guldbaand om Midten af Haandtaget og den ovale Endeknap, der var belagt med en tynd, spiralprydet Guldplade,

kunde bevares. Efter Dolkens Retning at dømme, maa Ligets Hoved have ligget i N.V.

Som omtalt, var der i Mellemrummet mellem de to Høje senere anlagt et tredje Gravsted. Forholdene her frembød omtrent de samme Ejendommeligheder som i den sydlige Høj. Ogsaa her havde den døde været begravet i en Trækiste, der var dækket af en Stendynge, og i dens Overflade var der ligeledes en Fordybning, omtrent af Mandslængde, paa hvis Indfatningssten der fandtes et tykt Lag Træ. Liget var fortæret, men paa det Sted, hvor Brystet omtrent maa have været, fandtes den nederste Del af Fæstet til en Broncedolk af Form som M. III Pl. XI Fig. 11 og noget længere nede, omtrent ved Bæltstedet, Brudstykker af en lille Tutulus med Spiralornamenter.

I Toppen af den nordre Høj var der nedsat et Lerkar, indeholdende brændte Ben og nogle smaa, ubestemmelige Jærnsager.

3. Medens Muldbjergfundet nærmest slutter sig til Egekisterne fra Borum Eshøj og Trenhøj, frembyder Gravgodset i Fundet fra Barde Mark (Vørgød Sogn, Ringkjøbing Amt) adskillige Lighedspunkter med Fundene fra Dragshøj og Store Kongshøj. Kisten fra Barde fandtes i en Høj, Størhøj, der havde ganske anselige Dimensioner (c. 95 F. i Diam. med en Højde af 12 F.) og for største Delen var dannet af Lyngjord med udpræget Lagdeling. Højen undersøgtes, ligesom den foregaaende, af Dr. phil. H. Petersen. Kisten var nedsat omtrent midt paa Bunden med Retning S.O.—N.V. og var som sædvanlig dannet af en klovet og udhulet Egebul, hvis Laag og Underdel sluttede tæt sammen. Udvendig var Længden c. 8¹/₂ F., medens den indvendige Fordybning, i hvilken Liget var nedlagt, var c. 6¹/₂ F. og henimod 3 F. br. I Laaget var der hugget et stort Hul, hvor igjennem der var trængt saameget Jord og Vand ned i Gravrummet, at Forholdene her vare blevne forstyrrede og saa vel Klæder som Knokler næsten fuldstændig opløste. Af

Liget var kun en Del af Hjærnen bevaret, saaledes som det ogsaa var Tilfældet i Fundet fra Trenhøj, og af Klædningen fandtes kun nogle ubetydelige Rester af vævet, uldent Toj. Ved den dodes højre Side laa et stort, rundt Trækar med Prydelser af indslagne Tinstifter, i Form og Ornamentik overensstemmende med de Kar, som tidligere ere fremdragne fra Kongshøj, Lille Dragshøj og Flodhøj (M. III Pl. I Fig. D 1). Inden i dette stod et mindre, kopformet Kar af Valbirk uden Ornamenter, til hvilket der ligeledes findes Sidestykker i de nævnte Fund (M. III Pl. IV Fig. 2). Tæt derved laa en Pincet af Bronze (M. I. c. Fig. 3 A); et Træskaft til en Syl — men uden nogen Syl deri —; 2 Træhaandtag med en firkantet Fals i den ene Ende, gjennem-boret med to Naglehuller; to buede Flintstykker, der ere tilhuggede langs begge Sider, og et af de butslidte Flintredskaber, som oftere forekomme i Bronzealderens Grave og mulig have været benyttede som Fyrsten. I Højde med Bæltestedet fandtes en Krog til et Sværdbælte uden Ornamenter paa Pladen (M. III Pl. VII Fig. 6) og ved den et tyndt Guldbaand med en Række Perleornamenter paa hver Side af den stærkt fremspringende Midtribbe. Hvor Ligets venstre Side havde været, optoges en Sværdskede af Træ med en bred udskaaret Stribe langs Midten (M. III Pl. VII Fig. 4—5), til hvilken Fundene fra Muldbjerg, Borum Es-høj, Trenhøj og Store Kongshøj have frembudt Paralleler. Henimod Midten af Kisten laa den ovale Bund til en Trææske og i det nordvestlige Hjørne en raat tilskaaret Stok med kroget Haandtag (B 3148).

Paafaldende er det, at Skeden fandtes uden noget Sværd; herpaa kjendes hidtil ikke noget Exempel. Hullet i Laaget kunde fremkalde den Formodning, at Kisten tidligere havde været aabnet og Sværdet udtaget. Men herimod taler dels den urørte Lagdeling i Hojen, som viser, at der ikke kan være foretaget nogen Udgravning oven fra, dels Fundet af Guldbaandet; et saa værdifuldt Stykke havde man vel næppe

efterladt ved en Udplyndring af Højen. Heller ikke kan det have været Fugtighed, der har fortæret Sværdet, da den langt spinklere Broncepincet er bevaret.

En Sammenligning med den ene af Kisterne fra Borum Eshøj, hvor en Dolkeklinge var nedstukket i en Sværdske, kunde lede til den Formodning, at der her foreligger en lignende fraus pia, som kjendes fra andre Forhold (se foran S. 248), i det de efterlevende have undladt at nedlægge Sværdet, fordi det var af for stor Værdi for dem. Man har da kun medgivet den afdøde den tomme Skede eller den mindre værdifulde Dolk for ligesom at betegne hans Stilling som Kriger, medens Hovedvaabenet er bleven i de efterlevendes Besiddelse. Noget saadant er vistnok oftere sket. Baade findes der Mandsgrave, hvor Sværdet ikke forekommer — Fundet fra Vejleby, som omtales neden for, frembyder just et Exempel herpaa — og i en Række af sikre Gravfund indtager Dolken Sværdets Plads blandt Mandens Gravgoods¹).

4. Fra det vestlige Jylland, hvor fra Hovedmassen af Egekistefundene hidrører, er der indkommet endnu et Fund til Museet. Det optoges af Bredhøj i Maabjerg Sogn. Ringkjøbing Amt, en usædvanlig flad Høj (8—9 F. h. med en kredsround, plan Overflade af 114 F. Diam.), der var beliggende i en større Gruppe af Mindesmærker. Højen var dannet af flere Lag, i det Fylden øverst bestod af sandblandet Muld med afvejlende mørke og lyse Striber, der skyldes Lag af Græstøv, medens den nederste Del bestod af en sammenhængende, dyndet Masse, der var dannet af Kjærtøv uden Lagdeling.

Højen indesluttede 2 Gravkister. Den ene, der udgravedes noget N.V. for Centrum, var en af de sædvanlige udhulede Egestammer (9½ F. l., 3 F. br.), nedsat i Retning

¹) f. Ex. 2363, 13259, 15271, 19051, B: 342, 419, 1311, 1642, 1724, 2240, 3049 o. s. v.

O.—V. Kisten var i høj Grad ødelagt, i det Underdelen, der havde staaet paa Højens Bund, var fuldstændig forsvundet og Laaget var sondertrykket. Knoklerne vare derfor ganske opløste og Fundet i det hele stærkt medtaget. Af Dragten fandtes kun — midt i Kisten ved den nordre Side — et ejendommeligt vævet Bælte af grovt uldent Garn, 2 F. 10 T. l., 2 T. br., der er forskjelligt fra de øvrige i Egekisterne fundne Stoffer, i det det paa Midten er vævet med store, aabne Masker og mod Enderne er af tættere Vævning. Foruden dette havde kun et Brudstykke af en Dolkeklinge med afbrudt Grebspids modstaaet Fugtighedens Indflydelse.

Den anden Kiste, som udgravedes i Højens østlige Del, var i sin Bygning ganske forskjellig fra de Egekistefund, som hidtil kjendes. I Højens Bund var der nemlig i en rektangulær Firkant, c. 7 F. l., 3 F. br., nedrammet en Del raat udspaltede Egestolper, der vare stillede med den fladeste Side indad, og hvis øverste Ende ragede omtrent 2 F. op over Jorden. 4 Egeplanker, ligeledes udspaltede af en Stamme og raat tilhuggede, vare opstillede ved den indvendige Side af de nedrammede Pæle og dannede Kistens Sider. Laaget bestod af Egeplanker, der vare meget fortærede af Fugtighed, og over det fandtes et Lag Birkebark, hvormed mulig hele Graven har været dækket. Bunden af Kisten har været dækket af Planker, men disse vare saa fuldstændig fortærede, at der kun, hvor Broncen havde ligget, fandtes Spor af dem.

Liget var fuldstændig opløst. Det havde været iført Klæder af sædvanligt uldent Stof, der fulgtes i hele Gravens Længde, og havde været dækket af et Dyreskind; men alt var sammenpresset til et kompakt Lag, som ikke kunde adskilles. Omtrent midt i Graven optoges Klingen til en Broncedolk (omtrent som M. VI Pl. II Fig. 13) uden Fæste, men med Spor af Træskede, hvis Stilling viser, at Liget har været nedlagt med Hovedet mod Ø. Henimod den vestre Ende fandtes en stærkt ødelagt Paalstav (W 183)¹⁾

¹⁾ W. = Worsaae: Nordiske Oldsager. Kjøbenhavn 1859.

med Levninger af Træskaftet; ved den østlige Ende laa en sonderbrudt Hornkam med rund, gjennembrudt Overdel (Fig. 1) og i Hjørnet mod Syd saaes en grødet, lysegul Masse, der synes at være Rester af et Trækar med Tinstifter. Endnu havde der været nedlagt en lille Fibula (W. 228), der var fuldstændig opløst, men som havde efterladt sig Aftryk i den sammenpressede Tøjmasse.

I Højen synes endnu flere Lig at have været jordede, i det der paa to Steder noget over Bunden fandtes mandslange Kister, dannede af smaa Sten; men ethvert Spor af Liget var forsvundet. Sandsynligvis har der ogsaa i Centrum været en Begravelse; men kun en 15 F. l. Stenrække paa Højens Bund, ved hvilken der fandtes Spor af Træ, angav det Sted, hvor mulig en Kiste har været nedsat.

Oven i Højen fremdroges en Lerurne, der indesluttede brændte Ben; efter sin Form synes den at tilhøre Overgangstiden fra Bronze- til Jernalderen (B3610).

Forekomsten af en Paalstav viser, at den sammentømrede Kiste har indesluttet en Mand. Gravgodset i den udhulede Træstamme er derimod for ødelagt til at tillade nogen Slutning med Hensyn til den begravedes Kjon¹).

5. I lang Tid ere Fund af Egekister kun forekomne i Jylland, og først de senere Aar have bragt saadanne for

Fig 1. $\frac{1}{2}$.

¹) Forekomsten af 2 Kister i samme Høj er ingenlunde sjælden, men hidtil har kun Borum Eshøjen givet Oplysning om, at Kisterne have indesluttet en Mand og en Kvinde. Se om disse Fund Aarb. 1876 S. 287, desuden B: 16, 555, 1739, 2164, 3074, 3375.

For Bornholm se Vedel l. c. 260 Nr. 7, 8, 9, 10, 11, 19.

Dagen fra Sjælland. Et af de interessanteste Gravfund af denne Art optoges af Dr. phil. H. Petersen af en Høj ved Vejleby i Ferslev Sogn, Frederiksborg Amt. Højen var c. 12 F. h. og den største i en Gruppe, der ligger langs en Bakkeryg, kaldet Grodebjerg. Den bestod af mørkegraa Muldjord uden nogen Lagdeling. I Toppen var der nedsat to Urner; den ene, hvis Laag var tilkittet med den bekjendte Harpix, indesluttede Aske og brændte Ben samt en lille Broncekniv; i den anden fandtes mellem Benene en Sav med Tapper langs Ryggen og en Kniv, ligeledes af Bronce.

Paa Bunden af Højen var der dannet en stor Stendyngge — 16 $\frac{1}{2}$ F. l. i N.V.—S.O., 11 $\frac{1}{2}$ F. br., 5 F. h. — der dækkede en Egekiste. Af denne vare imidlertid kun Siderne i den sydlige Halvdel nogenlunde bevarede, medens den anden Halvdel var næsten helt hensmuldret. Stenenes Tryk maa fuldstændig have sammenpresset Laag og Bund; thi under dem fandtes saavel Resterne af Skelettet som de ved Liget nedlagte Gjenstande. Af Skelettet var Kraniet, der var temmelig tykt og hvis Tænder vare stærkt slidte, Laarbenene og til Dels Skinnebenene nogenlunde bevarede; af Overkroppens Knokler sporedes kun den øverste Ledende af venstre Overarmsben, og de øvrige Dele af Legemet vare forvandlede til en sammenpresset, gullig Masse. Hovedet havde ligget mod N.V. Hvor den venstre Skulder havde været, fandtes en Paalstav med Brøstning til Skaftet (W. 183); Eggen vendte ret ud til Siden og Skaftet synes at have været bøjet i en ret Vinkel og at have ligget langs den venstre Arm. Paalstave af denne Typ forekomme oftere i Broncealderens Grave og ville blive nærmere behandlede nedenfor; de findes kun sammen med Sværd og andre Gjenstande, som have været baarne af Mænd, og deres Forekomst afgiver saaledes et sikkert Vidnesbyrd om, at den her omhandlede Grav har indesluttet et mandligt Lig.

Dette bestyrkes yderligere ved en Bæltekrog med spiralprydet Plade (M. II Pl. XXXIX Fig. 11), der ligeledes er ejendommelig for Mandsgravene. Ved den vestre Side laa en sønderbrudt Sylspids, Brudstykker af en lille Pincet, en smal Mejsel og to ubestemmelige Stykker Bronze. Ved den højre Side af Brystet fandtes et stort Savblad af Bronze, der var brudt i to Stykker, og ved Hoften, sammen med Bæltekrogen, et spydbladformet Flintredskab (B. 2128) ¹⁾.

¹⁾ I en Høj paa en Bakke ved Udsholdt, Blidstrup Sogn, Frederiksborg Amt, fandtes i Midten en stor Stendynge, 22' i Diam., 6' 8" h., med en Sænkning i Overdelen. Ligesom i Højen ved Muldbjerg synes der ogsaa her at have været nedsat en Egekiste, i det man under den omtalte Fordybning overalt fandt Rester af Træ med Stumper af Skind og vævet uldent Tøj. Ved de opløste Ben af et ubrændt Skelet optoges et stærkt forvitret Broncesværd med Grebtunge, en itubrudt Dolk og en Paalstav med Brøstning til Skaftet (W. 183). 18 F. fra Højens nordlige Rand traf man en mandslang Stenkiste i O.—V., der indsluttede Menneskeknokler og 2 Kranier, men ingen Oldsager (B. 3197).

Mulig hidrøre endnu to af de i de sidste Aar fremdragne sjælandske Fund fra Egekister, men Oplysningerne om Fundforholdene ere ufuldstændige. Det ene gjordes i en Høj ved Smørumovre, Smørum Sogn, Kjøbenhavns Amt, hvor der efter Finderens Meddelelse var nedsat en »Trækasse«, dækket af en Dynge haandstore Sten; men denne skal kun have haft en Længde af 6 F. og en Højde af 2 til 4 F. En Del Træstykker, som senere opsamledes paa Findestedet, tyde paa, at den omtalte »Kasse« har været en Egekiste. I »Kassen« fandtes: et itubrudt Sværd med Bronze-fæste, endende i en rund Knap (nærmest som M. II Pl. VII Fig. 27), en Dolk, ligeledes med massivt Fæste, Halvdelen af en Paalstav (W. 183), en smal Celt, en Kniv med Dyrehoved, to Brudstykker af en Bæltekrog med rund Plade, en Armring, en halvkugleformet Tutulus (M. III Pl. I Fig. 6), en Pincet, Halvdelen af en Broncenagle, en Guldring af c. $\frac{1}{2}$ T. Diameter, Rester af en halvkugleformet, vævet Hue som de foran omtalte fra Muldbjerg etc. samt Rester af Tøj og Læder. Forekomsten af Klædningsstykker bestyrker Formodningen om, at en Egekiste har været benyttet til Nedlægningen af den døde (B. 2109). — Det andet Fund —

II. Fra Egekisterne vende vi os til Fundene fra de stenbyggede Kister og fra Gravene med ubrændte eller brændte Ben, der ere dækkede af en Stendynge. Den Vejledning til Bestemmelsen af Individets Kjø, som de bevarede Skeletter i Egekisterne give, mangler ved denne Gruppe, i det kun Metalsagerne have modstaaet Fugtighedens Indflydelse. Gravgodsets Art bliver derfor her alene det bestemmende. Imellem de nedlagte Gjenstande kan der imidlertid saavel indenfor Gruppen af Mands- som af Kvindegrave iagttages visse Forskjelligheder. De ere vel hverken mange eller særdeles indgribende, men den hyppig tilbagevendende Forbindelse af bestemte Arter af Vaaben, Redskaber og Smykkesager tillader dog en Inddeling af Fundene i mindre Grupper. En saadan har kun den Betydning at give en Ramme for Oversigten over Fundene. Deres Fordeling over hele Landet og Forekomsten af de samme Typer af Oldsager i alle Grupper vise, at hverken Tidsforhold, eller, med en enkelt Undtagelse, lokale Forskjelligheder have betinget Gravgodsets Art.

Sophus Müller paaviste i sin ovenfor citerede Afhandling, at Sværdet, efter det i Egekistefundene givne Udgangspunkt, maa betragtes som karakteristisk for Mandsgravene. Den første af de Grupper, der her skal omtales, indeholder Sværd, enten nedlagte alene i Graven eller af og til ledsagede af nogle faa, mindre karakteristiske Gjenstande (Bæltelhager, Fibulæ, Fingerringe, Knapper, Knive o. s. v.), som kunne have været benyttede af begge Kjø. En stor Del saadanne Fund ere indkomne til Museet; men de fleste ere optagne uden Omhu, saaledes at der ikke haves nogen

fra en Høj ved Stenløse i Frederiksborg Amt — gjordes ligeledes i en »Trækasse«, der var halvrund forneden og altsaa synes at have været dannet af en Stamme. Den var dækket af en aflang Stendynge og indesluttede brændte Ben, en Dolk med Spor af Haarbeklædning paa Skeden (W. 121) og en Dobbeltknap (B. 2015).

Sikkerhed for Fundets Fuldstændighed; mindre, skrøbelige Gjenstande, som mulig have udgjort en Del af Gravgodset, kunne ved den mindre omhyggelige Undersøgelse være gaaede tabt. Der omtales derfor her kun nogle enkelte Fund af denne Art, hvor enten en sagkyndig Undersøgelse eller selve Fundforholdene afgive Sikkerhed for, at de foreligge fuldstændige.

6. Typisk for Gruppen er et Fund fra en Høj paa Bønnerup Mark i Hemmed Sogn, Randers Amt. Højen, der kaldes Ørnehøj, undersøgt af Arkitekt Uldahl. Den hørte til en større Gruppe af Grave, der laa i Nærheden af Kattegat og havde meget anselige Dimensioner (en Diameter af 106 F. og en Højde af 17 F.). Fylden bestod for største Delen af lerblandet Grus og nederst af Torvejord, dækket af et Lag Muldjord af $1\frac{1}{2}$ —5 F. Tykkelse. Paa Bunden var der af store Sten, der vare stablede over hverandre i to Lag, dannet to Kredse med et Mellemrum af 25 F. og en Diameter af 20—45 F. Imellem dem og støttende sig til den indre Kreds fandtes en Stendynge, der dækkede en Kiste, nedsat paa det naturlige Jordsmon med Retning N.V.—S.O. Graven var meget omhyggelig bygget; Mellemrummene mellem de fire store Sten i hver Side og de to Sten for hver Ende vare udfyldte med mindre Sten, Bunden var belagt med Fliser, og tre flade Sten dannede Overliggerne. Den indvendige Længde var 6 F. 7 T., Bredden 20—22 T. Paa et Lag Bark, der var udbredt over Bunden, var der nedlagt en Dynge brændte Ben, dækkede af en ulden, vævet Kappe, af hvilken enkelte Rester vare bevarede. Oven paa Kappen laa et vel bevaret Sværd med flad Grebtunge og oval Knap foroven, der var nedstukket i en Træskede; den ene af de tynde Træplader, der danne Siderne af denne, var endnu bevaret og er af ejendommelig Form, i det Midtribben nedadtil hæver sig saa stærkt, at Skeden faar et firkantet Gjennemsnit og ender i en rhombeformet Dopsko (S. 274 Fig. 7). Sværdskeder af denne Form kunne vel ikke antages at have været ualmindelige i Bronze-

alderen, da Dopsko med firkantet Gjennemsnit oftere forekomme i Fundene, men det nævnte Stykke er dog det eneste hidtil bevarede danske Exemplar af denne Typ¹). Læderskeden i Hvidegaardsfundet nærmer sig til den i Form og Udstyr, medens Skederne i Egekistefundene altid ere flade og uden noget Beslag. I det nordøstlige Hjørne af Kisten laa en bøjleformet Fibula med korsformet Naalehoved (W. 228) og i den sydvestlige Side to Dobbeltknapper med fordybet Stjerne paa Forsiden.

Hovedgraven var anlagt i Midten af Højen og bestod af en Egekiste, der var omsat med kantstillede Sten og dækket af en 13 F. l., 9 F. br. og 3¹/₂ F. h. Stendynge. Kisten var imidlertid meget odelagt og indeholdt hverken Skeletdele eller Gravgoods. Umiddelbart under Graven var der i det naturlige Jordsmon dannet et 2¹/₄ F. dybt Hul, der udvidede sig nedad og hvis Sider vare omhyggelig belagte med Sten. Det var fuldstændig tomt (B 3074).

I denne Høj fandtes senere en Kvindegrav (se N. 59).

7. I en Høj ved Bjerlev i Hvejsel Sogn, Vejle Amt, fandtes et sonderbrudt Sværd med bred Grebtunge (M. III Pl. VI Fig. 16), en Fingerring, dannet af en i 9 Vindinger oprullet Guldtraad, samt et større Stykke sammenrullet Guldtraad, der sandsynligvis ogsaa har dannet en Ring. Disse Gjenstande vare nedlagte paa Bunden af en Høj i en Grav, der dannede en Slags Hvælving, i det de inderste større Sten ragede frem over hverandre og lukkede Rummet foroven; uden om var der sammenhobet en stor Del mindre Sten. Graven, hvis Retning var N.O.—S.V., var c. 14 F. l., 7 F. br., 3 F. høj og saa omhyggelig bygget, at ingen Jord var trængt ind i den. Paa Bunden fandtes en Del Knokler; om de vare brændte eller ubrændte, kunde Finderen ikke afgjøre (B 1540).

¹) En Læderskede af en lignende Form er fundet i en Stenkiste ved Dömmestorp i Halland: afb. i Montelius: Sveriges Forntid Fig. 166.

8. Ved Udgravningen af den saakaldte Tvehøj i Hørdum Sogn, Thisted Amt fandtes to stensatte, mandslange Grave, der begge vare anlagte i Retning N.—S. Hver af dem indesluttede et Skelet, og tværs over Brystet paa det ene laa et vel bevaret Sværd med bred Grebtunge tilligemed en Dopsko af Form som M. II Pl. X Fig. 6. Ved det andet Skelet fandtes intet Gravgoods (B 555).

9. Et Sværd af samme Typ med den firkantede Dopsko til Skeden fandtes tilligemed en bøjleformet Fibula (W. 228) i en Stenkiste med ubrændte Ben i en Høj ved Grurup, ligeledes i Thisted Amt (B 297).

10. I samme Amt undersøgte i 1874 en Høj, beliggende paa Visby Mark. Den indesluttede en regelmæssig bygget Kiste af Mandslængde (6 F. l., 2 F. br. og h.), der var dækket med store Sten og nedsat i Midten af Højen, et Par Alen over Bunden. Ved Rester af brændte Ben fandtes et Sværd, af Form som M. II Pl. VI Fig. 53 med en Grebspids, der ender i en firkantet Knap med fordybede Ornamerter, samt en firkantet Dopsko (W. 120 a). I det ene Hjørne af Kisten var der hensat et lille Lerkar, i hvilket der laa en Bæltekrog, Brudstykker af en Broncenaal og en Dobbeltknap (B 1113).

11. Et ganske lignende Fund gjordes i en Høj i Oster-Velling Sogn, Viborg Amt, der undersøgte af Professor Engelhardt. Ved Foden stod den i Aarb. 1876 S. 142 afbildede Sten med indhugne Kredse, der siges at være udtaget fra det indre af Højen; om dens oprindelige Plads gav Undersøgelsen imidlertid ingen Oplysninger. Hovedgraven, der var omsluttet med en Stenindhegning, fandtes paa Bunden, e. 6 F. indenfor Randen, og bestod af en rektangulær Kiste med Retning N.V.—S.O. Den var for største Delen dannet af haandstore Sten — kun ved hver Ende var der stillet en større Blok — og havde ingen Overliggere. Det indvendige Rum var e. 10 F. l., 2 F. br. Bunden var belagt med en Mængde mindre Sten

og herpaa var nedlagt et Sværd med ottekantet Fæste, prydet med concentriske Kredse (W. 131) og en Bæltkrog med spiralprydet, guldbelagt Plade (M. II Pl. XXXIX Fig. 11). Hverken af brændte eller ubrændte Ben fandtes der noget Spor i Graven (B 2300).

12. Endnu maa som henhørende til denne Gruppe omtales et Fund, som i 1874 gjordes af Dr. phil. Sophus Müller ved Gandløse i Frederiksborg Amt. I en Høj af c. 80 F. Diam., 18 F. Højde, der sandsynligvis har været omgivet af en Stenkreds ved Foden, fandtes paa Bunden, en halv Snes Fod øst for Midtpunktet, en Stendynge, der for neden bestod af større, for oven af mindre Sten; Diameteren var c. 20—24 F., Højden 8 F. I den øverste Del var der dannet flere tomme Hvælvinger (3 F. l., 1 F. h.), to og to over hinanden, byggede af mindre Sten, der vare stemmede mod hverandre. Tre Fod dybt laa et meget opløst Sværd, der havde haft en Belægning af Horn, befæstet til Grebtungen med 6 Nitnagler; det var nedlagt i en Skede af Træ, der synes at have været foret med Skind og beviklet med Læderstrimler. Fæstet vendte mod Vest. Noget længere mod Vest i Dyngen, dels paa Bunden, dels i en Højde af en Fod der over, iagttoges nogle Pletter af en blød, fedtet Masse, der synes at være Dele af to opløste Lig, og et Stykke der fra mod Ø. fandtes tre Tænder. Under dem og umiddelbart paa Bunden laa to parallelle, hvidgule Striber, rimeligvis Laar og Skinneben, nogle Tommer fra hinanden. De to Lig synes at have ligget over hinanden i Retning Ø.—V., det øverste med Hovedet, det nederste med Benene imod Øst. Sorte og brune Striber af opløst Træ fandtes overalt ved Levningerne af Ligene og tyde paa, at disse have været dækkede af en Træplade.

I den øverste Del af Højen stødte man paa 8 forskellige Grave, nemlig fem Urner med Resterne fra Ligbaalet og tre Dynger af brændte Ben, omsluttede og dækkede af mindre Sten. Mellem Benene fandtes en Kniv, et Bronze-

baand, en Dobbeltknap, to smaa Syle og en Ring af Bronze (B 1164)¹⁾.

III. I en Række af Fund forekommer den slanke, som oftest ornamenterede Paalstav med Brøstning til Skaftet (W. 181; 183) sammen med Sværd eller Dolk. Undertiden udgjøre de det eneste Gravgoods, som er medgivet den døde, i andre Tilfælde ere de ledsagede af en Spydspids, en Fibula eller mindre Oldsager. Paalstave af denne Typ ere aldrig fundne sammen med Ringe og Smykkesager af Former, som ere ejendommelige for Kvindegravene, og synes saaledes udelukkende at høre til Mandens Udstyr. Deres hyppige Nedlægning i Graven sammen med Sværdet tyder paa, at de have været benyttede som Vaaben.

Forekomsten af Sværd og Paalstav karakteriserer den tredje Gruppe af Gravfund, som her skal omtales.

To velbevarede Fund fra Bornholm høre herhen, nemlig:

13. Et Stenkistefund fra Store Bøsthøj i Aaker Sogn med Sværd, Dolk, Lansespids, Paalstav, Dobbeltknap, Pincet, Fibula og 2 Tutuli (B 985). Se Vedel l. c. S. 262 Nr. 19; afb. M. III Pl. I.

¹⁾ En Høj paa Frøslevgaard's Vang, Frøslev Sogn, Mors, indesluttede 2 Gravkister. Den ene var 8 F. l. i V.—Ø., 2—2½ F. br., bygget af 5 større Kampesten langs hver Side og 2 i hver Ende. Den synes tidligere at have været aabnet, i det kun den ene Dæksten over den vestlige Ende laa paa sin Plads, medens de øvrige vare borttagne, og Side- og Endestene i Graven i det hele forstyrrede. Et Sværd med Broncefæste (M. II Pl. IX Fig. 47), som fandtes i den vestre Side, har derfor mulig været nedlagt sammen med andre Gjenstande. — Den anden Kiste, der fandtes lidt Nord for den førstnævnte, var c. 6 F. l., sat af 4 Sten i hver Side og dækket med 4 Overliggere. Over Bunden var der spredt et tykt Lag Aske og i denne mentes en 7 T. l. Flintspydspids at have ligget (B 1739). Fundet er mulig ufuldstændigt, men frembyder dog Interesse som Exempel paa Forekomsten af to Stenkister i samme Høj.

Fig. 2. $\frac{1}{4}$.Fig. 3. $\frac{1}{4}$.Fig. 4. $\frac{1}{4}$.

14. En Høj ved Billegrave i Pedersker Sogn med en Stenkiste, hvori: Sværd, Paalstav, Fibula, Kniv og to Dobbeltknapper. Se Vedel: l. c. S. 261 Nr. 18.

Af de øvrige Gravfund, som ere indkomne til Museet, ere følgende de mest karakteristiske og bedst undersøgte:

15. Et Fund fra den saakaldte Fladhøji Bjørsløv Krat i Nørre Vium Sogn, Ringkjøbing Amt. Højen, der var aflang (60 F. l. i N.V.—S. Ø., 20 F. br., 10 F. h.), indeslattede en mandslang, stensat Kiste, dannet af flade Sten og fyldt med Muldjord og mindre Sten. Liget var fortæret, men i den vestlige Ende fandtes en stor Del Rester af brændt Træ, og blandt dem laa et vel bevaret Sværd uden Grebtunge, men med en oval, spiralprydet Knap til Fæstet (Fig. 2), en Dolk, ligeledes med Spiraler paa Knappen (Aarb. 1876 S. 193 Fig. 5), en Bæltkrog med oval Plade, prydet med Spiralornamenter, en Paalstav

(som Fig. 4)¹⁾, et Sylskaft, en bøjleformet Fibula (W. 228) samt en Kastespydspids af Flint med afbrudt Spids (B 314).

16. I Bregnehøj paa Mejlby Hede i Brørstrup Sogn, Aalborg Amt fandtes paa Bunden et Sværd af sjældnen forekommende Form, idet den brede Grebtunge er afsluttet med en stor, rhombeformet Bronceknop (Fig. 3); det laa med Fæstet mod Vest, og ved det var der nedlagt en ornamenteret Paalstav (som Fig. 4). Vaabnene vare tilligemed »de forkullede og smuldrede Ben« af Liget dækkede af en Stendynge (B 1760).

17. Under samme Forhold, men som det synes ved ubrændte Ben, gjordes i en Høj ved Tobøl i Guldager Sogn, Ribe Amt, et Fund bestaaende af et itubrudt Sværd med massivt, ottekantet Broncefæste, der er prydet med concentriske Ringe (W. 131), en ornamenteret Paalstav (Fig. 4) og en Spiralarmsring, dannet af en dobbelt Guldtraad paa $3\frac{1}{2}$ Omgang (B 1476).

18. Et stærkt odelagt Fund gjordes af Prof. Engelhardt i en Høj paa Dover Hede i Ydby Sogn, Thisted Amt. Paa Bunden var der dannet en stor, firsidet Dynge af haandstore Sten (c. $10\frac{1}{2}$ F. i Diam., 3 F. h.), der mod S.O. var dækket med et tommetykt Lag af gulligt Ler. Under den stødte man paa en Grav, bestaaende af en 5 F. l. Fordybning i den faste Grund, der indesluttede Klingen af en Broncedolk, men ingen Knokler. Højere oppe mellem Steneue i Dyngen fandtes et Sværd med Rester af et Træ- eller Hornfæste og tilhørende oval Knap samt Brudstykker af en Træskede med Læderbeklædning; Spidsen vendte mod N.O. Ved Sværdet laa en overbrudt Klinge til en Dolk, en Paalstav med Brøstning til Skaffet (W. 183)

1) Den under Fig. 4 afbildede Paalstav, som er det smukkeste Stykke, Museet besidder af denne Typ, er fundet paa Tjæreby Mark i Idestrup Sogn paa Falster. Længden $9\frac{1}{2}$ T. (B 3493).

og Fragmenter af en bøjleformet Fibula (W. 228). Endnu en tredje, næsten helt opløst Dolk fandtes mellem Stenene i det nordvestlige Hjørne af Dyngen. Højen, i hvilken disse Gjenstande vare nedlagte, hørte til de saakaldte Langhøje, som ere ejendommelige for Jylland¹⁾; den var anlagt med Retning N.V.—S.Ø. og havde en Længde af 195 F., en Bredde af 35 F. og en Højde af 8 F. I Midten, tæt under Overfladen, var der anlagt endnu en Grav, bestaaende af en lille Stendynge, der dækkede en Hob brændte Ben (B 1912).

19. Nær til det foregaaende slutter sig et Fund fra »Storhøj« paa Gaarden Fuglsangs Mark i Vinding Sogn, Aarhus Amt. Højen, der er afbildet i Aarb. 1876 S. 144, undersøgtes af Prof. Engelhardt. Den var anlagt paa en Forhøjning i Terrainet af c. 6 F. Højde og havde ret anselige Dimensioner (en Diam. af 66 F. med en Højde af 14 F.). Om Foden havde den tidligere været omgivet med en Kreds af Sten, af hvilke den største var prydet med indhugne Figurer, rimeligvis forestillende et Skib med Segl²⁾. Af Siden var der end videre udgravet to mindre Sten med skaalformede Fordybninger.

Omtrent 4 F. indenfor Randstenene paa en Strækning af 27 F. mod Nordvest og 20 F. mod Sydøst var der dannet et Stenhegn, der sandsynligvis omsluttede Midtpartiet af Højen; det var uregelmæssig bygget af haandstore Sten, stablede oven paa hverandre i 3—5 Lag med en Højde af c. 3 F. og en Bredde af 2—3 F. I den naturlige Banke, hvis Overflade var belagt med større Sten, over hvilke Højen var sammendynget, var der anlagt 2 Grave. Den dybest liggende bestod af en 4½ F. l., 3 F. h. Stendynge, der dækkede en Del brændte Ben, spredte i et tyndt Lag over Bunden; mellem dem fandtes Brudstykker af to runde Bennaale.

1) Se Engelhardt i Aarb. 1877, S. 253 fg., Dreyer i Samlinger til jysk Historie og Topografi X. S. 208 fg., 230.

2) Ligeledes afbildet i Aarb. 1876 S. 145.

Den anden Grav var nedgravet i Toppen af den naturlige Forhøjning. Af mindre Sten, der vare stablede ovenpaa hverandre i 5 Lag, var der dannet en Slags Kiste af 8 F. Længde med Retning Ø.—V. Randstenene vare paa en Strækning af 5—6 F. fra den vestlige Ende fedtet sorte som af et opløst Lig, og paa dem fandtes ved Vestenden Spor af en Træplade med en tynd Bronzebelegning (Skjold?); ved den nordre Side laa en Paalstav (W. 181) med Spor af Træskaft, indsvøbt i Skind og tæt ved den Klinge af en Dolk, der havde haft et Fæste af Træ eller Horn med en rund Bronzebælteknop foroven; ved den søndre Side en Fibula og en Bæltekrug med rund Plade. Gravstedet var omsluttet af en oval Stendynge, der fortsatte sig mod Ø. i Højen, hvor den dækkede et andet Lag brændte Ben. 7 Fod fra Kistens østlige Ende og en Fod dybere end dennes Bund var der paa en flad Sten nedlagt en Dolk eller Spydspids af Flint med Skafttunge; en lignende fandtes under en mindre Stendynge, der ligeledes var anlagt i den naturlige Banke, S. Ø. for Centralgraven (B 2240).

I den opkastede Høj, der dækkede den naturlige Banke i en Højde af c. 4 F., fandtes under en uregelmæssig Dyngge af større og mindre Sten Skaar af Lerkar og Rester af brændte Ben, men ingen Oldsager.

Til den her omhandlede Gruppe maa endnu henføres følgende enkelte Fund, der ligeledes indeholde Vaaben, men i hvilke en Celt eller en Bronzeøxe erstatter den ornamenterede Paalstav:

20. Rævehøj i Borgnæs, Udby Sogn, Holbæk Amt. Paa Bunden af Højen, indenfor en Stenkreds af c. 35 Fod Diam., fandtes et stensat Gravkammer af 6 F. Længde, 2 F. Bredde, dannet af store, flade Sten og med lignende Sten som Overliggere. I dette laa et Sværd med flad Grebtunge, gjennemboret af 4 Naglehuller, en Celt af Form som W. 193 med rund Osken og parallelle Striber om Randen samt to Tutuli med stærkt hvalvet Overflade (B 401).

Fig. 5. $\frac{1}{4}$.

Fig. 6. $\frac{1}{4}$.

Fig. 7. $\frac{1}{4}$.

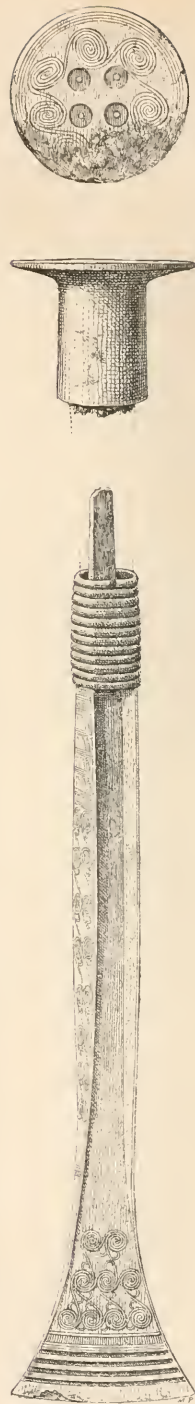

Fig. 8. $\frac{1}{2}$.

21. Aarhøj paa Gunderup Hede i Strandby Sogn, Aalborg Amt. Det sydvestlige Parti af Højen dækkede en Kiste (5 F. l., 1½ F. br., 1 F. h.), bygget af 5 flade Sidesten og dækket af 3 Overliggere. Paa Bunden fandtes Klingen til en Dolk med spids, oval Knap til Fæstet, dannet som en Plade med fremstaaende Rande og prydet med concentriske Kredse, en Spydspids med Skaftdølle (M. II Pl. XIII Fig. 8), samt den under Fig. 8 afbildede Paalstav, der er prydet med Spiralornamenter, Zigzaglinier og Stregeprydelser. Da Kisten aabnedes, var Paalstavens Skaft bevaret, men hensmuldrede ved Optagelsen. Det bestod af en 5 F. l., mod Enderne noget tilspidset Træstæge,

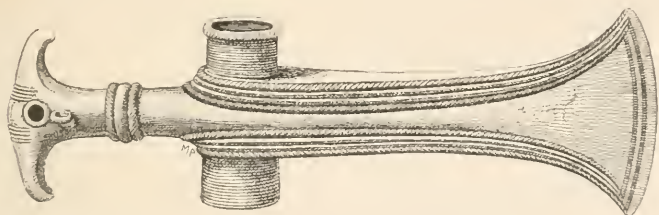

Fig. 9. ½.

der i c. 4 T. Længde fastholdtes til Paalstaven med en Bevikling af Bronzebaand og om den øvrige Del var forsynet med Ringe af Størrelse som en Fingerring. Paa Enden af Skaftet sad den afbildede Bronzeknap, hvis Overside er prydet med Spiralornamenter og fire Fordybninger, der delvis ere udfyldte med Rav (B 1692).

22. I en Høj ved Nørre Kokholm i Tørring Sogn, Ribe Amt, fandtes ligeledes en Stenkiste (5 F. l., 2 F. br.), dannet af mindre Sten med en jævn Flade, der vendte indad mod Gravrummet, og dækket med flade Overliggere. Midt i Graven laa en Dynge brændte Ben og Aske og mellem dem et vel bevaret Sværd med Ringe om Grebspidsen (Fig. 5) samt den ejendommelige Bronzeøxe, som er afbildet under Fig. 9 (B 1861).

23. En anden Bronzeøxe, der nærmer sig det hos Madsen, II Pl. II Fig. 5, afbildede Stykke, fandtes sammen med et Sværd med en fladt udhamret, kort Grebspids i en Høj ved Hærup, Lime Sogn, Viborg Amt. Om Fundforholdene haves ingen nærmere Oplysninger (B 2324).

IV. En fjerde Gruppe dannes af de Mandsgrave, som foruden Sværdet indeholde en Arm- eller Haandleddering af Guld. Blandt de stadig tilbagevendende Typer af Armsmykker synes den ovale, vredne Ring med glatte Ender at have været baaret af Mænd; den forekommer i 13 Fund i Museet sammen med Sværd, hvorimod den aldrig er fundet

med Smykkesager, som ere ejendommelige for Kvindegravene.

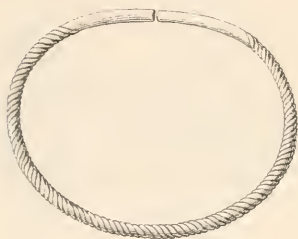

Fig. 10. $\frac{1}{2}$.

24. Typisk for Gruppen er et Fund fra Blangs i Stokkemarke Sogn, Maribo Amt. Det hidrører fra en Høj af 75 F. Diameter og 10 F. Højde, dannet af Lerjord med enkelte Lag af Grus. Midt

paa Bunden fandtes en uregelmæssig Brolægning af smaa Sten, paa hvilken der var anlagt en lille Grav, bestaaende af en firkantet Indhegning af 2—3 Lag Sten, 2 $\frac{1}{2}$ F. l. i N.V.—S.Ø. og 1 F. br. I den var der mellem brændte Ben nedlagt et Sværd med Ringe om Grebspidsen og rhombeformet Knap (M. II Pl. IX Fig. 53); det var sønderbrudt og stærkt medtaget af Ir, og Skeden, til hvilken der horte en stor, firkantet Broncedopsko (M. II Pl. X Fig. 6), var ganske fortæret. Ved Sværdet fandtes en vredne Haandleddering af Guld (Fig. 10), to flade Tutuli med concentriske Kredse om det fremstaaende Midtparti samt to Dobbeltknapper med fordybet Stjerne paa Overfladen (B 2179).

25. En Haandleddering af samme Form og et Sværd

med Grebspids og rhombeformet Knap (M. II Pl. IX Fig. 57) fandtes i et stensat Gravkammer af c. 6 F. Længde, 4 F. Bredde paa Bunden af en Høj ved Hvorvarp, Ulstrup Sogn, Aalborg Amt. Om Gravskikken haves ingen Oplysninger (B 1927).

26. I den nordligste af Malhøjene ved Sindbjerg i Redsted Sogn paa Mors stødte man ved Gravning paa en 7 F. l., 2 F. br., $1\frac{1}{2}$ F. dyb Stenkiste, der var nedsat i den sydøstlige Udkant af Højen med Retning N.Ø.—S.V. Den indeholdt ingen Knokler, men paa Bunden var der nedlagt et overbrudt Sværd med flad Grebtunge og en tynd Haandlelsring af Form som Fig. 10 (B 1687).

27. Et fuldstændig tilsvarende Fund gjordes paa Vejby Mark i Viborg Amt i en oval Stensætning med Retning N.—S., der var gravet to Fod ned i den naturlige Grund og dækket med en Høj (B 2298).

28. Ved Resterne af et ubrændt Lig i en Høj ved Torum i Salling optoges et sønderbrudt Sværd med flad Grebtunge og en af de her omhandlede Haandlelsringe. Liget var nedlagt i udstrakt Stilling med Hovedet i N.Ø. og Benene noget fjærnede fra hinanden; det var ikke dækket af nogen Stensætning, men har mulig været nedlagt i en Trækiste, af hvilken man mente at have fundet enkelte Spor. Ved Fodenden var der anlagt en anden Grav, 8 F. l., 2 F. br., omsat med glatte Sten; den indesluttede en Dolk-klinge, men ingen Rester af Liget (B 1836).

29. Fra den saakaldte Sahlshøj i Sevel Sogn, Ringkjøbing Amt, er der til forskjellige Tider indsendt mindre Fund af Oldsager, hidrorende fra Grave i Udkanten af Højen. En af disse bestod af et stenbygget Gravkammer, der foruden brændte Ben indesluttede et Sværd med Ringe om Grebspidsen (M. II Pl. IX Fig. 53) og en vreden Haandlelsring (B 599, 615).

30. Ligeledes ved brændte Ben, der vare samlede i en Bunke, fandtes i en Høj paa Bjaldrup Mark i Horne

Sogn, Ribe Amt, en Guldhaandledsring og Brudstykker af et kort Sværd med flad Grebtunge (B 1479).

I et Par af de indsendte Fund forekommer en Ring, der staar den i det foregaaende nævnte nær i Form, i det den ligeledes er dannet af en vreden Guldstang med glatte Ender, men disse ere spaltede og oprullede i to korte Spiraler, der ere drejede hver til sin Side (W. 253). Af denne Typ findes i Museet 6 Exemplarer fra Grave (3 fra Jylland, 1 fra Falster, 2 fra Bornholm); ingen vides at være fundet sammen med Smykkesager, hvorimod flere forekomme med Sværd. De synes altsaa kun at have været baarne af Mænd.

De ny-indkomne Fund hidrøre fra:

31. En Høj, Store Jomfruhøj ved Skovby Nor i Gundslev Sogn paa Falster. Den indsluttede en mandslang, aaben Stenkiste med Spor af Ben, der sandsynligvis have været ubrændte, men hensmuldrede ved Optagelsen. Paa Bunden var der foruden Guldringen nedlagt et kort Sværd med Ringe om Grebspidsen og med Guldbelægning paa den rhombeformede Knap og paa den nederste Del af Fæstet (B 434).

32. En Høj paa Drostrup Mark i Læborg Sogn, Ribe Amt¹⁾. Den dækkede ikke nogen Kiste, men Guldringen var tilligemed et Sværd med Broncefæste af en særegen Typ nedlagt paa den stenbelagte Bund og beskyttet af en Dynge mindre Sten. Ved Graven synes der at have været antændt et Baal, i det nogle af Stenene vare sværtede af Røg, ligesom der ogsaa fandtes Stumper af Trækul; derimod var intet Spor af Liget tilbage. I Udkanten af Højen mod N.Ø. laa et overbrudt Sværd med massivt, ottekantet Fæste, dækket af en lille Dynge Sten (B 2088).

¹⁾ De to andre jyske Ringe af denne Typ, som opbevares i Museet fra ældre Gravfund, ere ligeledes begge fra Ribe Amt.

Den anden af de Armringe, som ofte ledsager Sværdet, nemlig Spiralarmringen af den tynde, dobbelte Guldtraad, er ikke i samme Grad som den vredne Ring ejendommelig for Mandsgravene. Den findes undertiden med Ringe og Smykkesager og har altsaa lige saa vel været baaret af Kvinder som af Mænd. I Kvindegravene optræder Ringe af denne Art ligesom de øvrige Smykkesager til Hals og Arm i Reglen parvis, hvorimod i Reglen kun en enkelt Ring er nedlagt sammen med Sværd. De herhen hørende Fund frembyde hverken ved Gravgodsets Rigdom eller ved Fundomstændighederne nogen særlig Interesse. De ere ejendommelige for Jylland; største Delen er fremkommen ved tilfældige Gravninger og bestaa kun af Sværdet og Armringen.

Som karakteristiske for Gruppen omtale vi først fire Fund, i hvilken en Spiralring paa 2—3 Omgange forekommer med et Broncesværd med flad Grebtunge:

33. En mandslang Stenkiste med Knokler af et ubrændt Skelet i en Høj ved Vester-Jølby i Dragstrup Sogn, paa Mors (B 3086).

34. En lignende Stenkiste, indesluttende ubrændte Ben, der fandtes ved Udgravningen af den saakaldte Uglehøj i Outrup By og Sogn, ligeledes paa Mors (B 1964).

35. En lille Kiste (3—4 F. l.), hvori en Dyrge brændte Ben, udgravet af en Høj ved Velleb i Viborg Amt (B 3353).

36. Endelig Fundet fra en Stensætning i en Høj ved Harritsø i Givskud Sogn, Vejle Amt (B 566).

De øvrige Fund indeholde derimod sammen med den spiraloprullede Armring Broncesværd af forskjellige Typer.

37. Paa Toustrup Mark i Durup Sogn, Viborg Amt bortgravedes Resterne af en Høj. Den viste sig at dække en stenbygget Gravkiste af Mandslængde, nedsat i Retning N.—S., og tæt brolagt i Bunden med smaa Sten. Blandt en Del brændte Ben fandtes her, foruden Armringen,

en itubrudt Dolk med Ringe om Fæstet (M. II Pl. IX Fig. 53).
en Tutulus og en Kniv med stærkt buet Ryg (B 3042).

38. En Høj i Ostbirk Sogn, Aarhus Amt, var opkastet over en Stendynge, der dannede Hovedgraven. Under denne fandtes, uvist om med brændte eller ubrændte Ben, tre Brudstykker af et Sværd med massivt Broncefæste, prydet med fordybede Striber, der have været indlagte med Harpix, og en Guldspiralarmsring (B 1197).

39. Under en lignende Stendynge i en Høj ved Tobøl i Fovling Sogn, Ribe Amt, var der nedlagt en lille Dynge brændte Ben. Imellem dem laa 2 Armringe tilligemed et Sværd med Broncefæste med harpixfyldte Tværstriber, en Tutulus og en lille massiv Broncering, rimeligvis til Fingeren (B 765).

40. Endelig kan endnu nævnes et Fund af en Spiralarmsring, et Stykke sammenfoldet Guldtraad og et Sværd fra en af Sten dannet Høj paa Vinde Mark i Skive Landsogn, Viborg Amt. Sværdet var nedlagt i en Træskede, der hensmuldrede ved Berøringen (B 1751).

V. Karakteristisk for en mindre Række af Mandsgrave er endelig Forbindelsen af Sværd, Pincet og en eller to Knive. De sidst nævnte Redskaber høre imidlertid ikke udelukkende til Mændenes Gravgoods, men synes at have været benyttede af begge Kjøen. Deres hyppige Forekomst sammen med Sylen i Urnerne, hvis væsentligste Indhold de ofte ere, har fremkaldt den Antagelse, at de have været anvendte som Syredskaber. Muligheden heraf kan ikke benægtes; men da de forekomme sammen med Sværd i Mandsgravene uden Sylen, der betinger deres Anvendelighed ved Syning, maa de, som det er fremhævet af S. Müller, ogsaa have hørt til Mandens Udstyr; mulig have de været benyttede som Toiletgjenstande. Hos en stor Mængde Folk udenfor Europa er det almindelig Skik, at Haarene i Ansigtet og paa Legemet omhyggelig fjærnes og der benyttes hertil i Reglen en Tang og en Kniv. Den Formodning ligger da

nær, at de Redskaber af samme Art, som træffes i Mandsgravene, kunne have været anvendte ved en lignende Behandling af Legemet¹⁾.

41. Blandt de nyere Fund henvises til det anseelige Indhold af en Grav i »Lydshøj« i Blidstrup Sogn, Frederiksborg Amt, som er beskrevet og afbildet hos Madsen III Pl. II. I en Stenkiste var her ved brændte Ben nedlagt et vel bevaret Sværd med Hornfæste og en ejendommelig Knap af Bronze, et Beslag til Munden af Skeden, Bunden af et Pilekogger, en massiv Guldnaal, en Dobbeltknap af Guld, samt en Kniv med tilbagebojet Stilk, omviklet med Guldtraad, og en Pincet af Guld (B 709).

42. Det ligeledes hos Madsen (III Pl. II Fig. 9—12) afbildede Fund hidrører fra en Høj ved Nørhedegaard i Visby Sogn, Thisted Amt. Den indesluttede en stenbygget Kiste, 5 F. l., 1½ F. br., 1 F. h., der var nedsat i Retning O.—V. og var dækket med store Sten som Overliggere. Heri var nedlagt et Sværd med Broncefæste, prydet med parallelle Striber, der havde været udfyldte med Harpik; det var omsluttet af en Træskede, beklædt med Skind eller Læder, af hvilken enkelte Rester optoges. Ved Sværdet laa to Knive, den ene med gennembrudt Haandtag af særegen Form, den anden med den almindelige Grebspids, der ender i et Dyrehoved, samt en Pincet. Kisten havde indesluttet et ubrændt Skelet, der efter Sværdfæstets Beliggenhed at dømme havde været nedlagt med Hovedet i Vest, indhyllet i grovt vævet, uldent Tøj, hvoraf Rester fandtes siddende paa Sværdet (B 363).

43. I Midten af en Høj ved Vile i Viborg Amt fandtes en mandslang Stenkiste med tre flade Overliggere, anlagt i Retning O.—V. Paa Bunden af den laa en lille Hob brændte Ben og derpaa et vel bevaret Broncesværd med flad Grebtunge, en sonderbrudt Fibula (W. 228), en Kniv

¹⁾ Aarb. 1876. S. 286, Anm. 1.

med krumt Blad og firkantet Haandtag (W. 165), en anden Kniv med Dyrehoved (W. 164), en Pincet og en Dobbeltknap med indlagt Stjerne paa Forsiden (B 2201).

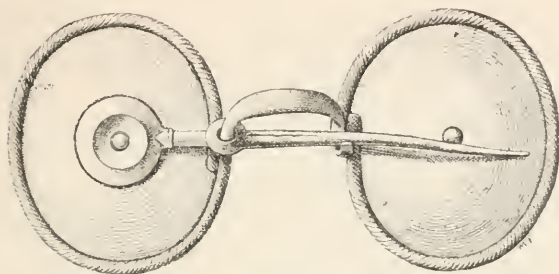
44. Ved en 15 T. h. Urne med Laag optoges i Hesthøj i Kvorning Sogn, Viborg Amt, fire Brudstykker af Klingen til et Sværd, samt et Broncefæste, der er stobt over en Kjerne af Ler (M. II Pl. VII Fig. 25), to Knive, af hvilke den ene har en i Spiral oprullet Grebspids, medens Stilken paa den anden er ombojet til en Øsken, en Pincet, en oval, aaben Haandleadsring af Bronze, en flad rund Knap, 3 smaa Ringe og en lille Dobbeltknap med concentriske Kredse (B 1096).

45. I en Høj ved Løve i Gjerslev Sogn, Holbæk Amt, hvor fra der tidligere er indsendt en Del mindre Broncesager fra Urner, var der i Midten dannet en Stendynge, som dækkede en Bunke brændte Ben. Ved dem var der nedlagt et Sværd med rund Grebspids, en enægget Bronzekniv med krummet Ryg og en kort Grebspids, en Kniv med guldbeviklet Grebspids, endende i et Dyrehoved, samt en Pincet (B 3136).

46. Paa Kringsagergaards Mark i Søborg Sogn, Frederiksborg Amt, udgravedes en Høj, der indsluttede en $3\frac{1}{2}$ F. l. Kiste, dannet af store Kampesten i Siderne og med en flad Bundsten; den havde ingen Dæksten og var fyldt med en Mængde Haandsten og Jord. Over Bunden var der spredt et Lag brændte Ben og mellem dem fandtes følgende Broncesager: Klingen til et Sværd, brudt i fire Stykker, en overbrudt Dolk, en Pilespids med Skafttunge (nærmest som M. II Pl. XIV Fig. 5), en Kniv uden Haandtag, en Pincet uden Ornamente samt to Dobbeltknapper, den ene med fordybet Stjerne, den anden med concentriske Kredse om det fremspringende Midtparti (B 1059)¹⁾.

¹⁾ En Privatsamling, som i 1880 kjøbtes til Museet, indeholdt et lille Fund, der hører til denne Gruppe, men som omtales

47. I en Gravkiste, dannet af 4 større Sten med Overliggere, og anlagt ved Foden af, men udenfor en til Dels sløjft Høj i Sperrestrup i Hjørnlunde Sogn, Frederiksborg Amt, gjordes et vel bevaret og righoldigt Fund. Ved de brændte Ben af Liget var der nemlig, foruden et kort Broncesværd med rund Grebspids, en Kniv med Dyrehoved (M. II Pl. XXV Fig. 24) og en Pincet, nedlagt den her af-

Fig. 11. $\frac{1}{2}$.Fig. 12. $\frac{1}{2}$.

bildede brilleformede Fibula Fig. 11, en Dobbeltknap med concentriske Cirkler paa Forsiden, en kort enægget, krum Kniv, en Synaal, 32 Broncesom og den Fig. 12 afbildede

med fornødent Forbehold med Hensyn til Nojagtigheden af Oplysningerne om Fundforholdene. Det bestaar af en Sværdklinge, en Kniv med tilbagebøjet Haandtag, en lancetformet Kniv, hvis Haandtag til hver Side ender i en spiraloprullet Traad, en Naal, en Syl og en Pincet, der skulle være fundne i en Urne med brændte Ben i Udkanten af en Høj ved Kværkeby i Sorø Amt (B 2356).

Et særdeles velbevaret Fund fra en Høj i Karmesholt i Taars Sogn, Hjørring Amt, med to korte Sværd, det ene nærmest som M. II Pl. V Fig. 10, det andet som M. II Pl. VI Fig. 16, med halvrund Knap til Fæstet, en Dolk med afbrudt Grebspids, en Kniv med bøjet Haandtag, der ender i en lille Knap, og en Pincet hidrører fra 2 forskellige Grave, uden at det er opgivet, hvilke Gjenstande der vare nedlagte sammen (B 2009).

Medekrog, der her for første Gang er fundet i en Grav. Gravkisten var aflang firkantet, et Par Alen lang og meget smal (B 3649).

48. Endnu skal kun nævnes et Fund fra Birket paa Lolland, bestaaende af Sværd (Madsen II Pl. IX Fig. 57) med Dopsko, Fibula (W. 228), Kniv (W. 165), Pincet samt en Dobbeltknap med Stjerne, der vare nedlagte ved en Dynge brændte Ben under en Stendynge i en Høj (B 1966).

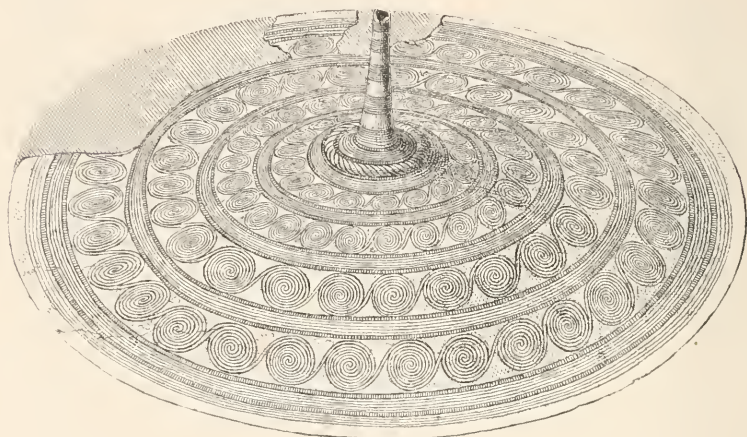

Fig. 13. $\frac{1}{3}$ 1).

Kvindegrave. De foreliggende Fund fra Kvindegravene frembyde gennemgaaende en større Ensartethed med Hensyn til Gravgodset end Mandsgravene. Indholdet bestaar hovedsagelig af Smykkesager af forskjellig Art, blandt hvilke der lader sig adskille 2 udprægede Grupper. Ingen af disse indeholde Sværd; derimod forekommer Dolken i det mindste i 15 sikre Kvindegrave, foruden i Egekisterne²⁾.

1) Den afbildede Bælteplade er Museets største og bedst dekorerede Stykke: den er funden i en Mose i Møenbo Herred, Præsto Amt (B 2306).

2) En stor Del Fund, i hvilke Dolken forekommer sammen med ukarakteristiske Smykkesager (Fibula, Tutuli, Ringe etc.)

1. For den første Gruppe er den store, spiralprydede Bælteplade (Fig. 13) og den diademformede Halskrave med parallelle, ophøjede Længdestriber eller Spiraler paa Forsiden (Fig. 14) ejendommelig. De forekomme enten enkeltvis eller samlede i Fundene og til dem slutter sig en Del Smykkeringe, som ikke træffes i Mandsgrave.

Det interessanteste Fund af denne Art er den bekendte Egekiste fra Borum Eshøj, der overhovedet har givet de

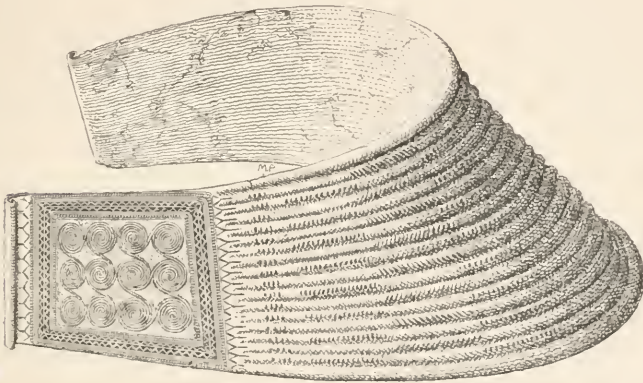

Fig. 14. $\frac{1}{2}$ 1).

fældigste Oplysninger om Kvindernes Gravudstyr. Med Hensyn til dette Fund henvises til »Illustreret Tidende« 1872 Nr. 6, hvor det er udførlig beskrevet og afbildet (B 679).

49. Et lærerigt Fund, som slutter sig til Kvindegraven fra Borum Eshøj, gjordes i 1880 af Dr. phil. S. Müller i en Høj ved Olby i Højelse Sogn, Kjøbenhavns Amt.

kunne henføres saavel til Mænd som til Kvinder. Sikre Kvindegrave ere: 2460, 2680, 9221, 22320, 25748, B: 16, 258, 723, 1026, 1839, 2923, 3162, 3566.

1) Ogsaa den afbildede Halskrave er det smukkeste og største Stykke. Museet ejer: den er fundet i en Mose paa Bringemark, Værløse Sogn, Kjøbenhavns Amt (B 3486).

Højen, der hørte til en lille Gruppe, var c. 85—90 F. i Diam. med en Højde af $15\frac{1}{2}$ F. og bestod af vekslede Lag af mørk Muldjord og Ler. I Midten stodte man paa et Skelet, der har været nedlagt i en Trækiste; denne var imidlertid, da Undersøgelsen foretoges, for største Delen hensmuldret; men gennem hele Gravens Længde, saavel over som under Skelettet, fandtes Levninger af Træet med Barken siddende udvendig og med Rester af Skind og Tøj paa den indvendige Side. For neden var Træet halvrundt, hvad der tyder paa, at Kisten har været dannet af en udhulet Træstamme, og dette fremgik yderligere deraf, at den faste Jord, der havde dækket den, dannede en buet Hvælving over Gravrummet i dettes fulde Længde. Skelettet, hvis Længde var 5 F. 9 T., var nedlagt med Hovedet i S. O., indhyllet i Skind og Tøj, af hvilket enkelte Rester vare bevarede. Skuldre og Arme, ligesom ogsaa Knoklerne i Bryst og Ryg, vare fortærede, undtagen hvor de vare i Berøring med Broncesagerne. To Tommer neden for Underkjæben laa et af de diademformede Smykker med ophøjede Længdestriber paa Forsiden, der vendte den største Bue nedad mod Kistens Bund; bagved det var der et tomt Rum, hvor under Halshvirvlerne fandtes; der kan saaledes ikke være nogen Tvivl om, at Smykket har ligget om Ligets Hals. Ved Skelettets venstre Side, hvor Overarmen havde været, optoges en mørkeblaa Glasperle, en kugleformet Ravperle, hvis Gjennemboring er paabegyndt paa to Steder, en lille flad, rund Ravperle og Rester af Broncespiraler. Over Underlivet laa en stor flad Bronzeplade, prydet med Spiraler (som Fig. 13), en halvkugleformet Tutulus og 3 mindre Tutuli med fremstaaende Midtparti. Neden for den større Plade og til Dels ind over den paa hver Side af Liget fandtes 125 tynde Broncecyindre i to svagt buede Rækker, der til Dels laa i dobbelte Lag; de nederste dækkede Hoftens Ledparti. Cyindrene laa kun over, ikke under Skelettet og synes saaledes at have været anbragte paa 4 Rækker Frynser,

af hvilke enkelte Traade endnu sad i Rørene. Ligesom i Borum Eshøj var ogsaa den her begravede Kvinde forsynet med Værge, i det der ved Ligets venstre Side var nedlagt Halvdelen af en Sværdklinge, hvis øverste Del har været beviklet med Toj eller Læder som Fæste for at kunne benyttes som Dolk; det nederste Parti var omgivet med en Træskede (B 2200).

Hvad der giver Fundet fra Olby en særlig Interesse, er dels Forekomsten af en af de blaa orientalske Glasperler, som ere overmaade sjældne i Bronzealderens Fund¹⁾, dels og fornemlig de Oplysninger, det indeholder, om Anvendelsen af de buede Halssmykker. Efter deres Form, der frembyder Lighed med visse Hovedsmykker fra de klassiske Kulturlande, betragtede man dem tidligere som en Slags Diademer. Saa vidt vides er der imidlertid aldrig fundet Smykke af denne Art paa Hovedet af et Lig, hvorimod de i to Grave, som undersøgte ved Hesselagergaard i Fyen²⁾, laa om Ligets Hals, ganske paa samme Maade som i Graven ved Olby. De have altsaa i disse 3 Fund, der alle ere optagne af Sagkyndige, utvivlsomt været anvendte som Halskraver, og have de i disse fuldstændig paalidelige Fund været benyttede som Prydelser for Halsen, maa vistnok den ældre Opfattelse af dem som Diademer, der ikke er støttet ved Iagttagelser, opgives³⁾. At de skulde have været anvendte saa vel til Hoved som til Hals er ganske usandsynligt; der haves ikke et eneste Exempel paa, at Smykker af en saa udpræget

1) Se S. Müller i Aarb. 1882 S. 319 Anm. 3; til de her nævnte Fund kan endnu føjes et senere indkommet Fund fra en Urne i Kongehøj i Humlum Sogn, Ringkjøbing Amt (B 3516) og et Fund med Ravperler og en lyseblaa Glasperle i Broholmssamlingen. Sehested l. c. 54.

2) Se Sehested: Arkæologiske Undersøgelser 1878—81. Kjøbenhavn 1884. S. 50, 61: Pl. IV, IX.

3) Dr. Voss har allerede tidligere udtalt sig i lignende Retning; se Zeitschrift f. Ethnologie X. Verhandl. S. 365.

Form have været benyttet paa to forskjellige Maader. Det kunde ganske vist synes noget forbavsende, at man til Halsprydelser har anvendt et Smykke, hvis Form forekommer os saa lidet formaalstjenligt og saa ubekvemt som disse Kraver. Men det maa erindres, at de i saa Henseende ikke ere uden Paralleler indenfor selve Bronzealderen. De massive, dobbeltvredne Ringe maa med deres betydelige Vægt forekomme vor Tid ikke mindre uskikkede til at bæres som Prydelse, og dog kan der næppe være nogen Tvivl om, at de have været benyttede som Halssmykker. Og fra andre Omraader kan der fremlægges talrige Smykkegenstande, som baade ved deres Form og Vægt synes mere egnede til at paaføre Lidelse end til at anvendes som Prydelse¹⁾. De ere i endnu højere Grad end Halskraven lærerige Exempler paa, hvor fuldstændig forskjellig vor Smag og vore Fordringer til Smykkesager ere fra dem, der have været raadende til andre Tider og under andre Kulturforhold. Fra et Skjøn om Hensigtsmæssigheden lader der sig derfor ikke rejse nogen Indvending mod Smykkernes Anvendelse som Halskraver.

50. En Halskrave med riflet Forside og spiralprydede Ender og en stor Bælteplade med 3 Rækker Spiralornamenter fandtes ved Sløjfningen af en Høj ved Rundforbi, Søllerød Sogn, Kjøbenhavns Amt. De vare nedlagte paa Bunden under en Stendynge sammen med en tynd, vreden Halsring, en bøjleformet Fibula, Brudstykker af en Spiralarmring af Bronze, en lille Tutulus og en Kniv med gjennembrudt Haandtag (M. II Pl. XXIII Fig. 2) (B 3059).

51. I en Grusgrav, der var anlagt i en gammel Havstok ved Bidstrup i St. Jørgens Sogn, Kjøbenhavns Amt, hvor der tidligere er opgravet Skeletter, fandtes i 1876 en Grav, 2 F. under Jordens Overflade. Ved et ubrændt

1) Se f. Ex. Samlingen af indiske Smykkeringe i ethnografisk Museum.

Lig, af hvilket enkelte Rester vare bevarede, var der nedlagt en Halskrave af samme Typ som den foregaaende og Brudstykker af flere Haandlede-Ringe, dannede af smalle Broncebaand, der ende i tynde, spiraloprullede Traade (B 1568).

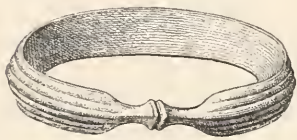
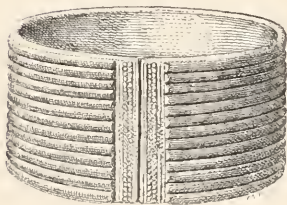
52. Fra en Høj i Martofte i Stubberup Sogn, Odense Amt, indsendtes et Fund, bestaaende af en Halskrave af Form som Fig. 14, et Brudstykke af en Dolkeklinge og en Del Fragmenter af tynde Bronze-Fingerringe, sandsynligvis af Spiralfingerringe. Med Gjenstandene fulgte 3 ubrændte Fingerknokler, og det meddeltes, at de vare nedlagte i »et hult Rum« fylt med sort Muld og dækket af en Del Sten. Gravgodset synes saaledes at have været nedlagt ved et ubrændt Lig, der har været begravet i en Kiste under en af de hyppig forekommende Stendynger (B 1026).

53. Endvidere hører til den omhandlede Gruppe de to Fund fra Stendyssen i Maglehøj, Svallerup Sogn, Hølbæk Amt, som ere afbildede og beskrevne af Zinck i Aarb. 1871 S. 19 fg. Det ene indeholdt Halskrave, Brudstykker af 2 Bælteplader, Dolk og Tutulus, det andet ligeledes en Halskrave, et Stykke Bronceblik (Hovedbaand?), Knapper, Fragmenter af Naal og Ring, Broncespiraler og Cylindre af samme Art som i Fundet fra Olby (B 723).

54. Endelig fandtes ved Sløjfning af en Høj paa Gaarden Sludstrups Mark i Skjærum Sogn, Hjørring Amt, en Halskrave med Spiraler paa Forsiden (W. 216), to flade Tutuli, af hvilke den ene er c. $2\frac{1}{2}$ T. i Diameter; den anden, som er stærkt beskadiget, synes at have været noget større. Tilligemed dem optoges en Armring, en højleformet Fibula og en Broncekniv, men i saa opløst Tilstand, at de ikke kunde bevares (B 298).

II. Den anden Gruppe af Kvindegrave, som her skal omtales, indeholder for største Delen Ringe, ofte kun en enkelt eller et Par sammen, undertiden et fuldstændigt

Sæt. Særlig er det Ringe til Arm, Haandled og Finger, som ere nedlagte i Gravene. Som foran omtalt forekomme saadanne ogsaa i Mandsgravene, ledsagende Sværdet, og enkelte Ringe er det neppe muligt at henføre til et enkelt Kjønn; de synes i lige Grad at have været anvendte af Mænd og Kvinder. Dette gjælder saaledes om den smalle Haandleds- eller Armrings, dannet af en Broncestang med lige afskaarne Ender og uden Ornamenter, om

Fig. 15. $\frac{1}{2}$.Fig. 16. $\frac{1}{2}$.

Spiralfingerringene af Guldtraad og om Guldarmringene, der ere dannede af en enkelt eller dobbelt spiralrullet Traad. Men ligesom enkelte Former kun have været baarne af Mænd, er der andre Typer, som ere ejendommelige for Kvindegravene, og som i mange Tilfælde synes at have udgjort Kvindens væsentligste Smykke. Det er saaledes Tilfældet med den under Fig. 15 afbildede Ring, dannet af et paa den udvendige Side riflet Bronzebaand, der bliver smallere

henimod Enderne, og med de brede Haandledsringe med de parallelle Striber paa den ydre Side og tæt sammensluttede Ender (Fig. 16). Disse Ringe findes i Reglen parvis og sammen med dem forekommer ofte Spiralarmbaand af Bronze, der synes kun at have været baarne af Kvinder, da de aldrig ere truffne sammen med Sværd¹⁾.

¹⁾ Fig. 15 hører til Fundet fra Vile. se næste Side (B 1605).
Fig. 16 fundet ved Smorup, se Side 293 (B 1349).

55. Det fyldigste Sæt Ringe indeholder det anselige Fund fra Vile i Viborg Amt. Ved Gravning i en Høj stødte man omtrent midtvejs mellem Toppen og Bunden paa en c. 5 F. lang Kiste, bygget af flade Sten og med lignende Sten som Overliggere; Retningen var V.—O. Den inde-sluttede en Del Ben, der syntes at være brændte, og ved dem vare følgende Broncesager nedlagte: en Æske med Laag, prydet med Linjer og Baand om Siden (Fig. 17); Bunden er flad med en fordybet Stjerne i Midten (Fig. 18); 4 aabne Haar- eller Halsringe, dannede af en rund Broncestang, der bliver tyndere mod Enderne og paa den udvendige Side er dekoreret med Stregeornamenter; 2 Armringe, der ere riflede paa Ydersiden, den ene med Kam paa Midten (Fig. 15); 2 ovale Ringe, dannede af en firkantet Broncestang med Stregeornamenter paa den udvendige Side; 5 mindre Ringe af samme Form, rimeligvis Haandledsringe; en lille tynd, vreden Ring, en Tutulus med Cirkelornamenter om det fremspringende Midtparti (W. 209), en Kniv med gjenembrudt Haandtag (M. II Pl. XIII Fig. 2) samt Brudstykker af en bøjleformet Fibula (W. 228). Æsken, Tutulus'en og Halsringene laa i det sø. Hjørne af Kisten, de øvrige Sager i den vestlige Side; i Midten var der nedsat et Lerkar (B 1595).

56. Et Par riflede Haandledsringe som Fig. 15 fandtes sammen med to Haar- eller Halsringe med Stregeornamenter.

Fig. 17. $\frac{1}{2}$.Fig. 18. $\frac{1}{2}$.

en større og mindre Tutulus som W. 209 og Brudstykker af en Fingerring i Levninger af en stærkt nedplojet Høj ved Nørbæk, Viborg Amt (B 819).

57. En Høj paa Krejbjerg Mark, Viborg Amt, indesluttede en Kiste af kløvede Sten. Deri var nedlagt en massiv, riflet Halsring af Bronze, en flad Armring, to Haandledsringer som Fig. 15, et Stykke Guldtraad, en Tutulus og en Syl (B 1020).

58. Fra Storhøj paa Fredsø Mark i Lødderup Sogn paa Mors indsendtes et Par af de ofte nævnte riflede Haandledsringer. De optoges i et lille stenbygget Gravkammer; om Gravskikken haves ingen Oplysning (B 2546).

59. Den saakaldte Ornehøj paa Bønnerup Mark i Hemmed Sogn, Randers Amt, fra hvilken Mandsgraven Nr. 5 hidrører, indeholdt ligeledes en karakteristisk Kvindegrav. Den var anlagt i den østlige Side af Højen, c. 9 F. fra Mandsgraven, og bestod af en Kiste ($4\frac{1}{2}$ F. l. $1\frac{1}{2}$ F. br. og h.), dannet af 2 Sten i hver Side og dækket med 3 Overliggerer, over hvilke der var dynget en Høj mindre Sten. Over Kistens Bund var der spredt et Lag brændte Ben, og omtrent i Midten laa en bøjleformet Fibula (W. 228) og lidt oven for den en Halsring, dannet af en mod Enderne tilspidset Broncestang; mod O. og V. fandtes to Spiralarmsringe af Bronze paa 12—14 Omgange, og længere nede i den vestlige Side en Fingerring af spiralarullet Broncestraad (B 3123).

60. En Høj ved Sivested i Tøstrup Sogn, Randers Amt, der udgravedes af Lærer Nissen i Ramten, indesluttede 2 Kvindegrave. Højen var omsat med en dobbelt Stenkreds og bestod i Midten af en 3—4 F. h. Dyng af større og mindre Sten, fra hvilken der mod Syd udgik to parallelle Stenrækker. Vest for Dyngen og c. 12 F. fra Randstenene optoges en Del Knokler af et ubrændt Skelet, der var omsat med flade Sten og ved dem laa et Par riflede Haandledsringer (som Fig. 16) med en Kam paa Midten. Det

andet ubrændte Skelet, der ligeledes var omsat med flade Sten, fandtes paa Højens Bund. De større Knokler vare nogenlunde vel bevarede og blandt dem fandtes en lille Bronzeplade (2 T. i Diam.) med concentriske Cirkler om det spidse Midtparti, 2 Spiralarmsringe paa 8 Omgange, en Kniv med gjenembrudt Haandtag og krumt Blad (M. II Pl. XXIII Fig. 2) samt Brudstykker af en mindre Kniv og en bøjleformet Fibula (W. 228) (B 3488).

61. Ved en Undersøgelse af en Gruppe Høje paa Smørup Præstegaards Mark, Brørstrup Sogn, Aalborg Amt, gjorde Professor Engelhardt i 1875 et Fund af den her omhandlede Art i en lav, stenkranset Høj, der bestod af gulbrun, sandblandet Jord, dækket af et sort Muldrag. Igjennem Midten strakte sig i O.—V. en langagtig, uregelmæssig Stendyng (8 F. l. 4 F. br. 1 F. h.), der beskyttede et ubrændt Lig, som var nedlagt paa Bunden af Højen. Om Armene, hvis Knokler kunde forfølges som lysegule Striber i Mulden, sad to af de brede, riflede Bronceringe, som ere ejendommelige for Kvindegravene (Fig. 16) og ved Halsen eller Skulderen i den østlige Ende af Dyngen laa en itubrukt, bøjleformet Fibula (W. 228). Liget har altsaa været begravet med Hovedet mod Øst (B 1349).

62. Et større Sæt Smykkesager indsendtes til Museet som fundne i den saakaldte Kløvehøj, en anelig Høj paa Toppen af en Banke i Nim Sogn, Aarhus Amt. I en mandslang Kiste af flade Sten, der var anlagt i Højens Side, optoges følgende Broncesager: Brudstykker af en vreden Halsring, en Armring, dannet af et Bronzebaand med en ophøjet Stribe paa Midten, en Haandleddsring, prydet med Tværstriber og Zigzaglinjer (M. II Pl. XXXIV Fig. 7), to Fingerringe af dobbelt, spiralvundet Guldtraad, en bøjleformet Fibula (W. 228), to Tutuli med concentriske Kredse og Zigzaglinjer paa Overfladen samt en Kniv med rund Grebspids (M. II Pl. XXIII Fig. 10). I den modsatte Side af Højen var der bygget et andet Gravkammer, der indesluttede

en af de almindelige bøjleformede Fibulaer (W. 228), men som det synes ingen Ben (B 3375).

63. Ved Sløjfningen af en Høj paa Serritslev Mark, Hjørring Amt, fandtes i den nordlige Side en mandslang, stenbygget Kiste, i hvilken der tilligemed Brudstykker af et Lerkar var nedlagt et Sæt Smykkeringe, bestaaende af en riflet Halsring, to Broncespiralarmringe og to Fingerringe af tyk, spiralarullet Guldtraad. I den sydøstlige Side af Højen stødte man paa en Dynge Sten, der dækkede en Kniv med krumt Blad og flad Grebtunge, en Naal med et lille, konisk Hoved samt 13 dobbeltkegleformede Ravperler med riflet Overflade (Fig. 19—20) af en ejendommelig Typ, som ellers ikke forekommer i Broncealderens Grave (B 3447)¹).

Fig. 19. $\frac{1}{2}$.

Fig. 20. $\frac{1}{4}$.

Der er i det foregaaende gjort Rede for de nye Fund, der ere mest karakteristiske for hver Gruppe, og som foreligge bedst oplyste. Foruden disse er der imidlertid siden 1868 indkommet en Del mindre Fund, der alle efter deres Indhold kunne henføres til den ene eller den anden Gruppe, men om hvilke der mangler fuldstændige Oplysninger. Ligeledes findes blandt Museets ældre Materiale en Række typiske Mands- og Kvindegrave, der ere overensstemmende med de foran behandlede og ofte have en særlig Betydning ved deres rige Indhold. De vigtigste af disse Fund ville blive medregnede i den følgende Oversigt over Gravfundenes Antal og Fordeling. Denne kan imidlertid ikke gjøre Fordring paa Fuldstændighed, da adskillige Fund i ældre Tid ere blevne adspalttede og ikke lade sig samle paany.

¹) Ravperler forekomme kun i c. 10 Gravfund fra Broncealderen.

Af samme Art som de Egekistefund, der ere omtalte under Gruppe I, foreligger der 8 ældre Fund, og om 8 andre haves der Beretning¹). Det samlede Antal bliver da 27, af hvilke 2 ere sikre Kvindegrave. Det allerede tidligere ofte fremhævede Forhold, at Begravelse i Egekister hovedsagelig forekommer i Jylland, er ogsaa efter de senere Aars Erfaringer uforandret; dog har det nu vist sig, at denne Gravskik ogsaa fulgtes i visse Egne af Sjælland, men Fundene herfra ere endnu kun faa, 4 mod 23 jyske Grave.

Gruppe II omfatter utvivlsomt det største Antal Fund, i det en Mængde af de Sværd, som efterhaanden ere indsendte til Museet, vistnok ere fundne i Grave med mindre Gjenstande, som ikke ere blevne optagne. Der er i alt siden 1868 indkommet 28 sikre Fund af denne Art, medens blandt det ældre Materiale i det mindste 15 høre til denne Gruppe. Talrigst ere Fundene fra Jylland, nemlig 24, derefter kommer Sjælland med 16, medens der fra Fyn kun kjendes et og fra Smaaøerne to Fund af denne Art. 13 jyske og 7 sjælandske Fund ere gjorte ved Skelet, medens Gravskikken i 6 Fund (2 j., 2 sj., 2 fra Smaaøerne) har været Ligbrænding²).

Af sikre Fund indenfor Gruppe III indsendtes, foruden de S. 269 nævnte bornholmske Fund, 13, og samme Antal fandtes fra ældre Tid i Museet. Halvdelen hidrører fra Jylland, 1 er fra Fyen, 12 fra Sjælland. 6 jyske og 3 sjælandske Fund ere gjorte i mandslange Stenkister med ubrændte Ben; ved 2 jyske og 1 sjælandsk Fund var der anvendt Ligbrænding; for de øvrige Funds Vedkommende ere Oplysningerne om Gravskikkene usikre³).

¹) Se om disse i Samlinger til jysk Historie og Topografi IV 206.

²) Nr. 3138, 10729, 11101, 14831, 16154, 17312, 18370, 20229, 20609, 25780. B: 4, 7, 154, 256, 297, 353, 555, 919, 926, 947, 979, 1005, 1113, 1164, 1540, 1739, 1777, 2081, 2106, 2164, 2300, 3030, 3056, 3074, 3210, 3227, 3313, 3554, 3626, 3649 etc.

³) Nr. MMXIV, 2336, 3539, 12151, 13259, 14713, 15271, 16946.

Den vredne Ring med glatte Ender, som karakteriserer en Del af Fundene indenfor Gruppe IV, forekommer i 8 af de ny indsendte Gravfund sammen med Sværd og kjendes desuden fra 6 ældre Fund. Det største Antal af disse, nemlig 11, hidrører fra Jylland, medens 2 ere fra Lolland. I to Tilfælde vare Sværd og Ring nedlagte ved Skelet¹⁾, 3 Gange ere de fundne med brændte Ben²⁾.

Langt hyppigere forekommer den tynde Spiralarmring af Guldtraad sammen med Sværdet. 14 nye Fund af denne Art indsendtes, og i det mindste 11 findes fra ældre Tid i Museet. Det er foran fremhævet, at Ringene aldeles overvejende forekomme i Jylland; af det samlede Antal Fund hidrører de 24 fra denne Landsdel, medens kun ét Gravfund kjendes fra Sjælland. Heller ikke denne Gruppe frembyder nogen Særegenhed med Hensyn til Gravskik; i 5 Tilfælde haves Oplysning om, at Gjenstandene ere fundne ved Skelet, medens brændte Ben ere iagttagne i 5 andre Grave³⁾.

Gruppen V omfatter et noget ringere Antal Fund end de øvrige, i det kun 12 Fund i det her omhandlede Tidsrum ere indkomne til Museet, medens der fra tidligere Tid foreligger i det mindste 6 sikre Fund. Af disse hidrøre 6 fra Jylland — 3 med Skelet, 1 med brændte Ben — og 11 fra Sjælland og Smaaøerne, deraf 7 med Ligbrænding og 2 med Jordfæstelse. Det ringe Antal Fund tør ikke i og for sig opfattes som Vidnesbyrd om, at Sværd, Kniv og Pincet overhovedet sjældent forekomme sammen. Det er højst

17312, 18415, 19051, 25762. B: 220, 314, 419, 626, 926, 1104, 1476, 1676, 1760, 1912, 2240, 2350.

1) To andre jyske Fund hidrøre fra mandslange Stenkister uden Angivelse af Gravskik. Mulig har ogsaa i disse Tilfælde Liget været nedlagt ubrændt.

2) Nr. 4237, 4533, 11566, 13786, 22293. B: 130, 599, 1479, 1687, 1836, 1927, 2179, 2298.

3) Nr. MCMXCVII, 2304, 3382, 8010, 9882, 13328, 16946, 19049, 19455, 22291. B: 7, 181, 415, 566, 765, 1143, 1197, 1574, 1751, 1964, 3042, 3047, 3086, 3353, 3584.

sandsynligt, at Kniven og Pincetten ofte er gaet tabt ved en mindre omhyggelig Undersøgelse af Graven, saaledes at kun Sværdet er kommet til Museet¹⁾.

Blandt Kvindefundene er den første Gruppe baade den talrigste og indeholder tillige de rigeste og mest karakteristiske Grave. 12 Fund med Bælteplade og diademformet Halskrave ere indkomne til Museet, medens der fra ældre Tid kjendtes i det mindste 16 Gravfund af denne Art. 10 af disse hidrøre fra Jylland, 2 fra Fyn²⁾, 16 fra Sjælland. Gravskikken var i 11 Tilfælde Jordfæstelse — 5 fra Jyl., 2 fra Fyn, 4 fra Sj. — ved 5 Fund Ligbrænding. I 11 Fund forekommer Bæltepladen sammen med Halskraven, medens denne sidste i 10 Grave er fundet alene; 5 Fund have indeholdt Bælteplade og Dolk³⁾.

Den anden Gruppe af Kvindegravene, som indesluttede Ringe, er kun sparsomt repræsenteret i Museet. Den synes at være ejendommelig for Jylland, i det 13 af de ny indkomne Fund hidrøre fra denne Landsdel, medens kun 1 er fra Sjælland og det samme er Tilfældet med det ringe Antal Gravfund af denne Art, som fra tidligere Tid findes i Museet. Kun 6 af de jyske Fund ere ledsagede af Oplysninger om Gravskik, af disse have 4 været nedlagt med ubrændte og 2 med brændte Ben⁴⁾.

Der er saaledes en betydelig Forskjel i Antallet af sikre Mands- og Kvindegrave. At dette skulde bero paa en Tilfældighed, kan ikke antages, da Forholdet har vist sig

¹⁾ Nr. 3609, 12051, 13910, 18631, 21020, 25780. B: 194, 363, 709, 1059, 1096, 1433, 1968, 2009, 2209, 2356, 3136.

²⁾ Endnu 3 Fund af denne Art fra Fyn opbevares i Broholmssamlingen. Gravskikken var i de to og sikkert ogsaa i det tredje Tilfælde Jordfæstelse. Sehested l. c. 50, 54, 61.

³⁾ Nr. MMXIV, 2460, 2680, 3203, 4184, 6622, 6632, 9221, 11458, 13751, 17327, 20560, 22135, 25748. B: 16, 110, 298, 723, 727, 1026, 1568, 2200, 2923, 3059, 3112, 3162, 3318, 3566.

⁴⁾ Nr. 9608, 18121, 22320. B: 258, 819, 1020, 1319, 1595, 1839, 2546, 2838, 3123, 3180, 3375, 3447, 3488, 3631.

konstant under Samlingens Udvikling. I 1868, da den sidste Udsigt over Museets Forøgelse publiceredes, kunde der blandt de Fund, som holdes samlede, udsondres c. 50, som efter deres Indhold maa betragtes som sikre Mandsgrave, medens omtrent 15 hidrorte fra Kvindegrave. Siden da er Antallet steget til c. 140 for de førstes, c. 45 for de sidstes Vedkommende¹⁾. Om fremdeles alle de Sværd, der ere indsendte enkeltvis til Museet med Angivelse af at være fundne i en Høj, men uden nærmere Redegjørelse for Fundomstændighederne, antages for at være det fuldstændige Indhold af en Mandsgrav og hvert Par af de for Kvindegravene ejendommelige Ringe betragtes som en Kvindes hele Gravudstyr, vil Forholdet ikke forandres; den numeriske Forskjel gjør sig i samme Grad — maaske endog endnu stærkere — gjældende ved denne Art Fund. Det er klart, at der maa ligge et bestemt Forhold til Grund for denne paafaldende Forskjel. Skulde det være saa, at Kvinderne ere blevne begravede paa anden Maade end Mændene, og at mulig Ligbrændingen for deres Vedkommende har været anvendt i større Udstrækning end for Mændene? Man maatte da søge Broncealderens almindelige Kvindegrave i Urnefundene, medens kun de Kvinder, der indtog en særlig Stilling, begravedes i Stenkister eller under store Stendynger og i en Høj ligesom Mændene. Derpaa kunde vel den Række af Kvindefund med rigt Udstyr, som kjendes fra Stengravene, tyde. Dette lader sig imidlertid endnu ikke bevise, da, som alt bemærket, Urnegravene paa Grund af deres lidet karakteristiske Indhold unddrage sig en Sondring i den her omhandlede Retning.

I det hele er det endnu foreliggende Materiale højest utilfredsstillende med Hensyn til Iagttagelsen af Gravskik, i det der mangler paalidelige Oplysninger i saa Henseende

¹⁾ Fra Bornholm kjendes 9 sikre Mandsgrave og 4 Kvindegrave fra Centralgrave. Vedel l. c. 17.

for over Halvdelen af Fundene. Af c. 140 Mandsgrave er der saaledes kun 60, af c. 45 Kvindegrave kun 15, med Hensyn til hvilke der foreligger Meddelelse om Gravskik. Deraf have 35 Grave indesluttet mandligt, 8 kvindeligt Skelet, medens brændte Ben opgives som fundne i 25 Mandsgrave og 7 Kvindegrave. Saavel Jordfæstelse som Ligbrænding have altsaa været i Brug ved begge Kjon; men de anførte Tal ere ikke tilstrækkelige som Grundlag for en nærmere Bestemmelse af, hvorvidt den sidst nævnte Gravskik hyppigere anvendtes ved Mandens end ved Kvindens Begravelse.

Det var jo ogsaa muligt, at de sociale Forhold have været Aarsag til, at forholdsvis faa Kvinder ere begravede paa samme Maade som Mændene. Har den nordiske Kvinde i det hele i Broncealderen indtaget en lignende underordnet Stilling overfor Manden, som hos de fleste Folkeslag paa et mindre fremskredet Kulturstandpunkt, vilde det være naturligt, at hun var bleven begravet med større Simpelhed og med et ringere Gravudstyr end Manden. Er der ved Kvindens Lig i Almindelighed kun bleven nedlagt enkelte ubetydelige Smaaagjenstande, saaledes som de ofte træffes i Urnegravene, og have disse Grave ikke haft nogen monumental Karakter (f. Ex. en Kiste, en Rose, en Høj etc.), vilde det være forklarligt, at de ikke have tiltrukket sig Opmærksomheden, og at mange af dem ere gaaede til Grunde uden at blive iagttagne. Vort Kjendskab til det indre Liv i Oldtiden er dog endnu saa sparsomt, at et almindeligt Resultat ikke lader sig udvinde; først kommende heldige Fund kunne give nærmere Oplysning om Mandens og Kvindens gjensidige Stilling.

Oktober 1886.

Kr. Bahnsøn.

Ringguld og andre Betalingsmidler i Bronzealderen.

Det er forlængst oplyst, at der i Slutningen af Nordens Oldtid betaltes med Soly, som toges efter Vægt, og at man i en tidligere Del af Jernalderen benyttede Guldet som Værdimetal, ofte formet i Barrer, der vare oprullede som Ringe. Men hvormed betalte man i ældre Tid, i Bronzealderen, som kjendte baade Guldet og den værdifulde Blanding af Kobber og Tin, der var lige anvendelig som Nytte- og som Luxusmetal? Lære Fundene, at man allerede dengang havde et fast Omsætningsmiddel, eller maa det antages, at man var henvist til Tuskhandel og til en Bytten af Varer? Her i Norden har dette Forhold ikke været undersøgt; men en fremmed Forsker har ikke betænkt sig paa rask at tillægge vor Bronzealder Brugen af Ringguld, den Form, hvorunder det ædle Metal benyttedes ved Betalinger allerede i den fjærneste Oldtid i Orienten, ligesom ogsaa senere af mange forskellige Folk ¹⁾).

Denne Sag maa engang nøjere betragtes. Tillige vil man herved vinde en Oversigt over vor Bronzealders ejendommelige Spiralringe af Guld, som vel fortjene Opmærksomhed (Fig. 1 og 2). Allerede deres Talrighed er højst paafaldende, idet Rækken af disse værdifulde Stykker i Aarenes Løb er føroget saaledes, at Museet for de nordiske Oldsager nu ejer langt flere end alle andre Museer tilsammen. Og dog skulde man snarere vente at finde dem andetsteds;

¹⁾ M. Much, *Baugen und Ringe*, Mittheilungen d. anthropol. Gesellsch. Wien IX. Jvfr. *Meklenburgische Jahrbücher* 18 S. 256. Se iovrigt: *Numismata Orientalia* II, London 1881; *Numismatic Chronicle* O. S. VIII S. 208, XIV S. 64, XVII S. 71; Desor, *Le bel âge du bronze* S. 18; Much, *Aelteste Besiedlung d. oesterreich. Kaiserstaats*, Wien 1884 S. 38; Mittheil. d. Antiqu. Gesellsch. in Zürich, L, S. 22; *Revue archéologique* 22 S. 45, og foran S. 244 anførte Steder.

thi at de ere indførte hos os, er ingen Tvivl underkastet. De forekomme fra Skandinavien imod Syd indtil det nuværende Østerrig og Ungarn, og da de tillige fattes i hele Vesteuropa, maa det antages, at deres oprindelige Hjemstavn har været de samme Donauegne, hvorfra saa mange andre af den nordiske Bronzealders Former have deres Oprindelse¹⁾.

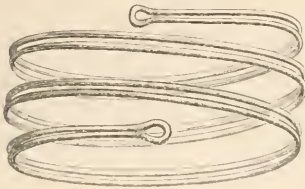

Fig. 1. Mus. Nr. B 259. $\frac{1}{2}$.

Fig. 2. Mus. Nr. B 927. $\frac{1}{1}$.

Den trinde Guldtraad, oprullet i Ringform og, som det paa mange Stykker kan ses, dannet paa en ejendommelig Maade, nemlig ved at »trække« et smalt, fladt Baand, foreligger i Museet i ikke mindre end 182 Fund. Naar Ringene ere fuldstændige, ere Traadens Ender forenede saaledes, at det oftest er umuligt at paavise Stedet, hvor de ere samlede; Traaden er derefter lagt dobbelt og oprullet i Spiralforn. Af saadanne fuldstændige eller dog næsten fuldstændige Ringe, de største passende til Armen, de mindste af Størrelse som en meget lille Fingerring, men tillige af alle Mellemstørrelser, ejer Museet 181 St. i noget over 100 Fund. Alle de øvrige

¹⁾ Se om disse Ringe: Aarbøger f. nord. Oldk. 1876 S. 234 Anm. 2; Göteborgs och Bohusläns fornminnen I S. 83; Antiquarisk tidsskrift f. Sverige III S. 416 og S. 232 (det her anførte, at der i Berliner-Museet skulde findes Ringe af denne Art fra Holland, beroer, ifølge godhedsfuld Meddelelse fra Dr. Olshausen, paa en fejlagtig Etiquettering). Joseph Hampel: Alterthümer der Bronzezeit in Ungarn 1887 Pl. 17. Fremdeles ovfr. S. 279, 290.

Fund bestaa af større eller mindre Brudstykker af saadanne Ringe, oftest oprullede i Ringform og atter af højst forskjellig Størrelse. Hertil maa endnu føjes en Del Stykker af Museets ældste Materiale, hvis Findested ikke lader sig sikkert angive.

Til disse Optællinger knytter sig den særlige Interesse, at de omfatte Alt eller dog næsten Alt, hvad der er fundet i Danmark af denne Art i Lobet af 80 Aar, kun at Materialet fra Slesvig ikke foreligger fuldstændigt i Museet for nordiske Oldsager; men afset herfra tor det antages, takket været Bestemmelserne om Danefæ og Befolkningens Respect for deres Overholdelse, at meget lidt er gaaet tabt for vort Museet. Der maa derfor ogsaa lægges Vægt paa flere Forhold, som fremgaa af andre og mere specielle Optællinger. Saaledes viser der sig en kjendelig Forskjel i Fundenes Fordeling over Landet, idet 143 Fund skrive sig fra Nørrejylland, medens alle Øerne tilsammen ikke have ydet mere end 29 Fund. Fremdeles forekomme disse Guldfund langt hyppigere ved Jyllands Vestkyst end ved Østkysten, idet de 3 vestlige Amter (Thisted, Ringkjøbing, Ribe) have ydet 68 Fund, men de 5 østlige (Hjørring, Aalborg, Randers, Aarhus, Veile) kun 28; rigest af alle Egne er Viborg Amt, hvorfra der foreligger 47 Fund. Alle disse Tal ere ikke uden Interesse. Fra Guldfundenes Antal tor der nemlig sluttes til Befolkningens Tæthed og til dens Rigdom, og det skulde saaledes være i Midtjylland og imod Vest, at Hovedsædet har været for Danmarks Bronzealders Befolkning. Herpaa tyde sikkert ogsaa andre Forhold, Gravhøjenes Antal, Bronzefundenes Mængde og deres Righoldighed, og det er højst sandsynligt, at Ravets Forekomst ved Jyllands Vestkyst har været væsentlig bestemmende herved. Navnlig er det med Hensyn til Guldfundenes Talrighed imod Vest og i Centrum af Jylland højst forstaaeligt, at Værdimetallet er aflejret just i Nærheden af de Egne, hvor det Natur-

produkt fandtes, som alene har kunnet formaa at lokke Guldet op til vort fjærne Land¹⁾.

Optællingen kan foretages under andre Synspunkter. Kun 17 af samtlige Fund kunne henregnes til egentlige Mose- og Markfund, medens Hovedmassen af alle de øvrige med Sikkerhed vides at skrive sig fra Gravhøje. Det ses nu, at der af alle 68 Fund fra de vestjydske Amter ikke er noget Mark- eller Mosefund; mellem Viborg Amts 47 Fund forekommer der 1, af 28 østjydske Fund 7, af Oernes 29 Fund 9. Saaledes er der atter for denne Forms Vedkommende en allerede tidligere paapeget Forskjel at spore mellem Danmarks østlige og vestlige Egne, ikke alene med Hensyn til Fundenes Hyppighed, men ogsaa med Hensyn til de Forhold, hvorunder de fremdrages, enten af Grave eller i Mark og Mose.

Da den langt overvejende Del af disse Ringe skriver sig fra Gravhøje, hvor de i mangfoldige Tilfælde ere fundne sammen med Bronzealderens karakteristiske Former, ofte ogsaa med Prydelser, er det naturligt at opfatte dem som Smykker. Skulde der imidlertid tvivles herom, kan det ejendommelige Forhold anføres, at der særdeles ofte er nedlagt i Graven 2 Ringe ganske af den samme Form og Størrelse. Det maa saaledes have været Skik at bære disse Ringe parvis. Af fuldstændige, dobbelte Ringe findes der i Museet 35 Par, der ere optagne sammen, og hertil kan der føjes mindst en halv Snes Par af enkelte Spirallinge, dannede ved at overhugge en dobbeltlagt Ring i begge Enderne; man skaffede sig saaledes paa let Maade det Ringpar, som nu engang fordredes.

Ogsaa de mange Brudstykker af Ringe, som optages af Gravene, sædvanlig i et Antal fra 1 til 3 Stykker, have vel kunnet benyttes som Smykker. Guldtraaden er ofte oprullet i Spiralforn, eller raat sammenbøjet til Ringe af

¹⁾ Peschel: Völkerkunde S. 226.

forskjellig Størrelse, med Enderne hagede om hinanden eller forenede paa anden Maade, og det kan vel forstaas, at man har villet smykke Legeme og Klæder med disse Stumper og Stykker af det sjældne og værdifulde Metal. Kun er Antallet af disse Fund saa paafaldende stort — over 70 Fund indeholde alene Fragmenter af denne Art. Skulde det ikke være saa, at alle disse fuldstændige og itubrudte Ringe vel have været benyttede som Prydelser, men at de ved Siden heraf have tjent som Betalingsmiddel, og er det ikke just af denne Grund, at man saa hyppig har beskadiget eller fuldstændig itubrudt de pyntelige Spiralringe? Bestemte Forhold tyde herpaa.

Af iøvrigt fuldstændig ubeskadigede Ringe er der oftere afhugget et lille Stykke, hvad der synes kun at være sket for saaledes at tilvejebringe et lille Stykke Værdimetal. Paa mindst 10 dobbeltlagte Ringe er et Stykke af den ene Ende afhugget eller afbrudt saaledes, at Traaden ikke længere er sluttet, og ved et lignende Antal Stykker er der bødet paa en saadan Beskadigelse ved, at Enderne ere ombøjede i Hager, der gribe ind i hinanden. At Beskadigelsen skulde skrive sig fra et tilfældigt Brud, er lidet sandsynligt, thi just i Ombøjningerne ere Ringene tykkest og mest solide, og ofte kan det tydelig ses, at Traaden ikke er bristet, men er hugget eller skaaret over.

Med dette for Oje vil man ikke kunne undlade at søge Forklaringen af Ringenes mærkelige Hyppighed i vore Fund og af den Sonderbrydning, som de, i Modsætning til alle andre Guldsmykker, ere undergaaede, i det Forhold, at de almindeligha ve tjent til Betaling. Det er da ogsaa naturligt nok, at det Guld, som man i Mængde tilforhandlede sig fra Syden, oparbejdet i Traade af ensartet Tykkelse, kan have været blevet et almindeligt Omsætningsmiddel ogsaa indenfor Nordens Grænser, og herefter kan det antages, at Ringguld er blevet anvendt uafbrudt, indtil Landet blev oversvømmet med Sølv i Vikingetiden. Brugen af

Ringguld i Jernalderens ældre Tidsrum har forlængst været erkjendt, men der har hidtil ikke været paavist en naturlig Oprindelse for denne ejendommelige Betalingsmaade.

Fra Iagttagelsen af dette Forhold, at ædelt Metal i forarbejdet Tilstand allerede i Bronzealderen erstattede de endnu manglende prægede Pengestykker, føres man naturlig videre til visse større og mindre Fund af Bronzefragmenter, som ere vel bekjendte fra alle forskjellige Bronzealders Grupper i Europa, og det vil ved en nøjere Betragtning sikkert vise sig, at ogsaa det uædle, men i hin Tid uundværlige og værdifulde Metal, Bronzen, har været benyttet ved Betalinger ved Siden af Guldet. En Del af de danske Fund af denne Art har allerede været omtalt i anden Sammenhæng og med en anden Tydning, nemlig Fundene fra Rygaard, Einsidelsborg, Vaarskov, Bindeballe og Taarup¹⁾, andre have endnu ikke været beskrevne. Disse sidste kunne betragtes som gode Exempler paa hele Gruppen.

Fundet fra Blære (Aalborg Amt) (Mus. Nr. 4773 flg.), som opgravedes ved en Lavning, hvor Sagerne laa i et Lerkar, der var tildækket med en Sten, indeholder Brudstykker af en Kam, en Ring og et Sværd, to lange Barrer, en af dem afbrudt i den ene Ende, og Fragmenter af en tredie, samt fire Stobeknoide og smaa Stobekager. I Sageby Fundet (Præstø Amt) (Mus. Nr. B. 1983 flg.) forekommer der adskillig flere Stykker: en stærkt slidt Celt, tre ufuldstændige Celter, de to fyldte med Brudstykker af forskellige smaa Bronzesager, 4 korte Stykker af en Sværdklinge og Midtpartiet af et Fæste, Dollen af en Spydspids, to beskadigede

1) Nordisk Tidsskrift f. Oldkyndighed 1833 S. 179; Aarbøger f. nordisk Oldkyndighed 1866 S. 317 flg., 1868 S. 123; Ingvald Undset: Etudes sur l'âge de bronze de la Hongrie. Christiania 1880 S. 103. Hvad der i Aarbøger f. nord. Oldkyndighed 1876 S. 270 kortelig blev fremsat om disse Fund, synes ikke at være blevet bemærket, hvorfor Spørgsmaalet atter her behandles paa en mere indgaaende Maade.

Segle og Dele af 4 andre, 12 Brudstykker af mindst 4 Armringe, en lille sluttet Ring, en Naal, 4 Stobeknolde, et Stykke af en Barre og 3 Stumper af Knive eller Segle.

I lignende broget Blanding indeholde de andre Fund Brudstykker af flere eller færre Gjenstande, Vaaben, Redskaber og Smykker, og desuden oftere raat støbte Barrer, firsidede eller trinde, Stobeknolde og Stykker af Bronzeker. Undertiden forekomme alle Delene af en enkelt Gjenstand, men oftest mangler der noget eller der findes kun et eneste lille Brudstykke — et helt og tilsyneladende brugeligt Stykke, en Celt eller en Ring, træffes kun som en Undtagelse i disse Fund. Men hvad der særlig fortjener Opmærksomhed, er den vidt drevne Sønderbrydning. Sværdet er ikke blot overbrudt paatværs i mange Smaastykker, men disse ere atter itubrudte efter Klingens Længderetning; de tynde Save ere delte 3—4 Gange, og Celterne ere baade overbrudte og derefter delvis knuste i ganske smaa Stykker. Denne stærke og sikkert ofte besværlige Sønderbrydning har selvfølgelig krævet en Forklaring. Den skulde, har man antaget, være foregaaet for at lette Indsmeltningen af gamle og ubrugelige Bronzesager, og man betegnede herefter disse Fund som Metalarbejderes hengjemte Forraad, som Stobefund ell. lign.¹⁾ Men en saa vidt drevnen Sønderbrydning vilde sikkert ikke være nødvendig eller, om saa var, hvorfor er da ikke alt saa stærkt itubrudt, og vilde da store og smaa Brudstykker forekomme inellem hverandre og endog sammen med enkelte større og uskadte Stykker? Det vilde dog ogsaa være forunderligt, at Metalarbejderen saa ofte mojsommelig skulde have forberedt sine Sager til Omsmelting, men derefter have afbrudt Arbejdet for at gjemme sit Materiale paa sikkert Sted. Og til at opfattes som Stobeforraad ere dog vistnok flere af disse Fund for smaa; de

¹⁾ Aarbøger f. nord. Oldkyndighed 1866, 1868, 1876 og de foran S. 244 anførte Steder.

indeholde næppe tilstrækkelig Bronzemasse til en enkelt Oxe eller til et Par smaa Celter. En anden Forklaring maa da vel søges, og Intet ligger nærmere end at hente denne fra Vikingetidens velbekjendte Sølvskatte, som indeholde Mønter, Smykker og Kar, der ere brudte og skaarne i mange Stykker, ofte af en ganske ringe Vægt, for at de kunde bruges til Betaling. Her tænkes der ikke paa, at Fragmenterne skulde benyttes til nye Smykker; men hvorfor skulde da dette have været Hensigten med Sonderbrydningen af Bronzesagerne? Bronzen havde sikkert i hin Tid en ikke ringere Værdi end senere Sølvet, og den brogede Blanding af alle Slags itubrudte større og mindre Sager bærer fuldstændig Præget af at være en rent tilfældig Samling af Stykker, som skulde benyttes og ofte maaske længe vare benyttede til Betaling. At de ogsaa kunde bruges til nye Arbejder, er sikkert nok, hvad der jo ogsaa gjælder om Sølvfragmenterne, og derpaa beroede just deres Værd; men der er intet, som tyder paa, at Bronzefundene mere end Sølvskattene vare bestemte til Omsmelting. Man indvende ikke, at der, saafremt Bronzen, og iøvrigt ogsaa Guldet, blev brugt til Betaling i Bronzealderen, nødvendigvis maatte foreligge Vægtskaale og Lodder fra denne Periode. De kjendes heller ikke fra de store Tidsrum af Jernalderen, som ligge forud for Vikingetiden, og dog var Betalingen med Ringguld og Metalfragmenter dengang almindelig. Og har man nødvendigvis behovet Vægtskaale? Som det alt andetsteds er blevet ytret¹⁾, er Haanden den første Vægtskaal, og Ojet afmaaler, hvad der fordres i Betaling for den tilbudte Vare.

Hvad der her og flere Steder foran, S. 243, 250, er fremsat om Betalingsmidler i Bronzealderen, synes først at give en Række af Fund fra Norden ligesom ogsaa fra andre Bronzealders Grupper deres egentlige Betydning og yderligere

¹⁾ Verhandl. d. Berliner Gesellsch. f. Anthropologi 1886 S. 146.
Jvfr. Pictet, Les origines indoeuropéennes II S. 417.

at bestyrke, hvad der i andet Sammenhæng er fremsat, at de Bronzefragmenter, som undertiden forekomme i Gravfundene, men navnlig ere hyppige i de store Mark- og Mosefund, kun kunne opfattes som Værdimetal¹⁾. Vigtigere er det imidlertid, at Anvendelsen af Metallet til Betaling, som hidtil ikke kunde paavises fra en ældre Tid end Jernalderen, nu kan følges tilbage gennem den forudgaaende Periode. Endelig har man i Ringguldets et af de Grundtræk, som vidne om en oprindelig Enhed eller dog om Forbindelser mellem Norden og Oldtids-Kulturerne i Orienten, og det ses, at den nordiske Bronzealder i endnu en Henseende, ved Anvendelsen af *æs rude*, maa betragtes som ikke mere barbarisk end det gamle Latium.

¹⁾ Aarbøger f. nord. Oldkyndighed 1876 S. 272.

October 1886.

Sophus Müller.

GRAVHØIE FRA BRONCEALDEREN,

UNDERSØGTE OG BESKREVNE

AF

V. BOYE.

I. Tre Gravhøie ved Pederstrup i Sjælland).*

I Mogenstrup og Vester Egesborg Sogne (i Hammer Herred, Præstø Amt) og Syd for Chausseen, som fører fra

*) Udgravne paa Bekostning af Directoratet for de antiquariske Mindesmærkers Bevaring, den første 1863, de to andre 1865.

Næstved til Præsto, ligger et gammelt, fladt Sø-Bassin: Fladso (saaledes benævnt paa Mansa's Kort over Sjælland, 1856), hvorigjennem den nu ubetydelige Fladso løber. Dette Bassins nordlige Grændse dannes af de store Lus- (o: Lys) Banker, der fornemmelig bestaae af Rullestene og ere begroede med et tarveligt Lag Græs, medens de smukke, skovbevexede Mogenstrup-Banker — et af de skjønneste Partier i Sjælland — danne dets nordostlige Grændse. Mod Syd, hvor den gamle Kyststrækning derimod kun har hævet sig jevnt op fra Søen, findes levende Vidnesbyrd om, at Egnen alt i Oldtiden har været forholdsvis stærkt befolket. Tæt ved Myrup (i Vester Egesborg Sogn) ligger saaledes paa en Banke en mægtig Gravhøi, af Egnens Beboere almindeligt kaldet »Steile-Banken« (paa Mansa's Kort: »Steilehøi«), der sandsynligvis indeslutter eet eller flere Gravkamre fra Steenalderen, og Ost for denne sees endnu Levninger af ganske anseelige Gravhøie, som ere mere eller mindre udgravede, og hvis tildeels opbevarede Indhold nok som godtgjør, at de tilhøre Broncealderen*).

Da jeg i Aaret 1863 havde Leilighed til at besee dette Terrain, henledte Hr. Proprietair Bang min Opmærksomhed paa nogle Gravhøie, beliggende paa ovennævnte Bassins sydostlige Kyst, ved Landsbyen Pederstrup i Mogenstrup Sogn. Marken, hvorpaa de ligge, tilhører Udflytter-Parcellist Bertel Nielsen, som med stor Beredvillighed imødekom mit Ønske om at undersøge dem. Terrainet bestaaer her ligesom den nærmeste

De i dem fundne Gjenstande opbevares i Museet for de nordiske Oldsager i Kjøbenhavn og have i Inventarie-Protocollerne de Nr., der ndf. ere angivne ved dem i Parenthes.

*) De fleste af disse Bronze-Sager ere fundne i Leer-Kar med brændte Been af Hr. Proprietær H. Bang i Mogenstrup og opbevares i hans interessante Samling af Oldsager. Hr. Bang's varme Interesse for vore Oldtidsminder lagde sig ogsaa for Dagen ved den Bistand, han paa mange Maader ydede mig ved Undersøgelsen af Gravhøiene ved Pederstrup.

Omegn af mager Sandjord, der kun i ringe Grad egner sig til Dyrkning.

A. Den af disse Gravhøie, jeg først undersøgte, ligger paa den sydøstlige Deel af nysnævnte Mark og kaldes «Svale-Høi». Da der hyppigt var blevet pløiet over dens Sider, havde dens Ydre lidt en Deel. Ved Foden havde den en Omkreds af 105 Alen, hvorimod Tværmaalet fra Ost til Vest kun udgjorde 24 Al.; Høiden fra Toppen til Bunden var 6 Al. Dog havde den endnu sin toppede Form og var tildeels bedækket med et $\frac{1}{4}$ Alen tykt Lag Lyng og Muld. Som det var at vente, bestod dens egentlige Kjerne derimod af Sand, blandet med lidt Mergel. Ved Undersøgelsen gik jeg frem paa den sædvanlige Maade, idet jeg først lod kaste en bred Grøft gennem hele Høien fra Ost til Vest og derpaa endnu en Grøft fra Syd til Nord; de tilbageværende Bænke bleve omhyggeligt gjenneisøgte, deels ved Indgravninger, deels med en Jordsøger.

Skjøndt den fra Ost til Vest kastede Gang havde en Længde af $23\frac{3}{4}$ Alen, laae dog det Gravsted, hvorover Høien oisensynligt var opført, i en Afstand af kun $8\frac{1}{2}$ Alen fra den østlige Udkant og i en Dybde af $3\frac{1}{2}$ Alen fra Overfladen — et tilstrækkeligt Vidnesbyrd om, at de hyppigt foretagne Pløininger aldeles havde forrykket Høiens oprindelige Midtpunkt.

Paa dette Sted stod nemlig en Steen-Kiste, der havde en Størrelse af en Quadratalen; hver af dens Sider bestod af en opretstaaende flad Steen, tæt udenfor hvilken der atter var stillet en lignende Steen (altsaa ialt 8 Sidestene); derimod havde den kun een Bund- og een Dæksteen*); hver

*) Paa Bunden af en paa de saakaldte «Kostrædebanker» (i Kjong Sogn, Hammer Herred) liggende Gravhøi, «Eenhøi» kaldet, fandt jeg samme Aar en aldeles lignende Dobbeltkiste, der omgav et med brændte Been fyldt Leer-Kar, hvilket nu bliver opbevaret i Museet (Nr. 21,102); denne Gravhøi ligger kun een Miil fra Pederstrup. Saadanne Dobbeltkister af flade Stene har jeg intetsteds seet beskrevne.

enkelt af disse Stene var ikke større end at een Mand kunde bære den. Til yderligere Beskyttelse var Kisten omgiven med en Deel naturlige Rullestene.

Denne mærkelige Kiste indesluttede et Leer-Kar, som var dækket med en flad Leer-Skaal, hvilken var lagt paa det med Bunden i Veiret; umiddelbart under Laaget forekom et Lag fiint, hvidt Sand og derunder stærkt brændte Been, hvormed Karret iøvrigt var fyldt; mellem disse var der nedlagt en af Ir næsten aldeles opløst Naal og en Kniv af Bronze samt et afskaaret Stykke af en Harpix-Kage («Røgelse-Kage») — samtlige Gjenstande af en saadan Interesse, at jeg her nærmere skal omtale dem.

1. Leer-Karret, som er $10\frac{1}{6}$ " høit og i Munden har et Tværmaal af 7", er forfærdiget af den sædvanlige uslemmede Leermasse, der er blandet med større Sandkorn. Det har Form som AnO. 1844—45, tab. VII, fig. 54; paa den ene Side af Halsens Nederdeel er der dannet en fremstaaende, ringformet Knop. Om den midterste Deel af Bugen har det et knubret Udseende, sandsynligviis som en Følge af, at man efter Afglatningen har bestroet dette Sted med Gruus, medens Karret endnu var vaadt*); iøvrigt er Ydersiden glat. Laaget, den omvendtlagte, flade Skaal, var ligeledes dannet af uslemmet Leer; men paa Grund af Dæk- og Sidestenenes Tryk var det næsten ganske knuust (Nr. 21,103).

2. Bronze-Naalen faldt næsten ganske hen i Støv ved Optagelsen, skjøndt dens Form endnu var kjendelig. Foroven saae den ud som den var vreden og som Hoved havde den en rund og flad Knap.

3. Bronze-Kniven (jfr. omstaaende Afbildning i fuld Størrelse) er ligeledes meget beskadiget af Ir; den er $3\frac{2}{3}$ " lang og 2" bred og mærkelig saavel ved sin Form som

*) See iøvrigt J. B. Sorterup: Udsigt over Urner, Gravkar og jordfundne Kar fra Nordens Hedenold i AnO. 1844—45, S. 317 ff.

ved sin Ornamentering. Som de fleste andre Metal-Sager fra Broncealderen er den støbt; dens convexe Eg har endnu, trods sin beskadigede Tilstand, tydelige Spor af en paa-langs gaaende Tilskærping. Den concave Ryg bestaaer af en noget ophoiet, 1^{'''} tyk Kant, tæt nedenfor hvilken man

endnu kan see de paa begge Sider anbragte Prydelser, der sandsynligviis ere indslagne ved Hjælp af en lille Meisel. De danne tilsammen en med Ryggen paralleltlobende Bue og fortsættes langs de 2 Kanter; under Buen ere de anbragte i Trekanter (Nr. 21,104).

Slige Knive med en convex Eg forekomme forholdsviis sjældent; Museet for de nordiske Oldsager eier nu dog 23 saadanne og Proprietair Bang i Mogenstrup to. Flere af disse have ganske de samme Prydelser som den ovenbeskrevne, saaledes den, der er afbildet i Nordisk Tidsskrift for Oldsager, III, S. 334, medens Prydelserne paa andre af dem, fornemmelig raat indskaarne Streger i forskellige Monstre, ligeledes i en mærkelig Grad afvige fra den smagfulde, omend undertiden noget stive Ornamentik, der i Regelen ud-mærker Broncealderens Metal-Sager. De ovenbeskrevne Prydelser har jeg iøvrigt kun iagttaget paa 2 eensdannede Haandledsringe af Bronze (Nr. 20,578), der omtrent have

samme Form som de saakaldte »Edsringe« af Guld (hvilke vistnok ogsaa rettest bør henføres til Bronzealderen); de ere fundne i den saakaldte «Blags-Mose» under Dalsgaard Hovedgaard (i Vive Sogn, Hindsted Herred, Aalborg Amt). Derimod træffes disse Prydelser hyppigere paa forskjellige Gjenstande fra den ældre Jernalder, saaledes paa den Sax og de to Fibulæ, der ere afbildede i AnO. 1847, tab. II, fig. 2, 3 og 6 (Tjæreby-Fundet), men især paa en Deel Beslag, der ere fundne i vore antiquariske Moser, saaledes i Thorsbjerg- og Nydam-Mose*) i Sønderjylland samt i Vie-Mosen i Fyen, ja de forekomme endog paa Smykker fra den sidste hedenske Periode f. Ex. paa enkelte afhugne Stykker af Sølv-Haandledsringe (f. Ex. Nr. 3,528) i Vaalse-Fundet (beskrevet i AnO. 1842—43 S. 22 ff.), og paa en rund Sølv-Plade, der horer til et lignende Sølv-Fund fra Bornholm (Nr. 21,460).

Af de nævnte 25 Knive (hvoraf 4 have een eller flere Oskener) ere 11 trufne i Leer-Kar med brændte Been; men der haves ingen tilfredsstillende Oplysning om, under hvilke Forhold de øvrige ere fundne. Af de 19, hvis Findesteder man kjender, ere 4 komne fra det bekjendte Jellinge i Nørrejylland, og 5 fra Egnen omkring Pederstrup (3 fra Pederstrup, 1 fra Vester-Egesborg og 1 fra Myrup); de øvrige ere fundne enkeltviis i Sjælland, Fyen og Nørrejylland; de synes saaledes at have været brugte mere almindeligt i nogle Egne end i andre.

Det er denne Slags Knive man i Lighed med de nuværende Sadelmagerknive har antaget for at have været benyttede til at skjære Læder med; da det ovenbeskrevne Exemplar er fundet sammen med et Stykke af en Harpik-Kage, er det jo tænkeligt, at Knivens Anvendelse ogsaa har staaet i Forbindelse dermed**).

*) See saaledes Engelhardt: «Thorsbjerg Mosefund», Pl. 4 No. 11 og Pl. 9 No. 6 og 25, samt «Nydam Mosefund», Pl. 9 No. 60, osv.

***) I Museet opbevares 4 noget lignende Knive, men med lige Egge, som dog vistnok have havt samme Bestemmelse som de oven-

Skjøndt det er meget sandsynligt, at alle disse Knive ere fundne ved brændte Liig, vil der dog neppe alene heraf kunne drages den Slutning, at de tilhøre den sidste Periode af Broncealderen, da man ogsaa kjender Fund med ubrændte Liig, der formeentlig ligeledes maae henføres til denne Tid (f. Ex. Egekiste-Fundene). Derimod vil man, som ovenfor paaviist, kunne have en god Ledetraad i Prydelserne. Det er fremdeles ganske interessant, at den i Worsaae's Nord. Olds. fig. 160 afbildede Kniv (Nr. 5,748) er funden sammen med Bronze-Dolken, der er afbildet i Atlas f. n. O., tab. B II, Nr. 14 (Aarsberetning 1840, S. 18), nemlig i en Høi i Veile Amt. Denne Dolk er ikke blot med Hensyn til Formen forskjellig fra lignende Vaaben fra den samme Culturperiode; men den fandtes i en sammenboiet Tilstand, og dette minder stærkt om den Behandling, Vaabnene ere undergaaede i flere af den ældre Jernalders Grave. — Der synes derfor at være Grund til at henføre disse Knive til Broncealderens Slutning.

4. Et af to Radier og et Stykke af en Cirkelbue begrændset Udsnit af en rund Harpix-Kage (saakaldet »Rogelse-Kage«); det er $4\frac{1}{2}$ '' langt og næsten 1'' tykt. Paa dets ene Side er der indstukket 3 Fordybninger, og paa flere Steder har det Mærker af Snit og af indtrykkede Fingerspidser (Nr. 21,105).

Dette Stykke er aabenbart skaaret af en rund Skive eller Kage af samme Slags som de, der flere Gange ere fundne her i Landet, navnlig i vore Tørvemoser. Den Masse, hvorefter disse Kager eller Skiver bestaaer, har i Broncealderen havt en saadan teknisk Betydning, at en udtøm-

nævnte. Den ene af disse (Nr. 7,227), afbildet i Worsaae's Nord. Olds. Nr. 161, er funden i en Høi ved Faxinge (i Beldringe Sogn, Baarse Herred, Præsto Amt) sammen med en af de buede Knive (Nr. 7,226), et Redskab af Form som en vreden Oreskee med Ring i den ene Ende, og en Pincette af Bronze; Ant. Tidsskr. 1843—45, S. 20.

mende Behandling deraf bedre vil kunne finde sin Plads i en selvstændig Beskrivelse end paa dette Sted.

I den Tro at jeg ikke havde fundet den egentlige Hovedbegravelse i Hoiien lod jeg kaste en bred Groft midt igjennem den fra Syd til Nord; men kun ved Hoiens nordlige Udkant opdagedes en betydelig Steen-Dyngge, bestaaende af større og mindre Stene, deels Granit, deels Flint, hvoraf enkelte vare flakte. Det var oiensynligt, at denne Hob var opstablet med en vis Omhu; men trods den omhyggeligste Undersøgelse fandtes her Intetsomhelst, hverken Oldsager eller Knokler, som paa nogen Maade kunde forklare Hensigten dermed.

B. Nord for »Svale-Høi«, men paa samme Mark, ligger en anden Høi, »Steen-Høi« kaldet. Der var bortført noget af dens Yderkanter, og ved en af de saaledes foretagne Gravninger skal der mod Syd være fundet et Leer-Kar med brændte Been. Den havde endnu sin toppede Form og var ved Foden henved 100 Alen i Omkreds, medens Høiden udgjorde 6 Alen; af det 1 Alen tykke Lag Lyng og Muld, der dækkede den, var meget endnu tilbage. Dens egentlige Masse bestod af deels rødligt, deels hvidt Sand, blandet med lidt Leer.

Allerede en god Alen under Toppen forekom en Mængde større og mindre Brudstykker af forskjellige raae Leer-Kar uden Prydelser samt en Deel brændte Been, og tæt herved laae et Brandsted, $2\frac{1}{2}$ Al. i Quadrat, bestaaende af 6 større (saaledes lagte: :::) Rullestene, hvorimellem en Hob Trækul og enkelte brændte Knokler vare leirede. Uagtet her iøvrigt ikke fandtes Oldsager, kunne disse Begravelser dog temmelig sikkert henføres til Broncealderen.

Der viste sig nu Intet, førend Hoiens Bund var naaet: paa denne var der nemlig mod Sydvest opstablet en større Hob Stene — de mindste som en knyttet Haand, de største

af et saadant Omfang, at en Mand netop kunde bære dem. — At megen Omhu var bleven anvendt herpaa, fremgik af, at hver enkelt Steen med Forsæt var bleven lagt med den jevneste Flade nedad, ligesom der ogsaa mellem de større Stene var anbragt mindre som Stempelstene. Høbens største Høide, omtrent i Midten, udgjorde 1 Alen, hvorimod dens Omfang eller Form ikke kunde bestemmes, da de yderste Stene vare spredte ud over Høiens Bund; dog er det sandsynligt, at den har havt Form som en Kegle. Efterat dens Overflade var bleven rensed for Sandet, blev hver enkelt Steen optagen og det mellemliggende Sand sigtet gennem et Sold — men trods al Eftersøgen fandtes her hverken brændte eller ubrændte Knokler eller nogetsomhelst Andet, uagtet det var oisensynligt, at den saaledes dannede Steen-Kegle havde været aldeles urørt, efterat den var bleven dækket med Jord-Høien.

C. Vest for »Steen-Høi« laae — ligeledes paa samme Mark — en tilbageværende Knold af en tredie Gravhøi, om hvilken Eieren, B. Nielsen, bemærkede, at der, saavidt han vidste, ikke var gravet ned i den; den havde det betydelige Omfang af 110 Alen. Paa Grund af det ringe Arbeide, en Undersøgelse deraf vilde medføre, lod jeg fra dens Midte foretage en Nedgravning i den, stor nok til at give det forønskede Udbytte.

Paa Bunden af den — 10 Alen fra den nordvestlige og 12 Alen fra den nordøstlige Udkant — blottedes en Steen-Kegle af samme Beskaffenhed som den ovenbeskrevne, kun med den Undtagelse, at den havde en temmelig regelmæssig Cirkelform ($8\frac{3}{4}$ Alen i Omfang); men heller ikke her fandtes Andet end Sand mellem Stenene.

Forekomsten af tre saadanne, med Omhu opførte Steen-Kegler, dækkede af betydelige Jordhøie og beliggende saa nær

ved hinanden, er saa mærkelig, at den ikke bør lades upaaagtet. Hvortil de have tjent, kan endnu ikke afgjøres; det kunde tænkes, at Keglen i »Svale-Høi« er bleven dannet af dem, der bivaanede Begravelsen af den Person, hvis Knokler fandtes tæt ved i den samme Høi. — Men paa den anden Side havde den saa stor Lighed med de andre Steen-Kegler, at de alle tre maae antages at have havt den samme Bestemmelse. Muligt er det, at vi her have fundet enten primitive Altere eller ogsaa Kenotaphier, reiste over Individuer, der ere omkomne under saadanne Forhold, at deres Liig ere forsvundne, medens de Efterlevende have anseet det for deres Pligt at opføre en Grav eller et Minde til deres Ære. Ogsaa i England er der i betydelige Gravhøie fundet saadanne Steen-Høie, hvorom henvises bl. A. til Archæologia, XXXVI, S. 182 & 184.

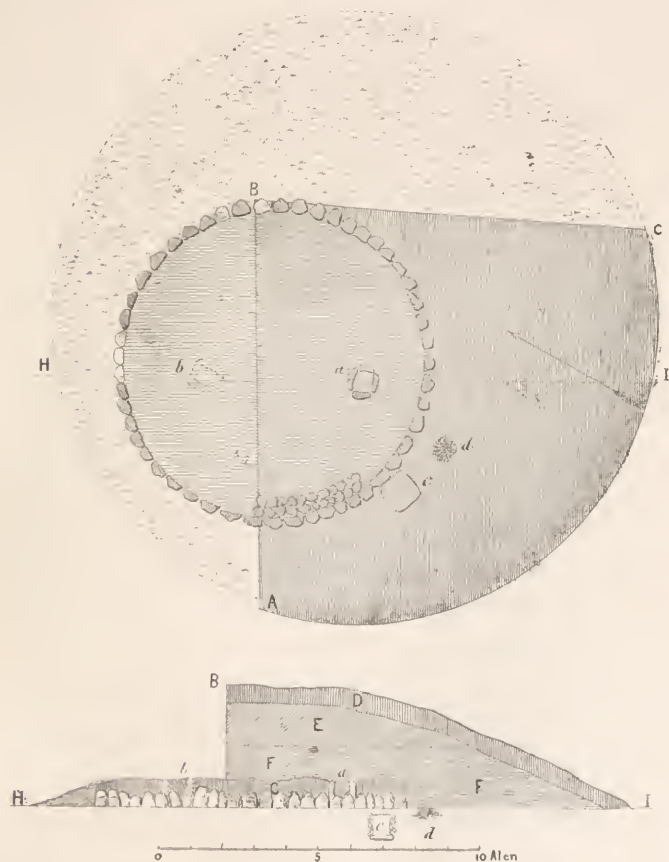
II. To Gravhøie ved Vester-Egesborg i Sjælland*).

Ost for Landeveien, der forer fra Næstved til Vordingborg, og tæt Syd for Landsbyen Vester-Egesborg (V. Egesborg-Sogn, Hammer Herred, Præsto Amt) laae paa en Mark, der tilhører Fæstegaardmand Niels Hemmingsen's Enke, 3 Gravhøie, de saakaldte »Grøn-Høie«, i en Række fra Nord til Syd.

Af disse var den midterste den største; uagtet der var bortgravet Stykker saavel fra dens nordlige som fra dens østlige og vestlige Side (A, B, C), besluttede jeg mig dog til, efter indhentet Tilladelse af Besidderinden, at undersøge den, da de blottede Steder syntes at godtgjøre, at Høien var dannet af flere forskjellige Jordlag. Dens Omkreds ved Foden var endnu let

*) Undersøgte 1865 paa Bekostning af Directoratet for de antiquariske Mindesmærkers Bevaring; de fundne Gjenstande bevares nu i Museet for de nordiske Oldsager i Kjøbenhavn. (Nr. 22,318 og 22,319).

kjendelig, da de nysnævnte Gravninger vare foretagne i Foraaret 1865; ved denne Leilighed var der blevet fundet et med flade Stene omgivet Leer-Kar, der kun indeholdt brændte Been; ifølge forskjellige Personers overensstemmende Meddelelser derom har jeg kunnet afsætte Pladsen, hvor det forekom, paa nedenstaaende Grundplan og Gjennemsnit (b).

Høiens Omfang ved Foden udgjorde 66 Alen, dens Tværmaal fra Ost til Vest 20 Alen; dog maa det bemærkes,

at den var ploiet noget ud mod Øst. I Toppen var den noget flad, vistnok som en Følge af en forlængst foretagen Nedgravning, hvis Dybde dog har været meget ringe; derfor udgjorde Høiden ogsaa kun 4 Alen 4". Først foretoges mod Vest og Nord en lodret Nedgravning og et Stykke blev derpaa ladet tilbage for at bedømme de forskjellige Jordlags Mægtighed og Stilling; endelig blev den hele Gravhøi sløifet, og nu er den sandsynligviis ganske forsvunden af Terrainet.

Overst forekom et $\frac{3}{4}$ Alen tykt Lag Lyng og Muld (D), som dækkede Høien, og derunder et Lag Sand, $1\frac{1}{4}$ Alen tykt paa Midten (E); det var bnet paa Oversiden, men havde en horizontal Underflade; det hvilede paa et 2 Alen tykt Lag Leer, der var saa fast, at det kun med Besvær kunde gennemgraves (F); derunder laae det golde Sand, hvoraf saavel denne som de nærmest tilgrændsende Marker bestaae.

Paa Høiens Bund stod i det faste Leer-Lag en Kreds af Stene, hvilken dog ingenlunde var og aldrig kunde have været anbragt i Høiens Midte; thi medens den kun stod 2 Alen fra den vestlige Udkant, var der en Afstand af 8 Alen fra den og til den østlige Udkant.

Denne Kreds bestod fornemmelig af Haandstene, der kun med Besvær kunde løftes af een Mand; i dens vestlige og nordlige Side manglede enkelte Stene (maaske 5), hvoraf der ialt synes at have været 51. Alt tydede paa, at der var bleven anvendt stor Omhu ved dens Construction. Stenenes fladeste (ofte flakte) Sider vendte ind imod Kredens Rum, og hvor de enkelte Stene ikke sluttede tæt sammen, var der indkilet mindre Stene. Dens regelmæssige Form syntes at godtgjøre, at den ikke kunde være dannet paa fri Haand, men at der er blevet slaaet en Cirkel i Jorden, førend Stenene ere blevne opreiste; til den Ende kan man simpelthen have nedrammet en Pæl, fastbundet et Tov derpaa og have afsat Peripherien med Tovets løse Ende. Dens indvendige Tvær-

maal udgjorde fra Ost til Vest 10 Alen, fra Syd til Nord $10\frac{1}{2}$ Alen, og Omkredsen (indvendig) $33\frac{3}{4}$ Alen. Paa et Stykke imod Syd laae tæt op til dens indvendige Side 2 Rækker Stene, hvis Melleumrum ligeledes vare udfyldte med mindre Stene.

Kredsen var fyldt med en blaasort, muldblandet Sand-Masse, der naaede op over Stenene og fra Nord til Syd havde en buet Overflade. Ifølge nogle tilstedeværende Landmænds Udsagn bestod den af Markens fedeste Jordmon, som sandsynligviis var skrabet sammen fra Markens Overflade.

Som ovenfor bemærket, var der alt tidligere fundet et Leer-Kar inde i Kredsen (b), kun $1\frac{1}{2}$ Alen fra dens nordvestlige Udkant; nu fandtes igjen et saadant, der stod i den modsatte Deel af Kredsen, men ligeledes $1\frac{1}{2}$ Alen fra Peripherien (a).

Dette sidste Kar, som under Bunden og paa Siderne var omgivet med ialt 5 flade Stene, stod temmelig høit oppe i det muldblandede Sand, saa at det endog ragede med Randen op i Leer-Laget; da det ikke var beskyttet med Dæksteen eller Laag, var Randen bleven knuust, og desuden vare de flade Sidestene faldne noget sammen og havde trykket dets Sider itu. Øverst i Karret laae et Lag flint, hvidt Sand, og derunder brændte Been; mellem disse var der paa Bunden nedlagt:

en heel og en itubrudt Ring af Bronze; de ere dannede af en tynd, sammenboiet Traad, hvis Ender gaae noget forbi hinanden — sandsynligviis Ørenringe.

Uagtet Sandet i Kredsen blev nøie gjenneføgt og derpaa ført ud af Høien, fandtes dog intet Videre.

I Sydsydost laae tæt op til Steenkredsens Yderside og i Høide med dens Bund en stor, flad Steen af en Quadratalens Størrelse; den hvilede paa en anden flad, men mindre Steen, hvilken dækkede en høist uregelmæssig Kiste, bestaaende af flade og spaltede Smaastene, hvis skarpe

Kanter vendte ind mod Kisterummet; Bunden derimod bestod af een flad Steen (c).

Kisten indesluttede et stort, gult Leer-Kar, der lignede det ovenbeskrevne, som fandtes i »Svale-Hoi«, dog med Undtagelse af, at det var glat overalt og ved Halsen havde to, jevnside stillede, ringformede Knopper. Destoværre var det meget beskadiget ved Sidestenenes Tryk, saa at det kun kunde optages i større og mindre Stykker. Det var dækket med et omvendt Kar som Laag, der næsten var aldeles knuust.

Umiddelbart under Laaget laae:

1. En af Ir næsten ganske opløst Naal, dannet af en rund Bronze-Stang, men uden Knap eller Hoved. Den var stukken igjennem:

2. Nogle faa Brudstykker af meget opløst Tøi, bestaaende af vævede Uld-Traade (den almindelige, firskafte Vævning); Tøiet syntes kun at have været 1" langt og bredt. Hensigten hermed har maaskee været den at hindre Naalen, som laae lige under Laaget, fra at falde ud af Karret.

Naalen og Tøiet vare lagte paa et Lag fint, hvidt Sand, som dækkede stærkt brændte Knokler, hvormed Karret var halvt fyldt; mellem disse endelig optoges:

3. Et Stykke Harpix-Kage; det er ganske tyndt, kun $1\frac{1}{2}$ " langt og sammentrykket mellem Fingrene, af hvis Indtryk det endnu har Mærker.

Kun nogle faa Alen Øst for dette Gravsted — udenfor Steen-Kredsen — var der i Leret nedgravet en tragtformet Dynge af en Mængde Træ-Kul og enkelte smaa, brændte Knokler (d). Da de nærmeste Omgivelser ikke havde mindste Spor af Brand og Dyngen kun havde et ringe Omfang, er det ikke antageligt, at Liigbrændingen er foregaaet paa dette Sted, hvorimod det synes, at Levningerne af Baalet ere blevne opsamlede og nedlagte her, i Nærheden af den Grav, som gjemte det brændte Liigs Knokler.

Denne mærkelige Gravhoi er vel opført saaledes: først har man afsat en rund Plads paa Terrainet, hvilken man har belagt med Leer; deri er Steen-Kredsen bleven construeret og fyldt med »Madjord«, der er bleven sammenskrabet fra Markens Overflade, og hermed var det egentlige Gravsted færdigt; efterat de 2 Leer-Kar med deres Indhold vare blevne satte ned i Kredsen, har man dækket Alt med et Lag Sand, og efterat Høien havde faaet sin afrundede Overflade, er den bleven beklædt med et Lag muldholdigt Sand, som i Tidernes Lob er blevet bevoxet med Lyng, hvorved Mulden er bleven føroget. Der kan være hengaaet meget lang Tid, inden det udenfor Steen-Kredsen fundne Leer-Kar er blevet sat ind i Høien, og det staaer neppe i nogen Forbindelse med de 2 Begravelser inde i Kredsen.

Mærkeligt er det Misforhold, der viser sig mellem den Omhu, hvormed Høien er construeret, og den Fattigdom, Gravene i den robede: 2 uanseelige Leer-Kar, hvoraf det ene indeholdt kun brændte Been og smaa (Øren?) Ringe af Bronze og det andet ikkun brændte Been, og i Modsætning hertil et i en senere Tid indsat Leer-Kar, som dog gjemte en Bronze-Naal, lidt Toi og et Stykke Harpax-Kage. Men Fattigdommen er vel kun tilsyneladende; jeg behøver kun at minde om den lærerige Gravhoi ved Thorsbjerg-Mose*) (i Sønder-Brarup Sogn i Angel), som blev udgravet i Aaret 1861; her fandtes 2 Steen-Kredse og en mægtig Mindesteen, og dog indeholdt den lille Steen-Kiste, der stod i den inderste Kreds, foruden brændte Been kun en lille Bronze-Naal og nogle Levninger af vævet Uld-Toi. Slige Høie gjemme neppe Benene af fattige og ubetydelige Individuer. Derfor turde det ogsaa være det rigtigste — idetmindste indtil videre — at antage, at de ere opførte paa en Tid,

*) Slesvigske Provindsalefterretninger, Ny Række, III, S. 338—42; Thorsen: De danske Runemindesmærker, I, S. 252—54; Stephens: The Old-Northern Runic Monuments of Scandinavia and England, I, S. 75-76.

da man vel gav de Døde en saa anseelig Begravelse som muligt, men paa den anden Side kun nedlagde i Graven Saameget af deres personlige Eiendele, som kunde være tilstrækkeligt til at betegne deres Kjøen eller Stand; det var saaledes tænkeligt, at Høiene ved Brarup og Vester-Egesborg ere blevne opførte over anseete Qvinder.

Den nordligste af »Grøn-Høiene« — 73 Skridt fra den ovenbeskrevne — laae paa en naturlig Forhøining; da der fra Tid til anden var gravet noget i dens Sider, var det ikke let noie at kunne bedømme dens Omfang ved Foden, men den har dog neppe været større end 75 Alen. Høiden udgjorde $3\frac{3}{4}$ Alen, fraregnet et 1 Alen dybt Hul, der i gammel Tid var gravet ned i Toppen. Et c. 1 Alen tykt Lag Lyng og Muld dækkede det Sand, hvoraf Høien var opført.

Strax under Hullet i Toppen forekom to ubrændte Menneske-Skeletter, som paa Grund af deres Nærhed ved Overfladen vare temmelig opløste; de laae i Retningen Østsydost til Vestnordvest og i en noget bøiet Stilling; da Hovedet manglede paa det ene af dem og der Intetsomhelst fandtes, der kunde bestemme Tiden, naar de vare begravede, uden formeentlige Spor af Tøi omkring Benene, er det meget rimeligt, at det var Levningerne af henrettede Forbryderes Liig, som her vare komne for Dagen.

I en Dybde af 2 Alen og kun et Par Alen fra Høiens sydlige Udkant stod en med en Deel naturlige Rullestene omgiven Kiste, der havde en Længde og Brede af 1 Alen; den var dækket med 2 flade Stene, den ene ovenpaa den anden, og bestod iøvrigt af 4 flade Sidestene og een Bundsteen, hvilken paa Grund af den ene Sidesteens uforholdsmæssigt ringe Hoide var lagt saa skraat, at det ved første Øiekast saae ud, som om den dannede en Vinkel med den underste Dæksteen.

Da begge Dækstenene vare borttagne, fandtes, ligesom i de fleste af Gravkarrene, et Lag fiint, hvidt Sand og derunder en Deel stærkt brændte Knokler; imellem disse laae:

En støbt Bronze-Kniv, uden Prydelser, af samme Slags som de, der ere afbildede i »Nord. Olds.« Nr. 171—175. Den er $3\frac{1}{2}$ ” lang og paa det bredeste $1\frac{1}{6}$ ” bred. Haandtaget er forsynet med en ∞ formet Osken, som er støbt i eet med Kniven. Eggen, der er tilskærpet, er kun $1\frac{1}{2}$ ” lang.

Ved den fortsatte Gravning fandtes kun 3 Stene, som laae paa Bunden i en Afstand af nogle faa Alen fra hinanden og dannede en Trekant; de have dog neppe havt nogen Betydning.

Saavidt vides, er der i den nærmeste Omegn ikke fundet Grave fra Broncealderen, der indeholde ubrændte Liig, men derimod mange med Levninger af brændte Liig; flere af disse Fund frembyde særlig Interesse, hvorfor de her — rigtignok i største Korthed — skulle omtales med et Par Ord.

Paa en Gaardmand Jørgen Nielsen tilhørende Mark ved Vester-Egesborg, Vest for Næstved-Vordingborg Landevei, er der nemlig i en naturlig Banke flere Gange fundet Gravsteder fra Broncealderen; tre af disse bestod kun af Leer-Kar med brændte Been, der uden videre vare nedsatte i Jorden i en Alens Dybde; i det ene af dem laae en støbt Bronze-Kniv af samme Slags som Nr. 168 i »Nord. Olds.«, men uden Prydelser paa Bladet; omkring Skaftet derimod ere tre ophoiede Ringe anbragte, og det ender i en tyk Ring (Nr. 16,800); i det andet Leer-Kar fandtes en paa Siden aaben, vreden Ring af Bronze-Traad (Nr. 16,801). Ikke langt fra og i samme Dybde som disse Gravkar blottedes to tæt ved hinanden liggende Bunker af brændte Knokler, som vare nedlagte i Jorden uden nogen Beskyttelse; i den ene af dem laae en Kniv, hvis Haandtag ender i en Osken, og et Brudstykke af en Syl — begge af Bronze

(Nr. 16,802), i den anden en Pincette af Bronze og en lancetformet Pilespids af Jern (Nr. 16,803).

Disse Grave*) ere forsaavidt mærkelige, som de ikke ere fundne i Høie, opførte ved Menneskehaand, men i en naturlig Banke, og allerede af den Grund turde der vistnok være nogen Berettigelse til at henføre dem til Broncealderens Slutning, hvilket synes at vinde yderligere Bestyrkelse i den Omstændighed, at den sidstnævnte Grav tillige indeholdt et Jern-Vaab.

*) De aldeles paalidelige Beretninger om dem skyldes den oplyste Gaardmand Peder Jorgensen i Vester-Egesborg.

FORHISTORISKE FOREDRAG,
FRA DET KGL. NORD. OLDSKRIFTSKABS MØDER¹

VED

CHR. BLINKENBERG, K. FRIIS JOHANSEN, HANS KJÆR,
SOPHUS MÜLLER, CARL NEERGAARD, C. A. NORDMAN,
THOMAS THOMSEN.

Stenalders Lerkar.

Hoitærede Vice-Præsident og Selskab!

DER hænder bestandig meget i vor forhistoriske Archæologi, der søges og findes meget, og der arbeides meget med det fundne; men sædvanlig maa det vare længe, inden det nye fuldt afklaret og i større Sammenhæng kan naa frem til Literaturen. Saaledes have vi Kollegaer ved Nationalmuseet i tidligere Aar, og bede nu om atter at maatte gjøre det i dette og næste Møde, her i Selskabet nogenlunde hurtig forelagt, hvad der af det ny fremkomne just i Øieblikket interesserede os. Vore Meddelelser komme til at strække sig hen gennem hele Oldtiden. Mig er det tilfaldet at begynde, idet mit Æmne naaer længst tilbage i Tiden. Det ligger mig nemlig nær at fremlægge noget fra de Studier af vor Stenalders Lerkar, som jeg i de senere Aar næsten uafbrudt har fortsat i Forbindelse med mine to Kollegaer, Konservator Rosenberg og Magister Nordman. Hertil kommer, at vor Jord, som til en Opmuntring for vor Flid, har skjænket os en Række Lerkar, der ere af en hidtil ganske ukjendt Størrelse og ved deres Form og Forarbeidning en sand Fryd for Museumsmanden, men tillige ere vel egnede til at an-

¹ Den 21. Marts og den 4. April 1916.

spore Forskningen, idet de hidtil ikke ere omtalte og heller ikke sete her i Landet.

Vel kjendte ere derimod disse store, bombeformede Lerkar (afbildede i Fig. 1 og 2) fra Egne i Sachsen og Böhmen,

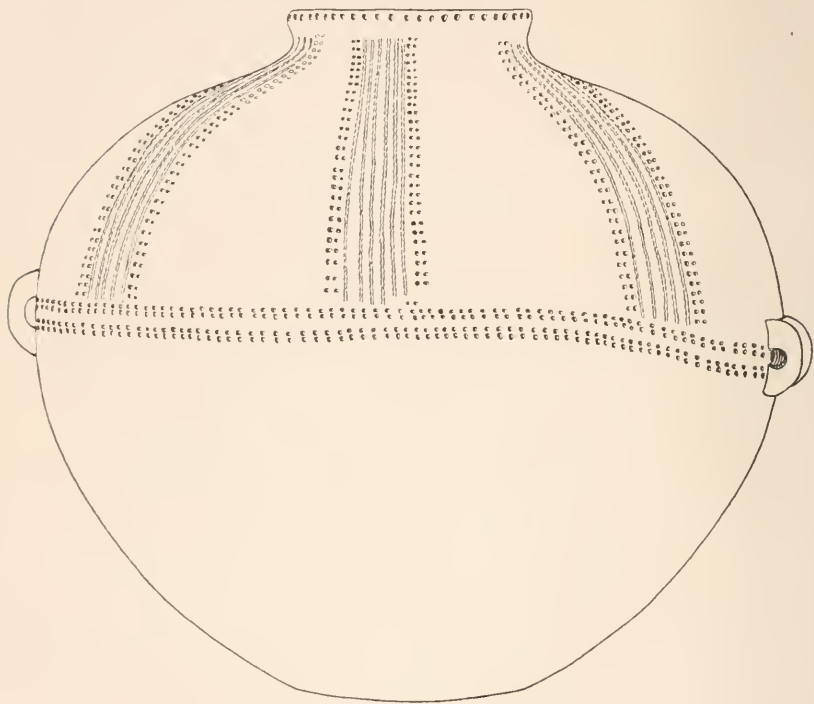

Fig. 1. Fra Tyregod, Nørvang Herred. Optegnet efter de foreliggende Brudstykker. $\frac{1}{5}$.

hvor de ere fremdragne ret talrig og i meget tilsvarende Exemplarer¹. Ikke blot Form og Størrelse ere overensstemmende — Bredden er ved begge vore Kar omtrent 50 Cm., og Høiden har været næsten ens, 40 Cm.; Bundene ligesom Dele af Siden mangle. Men ogsaa Enkelthederne, det rige,

¹ F. Ex. Vorgeschichtliche Alterthümer d. Provinz Sachsen; og Pič, Čechy předhistorické. 1. Praze 1899.

indstukne Ornament paa det ene (Fig. 2) og Ornamenteringen ved indtrykket, losnoet Traad paa det andet Kar (Fig. 1), baade det lange, rørformede Øre (Fig. 1) og det stærkt fremtrædende og meget svære Øre (Fig. 2) kjendes fra de angivne

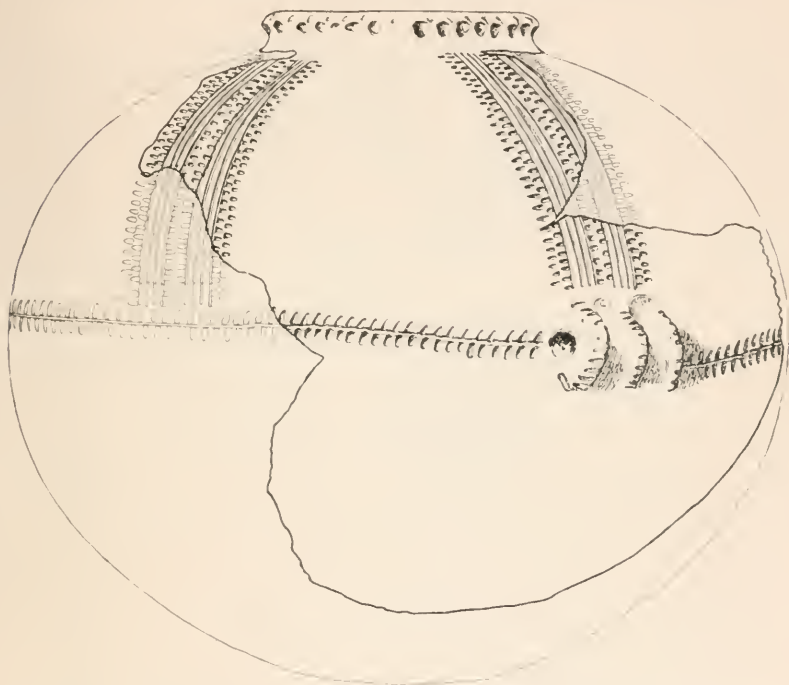

Fig. 2. Fra Jylland. De foreliggende Dele med nogle Tilføielser. $\frac{1}{5}$.

Egne sydpaa. Indførte hos os kunne disse Lerkar dog ikke være. Nogle Brudstykker af et lignende haves forud¹, og fra et andet Sted foreligger der et Miniaturkar af samme Form². Alt af denne Art er fra Jylland; af de to store Kar er det ene fra Tyregod, Nørvang Herred; om det andet vides intet — det er velvillig afgivet til Nationalmuseet af Vend-

¹ Fra Dollerup, Nørlyng Herred. A 19780.

² Fra Skads Sogn, Ribe Amt, afbildet i Aarbøger 1891, S. 312

syssel Museum, som havde erhvervet det af en omreisende Opkøber i Midtjylland. Om de andre Kar af denne Art vides det, at de ere fra Høie, der have indeholdt de eiendommelige jyske Enkeltgrave med deres sædvanlige Indhold. De store, bombeformede Kar maa da, som det ogsaa kan sluttes af andre Forhold, høre hjemme i den jyske Enkeltgravs-Kultur, denne vor anden Stenalder, som vi for ikke ret mange Aar siden lærte at kjende, saa forskjellig fra Stengravnens Kultur. De føie et vigtigt Træk til, hvad vi vide om denne anden Stenalder, der ikke har havt sin Oprindelse i vort Land, et nyt Led til den Række af Forhold, som vise sydpaa. Sænderligt nyt kan der endnu ikke føies til, hvad der tidligere har været sagt¹ om det indbyrdes Forhold mellem de to Kulture, og sandsynligvis de to Folkeelementer. Ret iøinefaldende bliver det, hvor stor Forskjellen eller Modsætningen var, naar man ser disse Enkeltgravs-Folkets Lerkar ved Siden af de Kar fra Stengravene, som jeg nu skal forevise.

Dette eiendommelige Kar (afbildet i Fig. 3), omtrent ligesaa stort som de først omtalte, med dybt indborede Huller under Overkanten og indridsede Linier ned ad Siden, sammensat af mange smaa Skaar og kun delvis bevaret, er fundet i en Jættestue ved Birkelund i Randers Nørre Herred, sammen med større Dele af flere lignende. Saadanne Lerkar havde vi ikke set Mage til; men det mindedes, at der i forskjellige Fund havde været Smaastykker, som ikke havde kunnet samles. Dermed begyndte Undersøgelsen, som viste, at saadanne Kar foreligge fra Hesselø i Kattegat, fra Sølager i Nordsjælland, Gribskov, Møen og Bornholm, fra Lyø ved Fyen og Ryomgaard i Jylland. De findes altsaa hele Landet over og have været almindelige, efter Alt at dømme paa et meget tidligt Punkt af Stenalderen. Men til hvilken nærmere Tid? og hvorledes tilveiebringe Beviserne herfor?

Her hjælpe os Museets sidste Undersøgelser i den store Affaldsdyngge ved Sølager, hvori der allerede for mange Aar

¹ Aarbøger 1913.

siden blev gravet, men først i den senere Periode saaledes, at Fundet faaer rigtigt Værd: ethvert Stykke, som fremkommer, opbevares med nøiagtig Angivelse af dets Plads i Dyngen, saaledes at det indbyrdes Tidsforhold mellem Old-

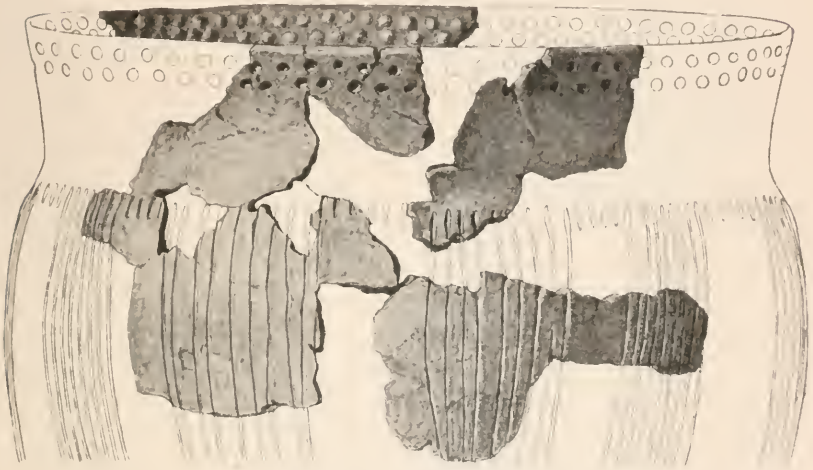

Fig. 3. Fra Birkelund, Randers Norre Herred. De foreliggende Dele med nogle Tilføielser. $\frac{1}{4}$.

sagerne til enhver Tid kan fastsættes. Dette har Betydning, idet de gennem Tiderne over hinanden opdyngede Lag ere som et Værk med historiske Dokumenter, der ere ordnede i rette Tidsfølge. Og nu er det saa heldigt, at der i Solagerfundet foreligger et lille, men fuldt karakteristisk Randskaar af et Kar netop af den her omhandlede Art. Det havde sin Plads foroven i Dyngen, 0,30 M. dybt, og $1\frac{1}{2}$ M. derfra, 0,20 M. dybere, laa en af de ældste slebne Flintøxer, »tyndnakket«. Dette er tilstrækkeligt; det giver det Bevis ved Iagttagelse, der er den forhistoriske Archæologis Styrke. Disse eiendommelige Kar hidrore altsaa fra Begyndelsen af den yngre Stenalder, dette Tidsafsnit, som vi have havt saa vanskeligt ved at faa Greb i.

Dette stemmer nu godt nok med, hvad vi ellers vide:

men modsat staaer det rigtignok med det nysnævnte Forhold, at disse Lerkar fandtes i en Jættestue. Skaarene laa dels over, dels under et Stenlag i Bunden af Stuen, der var af sædvanlig Form, med 12 Sidesten og 3 Dæksten. Disse Stuer antoges hidtil først at være reiste sent hen i Stenalderen, medens Lerkarrene nu angive, at de gaa tilbage til den yngre Stenalderes Begyndelse. At bortforklare Iagttagelser skal man afholde sig fra. Desuden peger meget andet i samme Retning; ogsaa ere Skaar af et lignende Lerkar fremkomne i en anden Jættestue¹. Der maa da indføres en betydelig Retelse i de tidligere Anskuelser; men dette fører vidt og maa vente.

Efterat der i Sølager-Dyngen var skaffet Føling med den yngre Stenalderes Begyndelse, laa det nær at søge dybere for ogsaa at opnaa Forbindelse med den ældre Stenalderes Slutning og saaledes faa en sluttet Tidsrække. I en Dybde af 1,30 M. fandtes spredt over en Strækning af omtrent 2 □ M. en hel Del smaa Skaar, som det dog tidligere vilde have været haabløst at gaa i Lag med; men nogle af Museets Folk have opnaaet en forbavsende Færdighed i at sammensætte Lerkarskaar, idet Øiet efterhaanden er blevet fint skærpet for Opfattelsen af alle Smaatræk. Skaarene ere for største Delen blevne sammenføjede i to Kar, hvis Hovedform er kjendelig (det ene her fremstillet i Fig. 4), og denne Form er hidtil ukjendt. I Overkanten og i dobbelt Række derunder ses tætstillede Indtryk, og under den svagt indbuede Hals runder Siden ud efter en bestemt Linie.

Og nu var der det Held, at der dels mellem disse Skaar, dels lige over og under dem laa baade Ældre Stenalderes Øxer, »Skivespaltere«, og de slebne Grønstens-Øxer, »butnakkede«, som ere betegnende for denne ældre Perodes Slutning. Fra denne Tid ere altsaa Lerkarrene. Men det skulde være endnu heldigere. Godt 1 Meter derfra og kun 20 Cm. høiere, altsaa i nær Forbindelse med de to omtalte Kar og, som det

¹ I Alstrup Sogn. Gislum Herred, Fund Nr. A 1779.

efter Forholdene maa antages, fra omtrent samme Tid, optoges en Mængde smaa Skaar, af hvilke der har kunnet opbygges et nogenlunde fuldstændigt Lerkar (her gjengivet i Fig. 5), atter ikke forud kjendt og af mærkelig Art. Formen er omtrent som ved de to andre; men her er Siden ornamenteret, og det paa ganske egen Maade: ned over Bugen hænger der, tre og tre sammen, med visse Mellemrum, tykke Snore, dybe og tydelige Aftryk af virkelige Snore indtrykkede i Leret.

Vi have saaledes faaet Karformerne frem fra Begyndelsen af den yngre Stenalder og fra Slutningen af den ældre. Et Skridt tilbage til de dybere og ældre Lag baade ved Sølager og i de mange andre Affaldsdynger, saa træffe vi de velbekjendte ældste Lerkar med den jævnt ind- og udbuede Side,

uden nogen bestemt Adskillelse mellem Hals og Bug, dette flade S-formede eller hornbøiede («corniceformede») Profil, der kan siges at være næsten naturmæssigt, idet det ved mere primitive Tilstande findes saa noget nær over hele Jorden. Derimod svinder det bort i egentlige Kunstperioder, f. Ex. vor Bronzecalder, for dog bestandig at gjenoptages, naar man er kommen til Ydergrænsen i en kunstudviklet Profilering og, som i vor Tid, paany søger tilbage til den simple, men ufordærvede Naturgrund. Vore Lerkar fra Slutningen af den ældre Stenalder med deres Adskillelse mellem Hals og Bug

Fig. 4. Fra Affaldsdyngen ved Sølager. De foreliggende Dele med ubetydelige Tilføielser. $\frac{1}{3}$.

vise det allerførste Forsøg paa en kunstnerisk Formning. Samtidig kommer Ornamentet ved Mundingsranden, hvor Fingrene, som her nødvendigvis maatte flytte sig langsommere, trykkende og formende paa Leret, allerede i den ældre

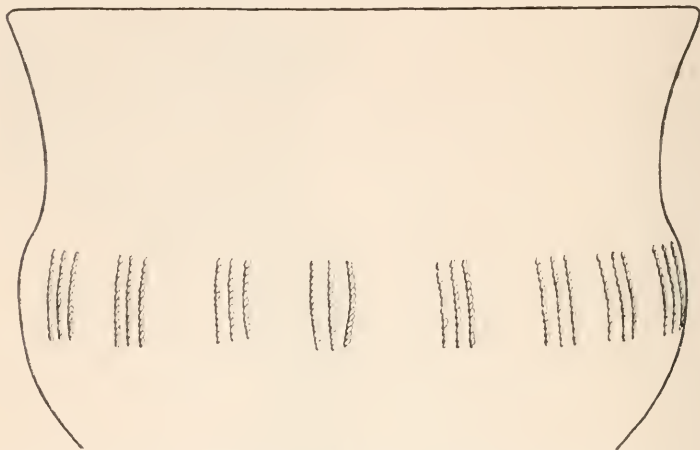

Fig. 5. Fra Affaldsdyngen ved Solager. Bruddene ikke gjengivne og Ornamenterne noget udfyldte. $\frac{1}{3}$ s.

Stenalder havde afsat Rækker af Fingerindtryk. Nu bruges derimod en Modelerpind, og tillige viser sig det allerførste Ornament paa Karrets Bug, hvorved Snoren tjener som Redskab.

Dette giver en tilfredsstillende Bekræftelse paa, hvad der nylig er blevet udtalt¹, at den ældste Ornamentik er fremgaaet af Traadværk, at de samme Kvinder, som syslede med Traad og Naal, have gjort Lerkarrene og paa dem aftrykt det Materiale og de Mønstre, hvormed de ellers arbeidede; saaledes skabtes Grundlaget for den yngre Stenalderes rige Ornamentik.

Dette skjønnes ogsaa ved at betragte de omtalte Lekar fra Begyndelsestiden. De let indridsede, tæt nedadløbende Streger, som almindelig ses paa Bugen, ere altid ved disse

¹ Sønderjyllands Stenalder, i Aarbøger for 1913.

ældste Kar ordnede i Rækker med Mellemlum (se Fig. 3); ikke blot minder dette om den Maade, hvorpaa de nedhængende Snore paa Karret fra den ældre Stenaiders Slutning ere anbragte; men vi kjende det samme Ornament, de afsluttede Rækker af jævnsides tætstillede Streger udgaaende fra en Grundlinie, fra adskillige store Ravsmykker, der med god Grund ere henførte netop til den Tid¹. Disse Ornamentere ere tydede som Efterligninger af Fryndser; det er Fryndseaftryk, der pryde det ældste ornamenterede Lerkar, som kjendes; det er en Fryndsestil, som præger de nærmest følgende. Og som for at al Tvivl herom skulde bortfalde, har der nylig paa Ålandsøerne ladet sig finde et vel udført Lerbillede fra Stenalderen, en paaklædt Figur, hvis Dragt frembyder ganske det samme Ornament, afsluttede Rækker af nedhængende Fryndser².

Hvad der herved interesserer os er, at vi formaa at trænge helt tilbunds i den primitive Kunstfølelse og at paavise dens første Udtryksformer. Herom dreier det sig ogsaa ved de rækkevis ordnede store og dybe Huller langs Karrets Rand. Aldeles tilsvarende staa saadanne indborede Huller langs Yderkanten af mange omtrent samtidige, meget store Hængesmykker af Rav, der ved denne kunstneriske Behandling skulde gjøres end mere tiltrækkende. Allerede tidligere er det blevet vist, at dette er udgaaet fra den eiendommelige Bore- eller Syornamentik, der naaer helt tilbage til den ældre Stenalder³.

Det næste store Kar, jeg har at forevise (opgravet ved Kjeldhylille paa Møen og gjengivet her i Fig. 6), det største af dem alle, med en Bredde i Munden af 55 Cm., ses strax at være fra den yngre Stenalder: men fra hvilken nærmere Tid indenfor denne lange Periode? — et Spørgsmaal, der ogsaa kan formes saaledes: paa hvilken Kunsttradition hviler dets sammensatte Ornamentik? Vi behøve ikke læn-

¹ Aarbøger, 1896, S. 393.

² Finska fornminnesföreningens tidskrift, 26, S. 307.

³ Aarbøger, 1896, S. 339.

gere at blive Svar skyldige, og det kan ogsaa ganske simpelt og uden Omsvøb angives, hvorledes dette findes.

Med det enkelte Stykke arbejder Archæologen ikke, naar det da kan undgaaes. Det er for snævert, giver for faa Træk

og stiller Sagen for individuelt, medens vi just maa have det almene og Reglen frem. Det enkelte Stykke maa sammenstilles med det væsentlig lige, indsættes i sin Tidsgruppe, saaledes at vi have hele Samtidens righoldige Stof for os.

Men hvor er det væsentlig lige? Her er det, at det gjælder: Ornamentikens Linier, Punkter, Baand og Trekkanter findes alle vegne; i Stenalderens uafbrudt fortsatte og vidt forgrenede Hjemmekunst frembyde Lighederne et uendeligt Vexelspil. Der maa derudaf fremfindes i det mindste et enkelt Kjendemerke, et Tidsmærke, der har

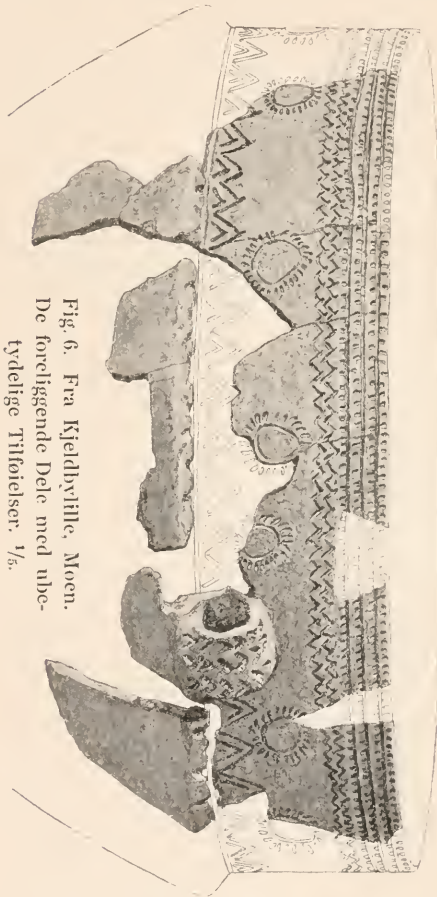

Fig. 6. Fra Kjeldbyhille, Moen.
De foreliggende Dele med ubetydelige Tilføielser. 1/5.

været anvendt hverken for længe eller for kort; i andet Fald er det ubrugeligt for Undersøgelsen. Dette Tidsmærke findes kun ved fortsat at søge og prøve sig frem, og saa at forstaa at gribe det rette. I det her foreliggende Tilfælde har

jeg fundet, at det store Kars Randornament, der er sammensat af Linier med Punkter eller Tværstik og derunder Vinkel-linier, er et brugeligt Kjendingstegn for en vis Tid. Der haves en Række Lerkar med dette Randornament, og paa den anden Side er det for sammensat til at have været længe bevaret. Det store Kar er fra den begrændsede Tidsdel, da dette Mønster blev anvendt.

Saa maa der ved et Gjennemsyn af samtlige Fund fremsøges og sammenstilles en anden Tidsgruppe, der frembyder væsentlige Ligheder med og Forskjelle fra den første, men vel at mærke af saadan Art, at de kunne tjene den videre Undersøgelse: her er det naturligvis atter det rette Greb, hvorpaa det kommer an. En saadan Gruppe er her fremstillet, dog kun Brudstykker; thi andet findes ikke bevaret af disse mærkelige Kar, men dertil nogle Optegninger (se Fig. 7 og 8), som vise, hvorledes de fuldstændige Kar have set ud — kun Ørerne have ikke kunnet tilføies, fordi intet af dem er fundet.

I disse to Grupper have vi brugelige Ligheder og Uligheder. Paa det store Kar fra Kjeldby og i den Tidsgruppe, hvortil det hører, er Linien foroven med Punkter og Tværstik, som dette vides¹, Efterligninger af Snore, men meget fjærne og næsten ukjendelige Efterligninger. Paa Karrene i den anden Tidsgruppe ses ogsaa Efterligninger af Snore, men langt tydeligere, stedse udførte med et eget lille, halvrundt Stempel, og undertiden tillige virkelige Snoreaftryk. Altsaa slutter denne Gruppe sig nær til og følger efter den Tid, da den første rige Ornamentik skabtes ved Sammenstilling af Snoreaftryk². Vi se da, at Karret fra Kjeldby har en lang Kunsttradition bag sig; det hidrører fra den tredie Stilperiode, som vi kunne erkjende i den yngre Stenalder, ret beset den første Dekadencetid, der indledte det Forfald, som ved Sten-

¹ Se herom »Sonderjyllands Stenalder« i Aarbøger f. 1913.

² Se sidst anførte Sted.

alderens Slutning førte til, at ethvert Ornament forsvandt fra Lerkarrenes Vægge.

Et Træk af Betydning ere de tre nedadløbende Linier paa Halsen af de to skjønne optegnede Lerkar. Denne underlige

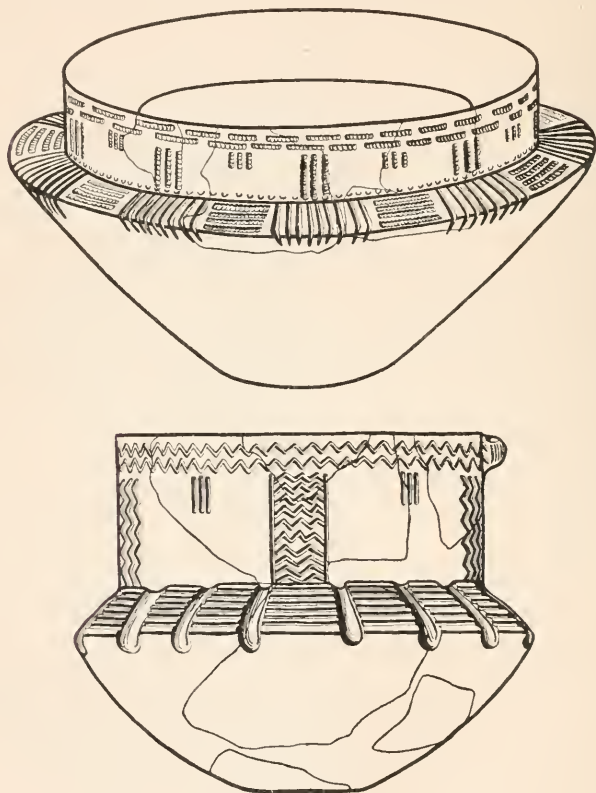

Fig. 7 og 8. Fra Jættestøner ved Aarby og Rorby, Holbæk Amt. Optegnede efter Brudstykker; Oserne mangle. $\frac{1}{5}$ og $\frac{1}{4}$.

Enkelthed vender bestandig tilbage' paa Karrene i denne Gruppe. Det maa være det samme som de tre Fryndser paa det ældste ornamenterede Kar fra Sølager, og paa lignende Maade ses 3—4 nedhængende Streger endnu paa to Lerkar i den tredie Stilgruppe, hvortil Kjeldby-Karret hører; længere

nedad i Tiden træffes denne Enkelthed aldrig. Dette er ret et nydeligt Exempel paa den Tradition i Ornamentiken, som spores overalt gjennem Rækken af de nydannede Stilarter i Stenalderen.

Høidepunktet i det hele Forløb ligger tidlig, betegnet ved saadanne Frembringelser som de to optegnede Lerkar, hvis strenge, stærkt profilerede Form og rene, dybt indtrykkede Ornamenter i den blank sorte Overflade vise en ædel og kraftig Stil. Saadanne Arbejder høre til det bedste, som overhovedet kjendes fra Europas Stenalder; de ere virkelig Kunst, af blivende Værd og tiltrækkende ogsaa for overciviliserede Øine. Men de haves kun i Brudstykker, vel tidligere fundne, men først nu opdagede og satte paa rette Plads. Til en af de Stenstuer, hvorfra de fremdrages, vil den følgende Taler føre os.

SOPHUS MÜLLER.

Gånggriften vid Alsbjerg.

Under senaste sommar har en ur flere synpunkter intressant gånggrift eller — för att nu använda det häfdvunna danska namnet — en Jættestue blifvit utgräfd af Nationalmuseet genom konservator Rosenberg. Jag har i afton den äran att redogöra för gånggriften och att anknyta några reflexioner till beskrifningen af stenbyggnad och fynd.

»Hvissehøj« kallas högen, och den ligger i Alsbjerg by, tätt norr om Limfjorden, i Torslev socken af Öster Han härad. Som vanligt vid gånggrifter har högen ursprungligen rest sig högt öfver stenbyggnadens tak. Den mäter ännu ca. 4 m i höjd, men i dess topp har en djup nedgräfnung företagits, som blottat några af gånggriftens takstenar och ett par bärstenars öfversta kant. Den krets af större randstenar, som

engång funnits kring högen, är nu försvunnen på ett par stenar när, och i det hela taget har högften utjämnats af odling. I öster är dessutom en liten del bortskuren af en väg.

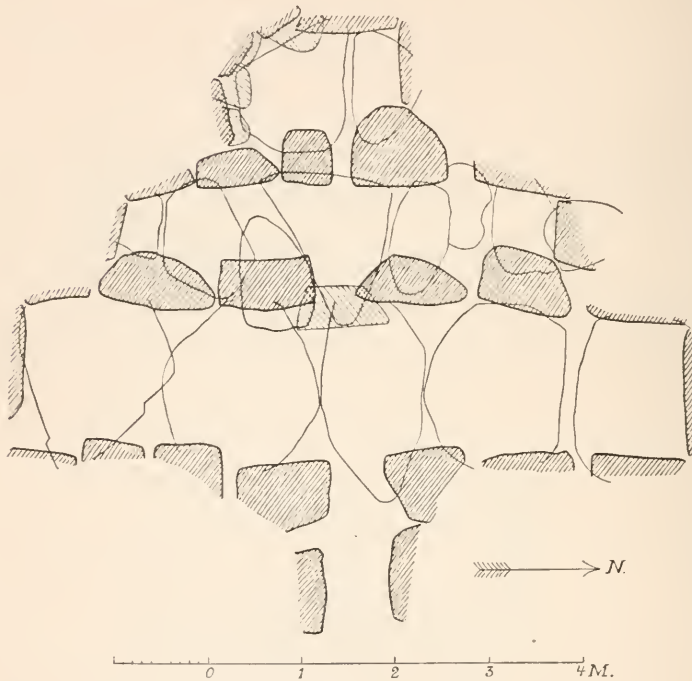

Fig.1. Gånggriften i Hwisehoj.

Härigenom ha dimensionerna blifvit mindre: diametern växlar nu mellan 19 och 22 m.

Vid undersökningen, som företogs med den största noggrannhet och omsorg, visade det sig, att gånggriftens plan och anläggning afvika från alla tidigare kända danska gånggrifters (se planen fig.1). Genom gången kommer man från öster in i en rätt stor, i norr till söder liggande kammare, genom hvars bakre vägg en öppning för till ett något kortare, parallellt med det förra liggande rum. Men också detta har en öppning i den västra väggen: man ser in i en liten

rundad kammare, men man måste krypa för att komma in i den.

Gånggriften är belägen i högens östra del, så att det innersta, rundade rummet ligger ungefär midt under högtoppen. Gången har således alltid varit relativt kort, ehuru visserligen längre än den för närvarande är: de yttersta stenparen ha nämligen för lång tid tillbaka släpats bort, blott det innersta paret står kvar, och ingen öfverliggare finnes i behåll. Dörren in till det östligaste rummet erbjuder för så vidt en liten egendomlighet, att den så vanliga tröskelstenen saknas, liksom också de framspringande karmstenarna, hvilka ofta inrama dörröppningen. Här finnes ej heller den mindre öfverliggarsten, som plägar stöda kammarens taksten och fördela öfvertrycket; därför hvilas takstenen direkt på bärstenarna.

Den yttersta kammaren är — som teckningen visar — den största af de tre; dess dimensioner äro 8 m i längd och ca. 1,5 m i höjd och bredd. Bärstenarna vända alla — också de 4 i den borte vägg, hvilka samtidigt bilda den mellersta kammarens östra vägg — flata sidor in mot den större kammaren. Rummen mellan dem, där de skilja sig från hvarandra, äro ställvis fyllda med utifrån lagdt murverk af flata flisor, ställvis med rullsten och jord. Öfverliggarna hvila i öster direkt på bärstenarna, men i väster, där dessa äro lägre, äro ett par stora på flatsidan liggande stenar inskjutna mellan tak och vägg.

Dörren in till mellankammaren är ca. 0,5 m bred och något mer än dubbelt så hög. Den är regelbundet byggd: öfver öppningen ligger en flat, klufven sten — en öfre dörrkarm om man så vill — och på denna hvilas takstenen. Kammarer är blott 4,5 m lång, ca. 70 cm bred på midten, och 1 m hög. Den ligger rakt bakom den större, yttre kammaren, så att denna sträcker sig längre både i norr och söder. Af bärstenarna vända de 4 i öster, som äro gemensamma för denna och ytterkammaren, oregelbundna, hvälfda sidor mot den

förre, de öfriga åter den planaste ytan. Några af öfverliggarna tjäna som reserv-bärstenar i den största kammarens inre vägg: de hvila på de stående sidostenarna och bilda underlag för östkammarens takstenar. Två af dem nå ej öfver hela den mellersta kammaren, utan hållas uppe af trycket från andra öfverliggare.

Så ha vi ännu det västligaste rummet. Af bärstenarna i mellankammarens inre vägg luta två mot hvarandra i en 50° vinkel, och den öppning i form af en likbent triangel, som sålunda bildas, utgör dörr till den lilla, rundade kammaren längst inne. Denna mäter något mindre än 2 m i norr-söder, drygt 1 m i öster-väster och har en höjd af 90 cm å 1 m. På grund af bärstenarnas olika tjocklek och östväggens hvälfda ytor är rummet rätt oregelbundet. Öfverliggarna hvila till en del direkt på bärstenarna, men ställvis äro på flatsidan liggande stenar inskjutna mellan dem och taket.

Vi ha sålunda genomgått gånggriften drag för drag. Men kastar man en blick på det samlade komplexet kan man öka iakttagelsernas antal med ännu ett par. För det första denna: hela stenbyggnaden tyckes vara anlagd på en gång, ej uppbyggd led för led under tidernas lopp. Bevisen härför ligga i fakta, som redan omnämnts: den yttersta kammarens takstenar hvila på den mellersta kammarens, men de för dessa rum gemensamma bärstenarna vända sina planaste ytor mot den yttre kammaren. Alltså ha först bärstenarna i detta rum ställts på sina platser, därpå ha mellankammarens fogats till dem, så har mellankammaren täckts, och slutligen har man lagt taket öfver den stora kammaren. Också den minsta kammaren har byggts samtidigt med de öfriga, ty de två vinkelställda bärstenarna, som bilda dess dörr, måste ha ställts i detta läge på samma gång som mellankammaren byggdes: rummet mellan dem är nämligen så smalt, att ingen bärsten, genom hvars borttagande öppningen kunde tänkas ha tillkommit, någonsin kan ha stått där. Så återstår den i sig orimliga tanken, att den minsta kammaren byggts tidi-

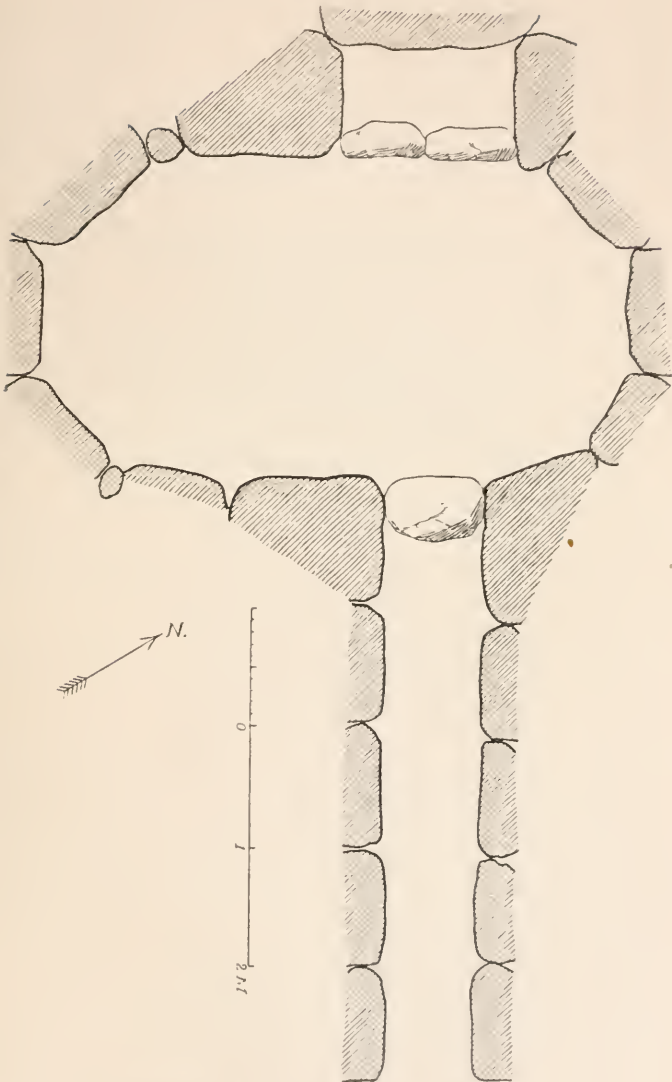

Fig. 2. Gånggrift i Alstrup by och socken, Gislum härad.

gare än de andra och att dessa först senare fogats till, men också denna motbevisas af härstenarnas läge. Som enda

möjliga resultat kvarstår således: hela gånggriften har byggts på en gång.

En annan iakttagelse af ett visst intresse kan man göra, om man drar sig till minnes de olika rummens höjd. Kamrarne bli lägre ju längre västerut man kommer: i den yttersta kan en kortväxt man stå nästan rak, i den mellersta får han höja ryggen, och i det innersta rummet måste han sitta hopkrupen. Detta drag: rummens från öster mot väster aftagande höjd är karaktäristiskt också för andra gånggrifter med bikammare och således utan tvifvel afsiktligt och eftersträfvadt i Alsbjergbyggnaden. För att nu på ett enkelt sätt nå sitt mål har man byggt östkammarens östra vägg af högre stenar än den västra, härigenom afvikande från den vanliga anordningen af de högsta stenarna midt emot gångmynningen. På detta sätt har den från öster mot väster fallande linjen ernåtts, hvilket ej varit så lätt, om den inre väggen i östkammaren gjorts högre än den yttre. Ett drag som detta tyckes mig vittna om en hög grad af arkitektonisk omtanke och planmässighet hos gånggriftens byggare.

Sådant hela komplexet nu är, visar det i plan och tvärsnitt en viss enkel och tilltalande enhetlighet.

*

*

*

Denna märkliga gånggrift leder osökt tanken mot problem af större bärvidd än dem ett monument af liknande art i regeln innebär. Är denna stora anläggning med de tre kamrarna bakom hvarandra blott att betrakta som ett enstaka utslag af grafbyggarnas energi eller står den i samband med och anknyter den sig till kända megalitiska minnesmärken. I första hand tänker man då på den rätt stora gruppen af danska gånggrifter med bikammare. Så vidt jag vet, känner man, utom Alsbjerggånggriften, 14 stenbyggnader af detta slag¹. Af dem ligga 2 på Själland, 2 på Lolland och de öfriga

¹ De flesta beskrifna och afbildade af Henry Petersen, Om Stenalderens Gravformer (Aarb. 1881) och A. P. Madsen, Gravhøje og Gravfund fra Stenalderen.

i Jylland, alla norr om en linje dragen genom Viborg tvärs öfver halfön och flertalet af dem i närheten af, norr eller söder om Limfjorden eller dess förgreningar. Det är vanligen fråga om enkla gånggrifter med en rundad eller mera fyr-sidig bikammare, som ligger bakom d. v. s. på västsidan af huf-

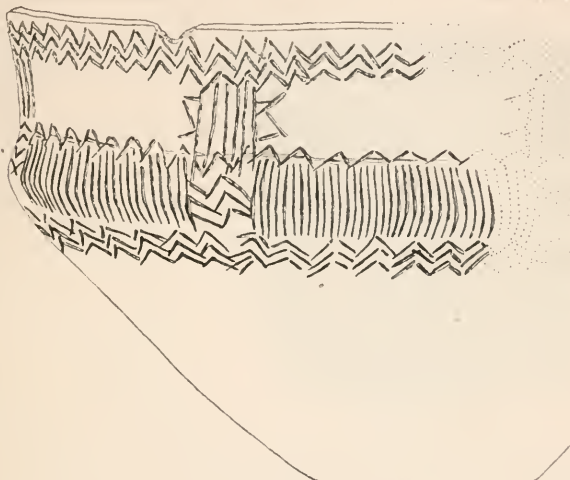

Fig. 3. $\frac{1}{2}$.

vudkammaren¹. Undantag inom gruppen bilda de båda gånggrifterna på Gundestrupgaards mark inte så långt från Alsbjerg². Den ena af dem har en bikammare vid hufvudrummets nordända, den andra är som bekant dubbel och har två gångar och två bikammare. Om en gånggrift i Kvolsted, Fjends härad, uppges det, att den haft två bikammare, en i hvardera långsidan, men uppgiftens riktighet kan ej kontrolleras.

Utom den allmänna likheten med Alsbjerggånggriften visa dessa byggnader äfven i detaljer parallella drag: bikammaren är lägre än hufvudkammaren, och i de få fall, då iakttagelser härom föreligga, kan det påvisas, att hvarje anlägg-

¹ Se t. ex. ofvanstaende plan af en gånggrift med bikammare fig. 2.

² Se A. P. Madsen, Gravhöje og Gravfund fra Stenalderen i Danmark. II pl. XII fig. 20-21.

ning är byggd i ett och ej led för led; så äro t. ex. de stenar, som bilda vägg mellan den dubbla Gundestrupgaardgånggriftens båda södra kammare, tydligen valda så, att de äro lämpliga som väggstenar både i hufvudrum och bikammare, och deras läge är sådant, att båda kamrarna måste vara byggda samtidigt. — Stundom är öppningen mellan kam-

Fig. 4. $\frac{1}{2}$.

rarna triangulär och konstruerad på samma sätt som dörren till Alsbjerggånggriftens västligaste rum, men kanske denna triangulära dörröppning blott är en lokal egendomlighet: de båda gånggrifterna vid Gundestrupgaard och Alsbjerggrafven ligga ju nära hvarandra, och

mig veterligen finnes en liknande dörrkonstruktion hvarken hos öfriga danska gånggrifter eller deras utländska motsvarigheter.

Så vidt föreliggande uppgifter besvara frågan, äro dessa gånggrifter alltid dolda af en rätt stor hög; då takstenarna eller större delar af byggnaden som t. ex. vid Gundestrupgaard numera äro synliga, vet man, att detta är ett sekundärt fenomen beroende på att högarna utgräfts. Vidare hade, som ju också flertalet andra gånggrifter, en randkrets af relativt stora stenar kring högens fot, och själfva stenbyggnaden ligger på ett par undantag när periferiskt i högens östra del, så att gången alltid blir relativt kort. Detta sista drag, som torde vara af en viss konstruktiv betydelse, förekommer sällan hos danska gånggrifter, men från Sveriges västkust känner man ett eller kanske två exempel på att gånggriften ej ligger alldeles centralt, men där upp-

träder detta drag i förening med att randstenskretsen vid gångmynningen svänger inåt och i en mjuk linje går öfver i gången¹.

Periferiskt läge och bikammare förekomma i Danmark främst i landets västra delar — i Jylland äro de afgjordt vanligast, fastän som nämnt enstaka exempel finnas på Lolland och Själland — och till den västliga danska gruppen ansluta sig utmärkt de två svenska gånggrifterna, båda i Bohuslän. Men dessa drag äro ej västliga blott i meningen västskandinaviska: ställer man färdan än längre i västerled skall man

Fig. 5. $\frac{1}{2}$.

gång på gång finna dem, enstaka eller förenade, i de megalitiska byggnader, som resa sig i Storbritannien. De otaliga gånger afbildade monumenten vid New Grange och Dowth i Irland² uppvisa likheter med våra gånggrifter. Bikammare, periferiskt läge, insvängande randkrets och skyddande hög äro karaktäristiska äfven för dem, liksom också för några andra irländska stenbyggnader, för grafvar i England, Wales och Skottland, ända upp till Orkneyöarna. Och skulle man följa denna grafvornas vidare söderut, så förde vägen som bekant öfver Bretagne och södra Frankrike till Spanien och öfver hufvud till det västliga Medelhafsbäckenet, till Sardinien grottgrafvar och längre i söder till de väldiga stenbyggnaderne på Malta och Gozo. Hvad särskildt Alsbjerggånggriften beträffar finner den sina närmaste motsvarig-

¹ G. Gustafson, En ny gånggrift i Bohuslän; O. Frödin, Tanums härads fasta fornlämningar från stenaldern.

² Se t. ex. G. Coffey, New Grange and other incised tumuli in Ireland

heter i anläggning och plan här längst borta i söder. »Tempelen« Mnaidra på Malta och Gigantia på Gozo¹ visa ända i detalj en förbluffande likhet med Alsbjerggrafven: de tre kamrarna med aftagande storlek bakom hvarandra återfinnas här nere på Medelhafsöarna.

Likheten mellan de danska gånggrifter, som omtalats här

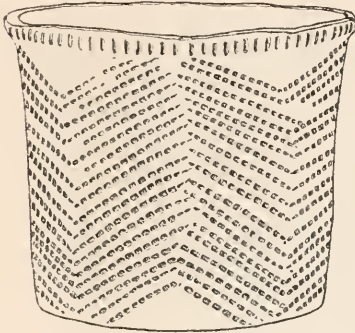

Fig. 6. $\frac{1}{2}$.

ofvan, och de brittiska stenbyggnaderna med bikammare är för stor för at kunna bero på en tillfällighet. På samma sätt som de bekanta svenska hällkistorna med gavelhål måste dessa gånggrifter antyda förbindelser västerut². Söderut saknas de nämligen: hvarken i Slesvig, i Holsten eller i de angränsande tyska landskapen lika litet som i Holland kan man

finna denna form.

Går man ut från uppfattningen, att Norden fått sina gånggrifter från väster och sydväst, följer däraf med logisk konsekvens, att man i de stenbyggnader, som klarast afspegla de västliga förebildernas karaktär, ser de äldsta monumenten af denna art; man kan således ej mera hylla åsikten, att de gånggrifter, som mest likna dösarna, på grund af denna likhet vore de äldsta i sitt slag. Till de monument, som enligt den reviderade åskådningen böra räknas till de äldsta, höra också några af gånggrifterna med bikammare.

Vi äro i det lyckliga läget att kunna påvisa detta äfven genom studiet af fynden.

I Alsbjerggånggriftens djupaste graflag lågo några lerkärlsbitar, som lämna ett af bevisen härför. De ha sådana

¹ Se t. ex. A. Mayr, Die vorgeschichtlichen Denkmäler von Malta och Die Insel Malta im Altertum; T. E. Peet, Rough stone monuments and their builders.

² Se Montelius, Orienten och Europa; Stjerna, Före hällkisttiden.

djupt och kraftigt inskurna ornament, om hvilka vi tack vare föregående talares ord veta, att de blott förekomma inom en tidig grupp af den rika gånggriftskeramiken. En likartad och samtida keramik finnes från åtminstone en annan gånggrift med bikammare¹, och dessa exempel visa, att ifrågavarande gånggrifter existerade redan på samma tid som denna gamla ornamentik. Dessutom ha ett par troligen mycket gamla lerkärlsskärfvor funnits i gånggriften vid Alstrup.

Man har redan tidigare haft exempel på gånggrifter med bikammare, i hvilka funnits ler-

Fig. 7. $\frac{1}{2}$.

kärl af inbördes synnerligen olika karaktär. Ett af dessa heterogena fynd härstammar från grafven vid Kvolsted. Medan ett kärl — här afbildadt i fig. 3 —, hvilket liksom de följande funnits i denna gånggrift, alldeles afgjordt tillhör den gamla öfver hela landet spridda stengrfskeramiken, ge några af de öfriga typiska prof på keramik ur en helt annan kulturkrets d. v. s. de jutska enmansgrafvarnas (se fig. 4—6). Äfven de återstående kärnen torde höra till samma kulturgrupp och liksom de senast nämnda till dess yngre yttringsformer, ehuru de typer de representera ej äro lika karaktäristiska för enmansgrafvarna². Nu ger Alshjerggånggriften, liksom också en nyligen undersökt graf vid Hagebrogaard i Ginding härad, ett bevis för att kontrasten mellan formerna icke blott betecknar en kulturskillnad, men också en skill-

¹ Se A. P. Madsen, *Afbildninger af danske Oldsager og Mindesmærker*. Steenalderen, pl. 15, fig. 10.

² Ett af dessa kärn afbildadt i fig. 7.

nad i tid. Ty medan de få skärfvorna af gammal megalitkaraktär lågo djupast på den stora kammarens botten, fann man i det öfre och således yngre graf laget ett lerkärl, som af formen att döma afgjort tillhör enmansgrafvarnas kulturkrets och då närmast ett sent stadium af denna kultur.

Jag har hittills blott talat om de få lerkärlen och sökt visa kontrasten mellan gammalt och ungt, sådan den ses i keramiken i vårt fynd. Men också de andra fornsakerna visa oss ett motsatsförhållande. I den stora kammarens bottenlager funnos talrika bärnstenspärlor, och alla, hvilkas form kan bestämmas, tillhöra den gamla gånggriftstiden. Också de båda tjockackiga flintyxorna äro gamla, jämförda med det öfre grafskiktets talrika flintdolkar och ena polersten af skiffer. Högt uppe låg också en egendomlig triangulär bärnstenspärla med V-formigt hål, som påminner om vissa pärlor från den äldsta bronsåldern. De öfriga sakerna: flintspån, eldstenar, oförmliga pärlor etc. ägna sig ej för tidsbestämningen, men *en* yngre form fanns likväl i bottenlaget: en stridsyx af rätt sen karaktär, ehuru äldre än dolkarna, och typisk för unga enmansgrafvar. Men den låg midt i gånggriften, och det är naturligt, att just midten, där gången mynnar ut, skall tagas senare i anspråk för graf läggningen än kammarens norra och södra delar.

Så återstår blott at nämna ett par af föremålen i denna gånggrift. För det första: en starkt skadad bronsdolk med rätt kort, snabbt smalnande klinga, som tunna nitar med lösa, ringformiga hufvud hållit fäst till skaftet. Denna form är karaktäristisk för den danska bronsålderns första period¹, och dess förekomst här har intresse, i det den visar kontinuiteten i sten- och bronsålderns graf läggningar. Märkligare är det onekligen, att man i den stora kammarens nordända fann en knif från bronsålderns midt. Den låg vid brända ben på ett stenlag, som tydligen bildat denna grafs botten,

¹ Sophns Müller, Bronzealderens Begyndelse og ældre Udvikling i Danmark (Aarb. 1909).

och dess läge utslöt möjligheten af att den skulle blifvit förd in genom gånggriftens väggar eller tak. Ännu så långt ned i tiden har man således använt en grafbyggnad från en förgången period och fört resterna från likbålet in genom grafvens gång.

Man kunde måhända med skenbar rätt förebrå mig, att jag inte talat närmare om grafläggningen, om likens läge och antal o.s.v. Men det har sin enkla orsak i det faktum, att jorden förstört alla skelettdelar till den grad, att inga iakttagelser härom kunde göras. Och de oregelbundna stenläggningarna, som i rätt stor mängd funnos i gånggriften, kunde ej med säkerhet ställas i samband med bestämda bisättningar. Om grafläggningen kunna vi m. a. o. ej lära annat af denna gånggrift än det, som fornsakerna själfva säga oss. Och de visa huru denna stenbyggnad, som rests under ett tidigt skede af gånggriftstiden, tagits i bruk af efterföljande generationer ända ned till bronsålderns början och sedan ännu en gång senare, då likbränning redan vunnit insteg i Danmark. Tack vare konservator Rosenbergs utomordentliga undersökning ha vi i Alsbjerggånggriften fått ett af de bästa bevisen för att de stora stenbyggnaderna tjänat många släktled som grafplats också länge efter den egentliga gånggriftstidens slut.

C. A. NORDMAN.

Bronzealdersfund fra Thorup.

Paa et begrænset Omraade indenfor Skads Herred, hovedsagelig i Guldager og Brøndum Sogne, er der i Tidens Løb, dels for Nationalmuseet, dels for den antikvariske Samling i Ribe, undersøgt c. 120 Gravhøje. Paa een Undtagelse nær var de alle opførte i Stenalderen, i Enkeltgravens Tid; det var just en af de Egne, der skabte Betingelser for Forstaaelsen af denne Gravform¹. Om den ene Høj, der i Tid

¹ Jfr. A. P. Madsen: Undersøgelser i Ribe Amt Aarb. f. n. Oldk. 1891

adskiller sig fra de øvrige, skal her fremsættes nogle Bemærkninger.

Højen laa paa en Lod, Matr. Nr. 2 a af Thorup, Alslev Sogn, der tilhørte Sognets Fattiggaard. Den laa ind mellem

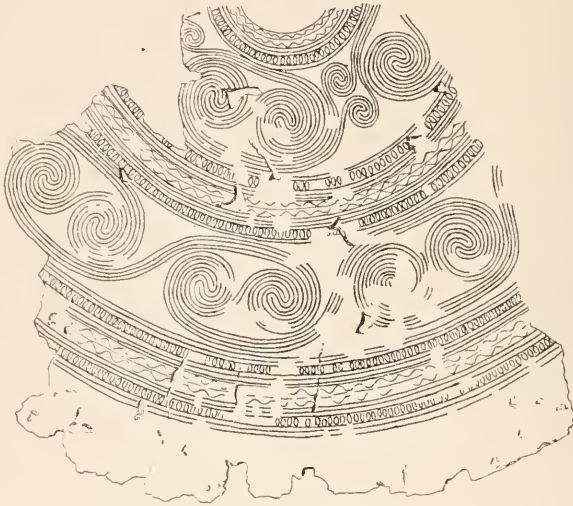

Fig. 1. $\frac{3}{4}$.

Stenalderens Høje uden i sit Ydre at skille sig fra dem; som Nabohøjene var den gentagne Gange blevet overpløjet og dyrket og var ved Undersøgelsens Begyndelse kun $\frac{3}{4}$ —1 M. høj.

Knap en halv Meter over Markfladen viste der sig i Højens østlige Del en Grav, der dog havde lidt betydelig ved sin overfladiske Beliggenhed. Den var ikke omsat med Sten, og den kunde saaledes udelukkende erkendes gennem de sparsomme Rester af Trækisten; foruden en Stribe mod Vest var kun bevaret et 30—35 Cm. stort Trælag, der var blevet imprægneret af Bronzeoxyd fra Gravgodset, medens den øvrige Del af Kisten var gaaet fuldstændig til Grunde. Det Træ, der afdækkedes, hidrørte fra Kistelaaget, som ved Jordtrykket var presset saa fast ned over de underliggende Kvinde-smykker, at deres Form tegnede sig igennem det. Det var

2 Bæltesmykker, nemlig den store Bælteplade og en lille Smykkeplade af lignende Form, begge stærkt medtagne. Under dem saas et andet Trælag, Kistebunden.

Bæltepladen, Fig. 1, der har haft et Tværmaal af c. 18 Cm., frembyder en særlig Interesse ved den ejendommelige Udvikling, Spiralornamentiken her har undergaaet, idet Kunstneren ved det indre af de 2 concentriske Spiralbaand har rullet Forbindelsestraadene mellem de enkelte Spiraler op til Smaaspiraler, der udfylder Mellemmrummene. Noget tilsvarende kendes kun fra eet tidligere Fund, en Bælteplade fra Vestrup, Vonsild S, Aalborg Amt¹. Pladen fra Thorup er finere og omhyggeligere udført; men Ligheden i Behandlingsmaaden er iøvrigt saa stor, at man skulde fristes til at tro, at de hidrørte fra samme Haand, om ikke den ene var fundet Syd for Varde og den anden midtvejs mellem Løgstor og Hobro, en Afstand af henved 140 Kilometer.

Efter sit Indhold maa Kvindegraven antages at være fra den ældre Bronzealders 4de Tidsgruppe, den bredhovedede Bøjlenaals Tid².

Ved fortsat Gravning traf man en Snes Cm. over Markfladen en c. 3 M. lang, smal Dyngge af lyst Undergrundssand, der strakte sig i øst-vestlig Retning, det sikre Tegn paa, at der maatte findes en Grav nedgravet i den faste Bund. Det viste sig da ogsaa, at Dyngen skyldtes Fyld, der var kastet nordud af Graven, og at lignende Fyldbunker fandtes mod Syd og Øst. Mod Vest har Forholdet sikkert været det samme; men her blottedes Fylddyngen ikke, da Graven laa saa langt sydvestligt i Højen, at dens Vestende naaede udenfor det oprindelig ansatte Udgravningsfelt.

Gravens Retning var Ø—V, dens Længde godt 2¹/₂ og Bredden indtil 1¹/₄ M.; den var kun gravet ganske lidt ned i Undergrunden. Kisten har naaet helt ud til Gravens Ender;

¹ Afb. i Sophus Müller: Bronzealderens Begyndelse og ældre Udvikling i Danmark (Aarb. f. nord. Oldk. 1909) S. 86, Fig. 89.

² I. c. S. 60 ff.

Bredden af Trælaget var derimod kun 80—90 Cm. Det Trælag, der blottedes, repræsenterede her som ved den omtalte Kvindegrav det nedpressede Kistelaag, og Gravgodset laa indeklemmt mellem dette og den underliggende Bund af Kisten. Det er ikke at undres over, at Kisterne i disse 2 Grave ikke har kunnet modstaa Jordtrykket, fuldstændig ubeskyttede som de har været nedsatte i Graven, uden det Stenleje, i hvilket de almindelig er anbragte.

Det traf sig saa heldigt, at Konservator Rosenberg samtidig udgravede en af Nabohøjene og saaledes kunde komme til Stede og behandle Fundet paa den for dets senere Skæbne bedste Maade. Paa dette Tidspunkt havde interesserede Tilskuere staaet en halv Dags Tid og med Taalmodighed ventet paa Resultatet; de havde set de lyse Fyldbunker dukke frem omkring Graven, set Kistens Trælaag blottes og kunde nu skimte Gravgodset som ophøjede Partier; et og andet Sted skinnede lidt grønt Bronzeoxyd frem. Spændingen var stor, og det er kun naturligt, at Humøret sank betydelig, da de opdagede, at de overhovedet ikke vilde faa Fundet at se, idet det optoges liggende mellem det dækkende og det underliggende Trælag for først i Museet at præpareres ud. Men gjorde denne Fremgangsmaade ikke Museet populært paa Egnen, har det til Gengæld gavnet Sagerne, der i høj Grad trængte til den forsigtigste Behandling, og den har givet Betingelser for en Del Iagttagelser, der i andet Fald vilde være gaaede tabt.

Af Skelettet var der end ikke de svageste Spor tilbage; men af Gravgodsets Art og Beliggenhed i Graven kan det sluttes, at den har tilhørt en Mand, der har ligget udstrakt med Hovedet mod Vest. Han har haft sit Sværd liggende i Højde med Brystet: dets Knap har antagelig hvilet ved højre Skulder. Sværdet har ved Nedlæggelsen været stukket i Skeden, en Træskede med en indvendig Skindbeklædning til Beskyttelse for Klingen, og det har været fæstet til den Rem, i hvilken det har været baaret; den Dobbeltknap af Bronze,

der har tjent til Lukke for Remmen, laa nær ved Fæstet, lidt tilvenstre for det.

Sværdet er allerede i anden Forbindelse behandlet og afbildet¹. Det er 68 Cm. langt. Et tykkere, hvælvet Parti løber langs Klingens Midtlinie, og Grebtungen har ophøjede Sidekanter, mellem hvilke Fæstets Hornbeklædning, der fortil er fastholdt af 6 Bronzenagler, endnu delvis ses bevaret. Det er bestemt som et fra Sydeuropa indført Stykke, hjemmehørende i Bronzealderens 3die Tidsgruppe; men Fæstet har baaret en Knap af nordisk Arbejde fra det følgende Tidsafsnit. Da det fremmede Sværd nedlagdes i Graven, har det altsaa været i Brug i længere Tid og har undergaaet en Reparation herhjemme. Den hjemlige Vaabensmed stod her overfor en ny Opgave: Ved de danske Sværd kunde Knappen slutte med sin Rand ned om Fæstet som Laaget om en Æske; men dette umuliggjordes her af Grebtungens høje Kantlister. Knappens Randparti maatte da bortfalde, og han erstattede det med en kort Tunge, der kunde føres ind i Hornfæstets Ende og fastholdes ved en Nagle.

Den til Sværdet hørende Remknap er en rund Dobbeltknap af Bronze, c. 3 Cm. i Tværmaal og paa Ydersiden prydet med 4 indpunslede Spiraler.

Det er dog ikke blot sit Vaaben, Manden har faaet med sig i Graven: Nede ved Bæltstedet, omtrent ved Sværdets Spids, fandtes en hel Klump af Smaasager, liggende ovenpaa hinanden, ojsynlig oprindelig samlede i en lille Pose eller Taske, der har været baaret ved Bæltet. Dennes Indhold udpræpareredes i Museet Lag for Lag; et af disse er gengivet som Fig. 2.

Det er hovedsagelig Smaaredskaber, henhørende til Legeomets Pleje. Der var en 10 Cm. lang Ragekniv i den for 4de Tidsgruppe karakteristiske Form med Grebet endende i et naturalistisk udført Hestehoved, ret svært, med de op-

¹ Sophus Müller: Sonderjyllands Bronzealder (Aarb. f. nord. Oldk. 1914), S. 319—21, Fig. 63.

staaende Ører enkeltvis angivne; en Fure langs Halsens Forside hører ogsaa til Særtrækkene for denne Tid, i hvilken Ragekniven endnu ikke var almindelig. Der var den lille stregpnydede Niptang til Udrykning af Ansigtshaar (se

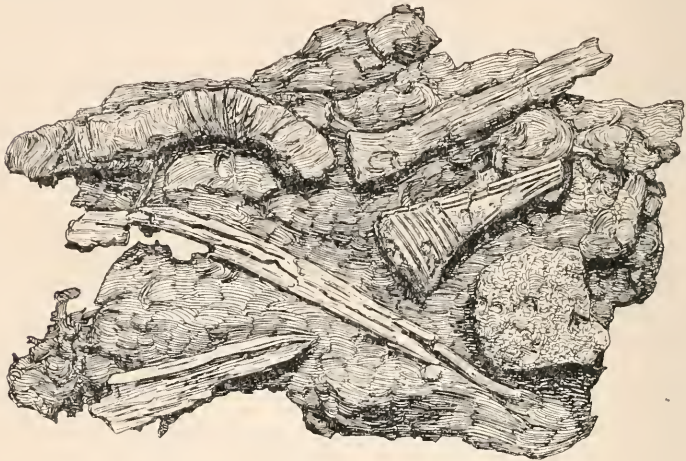

Fig. 2. ³/₄.

Fig. 2 tilhøjre), og der var endvidere den Bronzenaal eller Syl, der antages anvendt ved Tatoveringen. Den foreligger endda i 2 Exemplarer, en stor, kraftig og en mindre, finere. Den større, der nu er 7.4 Cm. lang, har et trindt Forparti og et firsidet Parti til Indsættelse i Skaftet; ved Midten, hvor den er tykkest, er den kendelig affladet, et Træk, der kun kendes fra faa Fund¹. Sammen med Toiletsagerne har han endelig baaret en lille 12.3 Cm. lang, enegget Kniv i Læderskede; Lommekniven maatte man vel med et Nutidsudtryk kalde den. Men foruden disse Redskaber har han haft adskillige andre, tildels ret ubestemmelige Genstande i Lommen, saaledes et lille Stykke Guldtraad, adskillige smaa Stykker Bronze², mest Bronzetraad, en lille Læder-

¹ Saaledes det samtidige Egekistefund fra Treenhoj, Ribe Amt (Mus.-Nr. 25727) og et Overgangsfund mellem Sten- og Bronzealderen fra Sosum, Frederiksborg Amt. Mus.-Nr. B 8390.

² Et fladt Stykke Bronze ses i Fig. 2 tilhøjre under Niptangen.

rem, paa hvilken der synes at have været trukket nogle Ravperler, en spids, naaleformet Genstand, vist af Horn (Fig. 2 i Midten), samt det i Fig. 3 afbildede Stykke, der er helt omvundet med Traad. Det er ganske fladt, noget s-formet bøjet, af et let Materiale, 5.8 Cm. langt med en Bredde af c. Cm.: selve Genstanden er ganske skjult af Beviklingen. I Fig. 2 forøven tilvenstre ses det fra den modsatte Side.

Tasker med lignende Smaasager er fundne i Mandsgrave fra en lidt senere Tid indenfor den ældre Bronzealder, nemlig i en Høj ved Hvidegaard¹ og i Garderhøjen², begge i Københavns umiddelbare Nærhed, mellem Jægersborg og Fortunen. I begge disse Tilfælde forekom foruden Toiletsager Genstande af magisk eller i hvert Fald beskyttende Kraft; Hvidegaardsmændens Taske indeholdt et helt Troldmandsudstyr. Med samme Ret kan dette ikke udtales om det foreliggende Fund, omend visse Genstande, særlig den i Fig. 3 afbildede, leder Tanken i samme Retning.

Fig. 3. ³/₄.

I Kisten, ved dens Fodende, stod det i Fig. 4 gengivne Lerkar, en 25 Cm. høj Krukke med 2 smaa Hanke; det ret ujævnt formede Kar bærer som eneste Prydelse en ophøjet Vulst i Højde med Ørernes Overkant. De smaa Ører og den lige afskaarne Mundingskant er karakteristiske Træk for Tidens Lerkar, der iøvrigt kun yderst sjældent forefindes som Gravgoods.

Ved Kistens nordvestre Hjørne, tilvenstre for Hovedets Plads, laa 2 Bronzenagler i øst-vestlig Retning i hinandens Forlængelse med en indbyrdes Afstand af c. 25 Cm. Den ene, der er fuldstændig, er omgivet af Træ; den er 6.8 Cm. lang, trind, 5—7 Mm. tyk.

¹ C. F. Herbst i Ann. f. nord. Oldk. 1848. S. 336 ff.

² Villh. Boye i Aarb. f. nord. Oldk. 1889. S. 335—36.

At den Genstand, til hvilken de har hørt, er gaaet tabt, er meget at beklage; det har nemlig uden Tvivl været en Klapstol af samme Art som den, der fandtes bevaret i Egekistefundet fra Guldhøj¹. Ved denne Stol mangler ganske vist Naglerne; men i nordtyske Fund er Bronzenagler fundne

Fig. 4. ²/₁₀.

sammen med Ende-
beslag til saadanne
Stole². Fra Danmark
kendes en enkelt lig-
nende Bronzenagle
fra en samtidig
Mandsgrav ved Smø-
rumovre³. Paa
Grundlag af de for-
skellige Fund har
Sophus Müller givet
en Rekonstruktion
af Bronzealderens
Klapstol, som den
saa ud i sit bedste
Udstyr⁴.

Som det alt er ud-
talt, henviser det ned-
lagte Udstyr denne

Grav til Bronzealderens 4de Tidsgruppe, og den er saaledes samtidig med den lidet højere liggende Kvindegrav. Der er saaledes Grund til at formode, at den Mand og Kvinde, der her er gravlagte i samme Høj, er beslægtede. Gravenes Placering, vestligt og østligt i Højen, bringer den Tanke nær, at

¹ Se Vilh. Boye: Fund af Egekister fra Bronzealderen i Danmark, Kbh. 1896, Pl. XIV. 1.

² Fr. Knorr: Klapstühle aus Gräbern der Bronzezeit (Mittheil. d. Anthrop. Vereins in Schleswig-Holstein, Hefte 14, Kiel 1901).

³ Mus.-Nr. B 2118.

⁴ Sophus Müller: De forhistoriske Tider i Europa (Verdenskulturen Bd. II), Kbh. 1904: S. 60, Fig. 71.

der ved Gravlæggelsen af den først afdøde er taget Hensyn til, at Højen skulde rumme endnu en Grav, og at man ved den senere Begravelse har vidst, i hvilken Del af Højen der maatte graves for ikke at forstyrre den tidligere. Skulde det mon ikke være Mand og Hustru? En saadan Antagelse vilde være i god Samklang med de Iagttagelser, der er gjorte for den foregaaende og for den følgende Tids Vedkommende, hvor Mands- og Kvindegrave oftere er fundne Side om Side¹.

Hvorledes det nu end forholder sig hermed, har denne Høj i hvert Fald dækket over 2 fremstaaende Personer, hvis Gravudstyr har staaet over det almindelige Niveau, saa at det i flere Enkeltheder har kunnet øge Kendskabet til dette Tidsafsnit. Kun Skade, at det smukke Fund har lidt saa meget af Tidens Tand, og at denne Høj er det eneste Minde fra Bronzealderen i det vidtstrakte Stenaldersterræn.

THOMAS THOMSEN.

Nye Fund fra Mark og Mose fra den yngre Bronzealder.

Fundene fra Grave og de samlede Fund fra Mark og Mose, to af Hovedkilderne for Fremkomsten af Oldsager og for vor Opfattelse af Oldtidens Forhold, supplerer, som bekendt, gennem store Dele af de forhistoriske Tidsrum hinanden paa skiftende Maade. Gennem Stenalderen og den ældre Bronzealder er Gravfundene overvejende, Fund fra Mark og Mose de supplerende. Men i den yngre Bronzealder er det anderledes. I Sammenhæng med, at Ligbrændingen blev den eneraadende Gravskik, fremtræder Fundene fra Gravene stedse ringere. Den Dødsgave, som følger Graven, ind-

¹ Jeg kan i saa Henseende henvise til Foredrag i dette Selskab af Prof. Chr. Blinkenberg om Stenalderens Enkeltgrave December 1906 og af Museumsinspektør C. Neergaard om Bronzealderens Urnegrave Februar 1911.

skrænkes til et Faatal af Genstande, ikke sjældent kun en enkelt, og meget ofte findes i Urnen eller Benhoben i Højen overhovedet slet intet eller blot en enkelt Genstand, der synes at være ret tilfældig valgt. Men samtidig fremtræder de Fund, der skyldes Henlæggelser i Mose og i Jorden, udenfor Gravene, paa en mærkelig Maade i Fylde og Antal. I Virkeligheden bliver det i den senere Del af Bronzealderen saaledes, at det er disse Fund, der afgiver Grundlaget for Bestemmelse af Tidsfølgen. Det er ogsaa bekendt nok, at disse Fund frembyder et meget broget Billede, og at Opfattelsen af deres Betydning har særlige Vanskeligheder. Men indenfor den samlede Række af saadanne Fund uden kende- lig Forbindelse med Grave bragte Dr. *Sophus Müller's* Afhandling i 1886: »Om Votivfund fra Sten- og Bronzealderen« et Grundlag for Forstaaelsen. Foruden en Række Sager, der utvivlsomt maatte være henlagte af religiøse Grunde — Lur-erne, Guldbaadene fra Nors, de forskellige Fund af Guld- skaale — udskiltes ved dette Arbejde en Række Fund af ensartede Genstande, større eller mindre Tal af Øxer, Spydspidser, Seglblade, Save, Arm- og Halsringe, m. fl., og det vistes, at der er al Grund til at opfatte ogsaa disse som Henlæggelser af religiøs Natur. Vel blev denne Opfattelse snart efter angrebet fra en enkelt Side¹, men den har siden staaet urokket og har gennem Aarene kun vundet i Styrke ved det nye Materiale, som er fremkommet. Endvidere kan i Bronzealderens Fund udskilles en mindre Række af en egen Karakter, med saadanne Sager, som alene synes at have Værd ved Metallet, itubrudte og fejlstøbte, Affald fra Støbearbejdet, m. m., der maaske kan betragtes for sig som hengemt Støbemateriale. Men tilbage bliver fra den yngre Bronzealder et stort Antal smaa og store Fund, tit af betyde- ligt Omfang, der frembyder et meget broget og afvejlende Billede, og for hvilke vi hidtil har anvendt Samlingsbetegnel-

¹ Henry Petersen: Hypotesen om religiøse Offer- og Votivfund fra Danmarks forhistoriske Tid; Aarb. f. n. Oldk. 1890.

sen »Depotfund«. Imidlertid synes der gennem det Materiale fra ældre og yngre Tidsafsnit, som efterhaanden er kommet frem, at kunne vindes fastere Holdepunkter for Opfattelsen af disse Fund. Dette kan saa meget snarere lade sig gøre, som Antallet af dem nu er steget saaledes, at der ikke alene indenfor den yngre Bronzealder kan sondres mellem en ældre og en yngre Gruppe, som tilsammen omspænder Tidsafsnittets ca. 500 Aar, men Delingen kan føres et Skridt videre, saaledes, at der nu kan udskilles 3 Grupper, en ældre, en senere og en yngste Gruppe, til hvilke der atter slutter sig tilsvarende Rækker af Motivfund. Den sidste, tredje Gruppe er allerede for 30 Aar siden i Sverige paavist af Professor Oscar Montelius; kun lidt efter lidt er de tilsvarende danske Fund forøgede saa meget, at det kunde ses, at de svarer til et eget Tidsafsnit¹.

Den ældste Gruppe tæller i alt ca. 50 Fund; de er talrige fra Fyen; fra Sjælland og tilsluttende Øer er der derimod ikke ret mange og ligeledes faa fra Jylland, hovedsagelig fra de nordre og østre Dele af Halvøen, som i Stenalderen var Sæde for den gamle Kultur med de store Stengrave. I denne Periode er Ledetyperne især visse, Halsringe², smaa Hængekar³, brede, hvælvede Armringe⁴, den særlige paalstav-lignende Øetype⁵ med »Skaftlapper« til Fæstning af Skaftet, samt en simpel Form af »Brillebojlernaal«⁶.

Fra den anden, den største Gruppe, med ca. 60 Fund, haves ligeledes de fleste og langt de største Fund fra Fyen, mange er dog nu ogsaa fra den sjællandske Øgruppe, og der er en Del jydsk, disse sidste atter i Hovedsagen fra de nordre og østre Egne. Ledetyperne i denne Gruppe er de store, fladt skaalformede Bronzegenstande med to brede Øskener i Randen, som man fra gammel Tid kalder Hænge-

¹ »Tidsbestämning inom bronsaldern«; Vitterh. Akad. Handlingar, X, 1885.

² Sophus Müller, Ordning af Danmarks Oldsager, Bronzealderen, Nr. 373—74. ³ S. M. 355. ⁴ S. M. 375. ⁵ S. M. 343. ⁶ S. M. 378.

kar¹, det mærkelige, store Brystsmykke med Top², Halsringen med ornamenterede Plader ved de frie Ender³, den meget brede, manchetterede Armrings⁴, »Brillebøjle-naalen« i fremskreden Udvikling, stærkt hvælvet⁵.

Endelig er der en tredje og sidste Gruppe, den mindste af dem, med knap 20 Fund, stundom ret store, men med et Faatal af Typer, oftest smaa og fattige. Vejledende er her Halsringen med vxlende Vridning⁶, visse Armringe med halvknop- eller skaalformede Ender⁷, samt egne, meget store Naale⁸. Fundene er udbredte over hele Landet og synes i Jylland, for saa vidt Materialets Omfang tillader at bedømme det, at have en^o noget videre geografisk Udbredelse end de 2 ældre Grupper.

Afgørende for disse Fundgrupperes indbyrdes Tidsstilling er det, at der i den ældste af dem af og til findes Genstande fra den ældre Bronzealder, medens den yngste Gruppe viser Tilknytning til den ældste Del af Jernalderen. Hver af dem maa spænde over en ret lang Periode, og de viser da ogsaa betydelige Afvigelser i Enkeltheder, ligesom de større Fund stundom gennem enkelte af deres Genstande griber tilbage til den Periode, der gik nærmest forud. De er i Hovedsagen ensartede over hele Landet.

Der skal nu i Fund fra de senere Aar fremdrages Exempler fra disse tre Perioder. Fra første Periode er et stort Fund fra Grisby ved Svaneke paa Bornholm; fra anden Periode hidrører et ligeledes meget stort Fund fra Fangel Torp ved Odense; fra sidste Periode endelig er en Samling Genstande fra Mejlstrupgaard i Himmerland, modtaget gennem Museet i Viborg, og dernæst et lille Fund fra Klovetofte ved Høje Taastrup, ved Kjøbenhavn.

Jeg skal nu først meddele Oplysninger om de ældste og yngste Fund og dernæst vende mig til Fangelfundet, som i mange Maader er det interessanteste.

¹ S. M. 388—89. ² S. M. 396. ³ S. M. 410—11. ⁴ S. M. 399. ⁵ S. M. 379.

⁶ S. M. 405—6. ⁷ Lignende S. M. 403, men mindre. ⁸ Især S. M. 414.

Til ældste Gruppe hører altsaa Fundet fra »Strandly«, Fabrikant Hjorth's Ejendom i Grisby, tæt nord for Svaneke. Det er meget stort, ialt ca. 90 Genstande, smaa og store, og disse er overordentlig smukt bevarede, med en Patina af en mærkelig og i Fundene fra denne Periode enestaaende Skønhed. Det er af en broget Sammensætning. Mest iøjnefaldende er 4 store Spiralarmsringe, af den Form, som væsentlig ensartet gaar igennem hele Bronzealderen, og 7 Halsringe, smaa og store; der er Smykkeplader, Bøjlenaale og Dopper; der er 12 hele Seglblade og Stykker af endnu 3, og der er et Par Celter, en Mejsel, et saa sjældent forekommende Redskab som en Punzel, og for at nævne en anden sjælden Genstand, en lille Pilespids med Modhager (Fig. 1), af en for vore Oldsager fremmed Form¹. Og fremdeles er der Brudstykker af Sværdklinger, af Halsringe og Celter, samt Stænger og Støbeklumper, og endelig en lille Fingerring af Guld.

Fig. 1. Pilespids (³/₆).

I det ydre er Fundet ensartet, og alle Sagerne hører sikkert sammen, skjønt de, efter hvad der har kunnet oplyses, blev fundne i to Partier. Mens der gravedes Grus, kom en Klump frem, som indeholdt de fleste af Smaagenstandene og Brudstykkerne. En Uge senere, men efter hvad Finderne mente ikke mere end ca. $\frac{1}{2}$ Meter fra det første Sted, kom den anden Halvdel af Sagerne frem og bragtes som en samlet Klump hjem for at skilles ad. Klumpen var ikke større i Omfang end de største af Ringene. Halsringene laa nederst, over hverandre; inden i dem var Spiralarmsringene og oven paa eller ved Siden af dem de andre større Genstande. Guldringen fandtes paa Spidsen af den mindste Smykkeplade.

¹ Den tilhører i Tyskland Halstatttiden. Exempler: Peckatel univ. Schwerin, Lindenschmit, Altertümer uns. heidn. Vorzeit, V, T. 39, Fig. 646; Wilhelmshöhe, Posen, Mannus VI, S. 204 og T. XI, Fig. 13; Karlstein, Ovre-bayern, Lindenschmit, anf. Sted. T. 68, Fig. 1245, 1246, 1260.

Stedet er et Grusleje nær ved Havet, ved en lille Bugt, hvor Baade kan gaa tæt ind til Kysten. Hen over det Sted, hvor Fundet fremkom, syntes der at ligge skraanende eller svagt skaalformede Lag af Ler. Det var snarest omstyrtede Lervægge af Huse eller Hytter, der efter nogle Lerkarskaar bedømtes at være fra tidlig Middelalder, og da ikke kan have noget med Bronzealderssagerne at gøre¹.

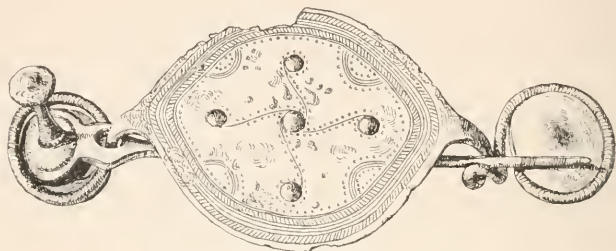

Fig. 2. Bøjlenaal. (ca. $\frac{1}{2}$).

Mærkeligst blandt Sagerne er en stor Bøjlenaal (Fig. 2). Den minder om den særlige Form af Bøjlenaale, som udformedes paa Bornholm i en ældre Del af Bronzealderen², men har afvigende Enkeltheder, og den senere Tids Ornametstil træder frem i de opdrevne Bukkeler med Baand imellem. Men der findes andre Genstande, som endnu stærkere bringer den ældre Tid i Minde og i Oprindelse ligger forud for Hovedmængden, navnlig Halsringe og Dopper³.

Grisbyfundet er saaledes forholdsvis gammelt, og modsat tilkendegiver de 2 smaa Fund fra Klovetofte og Mejlstrupgaard lige saa tydeligt, at de er fra en sen Tid. Klovetoftefundet er erhvervet paa anden Haand og slet oplyst, men dets Sammensætning er saaledes, at der er indre Sandsynlighed for, at de Sager, som er indkomne sammen, ogsaa virkelig hører sammen. Der er 2 af de for den yngste

¹ Oplysninger ved Directeur, Dr. phil. Sophus Müller.

² Sophus Müller, Ordning af Danmarks Oldsager, Bronzealderen (i det følgende stedse anført: S. M.), Nr. 62.

³ Jvf. Fortegnelse S. 145.

Fundgruppe betegnende Ledeformer, den veveldredne Halsring og, i 2 Exemplarer, Arm ringen med de skaalformede Ender. Dernæst er der 2 Brudstykker af de store Pladenaale med den koncentrisk riflede Plade, der har sit nærmest tilsvarende i den førromerske Jernalder¹. Endnu mere tidsbetegnet er Fundet fra Mejlstrupgaard i den vestlige Del af Aalborg Amt, i Himmerland, med den kolossale, hule Armring², der har sine nærmeste Stammefrænder i Landene syd for os, indtil Böhmen, og som derved sammenknyttes med den Jernalderskultur, der har faaet Navn efter Halstatt. Endvidere er de store Naale, som hører til Fundgruppen, repræsenterede ved store, hvælvede Knapper af Jern med et tyndt Overtræk af Bronzeblik; de har hørt til Naale, som blev baaret parvis (der er ogsaa Spor af Kæderne, som bandt dem sammen). Lignende Naale kendes fra førromerske Gravpladser i det sydlige Jylland (Aarre-Gravpladsen) og i Sønderjylland og Holsten. Ogsaa en større, rhombeformet Jernplade med Bronzeplettering har hørt til en stor Naal. Kendeligt er da Tidspunktet just ved Overgangen mellem Bronze- og Jernalderen. Disse Sager er fundne ved at grave Mergel. Det hedder, at de laa i et Lerkar³.

Fra de 2 Yderperioder vender jeg mig da mod den mellemste af de 3, til det store, nye Fund fra Fangel Torp.

Begyndelsen til dette Fund var af nogenlunde sædvanlig Art og ikke særlig lovende.

Der indkom i Efteraaret 1913 et noget medtaget Hængekar og nogle søndrede Stumper af et andet, en afbrudt Top af et af de store, hvælvede Brystsmykker, 4 aabne Armringe og Stumper af et Par til, en Celt, samt nogle ojen-synlig i nyeste Tid sonderbrudte Fragmenter af en af de store Armmanchetter (som jeg maaske tør kalde dem), der hører til i denne Tid. Heller ikke var det synderligt opmuntrende Oplysninger, som meddeltes, da vi kom til Stedet,

¹ Jvf. Fortegnelse S. 148. ² S. M. 404. ³ Jvf. Fortegnelse S. 148.

Fangel Torp, omtr. 5 Fjerdingvej (ca. 9 Km.) sydsydvest for Odense. Det var ved Efteraarspløjning, Sagerne var komne op. Der skulde pløjes paa Siden af en Banke, »Højsbjerg«. Ved Foden mod Øst ligger et større Mosedrag, der har Alløb

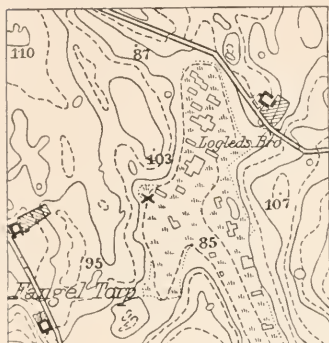

Fig. 3. Findstedet er betegnet med et \times . Forskellen mellem Højdekurverne er 5 Fod.

i sydlig Retning, mod Søbyso. Ved denne Pløjning vilde man gaa Mosen lidt nærmere end hidtil, eller rettere, pløje den yderste Kant af Mosen med, da den kun var lidet tørveagtig og saa ud til godt at kunne dyrkes. Det nye Stykke pløjedes med nogen Møje; Overfladen var ujævn og med Totter. Saa hændte det da, at Plovskæren med Plovfuren vendte en Bunke Genstande op. Plovmanden betragtede det som en ny Hindring, pillede det meste op og kastede det nogle Metre fra sig, ud paa Mosen. Han meddelte dog, da han kom hjem, at han havde fundet nogle gamle Sager. Ejerinden — hendes Navn fortjener at nævnes med Hæder, Gaardejerinde Marie Christensen — bebrejdede ham, at han havde ladet Sagerne ligge, og lod ham endnu samme Aften gaa ned til Stedet og samle sammen, hvad han kunde finde. Han fik da ogsaa det meste samlet, det, som saa blev indsendt; dog samlede en forbi-passerende Jæger nogle Stumper op et Par Dage senere, og endnu da vi undersøgte Stedet, laa der ikke saa faa Smaating paa Mosen, og største Delen af det ene Hængekar, som Plovmanden særlig havde lagt Mærke til, er vistnok havnet i en Tørvegrav og er ikke siden kommen frem.

Finderen kunde kun forklare, at de 2 Hængekar havde ligget med Aabningen mod hinanden, og om den ene havde

Halsringen ligget. Men han kunde dog heldigvis paavise Stedet temmelig nøje.

Idet vi nemlig nu paany eftersøgte Jorden paa og ved Findestedet, og ogsaa de opløjede, vendte Plovfurer, fandtes 2 smaa Halsringe (B. 9972-73) liggende sammen, indfiltrede i Græsrodderne, og lidt derfra en lille Ring med 2 Hængeplader. De 2 Halsringe har kun ligget 8 Cm. under Overfladen. Men strax efter blev det opdaget, at en stor Del Sager endnu ligeledes laa paa gammel Plads, væsentlig urørte af Ploven, der var gaaet hen over dem. Først fandtes 7 Savblade, lidt dybere, vel henimod 20 Cm. under den gamle Overflade. De laa alle temmelig jævnsides, nær til hinanden, paa Flade eller lidt skraat. Jeg bemærker strax, at der kun paa dette Sted bemærkedes en Ordning af Sagerne efter deres Art. Tæt under Savene laa Ringe af en Spiral-armring, Vindingerne vandret; gennem den øverste Vinding stak en af Savene. Ogsaa en Syl fandtes paa dette Sted. Umiddelbart op til Savene laa en hel Del Brudstykker af den forskelligste Art: Fragmenter af Sværdklinger, Stumper af Hals- og Armringer, Smaastumper af mange Slags og Støbeknolde, Bronzetraad, o. s. v. Det laa i et Lag af 5—6 Cm. Tykkelse, ret tæt, dog med nogen Jord imellem, med jævn Overside og temmelig jævn Underside. Der var ingensomhelst Orden eller Fordeling kendelig; det laa spredt imellem hinanden som gammelt Metal, snart fladt, snart nedstukket. Dette Lag gik hen over og fyldte til og over Randen en Bronzeskaal, som det senere viste sig, et af de store, hvælvede Brystsmykker, der stod med det øverste nedad og Randen lige op (Fig. 4). Den blev taget op med samt sit Indhold, der endnu ligger ganske som da; kun Jord og de allermindste Smaastumper Bronze er fjernet for at vise det øvrige. Og saa er der taget en enkelt Genstand ud, som jeg strax skal komme tilbage til.

Inde under det samlede Lag fandtes der nogle smaa Stykker Træ, vistnok Kløvestykker, mulig lidt tilspidsede, tem-

melig tæt ved Skaalen, som havde de fra først af støttet den; dog stod kun et af dem skraat, som stukket ned. — I lidt større Afstand laa 2 Naale tæt sammen, tilligemed en Dop, alle i Rodvævet i de vendte Furer.

Om de 2 Hængekar og det øvrige, som først kom ind,

Fig. 4 (ca. $\frac{5}{8}$ s.)

har ligget paa ganske samme Plads, kan ikke længere afgøres, men i hvert Fald hører det hele sammen, og hele Fundet er fremdraget paa en Plet, højst $1\frac{1}{4}$ M. paa den ene, $\frac{2}{3}$ M. paa den anden Led. Højst sandsynligt har Hængekarrene og de øvrige, hele og anselige Genstande ligget paa og dækket over de mange Smaating¹.

Jeg vender mig nu til den særlige Genstand, som laa foroven i den runde Skaal. Det er en lille Menneskefigur. Den laa med Ansigtet nedad, lige inden for den Kant af Skaalen, som paa Fig. 4 vender fremefter. Figuren er hulstøbt, af nogenlunde tyk Bronze². Støbningen har været lidt vanskelig, og der er fremkommet et Par slemme Støbefejl. Stillingen er knælende eller »knæstøttet«, idet Hælene er trukne helt op under Sædet, Fødderne i øvrigt ikke særskilt betegnede. Figurens Hoved har fremspringende, maske-

¹ Undersøgelse ved Hans Kjær. ² Godstykkelsen er $\frac{1}{2}$ —1 Mm.

agligt Underansigt. Munden er ikke betegnet, derimod en anselig Næse, Øjne viste med ophøjet Ojæble og store Øren. Haaret er ikke angivet. I Ørerne har hængt to Ørenringe: den ene hænger endnu paa sin Plads; ogsaa den anden laa paa sin Plads, da Figuren toges op, men Øregennem-boringen viste sig ved Oxydering at være bleven helt gennembrudt. Begge Ørehullerne viser stærke Spor af Slid. Armene er bøjede, som et Par Hanke, og Hænderne fatter om Brysterne. Med god Vilje kan det ses, at Fingrene i alt Fald paa den ene Haand har været betegnede ved fine, nu næsten helt udslidte Streger. Om Halsen ses en Halsring, der ved Skraastreger er angivet at være rillet. Af Klædedragt er ingen Betegnelse kendelig. Dog er det ikke helt

Fig. 5 1/1.

umuligt, at der oprindeligt kan have været Antydninger, idet hele Overfladen er noget afslidt. Nedefter afsluttes Figuren rørformet. Om dens Bestemmelse kan der næppe være nogen Tvivl; der fandtes indvendig forneden i Røret 2 smaa Stykker Bronze, snarest af en overbrudt Nagle: skønt der ingen Naglehuller ses, maa den have tjent til at fastholde en Skaftspids, snarest af en lille Kniv. Meget kendelige Slidmærker i Figurens Ører, frembragte af Ørenringene, tyder ogsaa paa, at dens sædvanlige Stilling har været liggende, ikke opret. Tilsyneladende et lidet egnede Knivskaft. Imidlertid findes jo netop af Knivskafter adskillige af bizar og lidet praktisk Form: der kan anbringes Ringe eller store Rasleplader i dem.

Figurfremstillinger og navnlig Menneskefigurer er som bekendt yderst sjældne i Bronzealderen. Den lille Række fra Danmark omfatter kun 2 hele Figurer, hvortil kommer en

Figur fra Itzehoe¹, og fremdeles et Hoved paa en Naal, fra Horne, Faaborg, og et paa en Kniv fra Javngyde ved Silkeborg². Alle disse bærer Halsring, paa de 3 er den betegnet som riflet; Halsringen har vel da været i det mindste jævnlig anvendt, hvad jo ogsaa talrige Fund tyder paa; Javngyde- og Itzehoefigureerne bærer store Ørenringe, og Hornehovedet har Gennemboringerne. Skønt Ørenringe ikke sikkert kan vises i Gravfundene og vanskeligt i de store Fund, maa da vel ogsaa Brugen af saadanne have været vel kendt.

I almindelig Karakter ligner Fangelfigurens Hoved mest Naalehovedet fra Horne. Dette har dog fremfor hin en Mund, medens til Gengæld Øjnene kun er betegnede ved Prikker, paa Fangelfiguren ved Forsøg paa Relief. Paa sin Vis er denne i det hele det interessanteste Arbejde af denne Art, der hidtil er fremkommet. Men ligesom Naalehovedet vist kun skyldes en tilfældig Omdannelse af det paa lignende Naale almindelige Korshoved med Knopper, maa snarest ogsaa Fangelbilledet skyldes et Lune hos en Bronzestøber. Omend der gennem Europa kan findes Smaafigurer i Bronze eller Terracotta, som i et eller andet Træk minder om denne, og omend den Gestus at lægge Hænderne paa Brysterne er noget fra Babylonien og andetsteds vel kendt og fra først af betydelig, er sikkert Fangelfiguren at betragte som et isoleret Fænomen. Til den ejendommelige Knæstilling kendes intet ganske tilsvarende. Nærmest kommer den Figur med den hornede Hjælm, der fra gammel Tid bevares i Museet. Efter Analogi og idet Konstegn ikke er angivet, maa Fangelfiguren vistnok regnes for kvindelig³. I en ældre Tids Ar-

¹ Knælende Figur med hornet Hjælm. — Stærkt bagoverbojet Figur, fra et Greb, samt Itzehoefiguren, der er Skaft paa en Kniv, se Engelhardt, Romerske Statuetter m. m., Aarb. f. n. Oldk. 1871, S. 453 og 451.

² Engelhardt. I. c. T. IX.

³ Ret nær beslægtet er en lille, tarvelig, staaende Figur, 0,04 M. h., med samme Armstilling, fra Herschweiler i Rhinpfalz, i Museet i Speyer, vistnok fra en Grav: en anden lille Figur har en stor Ring i Ryggen, en tredje er ved en Ring gennem Brystet anbragt paa en Arming. Det ser

kæologi vilde man vel se et Gudebillede i den, eller dog anse den for at være fra en Offerkniv¹.

Fangelfundet foreligger da nu samlet, ialt over 100 Genstande². Det er fremkommet just i Kanten af en Mose, og dette er sikkert et Oldtidsforhold. Jorden var ensartet i Beskaffenhed over Sagerne, ved Siden af dem og under dem (Sandet fandtes $\frac{2}{3}$ M. under Overfladen). Det var en temmelig løs, meget mørk, halvt tørveagtig Muldjord, saa at sige uden Plantebblade. Lige under Bronzeskaalen saas en Smule hvidt Sand, som paablæst, ikke noget egentligt Lag. Jorden var da af blandet Karakter, som den maa være det ved Overgangen mellem Mose og tørt Land. Der er ikke plojet før, og der vides heller ikke noget om, at der nogensinde skulde være sket Afgravning, hvad Omgivelserne heller ikke tydede paa.

Sagerne har altsaa fra Oldtiden ligget saa at sige paa Overfladen. Jeg minder om, at 2 Ringe laa i oprindeligt Leje kun 8 Cm. under Overfladen, 2 Naale vel 10—12 Cm.: der var kun et ringe dækkende Muldlag, der let kan tænkes dannet gennem Aartusinderne. Snarere maatte man undres over, at der ikke var dannet et tykkere Lag. Alt vel overvejet synes dette kun at kunne forstaas under Forudsætning af, at det hele er en Henlæggelse, som i den nærmest følgende Tid, til det var overgroet og glemt, fik Lov til at ligge urørt i Kraft af sin Betydning, skønt det saare let havde kunnet naas. Det ser meget ud til at være et Votivfund, en Henlæggelse af religiøs Art.

Men er Fangelfundet med dets brogede Sammensætning

ud som Nips eller Legetøj. Harster. Katalog d. Mus. Speyer, 72, jvf. Lindenschmidt, l. c. V, T. 57, Fig. 1060 og 1061.

¹ Noget dristigt er dog i nyeste Tid nogle i Sverig fundne Figurer tydede som Fremstillinger af Nerthus (T. J. Arne i Fornvännen. 1909). hvorefter H. Schüek i den for en større Almenhed bestemte Svenska folkets historia I uden noget Forbehold skriver, at »bilder av denna fruktbarhets gudinna äro funna en i Västergötland och tre i Skåne» (S. 78; 1914).

² Jvf. Fortegnelse. S. 146.

at opfatte som et Votivfund, da giver dette Anledning til nøjere at betragte de Fundrækker, hvortil det hører. De er i Virkeligheden ikke saa regelløse, som det kan synes. Betragter man Fundene, som de nu er fremlagte i Museet, da vil man lægge Mærke til, at der i al Afvekslingen dog ogsaa er Fællestræk og jævne Overgange; der er i den tilsyneladende Regelløshed alligevel en vis Bundethed, som gør det vanskeligt at tro, at det overalt skulde dreje sig om hengemte Værdier. I den ældste Gruppe er det bestemte Halsringe og særlige Armringe, samt den ældre Form af »Brillebøjlenaal«, der stadig kommer igen, ofte kombinerede med smaa Hængekar som ogsaa med Segle og Celter. I Fundene af den mellemste Gruppe er det næsten altid Hængekar, et eller to, en Halsring, eller flere, ofte den brede Armmanschet, meget ofte den hvælvede »Brillebøjlenaal« og det store Brystsmykke, der kommer igen i Fundene. Der synes endda mellem første og anden Gruppe at være naturlig Sammenhæng og Udvikling, ligesom flere af sidste Gruppens Typer er extreme Udløbere fra den ældre Tid. Man indvende ikke, at Hængekarrene t. Eks. kun er til Stede til bedre Opbevaring af det øvrige. Selvom det maaske er lidt fjerntliggende at betragte dem under Synspunktet af Smykker, gør de dog heller ikke Indtryk af at være egentlige Brugsgenstande. Jeg minder om, at Lamellerne fra Støbningen ofte endnu sidder indvendig, og ligeledes om, at 2 Hængekar, Brystsmykke og 3 Spiralarmringe var Bestanddelene i et Fund, som for nogle Aar siden fremkom i en Art Brønd i et Kildeløb ved Budsene paa Møen, og som fandtes mellem adskillige Dyreben af Oxe, 2 voxne, 3 Kalve, Faar, 2 gamle, 1 ungt, samt af Hest, Svin og Hund og som sikkert kun kan forstaas som Offergave og Dyreoffer. Og ret stærkt gør ogsaa Regelmæssigheden sig i Virkeligheden gældende i den tredje Gruppens Fund. Det er vanskeligt at tænke sig, at man lang Tid igennem og over hele Landet skulde hengemme Sagerne paa saadan Maade, om ikke det hele var Udtryk for en Skik og

ikke for øjeblikkelige, tilfældige Forhold. Og ses den yngre Bronzealders Fund i Sammenhæng med dem fra den ældre Bronzealder, da synes der ogsaa herved at kunne skimtes Dele af en Sammenhæng, med en Skik, som begynder med den naturlige Henlæggelse af større eller mindre Sæt af Vaaben eller Smykkegenstande, og som i dette følgende Tidsafsnit dels fortsættes i de rene Votivfund, dels i de rige Fund fra første og anden Fundgruppe, til den dør bort med de mindre og i Detaillerne skiftende Fund fra Slutningstiden. Men saaledes bliver Studiet af den yngre Bronzealders Fund fra Mark og Mose saa meget mere vigtigt, og tillige saa meget mere lovende.

Oldsagerne i de i det foregaaende omtalte nye Fund ere følgende (Beskadigelser fra ny Tid er ikke nævnte):

Fund fra Matr. Nr. 137 af Grisby, Ibsker Sogn, Bornholms øster Herred, tæt nord for »Strandly«. (Mus. Nr. B 9700—90 og $\frac{5}{13}$).

a) 3 Halsringe (Sophus Müller, Ordning af Danmarks Oldsager, Bronzealderen, 373 jvf. 105; Tv. indiv. 0,14—0,165 m).

2 Halsringe (S. M. 105, men med linseformet Tværnsnit).

2 Halsringe, simple, smaa; fladt Tværnsnit. Tv. 0,122—0,142 m.

4 Spiralarmringe (jvf. S. M. 55). 13—15 Vindinger.

2 Bøjlenaale (S. M. 378).

1 Bøjlenaal (jvf. S. M. 62, afbildet S. 136).

1 Dop (S. M. 116).

2 Dopper (S. M. 369), afsluttede med en rund Skive foroven; en større og en mindre, begge orn.

12 Segle (S. M. 147). L. 0,09—0,102 m; én er stærkt slidt.

2 Celter (S. M. 351 a), den ene orn.

1 Mejsel (S. M. 384), slank.

1 Punzel (S. M. 349).

1 Fragment af Klinge af et Sværd.

1 Støbeklump, størknet i Digelens Form (som Aarb. 1908 S. 292 Fig. 1), $0,06 \times 0,09$ m.

1 Fragment af en spinkel Bronzestang.

1 Ring af dobbelt Guldtraad, $5\frac{1}{3}$ Dobbeltvinding. Tv. 0,027 m; vog 0,9 g. Metalværdi 13 Kr.

b) 1 Dop (S. M. 116), ringe.

1 Ragekniv (S. M. 85, cf. 18 F).

4 Syle (S. M. 19).

- 2 sammenpassende Fr. af Armrings (S. M. 375): 1 Fr. af en lgn. Armrings.
- 2 Fragm. af Halsring (S. M. 373).
- 1 Pilespids med Modhager, afb. S. 135.
- 3 Skaftender af Segle (S. M. 147).
- 3 Fragm. af 2 Sværdklings; 1 af en Grebknapp.
- Mindre Fragmenter: 9 vistnok af Celter, deraf 3 Kantstykker; 1 af en brilleformet Bøjlenaal; 1 lignende Halvdelen af en Niptang; 11 Dele af forsk. tynde Bronzestænger; 3 andre Fr.: 2 Stobeknolde; 3 andre Smaaklumper.
- Fordelingen mellem de 2 Grupper kan ikke anses for sikker i alle Enkeltheder.

Fund fra Fangel Torp. Matr. Nr. 14 a af Torp, Fangel Sogn, Odense Herred. (B. 9900—986).

Samtlige Genstande er af Bronze.

a) Forst indsendte Fund og senere opsamlede Supplementer:

- 1 Hængekar (S. M. 388). Orn. med punslede Linier og ind-drevne Punkter. Indvendige Lameller fra Støbningen ikke borttagne, kun ombojede. Ornamenterne noget afslidte paa et større Midtparti.
- 1 Hængekar (S. M. 388); i Fragmenter.
- 1 Bøjlenaal (S. M. 418). Stor og særdeles smuk. Tv. 0,19 m.
- 1 Celt (S. M. 380). Eg stærkt opskærpet.
- 1 Kniv (S. M. 287). 1 Skaftets Ring 2 løse Ringe.
- 1 Kniv med Grebspids (S. M. 282); grovt formet.
- 1 Halsring med smalle Endeplader (S. M. 411; samme Ornament). Tv. indv. 0,185 m.
- 1 Ring (Halsring?) (S. M. 410). Tv. indv. 0,107 m. Rillingen stærkt afslidt.
- 1 Ring (Halsring?) (S. M. 405), af en tynd, trind, riflet Stang; Enderne ihagede. Tv. 0,12 m.
- 1 Armbaand, bredt, manchetformet, bredt riflet (cf. S. M. 399); ved øvre Kant 3 Øskener, den ene forneden tyndslidt, de 2 gennemslidte. Hængeplader mangler. H. 0,073—0,77 m.
- 3 Armrings (S. M. 330); de 2 med ret store, hvælvede Endeknopper, 1 indv. hul; et Fragment.
- Armrings, 3 som S. M. 330, men de 2 uden Endeknopper, 1 med svage Udvidelser.
- 4 Fragmenter af 3—4 simple Halsrings.
- 2 Fragmenter af 2 Armrings (?), den ene af et tværriflet, sammenbojet Baand, den anden tynd, riflet paa den ene Side, med en grov Lodning, hvori afbrudt.

- 1 Fragment af et lille Rør af tyndt Bronzeblik.
 2 baandformede, mindre Fragmenter, snarest af simple Spiral-armringe (jvf. S. M. 55).
 Lille, lukket Ring, 0,01 m br.: hvælvet Overside, hul Underside. hvori 4 smaa Tværbaand.
 En Del tynd, glat Bronze traad. i Vindinger af 0,12—0,14 m Tv.
 Top af hvælvet Brystsmykke (S. M. 396), afbrudt i Oldtiden, Bruddet afslidt.
 3 forskellige runde Hængeplader (cf. S. M. 395): en er gennembrudt med et lille, rundt Hul.
 Od af Knivsblad; Randfragm. af Celt.
 14 ubestemmelige Fragmenter, smaa.
 Ikke faa af disse Genstande er blevne beskadigede ved Optagelsen.

b—f Optagne ved Museets Undersøgelse:

b) Samlet Lag:

Hvælvet Brystsmykke (S. M. 386), afb. S. 140, lille, 0,105 m br.; orn. med 2 Ornamentbælter som det midterste paa anf. Fig., mellem Grupper af tynde, skraarillede Lister. Indvendig ses Knap og Bøjle. Top i Oldtiden afbrudt (se foran ved a). Heri adskillige Genstande: Spydspids, flad (eller Dolk?), med massiv Skaftspids; dets Yderende er afbrudt, men synes at ligge dybere nede. — Lille Kniv, S. M. 283, uden Hængeplader; Spids afbrudt. — Spids af et enegget Knivsblad. — 2 Fragmenter af Armringe (S. M. 330). — Egende af en Celt — Fragmenter af 2 Save. — Fragm. af en tynd Plade med en Bukkel og derom concentriske Ringe, mulig af en Plade-naal. — 1 større, flad og 2 mindre Støbeklumper. — 2 Fragmenter af lige, 1 af en krummet, firkantet Bronze-stang. — 3 bukkede Stykker tyndt Bronzeblik; i Bunden endnu enkelte, ikke kendelige Smaaagenstande. Desuden er herfra optaget 22 Smaafragm., mest smaa Støbeknolde og Draaber, Stumper af Smaaringe og Stænger, Bronzeblik.

Menneskefigur, afb. S. 141. H. 0,065 m.

Fragmenter (4) af Sværdklinger; L. indtil 0,092 m.

1 Segl (S. M. 147).

Fragm. af Endepladen af en Halsring (S. M. 410). Endefragm. af en Halsring (?). Randfragm. med Øsken af en Celt. — Fragm. snarest af en Celt.

Skaftende af en Syl.

Hoved m. n. af en Naal (S. M. 301).

Adskillige Brudstykker: af smaa, trinde Ringe (2); af tynde, firsidede Stænger (2), af trinde Stilke o. l. (3); lille lukket Ring, hvorpaa hænger et sammenbuktet Stykke Bronzebaand: 4 Fragmenter af Smaaringe.

Støbeknolde: 2 med 2 Tapper (S. M. 354), 1 lignende, uden Tapper, 1 bestaaende af 2 svære Tapper, der mødes i en spids Vinkel. 3 Smaaklumper.

Omkring det samlede Lag:

c) 1 Ring (Armring?) (S. M. 333). Indv. hule Side fyldt af Harpiksmasse. Tv. 0,10 m (B. 9972).

1 Armring af en trind, glat Stang; Enderne har været ihaagade, den ene er afbrudt. Tv. 0,085 m. (B. 9973).

Om disse 2 Ringe, jvf. S. 139.

d) Fragmenter af 1 eller mulig 2 Spiralarmsringe; ialt 11 Omg. (B. 9986).

1 Syl (S. M. 19); stor; Od afbrudt; L. nu 0,086 m. (B. 9974).

7 Save, væs. ensartede, dog er ikke 2 helt ens; 1 er brudt i 2 Stykker; alle uden Afpudsning efter Støbningen. (B. 9975—81).

Se herom S. 139.

e) Ring, trind, sluttet, 0,04 m br., hvori 2 runde Hængeplader, den ene stærkt beskadiget (B. 9982). Se S. 139.

f) Naal (S. M. 301). Fladt Hoved med concentriske Kredse om et ophøjet Midtpunkt (B. 9983).

Naal (S. M. 301), ganske som foreg. (B. 9984).

Rund Dop med hvælvet Midtparti; paa Bagsiden Øsken (B. 9985).

Se herom S. 140.

Fund fra Kløvetofte, Matr. Nr. 2 a, Hoje Taastrup Sogn, Smørum Herred, Københavns Amt. (Mus. Nr. B. 7258—62).

1 Halsring (S. M. 406); spinkel; itubruddt.

2 Armsringe, sen Udvikling af S. M. 330, (jvf. 403), af brede, hvælvede Baand, med skaalformede Endeknopper.

1 Naal (S. M. 416); Tornen i ny Tid afbrudt.

1 Skive af Bronzeblik, snarest af en lignende, stor Naal.

Fund fra Mejlstrupgaard, Matr. Nr. 1 æ, Vonsild Sogn, Gislum Herred, Aalborg Amt. (Mus. Nr. B. 7263—68).

1 Halsring (S. M. 405).

1 svær Armring (S. M. 404), beskadiget; 2 smaa Brudstykker af en lign. Ring.

6 Hoveder af Jærnnaaale, hvælvede, bronzepletterede, med Dele af Forbindelseskæder; 1 Fragment.

1 rhombisk Plade af Jern, bronzepletteret, let buet.

1 Spiralarmsring; iladt Tværstnit; 6 Vindinger; ufuldst.

Sagerne fremkom ved at grave Mergel; et Lerkar med Sagerne styrtede ned og de blev herved beskadigede.

HANS KJÆR.

Gravpladsen ved Ryomgaard.

Den foregaaende Taler har fremlagt nogle nye Fund fra den yngre Bronzealder. Jeg beder Dem nu følge mig videre frem i Tiden til det Afsnit af vor Forhistorie, som vi benævner »den romerske Jernalder«, Aarhundrederne nærmest efter Christi Fødsel. Thi fra denne Periode og endda fra dens senere Del hidrører de Fund, som jeg skal have den Ære at tale om.

Anledningen til de Undersøgelser, ved hvilke de fremkom, og som blev foretagne ved forskellige af Nationalmuseets Embedsmænd i Løbet af Sommeren 1912, gav Afgravningen af et Parti af Statsbanens Terrain paa Linien Randers-Ryomgaard, tæt Vest for sidstnævnte Station. Til Anlæg af nye Snevolde paa begge Sider af Banelinien skrællede man her Terrainet af i et Par Spadestiks Dybde, og under dette Arbejde fremkom der tildels ganske tæt under Overfladen et stort Antal Grave, rige paa Lerkar. Mange af dem blev desværre ødelagte og kørte op i Snevoldene, før Museets Ven og Medarbejder, Lærer Andersen i Vester Alling, blev opmærksom paa Skaden. Efter hans Indberetning om Sagen lod Banedirectionen beredvilligt Arbejdet paa den paagældende Strækning indstille og gav Museet Lejlighed til at foretage en Undersøgelse, der blev meget lønnende.

Den strakte sig ikke ud over det Areal, som Baneafgravningen skulde omfatte, og kom saaledes til at gælde to smalle Strimler Land, adskilte ved Banelegemet, og hver ca. 100 m lange og 15 m brede. Det viste sig nu at være et i flere Henseender interessant lille Omraade, der rummede Minder fra mere end eet Afsnit af vor Oldtid. Rundt om i Overfladejorden kunde man opsamle adskilligt Affald fra Flinttilhugning; der blev fundet et Flintbor og en Tværpil af Flint. Og gav allerede disse spredte Smaafund Vidnesbyrd om en Bebyggelse i Stenalderen, saa var det dog endnu mere Tilfældet med en meget udstrakt og højst uregelmæssig Stenlægning, der laa midt imellem Grave fra Jernalderen, men i hvilken der fandtes en stor Mængde Skaar af forskellige Kar fra en tidlig Del af den yngre Stenalder. Hele dette Fund unddrog sig en sikker Tydning. Det ligger nær at tænke sig, at det drejer sig om Resterne af et Hus, og i den Retning tyder ogsaa Karrene, der var Bopladskar snarere end Gravkar. Men noget sikkert lader sig ikke sige derom. Utvivlsomt var Stenlægningen ogsaa, saaledes som den forefandtes, stærkt forstyrret.

Om denne tidlige Bebyggelse havde den Befolkning neppe nogen Anelse, som et Par Aartusinder senere udvalgte sig dette samme Stykke Land til Gravplads. Begyndelsen dertil blev gjort allerede før den romerske Periode. Derom vidner en enkelt Grav, en lille Urne, som fandtes tæt under Overfladen, sat omvendt ned med Bunden i Vejret. Den var fuld af brændte Ben, og blandt disse laa en Bøjlenaal af Jern fra førromersk Tid. Men med denne ene Undtagelse tilhørte alle de undersøgte Grave, ialt 36, den romerske Jernalder.

Det kunde nu ikke forbyse at træffe en Gravplads fra denne Tid netop i denne Egn. Tværtimod befinder vi os ved Ryomgaard midt i et Omraade, paa det nærmeste omfattende Randers Amt og den nordlige Del af Aarhus Amt, hvor udstrakte Gravpladser fra den romerske Jernalder er overordentlig hyppige. Særlig i Løbet af den sidste Snes Aar er en

Række af disse bleven undersøgt, for langt den største Dels Vedkommende af Museumsinspektør Carl Neergaard, der ved tidligere Lejligheder har givet Meddelelser derom her i Selskabet, og paa hvis Arbejde vort nuværende nøje Kendskab til denne Gruppe Oldtidsminder i alt væsentligt beror. Det er Hundreder og atter Hundreder af Grave, som disse Undersøgelser har omfattet: og Udbyttet, som især udgøres af Lerkar, har været overordentlig stort, saa stort, at det nu danner en særlig og meget omfattende Afdeling af Nationalmuseets forhistoriske Samling.

Til saadanne Fundmasser gav Ryomgaardgravpladsens 36 Grave kun et beskedent Tillæg, og det saa meget mere, som de heller ikke, hvad de enkelte Oldsager angaar, bragte noget væsentlig nyt eller i nogen Henseende udmærket. Tværtimod havde Gravenes Udstyr egentlig snarest et noget fattigt Præg. Især var andre Oldsager end Lerkar sjældnere end det oftest er Tilfældet paa disse Gravpladser. I et Par af Gravene fandtes en lang, ligerygget Madkniv af en i den romerske Periode almindelig Form¹, en enkelt Gang en ligeledes velkendt, lille, seglformet Kniv med en spiralopsnoet Grebspids², sikkert hørende til det personlige Udstyr, i to Grave en beskeden Bøjlenaal af Bronze af Tidens gængse Form³. Føjes dertil foruden et Par Naale af Jern og Ben et lille Sæt af fem smaa, naturlige Rullesten af regelmæssig Form, der fandtes liggende sammen i en Grav og sikkert har udgjort et Sæt Spillebrikker, som saadanne kendes fra andre samtidige Grave, saa er dermed alt nævnt, hvad Gravene indeholdt udover Lerkarrene, og der er deriblandt intet særligt kostbart eller mærkværdigt. Ogsaa Lerkarrene var næsten alle af sædvanlig Art og kun faa af dem bar Ornamenten. Særlig bemærkelsesværdig er egentlig kun en lille, toøret, kun 9 cm høj Krukke med et dertil hørende Laag (Fig. 1). Begge Dele viser ualmindelige og morsomme Former. Tillige

¹ Som Sophus Müller, Ordning af Danmarks Oldsager II. 119.

² Som anf. St. 123. ³ Som anf. St. 95.

knytter der sig, hvad jeg senere skal vende tilbage til, en Interesse af egen Art til dette lille Sæt.

Naar Ryomgaardgravene trods deres beskedne Antal og Indhold ikke desto mindre kan gøre Krav paa nogen Opmærksomhed, skyldes det den ejendommelige Maade, paa

Fig. 1. $\frac{2}{5}$.

hvilken vidt forskellige Gravskikke og Gravformer her var bragte i Anvendelse ved Begravelser, som var foretagne Side om Side, og om hvilke det kan siges med saa stor Sikkerhed, som vi overhovedet kan naa for en forhistorisk Periodes Vedkommende, at de maa være samtidigé, d. v. s. hidrøre fra eet og samme ganske korte Tidsrum. Det er da dette Forhold, som jeg skal forsøge at belyse lidt nærmere.

Jeg maa til den Ende have Lov til at erindre om, hvordan den normale Gravtype er paa Gravpladserne fra den romerske Jernalder i Randers og Aarhus Amter. (Thi kun om denne Egn er Talen her. I andre Dele af Landet viser de samtidige Grave mere eller mindre afvigende Forhold). Det er en firkantet, aflang Grav, anlagt i en Nedgravning under flad Mark. Dog maa sikkert oprindeligt et eller andet nu forsvundet Kendetegn over Markfladen, og vel sagtens da en lille Tue eller Stendynge, have angivet Beliggenheden, idet det bestandig viser sig, at Gravene ligger ind imellem hinanden uden nogensinde at kollidere. Orienteringen er altid Ø.—V. Gravrummets Længde varierer i Almindelighed fra $1\frac{1}{2}$ til noget over 2 Meter, dets Bredde fra 1 til $1\frac{1}{2}$. I de fleste Tilfælde har sikkert dette Gravrum omsluttet en paa Stedet sammentømret Plankekiste, der var afstivet med Sten langs Siderne og over Laaget. Hele denne Trækonstruktion er imid-

lertid altid raadnet bort og kun sjældent har der kunnet iagttages Spor af den. I Kisten blev den døde gravlagt efter en ganske bestemt Fremgangsmaade, som kun sjældent fraveges. Ubrændt lagdes Liget ned i Gravens nordre Halvdel med Hovedet i Vest og Ansigtet vendt mod Syd, Benene bøjede op under Sædet. Det har været fuldt paaklædt; Smykker,

Fig. 2. Ca. $\frac{1}{10}$.

Bøjlenaale og andre Metalgenstande, som hører til det personlige Udstyr, findes paa de Steder, hvor de har siddet paa Klædedragten. Ud derover gives der ham eller hende et ganske bestemt Sæt af Lerkar med. Det er dette, som især præger disse Grave og har givet dem deres gamle Navn »Lerkargrave«. Dette Sæt kan nu være noget rigere eller fattigere; men altid viser dets Sammensætning en og samme faste Norm, saaledes at visse bestemte Karformer bestandig er repræsenterede i bestemte indbyrdes Forhold: to eller tre Vascer af forskellig Størrelse, et stort Fad og en eller to mindre Skaale, et eller to Hankekar, et Bæger og en lille Kop — det er det stadige og typiske Indhold af dette Sæt (jfr. Fig. 2, der viser Lerkarsættet fra en af de Ryomgaardiske Lerkargrave). Og ogsaa for Anbringelsen af disse Lerkar i Graven raader visse Regler. Det store Fad har normalt sin Plads i Gravens sydøstre Hjørne ved den dodes Fødder, og indeni det staar den mindste Skaal, den største af Vaserne derimod i det syd-

vestre Hjørne og i en Gruppe i Tilslutning til den, altsaa omtrent ud for den dødes Hoved og Bryst, de andre Kar, den lille Kop sædvanlig indeni Bægeret.

Betydningen af dette Lerkarsæt er ganske klar. Det er ikke Kar, som er lavede til Gravbrug, det er selve det daglige Livs solide og gode Huskar, det er et komplet Bordstel, som det hørte til ved de levendes Maaltider. Og det har været givet den døde med i Graven, ikke for sit eget Værds Skyld, men vel fyldt med Spise- og Drikkevarer. Som fuldgyldigt Vidnesbyrd for, at dette virkelig er saa, behøver jeg blot at minde om en Grav, der fandtes paa en Gravplads ved Lisbjerg Nord for Aarhus, og som tidligere har været fremvist her i Selskabet¹. Der blev der dels i Lerkarrene selv dels paa den tomme Plads imellem de to Kargrupper fundet Skeletrester af Stykker fra forskellige Tamdyr, saaledes af Ribbensstegen af en Okse. Og ovenpaa Ribbenene laa den lange Madkniv; den maatte jo være ved Haanden, naar den døde ønskede at tage for sig af Retterne. Eller jeg kan erindre om de bekendte Juellingegrave, der er samtidige med disse jyske Lerkargrave. Der fandtes i dem langt rigere og skønnere Bordstel, bestaaende af Metal- og Glaskar, saaledes som det overhovedet er karakteristisk for Øernes Grave i denne Tid i Modsætning til Halvøens. Men at ogsaa disse kostbare Kar var givet de døde med som Beholdere for Mad og Drikke, det viste de velkendte Undersøgelser, som i indtørrede Skorper paa Bronzekedlernes Inderside paaviste Levninger af Drikken. Og her som i den jyske Grav fandtes ogsaa Benene af Kødmeden liggende ved Siden af Karrene.

Det anførte maa være nok til i al Almindelighed at karakterisere Randersegnens Lerkargrave og Betydningen af det Udstyr, vi finder i dem. Som Illustration dertil kan Billedet af en enkelt saadan Grav fra Ryomgaard tjene os (Fig. 3). Den var ret lille, i indvendigt Maal kun 1.80 m lang og 0.95 m

¹ Afbildet i Sophus Müller, Nationalmuseet, S. 59, Fig. 27.

bred. Dens Bund laa 0.80 m under Overfladen. Fotografiet viser den lige fra Vest. Man har ved Anlæget af den draget Nytte af en stor, jordfast Sten, der danner hele den vestre Side af Gravrummet. Mod den har antagelig Trækisten, af

Fig. 3.

hvilken intet Spor forefandtes, været støttet. Langs de andre Sider har den været afstivet af de Sten, som nu ses i Gravrummets Vægge. Endelig har hele Graven været dækket af et Stentæppe, som, efter at Kisten var raadnet bort, er sunket ned i Hulrummet og delvis har knust Lerkarrene. Paa Billedet er dette Stentæppe ganske fjernet. Af Skelettet er intet bevaret. Analogier fra andre Grave gør det imidlertid som sagt muligt for os med Sikkerhed at sige, at det har ligget i Gravens nordre Del (i Fig. 3 tilvenstre for Beskueren), med Hovedet op imod den store Sten. I Lerkarrene genkender vi det sædvanlige Stel. Dog afviger Placeringen af dem noget fra Reglen. Den store Vase og Bægeret, inden i hvilket den

lille Kop ligger, er undtagelsesvis anbragte i Gravens Østende ved Siden af det store Fad med Skaalen. I Sydvesthjørnet staar da kun et Hankekar og en lille Vase. Nær disse men mere ind imod Gravens Midte ses endelig som en Skaarhob

Fig. 4.

den lille to-ørede Krukke med tilhørende Laag, som jeg tidligere har omtalt (Fig. 1). Den Maade, paa hvilken dette lille Sæt er anbragt, fortjener at paaagtes. Paa Grund af den stærkt søndrede Tilstand, i hvilken Krukken forefandtes, er det desværre paa Billedet langt mindre klart, end det var det i Virkeligheden, at Laaget ikke har siddet paa Krukken, men at det har staaet ved Siden af den, lænet op imod den. Dette er ganske sikkert ikke tilfældigt. Paa den Plads, som den lille Krukke her indtager, nærmest den døde, staar almindeligvis netop Stellets mindste Vase. I flere Tilfælde, hvor Skelettet har været velbevaret, er det fundet liggende med Hænderne fremrakte mod denne som for at gribe den. Aabenbart er det for yderligere at lette Adgangen til det, som Krukken gemte,

at man har taget Laaget af og stillet det ved Siden — ganske som man i den før omtalte Lisbjerggrav havde lagt Kniven tilrette ved Kodet. Det er slige Smaatræk, som allermest gør os det anskueligt, hvilke klare og logiske Forestillinger man

Fig. 5.

har forbundet med denne Gravskik. Vi ser ikke blot den døde midt i en fuldstændig Opdækning, vi ser ham saa at sige ved Maaltidet, i Færd med at nyde Bordets Glæder.

Man kan som sagt betegne Grave af den skildrede Art som typiske for de romerske Gravpladser i Randers- og Aarhus-Egnen. I Almindelighed er de ganske dominerende. Jeg skal eksempelvis blot anføre, at af 95 Grave, som undersøgtes paa Gravpladsen ved Virring, Øst for Randers, var de 93, af ca. 150 Grave paa forskellige Gravpladser i Lisbjerg Sogn over 120 saadanne Skeletgrave. Sædvanlig træffes dog ogsaa Side om Side med dem Grave med brændte Ben, mest Brandpletter. Men ofte viser de sig, forsaavidt de overhovedet kan tidsfæstes med nogen Sikkerhed, at hidrøre fra ældre Tid, hvor Ligbrænding overalt var herskende Skik, fra den forromerske

Jernalder eller endog fra den yngste Bronzealder. Forholdsvis sjældnere er de samtidige med de omgivende Skeletgrave. Hyppigst er de endelig meget fattigere end disse, idet de kun indeholder Skaar af et enkelt eller et Par Lerkar.

Fig. 6.

En Undtagelse fra den almindelige Regel havde allerede tidligere en enkelt lille Gravplads dannet, som for en Del Aar siden blev undersøgt ved Rostved i Thorsager Sogn. Af 19 Grave var her kun 3 Skeletgrave; alle de andre var Grave med brændte Ben. Aabenbart var disse sidste samtidige med Skeletgravene, flere af dem var fremdeles disse ganske jevnbyrdige i Antal af Gravkar. Det er ganske tilsvarende Forhold, som nu paa en langt tydeligere og fyldigere Maade har vist sig igen kun en Mils Vej Nord for Rostved ved Ryomgaard. Kun 8 af de 35 Grave fra romersk Tid, som undersøgtes her, var Skeletgrave af den Art, som jeg har skildret. Resten var Grave

med brændte Ben, og af disse viste nu adskillige sig at være udstyrede med ganske de samme og mindst ligesaa komplette og anselige Bordstel som Skeletgravene. Jeg skal i nogle Billeder vise de forskellige Maader, paa hvilke dette var praktiseret.

Fig. 7.

Hyppigst var Brandpletter: det første Billede viser en saadan (Fig. 4, set fra NV.), den rigeste og mest karakteristiske, som fandtes. Den kom frem i ringe Dybde under Jordsmonnet og viste sig som en kulsort, oval Plet, 0.75—0.90 m bred; dens Dybde var kun 0.45 m. Efterhaanden som den sorte Jord, der var stærkt blandet med Trækul, og i hvilken der især nær Plettens Bund laa en Del brændte Ben, blev fjernet, dukkede et kompakt Skaarlag frem, om hvilket Billedet giver den bedste Forestilling. Bæger og Kop laa hele og uskadte i Kanten af Pletten. Deres Stilling tyder bestemt paa, at de har været sat ned i Skaarbunken ganske paa samme

Maade, som det var Skik at stille dem i Skeletgraven, saaledes at Koppen har ligget indeni Bægeret. Af Skaarmasserne fremstod ved Sammensætningen paa Museet de øvrige For-

Fig. 8.

mer i det nu saa ofte omtalte Bordstel: en stor og en lille Vase, et Fad og en Skaal samt to Hankekar (Fig. 10 viser hele Lerkarsættet fra denne Brandplet, sammensat). Alle Karrene var omtrent fuldstændigt til Stede; bortset fra det ene Hankekar, der var helt forbrændt, viste de kun ringe Spor af at have været paa Ligbaalet. Mellem Skaarene fandtes endelig ogsaa et Fragment af den lange Madkniv samt en lille, ganske forbrændt Ledrulle af et Faareben. Det er vel nok muligt at opfatte denne som en Spillebrik, men det ligger dog nok saa nær at erindre om Skeletgravens Kødmad.

Det næste Billede (Fig. 5) gengiver en Grav af ganske an-

den Art. Den dannedes af et stort, vaseformet Kar, som stod paa sin Bund i ringe Dybde under Overfladen, tæt op til nogle store Sten, der sikkert laa i naturligt Leje. Paa dens

Fig. 9.

Overdel var lagt et Par Smaasten som dens eneste Beskyttelse. Og ved en af disse laa en Bronzefibula af en for den romerske Tid sædvanlig Form, ganske et Sidestykke til den, som fandtes i en af Gravpladsens Skeletgrave. Karret var stærkt revnet; det var nødvendigt at tage det fra hinanden for senere paa Museet at sammensætte det igen; og det var forsaavidt et Held, som det gav Lejlighed til paa Stedet at forevige et Par arkæologiske Præparater af ganske usædvanlig Art. Da Randen og de øverste Sideskaar var borttagne og Fyldjorden foroven forsigtigt fjernedes, fremkom der nemlig et ganske tæt pakket Lag af Skaar fra flere forskellige Kar. Et

Par Billeder viser bedre end mange Ord, hvorledes dette tog sig ud, dels paa Overfladen (Fig. 6), dels efter at de øverste Skaar var optagne (Fig. 7). Ogsaa her var nogle mindre Kar: et Bæger, en Kop og en lille Skaal lagte hele ned. I Skaarene var det iøvrigt let at genfinde de andre sædvanlige Former. Aabenbart har man med Forsæt sønderbrudt dem for at

Fig. 10. Ca. $\frac{1}{10}$.

tvinge dem ned i den store Vase. Sammensætningen paa Museet gav som Resultat det fulde Bordstel: foruden den store Vase selv og de tre lige anførte hele Kar yderligere to mindre Vaser, et Fad, en Skaal og et Hankekar (Fig. 11 viser hele Sættet sammensat). Kun faa Smaaskar manglede. Under Skaarmasserne laa i Bunden af den store Vase Resterne fra Ligbaalet, de brændte Ben blandede med en Del Jord. Imellem dem fandtes foruden nogle Skaar et Par Brudstykker af en simpel Bennaal.

Lader de to Grave, med hvilke vi nu har stiftet Bekendtskab, sig naturligt betegne som henholdsvis en Brandplet og en Urnegrav, saa passer derimod ingen af de gængse Betegnelser rigtigt paa en tredje Gravform, som jeg sluttelig skal forevise. Den fremtraadte fra først af tæt under Overfladen som en rundagtig, sort og stærkt kulholdig Plet, ganske lignende almindelige Brandpletter. Men af denne Plet dukkede efterhaanden ikke den sædvanlige uordentlige Skaar-

hob frem men i Stedet en samlet Gruppe af hele Kar, smukt stillet op ved Siden af nogle større, sikkert jordfaste Sten. (Fig. 8, set fra SØ; Fig. 9, set fra SV, Fadet borttaget). Et stort Fad laa som Dække over dem med Bunden i Vejret; under det stod tre Vaser af forskellig Størrelse; en lille Skaal var stillet ved Siden af den mindste Vase; mod de to andre

Fig. 11. Ca. $\frac{1}{10}$.

lænedes sig et Hankekar. Ind under den store Vase laa endelig en lille Kop, omsluttet af et stort Skaar af et andet Hankekar, hvis øvrige Dele ligesom Splinter af brændte Ben, Kulstumper og smaa Stykker ildskørnet Flint laa spredte i den sorte Jord, der omgav hele Gruppen. Det saa ud, som om de sidste Rester fra Ligbaalet sluttelig var rystede ud over hele Gruppen, efter at den allerede var opstillet. I Forvejen var dog Hovedmassen af de brændte Ben samlede i den mellemstore Vase, som de fyldte næsten til Randen, og øverst mellem dem laa en Madkniv, en lille seglformet Kniv med spiralopsnoet Grebspids og en Naal, alt af Jern. Endelig er at tilføje, at foruden det søndrede Hankekar ogsaa det andet Kar af samme Form, Koppen og den mindste Vase var stærkt forbrændte og altsaa havde været paa Ligbaalet.

Jeg skal ikke trætte med flere Exempler. Det anførte maa være nok til Belysning af de meget forskellige Former for Grave med brændte Ben, som fremkom paa Ryomgaardgrav-

pladsen. At de nu virkelig alle trods deres Uensartethed tør betragtes som ganske samtidige baade indbyrdes og, hvad der er Hovedsagen for os, ogsaa med Gravpladsens Skeletgrave, det behøver jeg neppe længere at begrunde udførligt. Den absolute Overensstemmelse i Gravudstyret, som jeg har lagt Vægt paa at fremhæve, borger fuldkomment derfor. (Man sammenligne blot Fig. 10—11 med Fig. 2). En saadan Vaklen mellem vidt forskellige Gravskikke og Gravformer er nu her til Lands noget nyt i den romerske Jernalder; i alle tidligere Afsnit af vor Oldtid raader en langt større Sikkerhed i disse Forhold. Men det er et Fænomen, til hvilket man finder Sidestykker mange Steder til forskellige Tider af den europæiske Kulturs Forhistorie. Utvivlsomt betegner det overalt, hvor det fremtræder, en Svækkelse af de oprindelige Forestillinger, der var knyttede til og begrundede den ene eller den anden Gravskik. Men var saaledes paa denne Tid Spørgsmaalet om Ligbrænding eller Gravlæggelse af ubrændt Lig blevet mindre væsentligt, saa traadte øjensynligt nu et ganske nyt Sæt af Forestillinger frem som et Hovedelement i Dødetroen, de Forestillinger, for hvilke det meget onttalte Bordstel i Gravene giver Udtryk. Noget ganske tilsvarende er os ikke bekendt fra tidligere Perioder. Aabenbart drejer det sig om en ny Gravskik, som Berøringen med sydligere Lande netop paa den Tid har ført her til Norden. Med Skikken er ogsaa Forestillingerne fulgte. Hvor levende de har været, har vi set anskuelige Exempler paa. Ryomgaardgravpladsen har yderligere vist os, hvor stærkt disse Forestillinger har gjort sig gældende, ikke blot, hvor man fulgte den nymodens Gravskik, med hvilken de sikkert oprindeligt hører nøje sammen, at lægge den døde ubrændt i Graven, men ogsaa i konservative Slægter, der holdt fast ved den fra Fædrene nedarvede Baalfærd.

K. FRIIS JOHANSEN.

Mindre meddelelser om danske fund af græske og romerske oldsager.

Græske mønter. Mens romerske kejsertids mønter kendes fra mange danske fund, er der i årenes løb kun enkelte gange fremkommet jordfundne klassiske mønter fra ældre tid. Dette er ganske naturligt og stemmer fuldt ud med forholdene i vore nabolande. Det var først, efterat Romerne havde vundet fodfæste i Germanien, at Sydens mønter kom til at spille en rolle i Nordboernes liv. De få spredte fund fra ældre tid har vore numismatikere ikke villet tillægge nogen betydning¹. Uden at det udtrykkelig siges, synes man at ville forstå dem som mønter, der i ny tid er bragte til landet af samlere eller turister og tabte her.

En sådan forklaring er dog ikke i alle tilfælde den nærmest liggende. Den store Ptolemæermønt (nr. 1 nedenfor) er et så anseeligt stykke, at man skulde tro, at den moderne ejer vilde have passet bedre på den: findestedet — en landsby i det indre Øst-Jylland — taler heller ikke for, at det skulde være et sådant i nyere tid bortkommet stykke. Det er sandt, at alle de kendte eksemplere skriver sig fra fund i eller på jordens overflade, og at ingen førromersk mønt foreligger i noget samlet fund-komplex. Men dette er ingen grund til at antage, at det skulde dreje sig om nutidstabte stykker. I de samlede fund forekommer næsten kun sager, der indførtes regelmæssigt og spillede en rolle i livet. Alle de romerske bronzestatuetter, der er komne for lyset i Danmark, er fundne under lignende forhold som de mønter, her er tale om: spredt, i eller på jordens overflade: men ingen vil dog drage i tvivl, at disse figurer er indførte hertil i gammel tid.

Var de enkeltfundne græske mønter nutids import, måtte man vente lige så vel at finde ældre som yngre montgrupper repræsenterede iblandt dem. Samlere har i ny tid lige så vel

¹ Se P. Hauberg, Aarb. 1894, s. 326¹ og Myntforhold og Udmyntning i Danmark indtil 1146 (Vidensk. Selsk. Skr. VI, 1, 1900 s. 7¹).

bragt archaiske mønter, f. ex. fra Athen og Boiotien, hertil som yngre, og de ældre er ingenlunde i alle tilfælde de sjældneste. Men de mønter, som anføres nedenfor, stammer alle fra tiden nærmest forud for den regulære møntimport, de sidste århundrede f. Chr. fødsel. Hertil kommer, at der i det østlige Tyskland i nogle sikre tilfælde er kommet græske mønter fra samme tidsrum for dagen¹.

Uden at ville slå fast, at alle de nedenfor anførte mønter er indførte hertil i oldtiden, mener jeg, at dette dog i de fleste tilfælde er det sandsynligste. Det er just at vente, at de første af Sydens mønter, som kom hertil, vilde optræde således: enkeltvis, spredt fundne og alene fra de sidste århundreder f. Chr.

1. Kobbermønt fra Ptolemaios III Euergetes (247—221 f. Chr.), funden august 1904 af politibetjent N. P. Jensen på et jordstykke ved hans hus i Tebstrup, Vor herred, ved Skanderborg. Møntens tværmål 0.037. Typen beskrevet Svornos, *Τὰ νομίσματα τοῦ ζωάτου τῶν Πτολεμαίων* II nr. 974; III pl. 29, 12. Adv. Zeus Ammons hoved; rev. ørn med tordenkile i klørerne, over dens ryg et overflødigshorn, mellem dens ben *E*; omskrift *Πτολεμαίου—βασιλέως*. Midt paa hver side, som det ofte er tilfældet med de store Ptolemæer-mønter, et fordybet punkt. Patinaen er blank brun, stedvis rød eller sort. Nu i møntsamlingen i Nationalmuseet (fundprotokol nr. 955).

2. Græsk sølvmønt fra Aradus i Fønikien, funden 1875 i Bodilsker på Bornholm; nu i Nationalmuseets danske samling (museumsnr. C 5076). Adv. *h*, set fra oven, og bogstaverne *P* (til venstre) og *Σ* (til højre); rev. hind stående foran et palmetræ, foran den *Ἀραδίωv*. Efter Brit. Mus. Cat. Phoenicia (1910) s. 20 nr. 147 ff. tilhører typen tiden 174—110 f. Chr.

3. Kobbermønt fra Syrakus, funden 1893 i Kjøge; indgået i Møntsamlingen, hvor exemplaret nu ikke kan påvises. Efter

¹ Kort sammenstillede, med henvisning til den ældre litteratur, af C. Fredrich, *Funde antiker Münzen in der Provinz Posen* (= *Zeitschr. der histor. Gesellsch. für die Provinz Posen* XXIV) 1909, s. 11 f.

optegnelserne derom¹ har mønten svaret til den type, som er beskrevet i Brit. Mus. Cat. Sicily (1876) s. 228 nr. 706: adv. Persefonehoved med krans af ax; rev. Demeter med fakkell og scepter, omskrift *Σεραφισίων*. Typen henføres til tiden efter 212 f. Chr.

4. Kobbermønt (semis) fra Paestum, funden 1903 ved Tårbæk; Nationalmuseets møntsamling (fundprotokol nr. 890). Af samme type som Brit. Mus. Cat. Italy (1873) s. 279 nr. 51. På exemplaret fra Tårbæk ses: adv. Athenas ansigt og

A F ∅: [P] a e(stum); rev. to sammenlagte hænder, og de to forkortede duovirnavne L F A∅ og [L] · SA. Efter Head, *Historia numorum*, 2. udg., s. 82 tilhører denne type en serie, som går fra 89 f. Chr. ned til Augustus-Tiberius's tid, idet Paestum, uvist hvorfor, også efter år 89 fik lov til at slå små kobbermønter, hvad der ellers da nægtedes byerne i Italien.

5. Til det danske område må endnu henregnes et fund fra en mose ved Hvidding (i det vestlige Nord-Slesvig, nær Ribe): tarentinsk sølv mønt, funden i årene 1894—97 og opbevaret i museet i Kiel, se 41. Bericht des Museums vaterländischer Alterthümer 1897, s. 7. Ved direktør Knorrs velvilje har jeg fået en fortrinlig afstøbning af mønten, der har en påloddet øsken af sølvtråd. Den er af ganske samme type som en kendt guldstater, der af Evans² henføres til årene 334—330 f. Chr.; en afstøbning af et skarpt og vel bevaret exemplar (i samlingen i Wien) findes i Nationalmuseets møntsamling. Evans nævner kun guldmonter af denne type; museumsinspektør dr. Chr. Jørgensen har velvilligt meddelt mig, at han heller ikke kender typen i sølv. Også øskenens form kan vække tvivl. Det vilde derfor være ønskeligt, om mønten i Kiel kunde blive undersøgt af en numismatiker, der er vel kendt med de tarentinske monter. Før det er fastslået, at den

¹ Se Aarb. 1894, s. 326¹.

² The horsemen of Tarentum. Numismatic chronicle 1889, s. 85, pl. 5, 3.

virkelig er en original fra den anførte tid, tør man næppe bygge videre på Hvidding-fundet.

Bronzekar med fabrikantmærke. Da jeg for en årrække siden i Aarbøgerne¹ meddelte min læsning af de fabrikantstempler på romerske bronzekar, som indtil da var fremkomne i danske fund, var det undgået min opmærksomhed, at det bekendte store gravfund fra Brokjær (Hjortlund s. ved Ribe) ifølge Engelhardt² indeholdt to håndtag med »nu ulæselige fabrikstempler med romerske bogstaver«. Det er to brudstykker, af en si og en øse, der er sammenrustede med en spore til en sammenhængende klump (museumsnr. C 2781). Stemplerne er nogenlunde læselige. På det ene står

^ N N I M A /// ,

på det andet

/// N N I M A ///

Iblandt de udgivne romerske fabrikantstempler findes, mig bekendt, kun eet med samme navn, heldigvis i dette tilfælde fuldstændigt, idet der ifølge H. Willers³ på håndtaget til en si i en privatsamling i Nimwegen læses CANNIMASVS F, hvad der vel skal forstås C. Anni(us) Masus f(ecit): Annius er et velkendt romersk gentilnavn (kejser Marcus Aurelius hørte efter fødselen til gens Annia). Willers⁴ opfatter det som eet (barbarisk) navn Cannimasus. Det først anførte af stemplerne fra Brokjær kan dog ikke have haft nøjagtigt samme form som det i Nimwegen, da der efter A ikke er plads til mer end to bogstaver. Der kan således ikke være tvivl om, at dette kar har været mærket med fabrikantens navn i genitiv: [C.] Anni Ma[si]. Efter de beva-

¹ Aarb. 1900. s. 58—64. ² Aarb. 1881. s. 161—162, nr. 2.

³ Neue Untersuchungen über die römische Bronzeindustrie von Capua und von Niedergermanien (1907) s. 91, nr. 214.

⁴ Anf. skrift s. 85.

rede rester har karrene fra Brokjær hørt til den form, som Willers har beskrevet s. 82—83 fig. 48 og 50 (= SM 193).

Siden den ovennævnte publikation er der fremkommet et bronzekar med stempelet

[L] ANSI DIODO [RI]

i Juellinge-fundet¹ og i 1915 yderligere to sammenhørende kar fra Lolland med et stempel, som herefter kort skal omtales. Disse to kar, øse og si af formen SM 193, hører til et gravfund fra Munkehøjgaard (Tillitse sogn), som blev fremdraget ved jordarbejde; Nationalmuseet foretog derefter en undersøgelse på stedet, hvorved der fremkom flere andre grave. I begge tilfælde står mærket på den bredeste del af håndtaget, mellem de udskydende flige, og er kraftigst neddybet til venstre, ved navnets begyndelse, mindre stærkt til højre, ved dets slutning. På sien findes stempelet på håndtagets overside, er 0.01 l., 0.0025 br. og indeholder bogstaverne

V A S S E D C ///

Øsens mærke findes på undersiden af håndtaget, er fuldstændigere afpræget end siens, 0.013 l., 0.0025 br. og indeholder

V A S S E D O ///

Slutningen dannes af et utydeligt bogstav, der nærmest ser ud som et S, men også kan have været et andet; analogien med andre fabrikmærker skulde føre til at antage, at det har endt med et F σ : fecit. Små ejendommeligheder i bogstavformen viser, at det er samme stempel, der er brugt i begge tilfælde. Det er ikke lykkedes mig at finde publikationer af andre bronzekar med samme mærke. Vassedo (gen. —onis) er dog et velkendt gallisk personnavn, der findes i en lille række ind-

¹ Nordiske Fortidsminder II, s. 19; jfr. Willers, anf. skrift, s. 87, nr. 71—74.

skrifter fra det sydlige Frankrig¹. I een af disse forekommer en bærer af navnet som fabrikant, idet der på et vandrør af bly, fundet i Vienne, læses VASSEDO · V̄ ∅: Viennae fecit. At fabrikken, hvorfra bronzekarrene er udgåede, har ligget i samme egn, er naturligvis ikke dermed afgjort, men dog sandsynligt.

Terra sigillata. De smukke, røde, reliefprydede lerkar, der af archæologerne sædvanlig betegnes med navnet »terra sigillata«, hørte ikke til de varer, som den romerske handel regelmæssig og i større mængde førte til fremmede egne. Udenfor Romerrigets grænser er de kun fundne spredt og enkeltvis². De er åbenbart, som Dragendorff har udtalt, alene lejlighedsvis fulgte med andre varetransporter, hvad der vel finder sin forklaring dels i deres skrøbelighed, dels i deres ringe handelsværdi.

Vort Nationalmuseum har længe kun ejet eet exemplar af disse kar, den bekendte skål fra Valløby, som nedenfor skal omtales. Hertil er i 1913 kommet en del brudstykker, som utvivlsomt hidrører fra et kar af samme gruppe (museumsnr. C 16130: ialt 39 skår, for største delen meget små). De hører til et fund fra Lindeskov Hestehave (Ellested sogn, det østlige Fyn) og stammer fra brandplet-grave, der blev undersøgte af afdøde Dr. Henry Petersen, mens han endnu var en ganske ung mand (vistnok 1870—75). Skårenes betydning blev dengang ikke erkendt, og de blev derfor henliggende upåagtede i privat eje. En mærkeseddel med Dr. Petersens hånd betegnede dem som hidrørende fra »brandplet III«. Brudstykkerenes udseende passer ganske hertil: de er stærkt forvitrede både på fladerne og i bruddene og for største delen gråbrændte. Skønt der ikke haves nøjere oplysninger om gra-

¹ Corp. inscr. Lat. XII 1304, 3031, 3410 (jfr. s. 838). 5701,54.

² Oversigter over disse fund er givne af Lissauer, Zeitschr. für Ethnol. 1905, s. 591—596; Dragendorff, sstds. 1906, 369—377 (med rettelser og tilføjelser til Lissauers liste). Yderligere fund anførte af C. Fredrich, Funde antiker Münzen in der Provinz Posen (= Zeitschr. der histor. Gesellsch. für die Prov. Posen XXIV) 1909, s. 39.

ven, er fundet således sikkert nok: karret har været på ligbålet, er sprængt af ilden og stykkerne for største delen stærkt forbrændte; ved opsamlingen af ligbålets rester er kun en del af skårene kommen med, og siden er de, ildskørnede som de var, yderligere forvitrede i jorden. Karret har været af samme form som skålen fra Vallo. 4 skår stammer fra randen med den svagt fortykkede læbe, 4 fra den ringdannede fod. Under det glatte randbælte har der været en ægstav, derunder en frise med figurer i medailloner, omgivne af forskellige ornamenten (deriblandt nr. O 108 eller 124 i det s. 172 anm. 5 anførte skrift). Een af figurerne har været en bueskytte af lignende art som de, der findes på Vallø-skålen, og karret må antages at stamme fra samme tid og sted som denne. Ud over disse korte angivelser er der næppe noget at få ud af dette fund.

Skålen fra Valloby er udgivet af Engelhardt¹, der tyder dens reliefbilleder som sammenhængende jagtscener: »et flygtende vildsvin, forfulgt af hunde, og jægere, som afskyder pile«. Det er vel rimeligt, at pottemageren har ønsket dem forstået således. Men »jægeren« er i hvert fald en nøgen dreng med langt hår, tilmed anbragt i en medaillon. Utvivlsomt er det, skønt han er vingeløs, en Amor, der ikke fra først af er skabt til den komposition, hvori figuren her forekommer. Karret er, som det var regel i terra-sigillata-fabrikationen, trykt i en hul form, hvis fordybede billeder er dannede ved aftryk af løse mønstre i relief, som pottemageren sammenstillede efter eget godtykke. I mangel af bedre jægerfigurer har han i dette tilfælde anbragt Amor-medaillonerne mellem vildsvinene.

På skålens yderside, under eet af de springende vildsvin, findes et fabrikantstempel, der er meget utydeligt. Dette er ofte tilfældet, hvad der ikke kan undre, efter at udgravningerne har vist, at der hertil ikke, som man kunde tro, an-

¹ Aarb. 1873. s. 291 med afbildning s. 292; afbildningen gentaget Sophus Müller, Ordning af Danmarks Oldsager, Jernalderen nr. 325.

vendtes et stempel af metal, men et potteskår, i hvis glat-
 slebne rand navnet indridsedes¹. Bogstaverne står fordybede
 på en ophøjet, nu noget afslidt liste: stempelet har følgelig
 været aftrykt i den hule form og er ved afformningen i denne
 overført til karret. Engelhardt læste det (med tvivl og støt-
 tende sig til H. Schuermans) COS OF LVIRI. Det er siden
 af O. Bohn² rigtigere læst COMITIAKISFI (bogstaverne
 med prikker under af Bohn betegnede som usikre). Jeg men-
 ner at kunne se følgende

C O M I I I A I I S F I

Der kendes mange arbejder med samme fabrikmærke,
 alle udgåede fra Rheinzabern (Tabernae Rhenanae) i Pfalz,
 som i tidsrummet c. 150—300 e. Chr. var eet af de vigtigste
 steder for terra-sigillata-fabrikationen³. Ved de udgravninger,
 som i en årrække er foretagne på stedet af W. Ludowici, er
 en overordentlig mængde både af færdige kar og af formene
 dertil kommen for dagen. Da læsningen af navnet på skålen
 fra Valløby kunde betragtes som ikke helt sikker, er det vig-
 tigt, at der i Rheinzabern er fundet kar, hvis billeder stem-
 mer så nøje overens med vort, at al tvivl om, at navnet skal
 læses Comitalis, allerede af den grund må forstumme. Jeg
 henleder særlig opmærksomheden på en skål med ganske
 samme sammenstilling af figurerne⁴ og på gengivelsen af
 reliefmønstrene »Amor« og »vildsvin«⁵. Et større pottemageri,
 hvoraf en betydelig del er bleven afdækket, har Ludowici

¹ Exempler afbildede Ludowici 1901—1904 (se anm. 4), s. 105—106;
 1901—1905 (se anm. 5), s. 84—85.

² Corp. inser. Lat. XIII 2, 10036, 44. Dragendorff har (dog uden at
 have set originalen) givet Bohns læsning sin tilslutning, anf. st., s. 376⁸.

³ Dragendorff, anf. sted, s. 371—373.

⁴ W. Ludowici, Stempel-Namen römischer Töpfer von meinen Aus-
 grabungen in Rheinzabern 1901—1904, s. 116, nr. 967.

⁵ W. Ludowici, Stempel-Bilder römischer Töpfer aus meinen Aus-
 grabungen in Rheinzabern 1901—1905, s. 193: M 117 og 293: T 109.

efter fundene bestemt som det, der har tilhørt Comitalis¹. Der blev fundet flere brændovne, som efterhånden har afløst hinanden, den sidste endnu med fuldkomment bevaret fyrsted og ildkanaler. Ved oprensningen af en brønd, der synes at have ydet vand til huset, mere end til pottemageriet, optoges en si og øse af samme form som de, der i Vallø-graven var nedlagte sammen med Comitalis's skål!

Hvad denne angår, er vi altså i det heldige tilfælde, at ikke blot byen, hvorfra den er udgået, lader sig bestemme, men at tillige selve værkstedet, hvor den er gjort, er genfundet.

CHR. BLINKENBERG.

Guldfundene fra den efterromerske Jernalder.

Trods alt, hvad der gennem Aarhundreder er virket for at fremdrage Oldtidens Minder af Jordens Skjød, er det dog endnu meget, der savnes til Oplysning om den efterromerske Jernalder. Nu som for en Menneskealder siden er det væsentligst kun paa Bornholm, at Gravfund fra dette Kulturafsnit i betydeligt Antal ere fremdragne. I Vendsyssel er der ganske vist i de seneste Aar ogsaa opdaget og undersøgt nogle Gravpladser, men med deres sparsomme Indhold af Sager give de i hvert Fald kun et magert Billede af Datidens Kulturtilstande.

Og dog har den efterromerske Jernalder i ikke ringe Grad tildraget sig Forskernes Opmærksomhed. Aarsagen hertil er

¹ Sidst anf. skrift s. 159—168 med kortet s. 181 (findested nr. 7). — Ludowicis skrift om udgravningerne 1908—1912 og Günther Reubels om de romerske pottemagere i Rheinzabern (Speyer 1912) har ikke været mig tilgængelige.

Guldfundene, baade paa Grund af den Fylde, hvormed de optræde i dette som i intet andet Oldtidsafsnit, og paa Grund af deres eiendommelige Art. Saaledes har det været allerede fra de ældste Tider, i det 17. Aarhundrede, da man begyndte at samle vort Lands Oldsager, og saaledes er det endnu. Særlig er det dog Guldbrakteaterne, som med deres gaadefulde Billedfremstillinger og Runeindskrifter have sat Fantasi og Tanker i Bevægelse.

Ikke mere end en halv Menneskealder hengik der efter Nationalmuseets Grundlæggelse, før man syslede med en Publikation af Guldbrakteaterne. Der blev udført kobberstukne Afbildninger; men videre naaede Planen ikke dengang. I 1857 udkom saa »Atlas for nordisk Oldkyndighed«, som bragte Gjengivelser af de allerfleste da kjendte Brakteater. Med dette Værk og C. J. Thomsens dertil hørende Text i »Annaler for nordisk Oldkyndighed« for 1855 lagdes Grunden til Brakteatstudiet. Snart efter fulgte V. Boyes Fortegnelse over samtlige Guld- og Sølvfund fra Danmarks Oldtid og fremdeles Montelius' Udsigt over Mønt- og Brakteatfundene fra Nordens Jernalder. Atter noget senere søgte Worsaae at tolke Billedfremstillingerne paa en Række af Brakteaterne, og Sprogforskere som Stephens, Bugge og Wimmer studerede disses Runeindskrifter. I de nyeste Tider er det navnlig Bernh. Salin, som har ført Studiet videre gennem en Behandling af visse Brakteat-Typer og disses lokale Udbredelse.

Endnu er der dog et Spørgsmaal, som ikke er blevet nøiere gransket: hvorledes ere Brakteatfundene og de med dem samtidige andre Guldfund fra Mark og Mose fordelte over Danmark? Optræde de væsentligst i lige Mængde overalt i Landet, eller høre de overveiende hjemme indenfor visse Omraader, og hvad kan der i saa Fald udledes heraf med Hensyn til Kulturtilstande i den efterromerske Jernalder? Det er dette Spørgsmaal, som her i knappe Hovedtræk skal søges belyst.

Til Spørgsmaalets Besvarelse er det selvsagt nødvendigt, at der foreligger et tilpas stort Fundmateriale. Et saadant

kan vel nu siges at staa til Raadighed, efter de mange Forøgelser, som i de senere Aar ere indgaaede. Enkelte af disse nye Guldfund skulle iøvrigt forelægges her, med en enkelt Undtagelse dog kun saadanne, som indeholde Brakteater.

Paa Halskov Overdrev i Taarnborg Sogn nær Korsør fandtes ca. 1906 ved Grustagning en Del Guldsager. De kom alle frem i eet Spadestik og maa saaledes have ligget umiddelbart sammen. Af Brakteater indeholder Fundet kun en enkelt, i noget forbukket Stand, uden Øsken og med delvis manglende Kantning. I Midten er fremstillet en Rytter med høit Hovedtøi; foran Hovedet sees bl. a. et Hagekors, bagved det en sammensat Figur. Udenom er der en længere Runeindskrift. Iøvrigt indeholder Fundet 3 Betalingsringe, dannede paa sædvanlig Vis af en Guldstang oprullet i Spiralform med $3\frac{3}{4}$ —5 Omgange og af Størrelse som en Fingerring; freندهles 3 afhuggede Stykker snarest af Hals- eller Armringe, deriblandt et rundt sammenbøiet Stykke, som paa Oversiden delvis er prydet med indslagne halvmaaneformede Figurer udfyldte med Punkter (Fig. 1); samt 6 afhuggede Stykker af Ringguld. Mulig har der været endnu et Par mindre Gjenstande af Guld; men disse ere i hvert Fald bortkomne for Finderen. Sagernes Metalværdi beløber sig til 305 Kr.

En anden Brakteat (Fig. 2) er fundet i Stranden ud for Sønderby paa Fæmø. Den laa paa Havbunden, ca. 60 m fra Land, paa 1,25 m Vand. En Fisker fik Øie paa den ved at seile hen over Stedet, og han tog den da op med sit Aalejærn. Andre Guldsager fandtes ikke derved, men bleve ganske vist hellerikke eftersøgte. Brakteaten slutter sig i hele sin Fremstilling med en Rytter og foran ham et Hagekors meget nær til Brakteaten fra Halskov Overdrev. Ligesom denne bærer den ogsaa en Indskrift med Runer, men kortere; Runerne staa meget regelmæssig i en Indramning.

Atter en Runebrakteat (Fig. 3) er fundet ved Pløining paa en Mark i Allesø, Allesø Sogn, godt en Milsvei nordvest for

Odense. Den er noget mindre end de to foregaaende, men Fremstillingen er særdeles tydelig: en løbende Mandsfigur med Hjælm paa Hovedet; høire Haand er ført op til Munden, medens venstre dækker Skridtet; Benene ere bøiede ud hvert til sin Side. Foran og bag Figuren sees ialt 14 Runetegn. Med samme Stempel er iøvrigt præget 2 andre Brakteater, fra Vedby og Bolbro, ligeledes i Odense-Eggen. Paa Fyen er end-

Fig. 1. 1/1.

Fig. 2. 1/1.

Fig. 3. 1/1.

videre ikke langt fra Allesø, ved Elmelund i Sanderum Sogn, Aar 1896 fundet en Brakteat, og en tredje fyensk, fremdraget i de senere Aar, hidrører fra Lundeborg i Oure Sogn, omtr. midtvejs mellem Nyborg og Svendborg.

Det langt overveiende Antal af nyindgaaede Brakteater stammer dog fra Jylland. Paa Torning Vesterhede i Torning Sogn mellem Viborg og Silkeborg blev der i 1909 ved Pløining paa Sandjord, 0,20 m dybt, fundet en Guldbrakeat, hvorpaa er fremstillet en meget opløst Dyrefigur. Da Stykket indkom til Museet, havde man her en Følelse af, at der vistnok maatte være flere saadanne at fremdrage der paa Stedet, og ganske rigtig bragtes ved en af Finderen foretagen Eftersøgning endnu to for Dagens Lys. Hertil kom det næste Aar et fjerde. Ogsaa paa disse er der gjengivet en Dyrefigur, stærkt ornamentalt behandlet. 3 af Torning-Brakteaterne ere iøvrigt prægede med et og samme Stempel. Trods al anvendt Flid lykkedes det imidlertid ikke Finderen at fremdrage flere Guldsmykker dér, men en Art Forklaring

herpaa kom, da Sagerne skulde lægges paa Plads i Nationalmuseet. Saa erindrede man, at der fra Torning Hede i Forveien forelaa et Fund af 3 Brakteater, en Guldknapp og en lille, blaa Glasperle. Disse Stykker vare modtagne for et Par Menneskealdre siden, Tid efter anden: først den ene Brakteat i 1842, saa den anden i 1844, den tredie i 1847 og endelig Aaret efter Knappen og Glasperlen. Det var ved at grave Lyngtørv, at Sagerne kom for Dagens Lys, og det meddeltes, at alt laa omtr. paa samme Plet. Disse tre Brakteater fremstille ligeledes ornamentalt behandlede Dyrefigurer; to af dem ere slaae med et og samme Stempel, den tredie med et andet. Men ved nærmere Undersøgelse viste det sig, at det just er de samme to Stempler, som ogsaa ere anvendte til Prægning af Brakteaterne i det nye Fund fra Torning Hede. Det skulde da herefter være sandsynligst, at alt oprindelig har hørt sammen og ligget paa een Plet, hvor det saa senere ved Jordens Behandling er blevet splittet ad. En Forespørgsel i Egnen bekræftede virkelig denne Antagelse. Endnu lever der Folk, som mindes Stedet for Fundet fra 1840'erne; det er just den Ager, hvorpaa Brakteaterne fremdroges i 1909—10. To Menneskealdre skulde det altsaa tage, inden det adskilte atter fandt sammen, i en Montre i Nationalmuseet.

Stykkevis indgaaet er ligeledes et andet jydsk Brakteatfund fra de seneste Tider, optaget paa en Husmandslod ved Aars, Aars Sogn og Herred, Aalborg Amt. Tæt syd for Huset er der i Marken en Fordybning, hvori om Vinteren staaer Vand, uden at Stedet dog kan kaldes Sump eller Mose. Ved Pløining i Foraaret 1902 kom Ploven under en Vending dybere i Jorden end beregnet, og derved bragtes Guldsager for Dagens Lys. Først fandtes 2 mindre Spiralringe. En Maanedstid senere indsendtes 2 Guldmønter: barbariske Efterligninger efter Mønter prægede under Keiser Valentinian III (425—55). Den ene af dem (Fig. 4) bærer paa Adversen Keiserens Billede, med en Omskrift, hvis Tegn endnu have Bøgstav-

karakter: paa Reversen sees en Rytterfigur med en lignende Omskrift. Atter noget senere fremdroges en lille Spiralling

Fig. 4. $\frac{1}{1}$.

af Guld og en Brakteat med en opløst Dyrefigur (Fig. 5). I Sommeren 1902 indsendtes paa ny en Brakteat, gjengivende en ornamentalt behandlet Dyrefigur, og endelig fandtes 12 Aar efter, formentlig et Par Metre fra Findestedet i 1902, en tredje Brakteat, slaaet med selvsamme Stempel som sidstnævnte. At alt dog repræsenterer een samlet

Fig. 5. $\frac{1}{1}$.

Nedlægning, derom kan der næppe være Tvivl.

Det var syd for Landsbyen, at dette Fund blev gjort. Men ogsaa vest for Aars er der nylig gjort et Brakteatfund — det største, som overhovedet foreligger fra Danmark. I Efteraaret 1914 gik en Husmand og pløiede en nybrudt Hede-strækning. Han satte Ploven dybt i, og med eet saa han Guld glimte i Bunden af Plovfuren. Det var 13 Brakteater og 6 smaa Stykker af Ringguld. Alt laa over en Strækning af kun godt en Kvadratfod. Ved en senere foretagen Eftersøgning fandtes endnu 2 Brakteater og en lille Glasperle.

8 af Brakteaterne ere prægede med et og samme Stempel, der i høit Relief viser to gaaende Mænd, den forreste med løftede, den bageste med sænkede Arme; desuden sees en

Fig. 6. $\frac{1}{1}$.Fig. 7. $\frac{1}{1}$.

Fugl og et firføddet Dyr. Et af Stykkerne (Fig. 6) er betydelig større end de andre, idet der udenom Fremstillingen er

et bredt Randparti dekoreret med indslagne Trekanter. Atter 3 andre Brakteater ere ligeledes udførte med et fælles Stempel, gjengivende en stærkt opløst Dyrefigur (Fig. 7). De øvrige 4 bære derimod uens Fremstillinger: en staaende Menneskefigur med forskjelligartede Redskaber i Hænderne; et Menneskehoved over en Hest samt enten et Hagekors eller runelignende Tegn; og et firføddet, ornamentalt behandlet Dyr (Fig. 8-11).

Med de her nævnte Smykker fra Aars, Torning, Fæmø etc. er Antallet af Guldbrakteater fundne i Aarhundredernes Løb i det nuværende Danmark steget til c. 245. Ganske karakteristisk er det nu at se, hvorledes de fordele sig

Fig. 8. 1/1.

Fig. 9. 1/1.

Fig. 10. 1/1.

Fig. 11. 1/1.

over Landet. Henved 35 af Stykkerne maa dog strax lades ude af Betragtning, idet der ikke foreligger Oplysning om Findested; det er Brakteater, som væsentligst ere fremdragne i ældre Tider og afgivne til Nationalmuseet fra Kunstkamret eller Møntkabinetet. Af de øvrige ere mindst 42 fundne paa Sjælland, 3 paa Bornholm, 3 paa Lolland, 32 paa Fyen og ca. 130 i Nørrejylland. Fra denne ganske vist ogsaa største Landsdel hidrører saaledes over Halvdelen af Brakteaterne. Det skulde følgelig synes, at i Nørrejylland har Fabrikationen af disse eiendommelige Hængesmykker og Sansen for dem været mest udviklet. Indtrykket heraf forstærkes iøvrigt, hvis man vender sig til Landsdelen strax paa den anden Side af Kongeaen. I Sønderjylland er der kun fundet knapt

en Snes Brakteater og atter længere mod Syd, i Holsten, ca. 6. Disse Tal ere overmaade sigende.

Ikke mindre eiendommelige Forhold vise sig imidlertid, naar man nærmere undersøger Brakteaternes Forekomst indenfor hvert enkelt Landomraade.

Begynder man med Sjælland, er der længst mod Nordøst, ved Esrom Sø, fundet 1 Brakteat. Det var i Slutningen af det 17. Aarhundrede; nærmere er Findestedet ikke angivet. Formentlig dog ikke saa langt herfra, i det til samme Sø grænsende Nøddebo Sogn, er der senere fremdraget 12. Ellers er der ikke i Omegnen gjort Brakteatfund. Man skal helt ned til Slangstrup-Kanten for igjen at træffe saadanne. Der er der paa 3 forskjellige Steder indenfor en Strækning af godt en Kvadratmils Størrelse optaget Brakteater, nemlig ved Slangstrup 4, Lyng Gyde 1 og Vexø 1. Disse Fund udgjøre altsaa en egen lille Gruppe, paa samme Maade som man vistnok ogsaa kan tale om en lille Gruppe i Esrom-Eggen. Fra Slangstrup-Kanten skal man i Sydvest helt hen til Roskilde (Leire?) for at træffe nærmeste Brakteatfund, og i Sydøst til Kjøge. Ved denne By gjentager Fænomenet fra Slangstrup og Esrom sig. Her er der nemlig paa ikke mindre end 4 Steder, ligeledes kun over en Strækning af ca. en Kvadratmil, fundet Brakteater, ialt mindst 11, nemlig: 1 (mulig 2) nær Kjøge, 1 ved Eiby, 1 ved Lellinge og 8 ved Gummersmark. Atter kommer der et større Landomraade uden Brakteater. Først fra Faxe hidrøre igjen saadanne, ialt 4, optagne paa 2 forskjellige Steder. Her er der altsaa paany en lille Gruppe. Iøvrigt haves der fra hele Præstø Amt kun et Par spredte Fund: et knapt 2 Milsvei fra Næstved, et i Nærheden af Vordingborg og et paa Møen. Fra Sorø Amt kjendes foreløbig kun et enkelt, det forannævnte fra Halskov Overdrev ved Korsør.

En stor Strækning af Sjælland bliver der saaledes tilbage, fra hvilken der i hvert Fald nu ikke foreligger et eneste Brakteatfund. Det er Holbæk Amt og nærmest tilstødende Del af

Kjøbenhavns Amt. Hvis man tænker sig en Linie trukket fra Helsingør over Frederikssund til Leire og derfra til Korsør, vilde alle de foreliggende sjællandske Brakteatfund falde syd-øst og syd for den, ikke et eneste nordvest og nord for den.

En meget kritisk Betragter vilde dog mulig hertil ytre, at dette Forhold vel kun skyldes en Tilfældighed. Det arkæologiske Materiale, som det nu foreligger i Museerne, repræsenterer jo kun en ringe Del af, hvad der engang har været, og det øges stadig. Saaledes kunde det tænkes, at Brakteaternes Forekomst i Sjælland, som den her er skildret, senere vilde tegne sig ganske anderledes. Til et saadant Ræsonnement vilde der dog kun være at svare, at efter Aarhundreders Indsamling af Oldsagstof turde det ikke være uberegtiget at antage, at i hvert Fald Hovedtræk nu maa kunne lade sig erkjende, om end Enkeltheder vel senere ville blive modificerede. Skulde Arkæologen vente med at drage Slutninger, indtil næsten alt Materiale laa paa Bordet, saa vilde Forskning neppe kunde drives i de første Aarhundreder.

Men man faaer desuden en Tro paa, at der virkelig maa tillægges Brakteaternes eiendommelige, begrænsede og gruppevise Optræden paa Sjælland nogen Betydning, naar man seer, at ganske lignende Forhold lade sig iagttage baade for de tilsvarende fyenske og norrejsdske Guldhængesmykkers Vedkommende.

Paa Fyen er der omtr. midtveis mellem Nyborg og Svendborg over en Strækning af omtr. 3 Fjerdingveis Længde og Bredde, i Omegnen af Herregaarden Broholm, paa 3 forskellige Steder fremdraget Brakteater. Ialt stamme herfra 9, nemlig 7 fra Broholm, 1 fra Hesselager Fredskov og 1 fra Lundeborg. Man kunde saaledes tale om en Broholm-Gruppe. Fra denne Egn skal man mindst halvtredie Mil nordvestpaa for igjen at træffe et Brakteatfund. Det er ved Rynkebygaard i Nærheden af Jærnbankrydspunktet Ringe, at det er gjort. Atter følger en Strækning paa ca. 2 Mil i nordvestlig Retning uden et eneste Brakteatfund. Først om-

kring Odense foreligge saadanne igjen. Paa et Omraade af godt 2 Mils Længde, men kun ca. 1 Mils Bredde er der paa ikke mindre end 5 forskjellige Steder fremdraget Brakteater, ialt 18. 1 af disse er fundet ved Elmelund vest for Odense, 5 ved Killerup i Odense Vor Frue Landsogn, 10 ved Bollbro i Odense St. Knuds Landsogn, 1 ved Allesø nær Odense Fjord og endelig 1 ved Vedby tæt nordvest for Allesø. En mere iøjnefaldende Gruppe kan ikke tænkes. Men udenfor de nævnte 3 fyenske Omraader er der paa hele Øen ikke fundet en eneste Brakteat. Det er altsaa kun over et ganske smalt Strøg henigjennem Fyens Land, at Guldbrakteaterne i hvert Fald nu optræde.

Hvad endelig Nørrejylland angaaer, haves der fra Vendsyssel ialt 5, men mulig har der her været fundet flere, som da senere ere forsvundne. 1 af dem hidrører fra Frederikshavn-Eggen, 3 fra Hjørring-Eggen; om den femte er kun oplyst, at den stammer fra det nordlige Jylland. I Aalborg Amt foreligger en lille Gruppe fra Aars Sogn, nemlig de to Fund med henholdsvis 3 og 15 Brakteater, som nys ere nævnte. Hertil slutter sig et tredie Fund, med 3 Brakteater, fremdraget kun ca. 2 Mil derfra, i Bjørnsholm Sogn. En overordentlig stor og omfangsrig Gruppe haves dernæst fra Viborg Amt. Her er der paa et forholdsvis begrænset Omraade af ca. 3 Mils Længde i sydvest-nordøstlig Retning og indtil godt en Mils Bredde fremdraget ikke mindre end 5 Fund af Brakteater med et samlet Antal af 28 saadanne. 10 af disse ere optagne længst mod Sydvest, ved Stenholt i Kragelund Sogn; derefter følge 7 fra Torning Sogn, 8 fra Skovsborg i Levring Sogn, 2 fra Høibjerg Sogn og længst mod Nordøst 1 fra Vindum Stenhuse i Vindum Sogn. Andre Fund fra Viborg-Eggen haves ikke. I Nærheden af Randers foreligger derimod ligeledes en Gruppe, paa ialt 7 Stykker, fremdragne 3 forskjellige Steder: ved Over-Hornbæk, i Ølst Sogn, samt i Randers Bys Nærhed. I den øvrige Del af Randers Amt er der kun fundet 3 Brakteater: 2 ved Lyngby omtr. midtveis mellem

Grenaa og Ebeltoft og 1 paa Mols. En lille Gruppe haves dernæst fra den nordligste Del af Ringkjøbing Amt, nemlig et Fund med 10 Brakteater fra Nørre Hvam i Borbjerg Sogn og ca. 2 Mil derfra et andet Fund med 5 Stykker, fra Estvad Sogn. End mere iøjnefaldende er dog en Gruppe, der hidrører fra Varde-Eggen. Indenfor et Omraade af neppe 5 Fjerdingsveis Længde og Bredde er der her paa 3 forskellige Steder optaget ikke mindre end 21 Brakteater: 6 ved Orten, 1 ved Snorup og 14 ved Skonager, alt nord og øst for Varde. Knap 3 Mil sydlig derfor, ved Darum, foreligger et Fund med 13 Brakteater. Endelig er der længere østpaa i den sydlige Del af Nørrejylland fremdraget 1 Brakteat ved Store Anst og 6 ved Vester Nebel; Afstanden mellem disse to Lokalteter er kun ca. $1\frac{3}{4}$ Mil. Iøvrigt foreligger der kun Brakteatfund fra 5—6 andre Steder spredtvis i hele Nørrejylland. Mulig vil der i Nærheden af disse i kommende Tider blive gjort andre Fund, saa at der ogsaa dér kan blive Tale om Brakteatgrupper.

Eet Forhold er der iøvrigt, som det i denne Sammenhæng vel er værd at lægge Mærke til, nemlig at der langs hele Nørrejyllands Vestkyst, fra Hanstholm i Nord lige til i Høide med Varde i Syd kun er gjort et eneste Brakteatfund: paa Holmsland ved Ringkjøbing. I den senere Jernalder synes saaledes Jyllands Vestegne ikke at have været guldrige, som dette var Tilfældet i den ældre Bronzealder.

Efter denne Redegjørelse for Brakteatfundenes geografiske Fordeling i Danmark ligger det nær at undersøge, hvad det kan antages at betyde, at de saa overveiende optræde gruppevis eller dog i hvert Fald oftest ere begrænsede til større eller mindre Landomraader.

Utænkeligt vilde det vel ikke findes, om Grunden skulde være, at der just i de Egne, hvor Brakteaterne fremdrages, havde raadet særlige Ufredstider, og at Befolkningen derfor her saa ofte havde valgt at skjule de kostbare Hængesmykker i Jorden. Paa den anden Side maa der dog mindes om,

at Tolkningen af Guldfundene som hengjemte Skatte ikke overalt kan siges at være tilfredsstillende. Snarere synes det, at ikke sjældent lignende religiøse Motiver som i tidligere Afsnit af Oldtiden kunne have tilskyndet til at foretage disse Nedlægninger, eller med andre Ord, at de for en stor Del vel maa være at betragte som Offerfund. Af og til foreligger der i Guldfundene sammen med Brakteater en eller flere smaa Glasperler. For disse uanselige og værdiløse Stykkers Vedkommende er Tolkningen: hengjemt Skat jo paa Forhaand udelukket. Men ud fra Opfattelsen: religiøse Nedlægninger forstaaer man ikke ret vel, hvorfor Brakteatfundene ere saa stærkt lokalt begrænsede. Thi religiøse Motiver til slige Nedlægninger i Jorden maatte vel kunne gjøre sig gjældende mange Steder i Landet.

En simplere Forklaring paa Hængesmykkernes pletvise Forekomst maatte det synes at være, om hver Brakteatgruppe repræsenterede et Fabrikationscentrum: et Værksted, hvor Stykkerne vare blevne fremstillede, og hvorfra de vare spredte ud til nærmeste Omegn (jvfr. S. 176 og 197). Saa mange Grupper der lader sig paavise, saa mange Værksteder skulde der i hvert Fald have været, paa Fyen følgelig mindst 3, paa Sjælland nogle flere. Dette vilde svare ikke ilde til, hvad der kjendes fra andre Afsnit af Oldtiden, at der stundom hist og her lader sig paavise større eller mindre Industriomraader.

Alligevel møder der strax et Forhold, som gjør, at heller ikke nævnte Forklaring kan kaldes fuldt tilfredsstillende. Den dækker i hvert Fald ikke Fænomenet helt. Undersøger man nemlig Brakteatfundene nærmere, vil det vise sig, at der ikke alene — som det forlængst har været kjendt — indenfor det enkelte større Fund ofte kan udpeges to eller flere Brakteater slaaede med et og samme Stempel, men at det hellerikke ganske sjældent er Tilfældet, at Brakteater fremstillede med et fælles Stempel kunne være fundne paa indbyrdes fjerntliggende Steder. Der skal anføres nogle Exem-

pler herpaa. Tæt syd for Kongeaaen er der saaledes ved Dovre i Lintrup Sogn optaget en Brakteat, som viser en ornamentalt behandlet Dyrefigur. Selvsamme Stempel er imidlertid anvendt til 4 andre Exemplarer, af hvilke de to ere fundne midtvejs mellem Silkeborg og Viborg ved Skovsborg i Levring Sogn, og de to andre ved Aars mellem Hobro og Løgstør. Fra Skodborg i Nærheden af Haderslev hidrøre bl. a. 3 Brakteater udførte med et og samme Stempel: men med dette er endvidere præget et Exemplar fundet godt en Milsvei nordvest for Kolding, ved V. Nebel. Fra Over-Hornbæk nær Randers stamme bl. a. to Brakteater, hvortil en Mage foreligger fra Sjælland, dog uden nærmere Stedsangivelse. En Brakteat fra det nordlige Jylland er slaaet med samme Stempel som en, der mulig er fundet paa Sjælland. Og i et Fund fra Højbjerg Sogn, Viborg Amt, er en Brakteat præget med samme Stempel som en anden, der siges fremdraget i Skaane. Disse Exempler vise tydelig, at der har været en ikke helt ringe Vexelvirkning mellem de forskellige Brakteatomraader. Man har handlet og byttet. De Hængepyrdelser, der saaledes optræde indenfor den enkelte lille Gruppe, repræsenterer følgelig ikke udelukkende, hvad der er tilvirket der paa Stedet.

Vil man da Spørgsmaalet om Brakteaternes strøgvisse Forekomst nærmere til Livs, maa man studere det i noget større Sammenhæng. Man maa medinddrage i Undersøgelsen alle de mange andre, med Brakteatfundene væsentlig samtidige Guldfund fra Mark og Mose, der foreligge fra Danmark, dels de store samlede Fund med Smykkeringe til Hals, Arm og Finger, med Barrer, Ringguld, Mønter etc., dels de mange enkelte Fund af Smykkeringe, Betalingsguld, Knapper, Mønter o. a. Dette er tillige saa meget bedre, som just med det større Studiemateriale Faren for Tilfældigheder ved Oldsagstoffets Indsamling bliver ringere.

Af slige Guldfund er der i det nuværende Danmark fremdraget ca. 300. Enkelte af dem, saaledes visse Smaaringe

(Ringguld) til Betalingsbrug, o. a., strække sig dog mulig tilbage til det forudgaaende Kulturafsnit, Folkevandringstiden, fra hvis Spiralfingerringe de ikke altid ganske kunne skjælnes.

Antallet af Fund fra de enkelte Landsdele, Sjælland, Fyen, Nørrejylland etc., er i det Hele og store saa nogenlunde lige- ligt, naar de paagjældende Omraaders forskjellige Størrelse tages i Betragtning. Fra Sjælland foreligger der ca. 70 Fund, fra Bornholm ca. 45, fra Lolland-Falster 13, fra Fyen mindst 70 og fra Nørrejylland knapt 90. Ganske karakteristisk er det at se, at Sønderjylland kun kan opvise et Dusin; ogsaa Brakteater ere jo, som det før blev seet, sjældne her.

Derimod komme Forskjelligheder tildels til Syne, naar man betragter Guldfundenes Forekomst indenfor det enkelte Landomraade. Af de nævnte 70 sjællandske Fund falde saaledes ca. 25 paa Præsto Amt og en Snes paa Sorø Amt. Af de nordlige Amter have Frederiksborg og Københavns henholdsvis 8 og 7 at opvise, og fra Holbæk Amt er der 7, af hvilke eet, dog overordentlig kostbart, er fremdraget i Havet lidt udenfor Kysten. Det er altsaa Sjællands sydlige og sydøstlige Halvdel, der er rigest paa Guldfund.

Dette Resultat er imidlertid ganske betydningsfuldt; thi det svarer jo i Hovedsagen til, hvad der nylig saaes med Hensyn til de sjællandske Guldbrakteaters Forekomst, at de foreligge i anseligt Tal fra den større, sydøstlige Halvdel, men i hvert Fald hidtil mangle i den mindre, nordvestlige. Indenfor det fyldigere Materiale, som Guldfundene med Smykkeringe, Barrer, Ringguld, Mønter etc. ere, blive Mod-sætningerne naturlig noget mindre grelle end indenfor det mindre Materiale: Brakteaterne.

Hvad denne hyppige Forekomst af Guldfund i den sydlige og sydøstlige Halvdel af Sjælland betyder, derom kan der ikke være Tvivl. Guldet var det indførte, kostbare Metal. Det var kun der, hvor Velstand havde til Huse, og hvor der var talrige Handelsforbindelser, at Guldet kunde finde Vei frem, anskaffes og oparbejdes til Smykkebrug. Det maa

saaledes antages, at i den efterromerske Jernalder Befolkningen i nævnte Del af Sjælland indtog en fremtrædende Plads i Sammenligning med Fællerne mod Nord paa Øen.

Her bringes man imidlertid til at erindre et Forhold, som giver denne Iagttagelse forøget Interesse og Vægt, nemlig, at ogsaa i det forudgaaende Afsnit af Jernalderen, Folkevandrings-tiden, den sydøstlige Halvdel af Sjælland, nuværende Præstø og Sorø Amter samt en Del af Kjøbenhavns og Frederiksborg Amter, spillede en særlig Rolle. I Folkevandrings-tiden er det Gravfundene, som ere Kilden til vor Viden. Saa godt som alle de mange rige sjællandske Fund fra Skelet-grave, med malede Glaskar, med Bronzespande, Bronzefade, Øsekar og Sier og andet værdifuldt importeret Husgeraad og fremdeles med store, iøjnefaldende Smykker af Guld eller Sølv, hidrøre fra nævnte Amter, saaledes de prægtige Fund fra Gravpladser eller enkeltliggende Grave ved Nordrup, Himlingøie, Varpelev, Valløby, Egebjerg, Rislev, Thorslunde etc. etc. Nuværende Holbæk Amt og nærmest tilstødende Del af Kjøbenhavns Amt have derimod kun ganske enkelte betydeligere Gravfund fra Folkevandrings-tiden at opvise. Dette Forhold blev iøvrigt allerede for henved en Menneskealder siden erkjendt, og det siden da stærkt øgede Oldsagstof har kun yderligere bekræftet det.

Gjennem paa den ene Side Brakteatfundene og de øvrige Guldfund fra den efterromerske Jernalder og paa den anden Side Gravfundene fra Folkevandrings-tiden fremkommer der saaledes for Sjællands Vedkommende en smuk Parallel mellem Kulturforholdene her i den tredie og den anden Fjerdedel af Aartusindet efter Chr. F. Man seer, hvorledes livlige Handelsforbindelser, Velstand og Magtstilling udførmede i det 3. Aarhundrede i visse Egne fortsatte sig uforandrede her Tider igjennem.

Ikke mindre interessante Oplysninger give de fyenske Guldfund fra den efterromerske Periode. Ligesom det nylig anførtes, at de fyenske Brakteatfund i hvert Fald hidtil kun

optræde paa begrænset Omraade, over en Stribe fra Kysten omtr. midtvejs mellem Nyborg og Svendborg og saa i nordvestlig Retning over og et godt Stykke forbi Odense, saaledes vil det findes, at ogsaa de samtidige andre Guldfund for den langt overveiende Dels Vedkommende holde sig just til det samme Strøg som Brakteaterne. I ganske særlig Mængde optræde de i Egnen om Herregaarden Broholm. Over en Strækning af godt og vel en Kvadratmils Størrelse er der i Gudme Sogn og tilstødende Dele af Oure og Hesselager Sogne foruden det velkjendte kostbare Broholm-Guldfund med Smykkeringe, Brakteater og Ringguld fremdraget henimod 30 forskellige Guldfund, dels bestaaende af flere Stykker, dels og oftest dog kun af et enkelt: en Guldmønt, et Mundblik til Sværdskede, Ringguld, Halsring osv., og stundom meget kostbare. Fig. 12 gjengiver et saadant Guldfund, optaget Aar 1902 ved Harvning paa Agerjord ved Gudme, godt en Fjerdingvei nordvest for Broholm. Det er et Sæt af større og mindre Ringe, til Metalværdi: 1210 Kr. Paa en aaben Armring dannet af en boiet, trind Guldstang hænge to Guldbaand til Sværdskeider, gjorte af en rund Stang, der er sammenrullet i $3\frac{1}{3}$ tætliggende Vindinger til aflange, flade Ringe. Imellem disse er endvidere paa Armringen anbragt 3 i hinanden hængende Spiralringe af Størrelse som Fingerringe.

Der er overhovedet ikke nogen Plet i Danmark, som paa et saa lille Fladerum som den nævnte Egn om Broholm kan opvise saa mange efterromersk Jærnalders Guldfund. Gan-ske eiendommeligt er det ogsaa, at alle de 4 massive og væg-tige Guldknapper til Prydelse paa Sværdfæster, som kjendes fra Danmark, ere fundne just paa denne Plet, nemlig 3 ved Eisemosegaarde i Gudme Sogn og 1 ved Albjerg i Oure Sogn.

Fremdeles er der i de nærmeste Sogne, navnlig mod N. og NV., gjort en Del Guldfund og saa iøvrigt navnlig i Egnen om Ringe samt ved Odense og derfra nord- og nordvestefter. Herfra hidrøre jo ogsaa mange Brakteater. Udenfor dette Strøg kjendes kun et ringe Antal Guldfund, nemlig et ved Middelfart

og et ved Strib, 3 andetsteds i Vends Herred, et i Nærheden af Kjertemind, ca. 10 i Syd- og Vestfyen, 3 paa Taasinge og 2 paa Langeland. Nogle af disse ere Smaafund, andre ganske kostbare.

Fig. 12. ³/₄.

Atter spørges der, hvad Aarsagen vel kan være til denne stærkt lokalt begrænsede Forekomst af Guldfundene paa Fyen, og atter lyder Svaret, at det maa være, fordi Strækningen fra midtveis mellem Nyborg og Svendborg, over Ringe og Odense og videre nordvestpaa i Modsætning til de omliggende Landomraader har huset en særlig velhavende, talrig og fremstaaende Befolkning. Og søger man for Fyens Vedkommende ligesom nys for Sjællands tilbage til Fundene fra det nærmest forudgaaende Kulturafsnit for at erfare, hvor

ifølge dem den rigeste og mest fremstaaende Befolkning maa antages at have haft sit Sæde, saa bliver det just paa nævnte Strækning. Ganske vist foreligger der fra Fyen ikke paa langt nær saa mange rigt udstyrede Fund fra Folkevandringstidens Skeletgrave som fra Sjælland. Paa Fyen herskede nemlig i det 3. til det 5. Aarhundrede Ligbrænding Side om Side med Jordfæstelse af ubrændt Lig; hvor førstnævnte Gravskik fulgtes, medgaves der som Regel ikke den Døde et særligt stort eller kostbart Udstyr. De indholdsrige Fund fra fyenske Skeletgrave ere dog alle fremdragne just paa det Strøg, der her er Tale om, saaledes Fundene fra Aarslev, Eskilstrup, Sanderumgaard etc. Hertil maa dog føies, at ogsaa de største Urnegravpladser fra samme Tid overveiende hidrøre fra denne Strækning; her nævnes Gravpladserne ved Broholm, Hesselager, Ringe og Fraugde. Om ikke andet bevise de i hvert Fald Tilstedeværelsen af en talrig Befolkning her.

Vi vende os endelig til Nørrejylland. Atter her er der visse ganske eiendommelige Hovedforhold at iagttage vedrørende den geografiske Fordeling af Guldfundene med Smykkesager, Barrer, Ringguld, Mønter etc. Af de ca. 90 Fund fra denne Landsdel falde langt de færreste paa de vestlige Amter, nemlig 9 paa Ribe Amt, 8 paa Ringkjøbing Amt og kun 2 paa Thisted Amt. Altsaa kun omtrent $\frac{1}{5}$ af Fundene hidrører fra disse 3 tildels store Amter; endvidere er det gennemgaaende mindre Fund. Langs Vestkysten fra Hanstholm til i Høide med Varde ere Guldfundene kun faa i Antal — et Par Fund foreligger fra Egnen om Ulvborg i Ulvborg Herred. Dette svarer imidlertid ganske til, hvad der foran saaes ved de nørrejydske Brakteatfund, at der fra hele denne Strækning kun haves et enkelt. Ganske forskjelligt er dette fra, hvad der var Tilfældet navnlig i den ældre Bronzealder. Da var det, som nys nævnt, tværtimod Jyllands Vestegne, som vare de guldrigeste, og fremdeles Jyllands Midtamt, Viborg Amt. I dette er der fra den efterromerske Jærnalder, afseet fra Brakteatfundene, kun gjort 5 Guldfund, og

af disse falde 3 just paa den Strækning midt i Amtet, hvor Brakteater forekomme i betydelig Mængde.

Kun i det sydlige Hjørne af Nørrejylland's Vestsider træffes nogle Guldfund (og Brakteatfund). Forklaringen er vel den, at der her dengang var et Knudepunkt for Handel og Skibsfart. Ogsaa fra det følgende Afsnit af Oldtiden er der paa samme lille Strækning gjort flere betydelige Fund med Guld- og Sølv-sager.

Paa Nørrejylland's nordlige Amt og paa de østlige Amter falder Hovedmassen af Guldfundene. Nogle af disse ere gjorte i Nærheden af Steder, hvorfra Brakteatfund hidrøre, andre derimod langt fra saadanne. Ikke ganske sjældent ere mere eller mindre kostbare Guldsager fundne her i Kystegne, saaledes i Vendsyssel, hvad der vel er et Udtryk for, at de paagjældende Steder afgave Støttepunkter for Handel og Skibsfart.

Mere i Enkeltheder at faa Tag i, hvor der i Nørrejylland, som paa Øerne, har været særlig velstaaende og fremtrædende Egne, lader sig i hvert Fald nu ikke med Sikkerhed gjøre — bortset fra de tidligere nævnte Omraader med Brakteatfund. Dertil er Materialet ikke stort nok endnu. Til en vis Grad kan det dog ikke undre. Thi heller ikke efter Gravfundene fra det nærmest forudgaaende Tidsafsnit, Folkevantringstiden, at dømme, synes der dengang, som paa Øerne, at have været Egne med en særlig tæt og velstaaende Befolkning i Nørrejylland.

Som et Supplement til, hvad der her er fremført, skal der til Slut gjøres Rede for Guldfundenes Metalværdi. Om muligt bedre end ved Ord vil man gjennem Talstørrelser faa en Forestilling om, baade i hvor betydeligt et Antal Guldfundene haves, og hvorledes de fordele sig i Landet.

Den samlede Værdi af alle de i det nuværende Danmark indtil Udgangen af Aar 1915 fremdragne Guldfund fra den efterromerske Jernalder — Brakteater, Moner, Smykkeringe, Ringguld, Barrer, Beslag etc. — er godt 56,000 Kr.

Paa Sjælland er der fundet for ca. 8300 Kr. Guld. Heraf

falder ca. 1100 Kr. paa Frederiksborg Amt og godt 250 Kr. paa Kjøbenhavns Amt. Guldfundene fra Holbæk Amt repræsenterer en Værdi af ca. 2350 Kr., hvortil dog maa bemærkes, at 1809 Kroners Værdi har et enkelt Fund, en Halsring og et Stykke Ringguld optagne i Stranden udfør Havnsø i Skippinge Herred; et andet Fund, til Værdi 359 Kr., er gjort nær Havet, ved Tømmerup i Arts Herred. Fraregnes disse kostbare 2 Fund bliver der kun lidt tilbage til Holbæk Amt. I hele Ods Herred er der saaledes kun fundet for 22 Kr. Guld. Hvad Sorø og Præstø Amter angaaer, er der hist fundet for ca. 2450 Kr., her for ca. 1950 Kr.

Forholdsvis overmaade meget Guld hidrører fra Bornholm, for ca. 5900 Kr. eller ca. $\frac{1}{10}$ Del af den samlede Værdimasse. Hertil bidrage ikke lidet de mange Fund af romerske Guldmønter, hvorpaa denne Ø mere end nogen anden Egn af Danmark er rig; langt over Halvdelen stammer herfra. Bornholm er nu det paa Guld næstrigeste Amt.

Paa Falster er der kun fundet for knapt 300 Kr. Guld, paa Lolland derimod for ca. 3500 Kr. Iøvrigt synes det, at Guldfundene fra disse 2 Øer fortrinsvis hidrøre fra Steder, der ligge Vandet nogenlunde nær.

Fyen, specielt Svendborg Amt, er nu den guldrigeste Del af Danmark. I Odense Amt er fundet for ca. 2600 Kr., i Svendborg Amt for 16,700 Kr. eller næsten $\frac{1}{3}$ Del af den samlede Værdimasse fra hele Landet. I Svendborg Amt er imidlertid ogsaa fremdraget de største kjendte Guldfund, Broholm-Fundet, til en Værdi af over 7100 Kr., og endvidere Brangstrup-Fundet, til en Værdi af ca. 2700 Kr. Af den samlede Sum for Fyens Vedkommende falde 12,000 Kr. paa Broholm-Eggen, 3550 Kr. paa Ringe-Eggen og 1850 Kr. paa Odense-Eggen og nærmeste Strækning videre mod NV. og N. Paa Taasinge er fundet Guld til en Værdi af 633 Kr., paa Langeland til en Værdi af 222 Kr. Som det vil sees, bliver der da ikke meget tilovers til hele den øvrige Del af Fyen, kun ca. 1050 Kr.

Fra Nørrejylland hidrører for ca. 17,500 Kr. Guld. Heraf

falde paa Hjørring Amt over 4000 Kr., Aalborg Amt 4200 Kr., Randers Amt 4450 Kr., Aarhus Amt omtr. 1350 Kr. og Veile Amt knapt 1500 Kr. Guldet aftager saaledes kjendelig i Mængde i Nørrejylland Østside, naar man gaaer sydoover. I Modsætning hertil staa Ribe Amt med Guld til en Værdi af ca. 675 Kr., Ringkjøbing Amt med godt 450 Kr., Viborg Amt med ca. 750 Kr. og Thisted Amt som det guldfattigste Amt i Danmark med ca. 140 Kr. I de 4 sidstnævnte Amter, der repræsenterer Vestjylland og en stor Del af Midtjylland, er der saaledes kun fundet $\frac{1}{9}$ Del af Værdimassen fra hele Nørrejylland. Tydelig viser dette, hvor forholdsvis fattige paa Guld disse Egne vare i den efterromerske Jærnalder. Det var væsentlig sydøstfra, at Ædelmetallet nu kom til Danmark.

Dette er, hvad der i korte Hovedtræk for Øieblikket synes at kunne udtales om Guldfundene fra den efterromerske Jærnalder og deres geografiske Fordeling i Landet. Navnlig turde de Resultater, som her ere vundne, være af Betydning til at vise, at man næppe til Forklaring af den paaafaldende Mangel af samtidige Gravfund fra Størstedelen af Landet tør gribe til saa dybtliggende Aarsager som Folkeforskydninger, Udvandringer og Indvandringer. Den Omstændighed, at Guldfundene fra Tiden ved og nærmest efter det 1. Aartusindes Midte i hvert Fald paa Sjælland og Fyen optræde samstedes som de rige Gravfund fra nærmest forudgaaende Aarhundreder og væsentligst kun dér, turde tyde paa en Kontinuitet i Udviklingen, som er meget sigende.

TILLÆG.

A. Samtlige Brakteatfund.

(Dels Fund af Brakteater alene, dels Fund med Brakteater og andre Sager).

Frederiksborg Amt. 4 Brakteater (Atl. 78—79, 93—94); nær Slangerup. LXXVII—LXXX. — 12 Br, hvoraf 6 ere fastgjorte 2 og 2 til 3 cylinderformede Rør af Guld (Atl. 230 i 5 Explr. og 236 i 7 Explr.), 1 Guldperle og 3 Stykker af Ringguld; Stenholts

Vang, Nøddebo S., Holbo H. 3824—28. — 1 Br (Atl. 77); vistnok ved Esrom So. 8655. — 1 Br (Stephens III, 84; Lyngø Gyde, Lyngø S., Lyngø-Frederiksborg H. C 1835. — 1 Br; Vexø, Vexø S., Olstykke H. C 8780.

Kjøbenhavns Amt. 1 Brakteat (Atl. 171); nær Roskilde (maaske ved Leire). MDCLII. — 1 (mulig dog 2) Br (begge Atl. 239); nær Kjøge. 12370 (det andet Explr. i Stockholms Museum. 2884). — 1 Br (Montelius: Från jernaldern, Pl. 1 Fig. 10) og 1 lille rundt Hængesmykke af Guld (Montelius: l. c. Pl. 1 Fig. 16); Eiby, Eiby S., Ramsø H. C 156—57.

Sorø Amt. 1 Brakteat, 3 mindre Spiralringe, 6 sammenkjædede Stykker af Ringguld og 3 Stykker vistnok af Hals- og Armringe (1 afb. S. 176, Fig. 1), alt af Guld; Halskov Overdrev, Taarnborg S., Slagelse H. ⁴⁻¹¹/₀₃. Se S. 175.

Præsto Amt. 1 Brakteat (Atl. 149); Moen (mulig Nordfeld, Elmelunde S.). CCXVI. — 3 Br, tosidige, alle 6 ens, fæstede til et Guldrør (Atl. 76); nær Kongsvad Aa ved Faxe, Faxe S. og H. MDCLXXXVIII. — 1 Br (Atl. 71); Faxe, Faxe S. og H. 8069. — 1 Br (Atl. 85); Lellinge Kohave, Lellinge S., Bjeverskov H. 8744. — 8 Br (Atl. 217 i 4 Explr., 226, 233 og 238 i 2 Explr.), 1 stor forgyldt Solvfibula (som Worsaae, 428), 9 Perler af Glas og 1 af Rav; Maglemose ved Gummersmark, Bjeverskov S. og H. 12524—30. — 1 Br (Stephens II, 63); Lekkende Have. Ø. Egesborg S., Baarse H. 21433. — 1 Br (nærmest Atl. 93); Aversi, Aversi S., Tybjerg H. ⁸/₁₅.

Sjælland. 1 Brakteat (Atl. 166); mulig dog ukjendt Findested. 4120. — 1 Br (Atl. 100). 8649. — 1 Br (Atl. 13). 8656.

Bornholms Amt. 3 Brudstykker af 1 Brakteat (Atl. 146); Søndre Udmark, Ronne S., Vester H. MMLIII. — 1 Br (Atl. 224); Bakkegaard, Pedersker S., Sønder H. 2999. — 1 Brudstykke af Brakteaten MMLIII, 4 Mønter (1 Theodosius II og 3 Leo I), 1 mindre Spiralring, 2 Stykker af Ringguld, 1 Barre, 1 Knap og 1 flad, lille Klump, alt af Guld; Sandegaard, Aaker S., Sønder H. C 336—44. — 1 Br (Vedel: Bornholms Oldtidsminder, Fig. 385); Kjollergaard, Nylarsker S., Vester H. C 5366.

Maribo Amt. 1 Brakteat (Atl. 82); Karenslyst, Branderslev S., Lollands Norre H. MMCCXIX. — 1 Br, tosidig Forsiden nærmest som Aarb. 1870, Pl. 19 Fig. 2; Freilev, Kjettinge S., Musse H. C 9473. — 1 Br (S. 176, Fig. 2); i Stranden ud for Sønderby, Fæmø S., Fuglse H. ⁹/₀₆.

Odense Amt. 10 Brakteater (Atl. 218, 227, 232, 240 i 5 Explr. og 241 i 2 Explr., disse sidste 7 dog slaaede med et og samme Stempel), 37 Stykker af Ringguld og 2 Klumper af Guld; Bolbro, Odense St. Knuds Lands., Odense H. 12430—36. Sammesteds-

fra maaske 1 Halsring af Guld; 8505. — 1 halv Br (Stephens II, 52); Vedby, Søndersø S., Skovby H. 19248. — 3 hele og 1 halv Br og 2 Brudstykker af en femte (deraf Stephens III, 82 og 83; de 3 andre ere slaaede med et og samme Stempel); desuden 1 Øsken, mulig hørende til den halve Brakteat, 1 Sværdskelebeslag af Guld (som Soph. Müller: Jernalderen 572) og 15 Stykker af Ringguld; Killerup, Odense Vor Frue Lands., Odense H. C 1764—73. — 1 Br (nærmest som Atl. 6); Elmelund, Sanderum S., Odense H. C 8175. — 1 Br (S. 176, Fig. 3); Allesø, Allesø S., Lunde H. ⁶/₀₈.

Svendborg Amt. 7 Brakteater (Sehested: Fortidsminder, Pl. XLI Fig. a—g), 1 Fibula, Hals-, Arm- og Fingerringe, Ringguld, Barre, Stykker af Barrer, m. m., alt af Guld (Sehested, Pl. XLI—XLIV); Broholm, Gudme S. og H. 2804—10 og 8490—8504. — 1 Br (Sehested: l. c., Pl. XLV Fig. 5) og 1 Guldhalsring (ibidem Fig. 4); Hesselager Fredskov, Hesselager S., Gudme H. 7281 og 15615. — 1 Br (Atl. 221), 5 Mønter (1 Placidius Valentinian III, 1 Marcianus og 3 Leo I, en af disse sidste forsynet med Øsken), 1 mindre Spiralring og 1 Barre, alt af Guld; Rynkebygaard, Ringe S., Gudme H. 10037—10. — 1 Br; Lundeberg, Oure S., Gudme H. ¹/₀₈.

Fyen. 1 Br (Atl. 120), 8645. — 1 Br (Atl. 116), 8648. — 1 Br (Atl. 101), 8650. — 1 Br. C 5074. — 1 Br. (= 15615), Odense Museum.

Hjørring Amt. 3 Brakteater (Atl. 97 og 150—51) og 19 Glasperler; ved Hjørring (mulig ved Steilbjerg, Asdal S., Vennebjerg II). MDCVI—IX. — 1 Br (Atl. 178), efter Sigende i Forbindelse med nogle nu ikke bevarede Guldsager: 1 Mønt, 1 eller 2 Barrer og mulig 1 Br; Aphoim, Flade S., Horns H. MDCLXVI. — 1 Br (= Atl. 166) og 1 lille Hængesmykke af Guld, samt efter Sigende andre ganske lignende, men nu ikke bevarede Br; det nordlige Jylland. MDCCXVIII—XIX a.

Aalborg Amt. 3 Brakteater (deraf 1: Atl. 220); Bjørnsholm S., Slet H. 5938—39. — 1 Br og sammesteds vistnok 1 Guldhænge; Skovlund, Hammer S., Kjær H. C 1415 og C 1478. — 3 Br (S. 178, Fig. 5, samt Atl. 165 i 2 Explr.), 2 Efterligninger af Mønter (S. 178, Fig. 4), 3 mindre Spiralringe, alt af Guld; Aars, Aars S. og H. C 11364—69 og ²⁵/₁₄. Se S. 177. — 15 Br (S. 178—79, Fig. 6—11), 6 Stykker af Ringguld og 1 Glasperle; Aars, Aars S. og H. ²⁻²²/₁₄. Se S. 178.

Thisted Amt. 1 Brakteat; Seierslev Klitter, Seierslev S., Morso Norre H. C 4110.

Viborg Amt. 8 Brakteater (Atl. 70 i 2 Explr., 165 i 2 Explr., 170, 174, 180 og 189); Skovsborg, utvivlsomt Levring S., Lysgaard H. CCXCV—CCXCIX og C 17. — 2 Br (Atl. 107 og 161); mellem Høibjerg og Ans Kro, Høibjerg S., Lysgaard H. 6478 og

6873. — 7 Br (Atl. 196 i 2 Explr. og Atl. 198 i 5 Explr.), 1 Guld-knap og 1 Glasperle; Torning Vesterhede, Torning S., Lysgaard H. 6800, 7746, 9639, 10298, ^{13/09}, ^{26-27/09} og ^{29/10}. Se S. 176. — 5 Br (Atl. 100 i 2 Explr., 112, 114 og 173), 1 stor forgyldt Sølv-fibula (som Worsaae, 428) og 3 Glasperler; nær Noraa ved Over-Hornbæk, Hornbæk S., Sønderlyng H. 9613—15 og 9877—79. Til Fundet høre maaske endnu 2 Glasperler og 1 Bronzetorn til en Fibula; 9800. — 10 Br (deraf 1, foreliggende i 9 Explr., afb. i Boye: Oplys. Fortegn., S. 88), 2 mindre Guldspiralringe, 3 Stykker af Ringguld, 1 lille Sølvbarre, 2 smaa Brudstykker af Jærn og 18 Glasperler; Stenholt, Kragelund S., Hids H. 13987—95. — 1 Br (Montelius: Från jernaldern, Pl. 1 Fig. 5; Vindum Stenhuse, Vindum S., Middelsom H. C 158.

Randers Amt. 2 Brakteater, den ene tosidig (Atl. 129—30), og 4 mindre Spiralguldringe; Lyngby, Lyngby S., Randers Sønder H. MCCCXXXIII, MCDLXXXII—III og 8543—44. — 1 Br (Stephens II, 68); Ølst S., Galten H. 20963. — 1 Br (Stephens IV, 98); nær Randers. C 5470. — I Joh. Lauerentzens Katalog til Museum Regium, 1726, er Del II 3, Pl. II Nr. 14 D afbildet en Brakteat, funden 1698 paa Mols; den er mulig identisk med Atl. 121 (Mus. Nr. 8646), der fra Kunstkamret (Montkabinettet) afleveredes til Museet uden Oplysning om Findested.

Aarhus Amt. 1 Brakteat (Atl. 231); Brille, Tørring S., Vrads H. 8690. — 3 Br (2 af disse slaede med et og samme Stempel) og 4 smaa Brudstykker af en fjerde, 1 Armring, 5 mindre Spiralringe, 2 Stykker af Ringguld og 1 lille Klump, alt af Guld; Hvolbæk, Fruering S., Hjelslev H. C 1381—86, C 1392 og C 1397—1400.

Veile Amt. 6 Brakteater (3 af disse slaede med et og samme Stempel, omtr. som Atl. 192; af de 3 andre er 1 ganske som Montelius: Från jernaldern, Pl. 1 Fig. 11) og 5 Glasperler; V. Nebel, V. Nebel S., Brusk H. C 3846, C 6099—6101 og C 10015.

Ringkjøbing Amt. 10 Brakteater (deraf Atl. 192 i 8 Explr. og 190), 1 Hængesmykke (Atl. 209), $1\frac{1}{2}$ Menneskefigurer af Guldblik, 11 Stykker af Ringguld og 3 Stykker smeltet Guld; Nørre Hvam, Borbjerg S., Hjerm H. MCCIV—IX og C 20. — 1 Br og 1 Bronze-fibula (som Soph. Müller: Jernalderen, 548); Holmsland, Ny S., Hind H. C 2771—72. — 5 Br (deraf Stephens IV, 97; af de 4 andre ere 2 slaede med et og samme Stempel), Brudstykker af en stor Sølvfibula (som Worsaae, 428), 2 mindre Spiralringe af Guld og 12 Glasperler; Kjellers Mose, Estvad S., Ginding H. C 5221—26.

Ribe Amt. 1 Brakteat (Atl. 193); Snorup, Tistrup S., Øster Horne H. 8800. — 14 Br (deraf Stephens III, 78; III, 79 i 2

Explr.); III, 80 (i 3 Explr.); af de øvrige 8 ere 2 slaede med et og samme Stempel og 4 andre (omtr. som Atl. 190) ligeledes med et og samme Stempel; som disse 4 menes en femte (nu indsmeltet) Brakteat at have været) og Fragm. af 1 forgyldt Sølvfibula (som Worsaae, 428); Skonager, Næsbjerg S., Skads H. C 712—19. — 1 Br (= Atl. 192); Store Anst, Anst S. og H. C 1858. — 6 Br (alle slaede med et og samme Stempel, omtr. som Atl. 173) og 9 Glasperier; Orten, Varde Lands., Vester Horne H. C 3502—08. — 13 Br (deraf Stephens IV, 99 (i 3 Explr.); IV, 100 (i 5 Explr.); samme Stempel som Stephens III, 78, fra Skonager); IV, 101; IV, 102 og IV, 103), 1 Mundblik af Guld til Sværdskede (som Soph. Müller: Jernalderen, 571) og 1 Glasperle; Darum, Darum S., Gjørding H. C 5227—33.

Norrejyland. 1 Brakteat. 16466.

Ukjendt Findested. 1 Brakteat (Atl. 69). U. Nr. — 1 Br (Atl. 98). CDXXXII. — 1 Br (Atl. 127). MDCLIII. — 1 Br (Atl. 126); mulig dog fra Skaane. 7138. — 1 Br (Atl. 134). 8644. — 1 Br (Atl. 121); mulig dog fra Mols, se foran under Randers Amt. 8646. — 1 Br (Atl. 122). 8647. — 1 Br (Atl. 109). 8652. — 1 Br (Atl. 162). 8653. — 1 Br (Atl. 106). 8654. — 1 Br, tosidig (Atl. 75). 8657. — 1 Br (Atl. 74). 8658. — 1 Br (Atl. 203). 8659. — 1 Br (Atl. 168). 8660. — 1 Br (Atl. 167). 8661. — 1 Br (Atl. 194). 8662. — 1 Br (Atl. 188). 8663. — 1 Br (Atl. 176). 8664. — 1 Br (Atl. 177). 8665. — 1 Br (Atl. 172). 8666. — 1 Br (Atl. 190). 8667. — 1 Br (Atl. 72). 8668. — 1 Br (Atl. 154). 8669. — 1 Br (Atl. 182). 8670. — 1 Br (Atl. 138). 8672. — 1 Br (Atl. 169). 8674. — 1 Br (Atl. 80). 8675. — 1 Br (Atl. 164); mulig dog ikke fra Danmark. 9488. — 1 Br (Atl. 98). C 16. — 1 Br (Atl. 171). C 18. En anden Br præget med samme Stempel, uden Oplysn. om Findested, er solgt til Udlandet. — 1 Br (Atl. 172). C 19. — 1 Br (Atl. 23); usikkert dog om fra Danmark. C 1047. — 1 Br (Atl. 197). C 1055. — 1 Br (Atl. 100) opbevares i Udlandet.

B. Romerske Solidusmøntfund.

Fund indeholdende Guldmonter og indgaede i Tiden efter 1893; i Tilslutning til Liste over Møntfundene før 1893, meddelt af P. Hauberg i Aarb. f. nord. Oldk. 1894, S. 343 og 347).

1 Libius Severus og 1 Leo I, begge med Øsken; Jordrup, Jordrup S., Anst H., Ribe Amt. C 9536 og ¹⁹/09. — 1 Constantius II (Medaillon); Allesø, Allesø S., Lunde H., Odense Amt. ³/08. — 1 Theodosius II; Kollergaard, Ibsker S., Bornholms Øster H., Møntsamlingens Protokol (Mk. 676. — 1 Constantius II; Gudme, Gudme S. og H., Svendborg Amt. Mk. 733. — 1 Valentinianus I; Norre Søby S., Aasum H., Odense Amt. Mk. 745. — 1 Constantin d. St.; Brøholm, Gudme S. og H., Svendborg Amt. Mk. 787. — 1 Constantin d. St. og 1 Stykke af en Guldarmring som SM 567; Bol-

tinggaardskov, Ringe S., Gudme H., Svendborg Amt. Mk. 976 og ³/₀₅. Paa samme Eiendom er tidligere fundet 1 M. Claudius Tacitus, med Øsken; C 6143. — 1 Julius Nepos; Midskov, Mesinge S., Bjerge H., Odense Amt. Mk. 1166.

C. Samtlige Fund af andre Guldager.

(Smykkeringe til Hals, Arm og Finger, Perler, Sværdskebeslag, Ringguld, Barrer etc. etc. Denne Liste omfatter saaledes alle andre Guldager end Brakteater og Monter, som — undertiden dog med nogen Tvivl — kunne henføres til den efterromerske Jernalder og ere fremdragne udenfor Grave, i Tidsrummet indtil Udgangen af Aaret 1915.)

Frederiksborg Amt. Lille Stykke af Ringguld; Helsingør Havn, Lyng-Kronborg H. 19584. — 1 Ringguld; Grønholt Overdrev, Grønholt S., Lyng-Kronborg H. 19627. — 1 Ringguld; Hjørlande Overdrev, Hjørlande S., Lyng-Frederiksborg H. 21052. — Halsring som SM 562; Annisse, Annisse S., Holbo H. C 21. — 2 Spiralarmringe som SM 565; mellem Hundested og Lynæs, Torup S., Strø H. C 55. — Spiraloprulning i Perleform; formentlig nær Frederiksborg. C 127. — Spiralfingerring som SM 568; Voxtrupgaard, Esbønderup S., Holbo H. C 5421. — Lille Spiraloprulning; Nyvangsgaard, Kyndby, Kyndby S., Horns H. C 7731.

Kjøbenhavns Amt. Ganske lille, sluttet Ring; V. Saaby, Saaby S., Voldborg H. 2677. — 1 Ringguld; Ballerup, Ballerup S., Smørum H. 19104. — 5 sammenkjædede Ringe af Størrelse som Finger- ringe; Sømose i Ballerup S., Smørum H. C 1508. — Stykke af Ringguld; Omegnen af Kjøbenhavn. C 3514. — Stykke af Ringguld; Galgebakke ved Roskilde, Sømme H. C 10013. — Stykke af Ringguld; Ølby, Høielse S., Ramsø H. ³¹/₀₄.

Holbæk Amt. 1 Ringguld og 2 Stykker af Ringguld; Gjerslev, Gjerslev S., Løve H. 12362—63. — 1 Beslag; Høiby, Høiby S., Ods H. 15374. — Halsring SM 564 og Stykke af Ringguld; Havnsø, Følleslev S., Skippinge H. C 23 og C 5218. — Ganske lille Guldfigur; Trønninge, Kundby S., Tudse H. C 166. — Fingerring; Tjørnelunde Mølle, Finderup S., Løve H. C 1419. — Stykke af Ringguld; Bennebo Bakke, Skamstrup S., Tudse H. C 1738. — 2 Armringe; Tømmerup, Tømmerup S., Arts H. C 7149—50.

Sorø Amt. 4 Ringguld; Høstentorp, Terslev og Frerslev S., Ringsted H. 199—201 og MMCXCIV. — Knap (afb. Boye: Oplys. Fortegnelse, S. 42); Slagelse. 6923. — Stykke af Ringguld; Veterslev, Veterslev S., Ringsted H. 7899. — Halsring; Benløse, Benløse S., Ringsted H. 8506. — Stykke af Ringguld; Gjerlev, Gjerlev S., Slagelse H. 8542. — 2 Stykker af Ringguld, sammenkjædede; Aarløse, Terslev S., Ringsted H. 11046. — Spiralfingerring (afb. SM 568); Brøby, Brøby S., Alsted H. 11295. — Haandleddering som SM 567; Enø, Karrebæk S., O. Flakkebjerg H. 12356. — Spiral-

oprulning; Slagelse Bymark, Slagelse H. 16139. — Stykke af Ringguld; Falkensten, Gjerlev S., Slagelse H. 19090. — Stykke af Ringguld; Skuderlose, Testrup S., Ringsted H. C 1437. — 1 Ringguld; Kongemose ved Stenmagle, Stenmagle S., Alsted H. C 1795. — Stykke af Ringguld; Krøierup, Bromme S., Alsted H. C 3222. — Stykke af Ringguld; Boeslunde, Boeslunde S., Slagelse H. C 3968. — Afhugget Haandletring nærmest som SM 566; Alsted S., Alsted H. C 4809. — Svær, afhugget Barre; Venslev, Venslev S., V. Flakkebjerg II. C 6239.

Præsto Amt. Stykke af Ringguld; Blangslev, Mogenstrup og Hammer S., Hammer H. 2558. — Stor Ring vistnok til Hals (afb. Worsaae, 453); Hellested, Hellested S., Stevns H. 6487. — 1 helt og 1 afhugget, mindre Ringguld; Tvede, Toksværd eller Nestelsø S., Hammer H. 8522—23. — Lille Hængesmykke; vistnok Lyderslev, Lyderslev S., Stevns H. 10736. — Stykke af Ringguld; Arnoie, Hellested S., Stevns H. 11123. — Spinkel Spiralfingerring; Kogseby, Fanefjord S., Møenbo H. 16790. — Stykke vistnok af en Halsring; Boserup, Toksværd S., Hammer H. 21580. — Halsring som SM 563; Faxe S. og H. C 247 og C 3430. — Lille Hængesmykke; Stubberup, Faxe S. og H. C 761. — Barre; Glumsø Præstemark, Glumsø S., Tybjerg H. C 1032. — 1 Sværdbeslag med Granatindlægning; Bakkebølle, Vordingborg Lands., Baarse H. C 1060. — Stykke af Ringguld; Taagerup Overdrev, Alslev S., Faxe H. C 2304. — Stykke af Ringguld; Vallo Dyrehave, Valloby S., Bjeverskov H. C 3296. — Stykke af Ringguld; Herlufsholm Stenskov, Rislev S., Tybjerg H. C 4436. — Fingerring; Storehedinge, Stevns H. C 5072. — Stykke af Ringguld; Hekkerup, Tybjerg S. og H. C 5468. — Del af Armring som SM 565; Tegstrup, Udby S., Baarse H. C 6525. — Stykke af Ringguld; i Vandet mellem Bogø og Tæro, Baarse H. C 7147. — 1 Ringguld; Holtug S., Stevns H. C 9534. — Traad bukket i Ringform; Store-Linde, Karise S., Faxe H. C 11372. — Fingerring; Glumsø, Glumsø S., Tybjerg II. ³⁰/08.

Sjælland. Stang, mulig udrettet Armring; indsendt fra Holbæk. 7297.

Bornholms Amt. »Guldgubber«; Sylten, Ibsker S., Øster H. eller mulig tildels ukjendt Findested paa Bornholm. 121, MMCCXXXII, 4189 og 8684. — »Guldgubber« og 2 Stykker af Ringguld; Sortemuldt, Ibsker S., Øster H. CCCXVII—VIII og 21070. — Guldgubber; Bornholm. CMVIII—IX. — Spiraloprulning i Perleform; Hvide Odde, Knudsker S., Vester H. MCCLXXXVII. — »Guldgubber«; Smøenge, Vestermarie S., Vester H. MDCCCXLVI—VII. — »Guldgubbe« og 3 Guldmonter; nær Svaneke. 4714. — 1 Guldbaand til Sværdskede (afb. Worsaae, 430 og Stykke af 1

lignende, 2 Ringguld, 1 hel Barre og Stykke af en anden, samt 14 Guldmonter: Kaasbygaard, Rutsker S., Norre H. 5433—37. — Stykke af Ringguld; Østermarie S., Øster H. 6936. — 1 Ringguld; Bornholm. 8521. — »Guldgubber«; vistnok Bornholm. 8679—83. — Halsring (afb. Vedel: B. O., 383); 56. Selveiergaard, Vestermarie S., Vester H. 10754. — Stykke af Armring; vistnok Nyker S., Vester H. 11497. — 1 Ringguld (mulig en Barre); Østerlarsker S., Øster H. 18152. — Stykke af Ringguld; 17. Vornedgaard, Vestermarie S., Vester H. 18448. — 3 Spiralarmringe (en afb. SM 565) og 11 Stykker af Ringguld; Bækkegaard, Klemensker S., Nørre H. 19774—76, 20156—57 og 20180—81. — 1 Ringguld; Hasle, Nørre H. 21456. — Halsring som SM 563, udrettet; Dalegaard, Olsker S., Nørre H. 22248. — Stykke af Ringguld; Østerlarsker S., Øster H. C 249. — 1 Ringguld; 1. Vornedgaard, Pedersker S., Sønder H. C 1025. — Barre; Knudsker S., Vester H. C 1361. — Stykke af Stang; Gildesboet, Østerlarsker S., Øster H. C 1362. — Fingerring; 19. og 21. Selveiergaard, Østerlarsker S., Øster H. C 1523. — 2 Stykker af Ringguld, sammenkjædede; 20. Selveiergaard, Klemensker S., Nørre H. C 2151. — Barre og 29 Guldmonter; Salt-holmsgaard, Ibsker S., Øster H. C 4811—13. — 1 Ringguld; 4. Vornedgaard, Østerlarsker S., Øster H. C 7405. — 3 smaa Stykker af en Stang; Hallene, Bodilsker S., Sønder H. $\frac{2}{07}$. — Stykke af Ringguld; Skovgaard, Bodilsker S., Sønder H. $\frac{15}{13}$.

Maribo Amt. Lille Spiraloprulning; Veiringe, Aastrup S., Falster Sønder H. 3837. — Halsring (afb. Worsaae, 431); Veileby Skov, Veileby S., Fuglse H. 9152. — 17 Stykker helt eller afhugget Ringguld; Ullerslev, Aunede S., Lollands Sønder H. 11055, 11067—68, 11076—77, 11484—86, 12168 og 13126. — Armring som SM 566; Vaabensted, Vaabensted S., Musse H. 13272. — 8 Stykker helt eller overhugget Ringguld, sammenkjædede; Abed, Stokke-marke S., Lollands Sønder H. 15191. — 2 udrettede Armringe nærmest som SM 565; Nagelsti, Thoreby S., Musse H. C 190. — Stykke af Ringguld; Slemminge, Slemminge S., Musse H. C 1072. — 2 udrettede Stykker af Ringe; Østofte, Østofte S., Fuglse H. C 1610 og C 1763. — 2 noget ufuldstændige Spiralarmringe som SM 565 og 4 Stykker af Ringguld; Magletving, Vesterborg S., Lollands Nørre H. C 1883—86. — Stykke af Ringguld; Flintinge, Thoreby S., Musse H. C 5040. — 1 Ringguld; Oustrup, Eskild-strup S., Falster Nørre H. C 6145. — 5 Ringguld, sammenkjædede; Lille Lindet, Birket S., Lollands Nørre H. C 7406. — Udrettet Halsring som SM 563; Vaalse, Vaalse S., Falster Nørre H. $\frac{2}{06}$.

Odense Amt. Stykke af Ringguld; Aasum, Aasum S. og H. 11781. — Barre; Kronborghus, Lunde, Lunde S. og H. 22177. — 2 Ringguld; Zastrov, Søndersø S., Skovby H. C 48—49. — Haand-

ledsring som SM 567; Strib, Veilby S., Vends H. C 63. — 1 Ringguld; Zastrov, Sondersø S., Skovby H. C 2211. — 2 Ringguld, sammenkjædede; Bolbro, Odense St. Knuds Lands., Odense H. C 2725—26. — 1 Ringguld; Hunderup, Odense St. Knuds Lands., Odense H. C 3586. — Stykke af Ringguld; Skydebjerg, Skydebjerg S., Baag H. C 5517. — 1 Ringguld; Elmelund, Sanderum S., Odense H. C 7152. — 1 Ringguld; Middelfart, Vends H. C 7404. — Lille Stykke af Ringguld; Harndrup, Harndrup S., Vends H. C 11818. — Stykke af Ringguld; Askeby, Sørslev S., Skovby H. ³/₀₆.

Svendborg Amt. Guldbelagt Bronzefibula, aflugget Barre, 1 mindre Spiraling, 9 Spiralperler og 7 Monter (alt afb. Sehested: Oldsager fra Broholm-Eggen, Pl. XLVI); Elsehoved, Oure S., Gudme H. 2700—01, 10575, 22375 og C 1532. — 1 Mundblik til Sværdskede afb. Sehested, XLV, 6; Oure, Oure S., Gudme H. 4463. — Naal; Frederikshoi, Frørup S., Vinding H. 6797. — Stykke af Ringguld (afb. Sehested, XLV, 16); Oure, Oure S., Gudme H. 8961. — 2 Haandledsringe (afb. Worsaae, 447): Svindinge, Svindinge S., Gudme H. 9600. — 1 Beslag med Karneoler (afb. Sehested, XLV, 3); Lundeborg, Oure S., Gudme H. 12317. — Sværdknap (afb. Sehested, XLV, 7); Eisemosegaarde, Gudme, Gudme S. og H. 14001. — Stykke af Stang (afb. Sehested, XLV, 15); Albjerg, Oure S., Gudme H. 16095. — Stort Stykke mulig af Halsring; Rynkeby, Ringe S., Gudme H. 16930. — Halsring som SM 561; Vornæs, Landet S., Sunds H. 19697. — Sværdknap (afb. Sehested, XLV, 8); Eisemosegaarde, Gudme, Gudme S. og H. 20837. — 2 større Ringguld, Hængesmykker, Fingerring m. m. samt 48 Monter (Aarb. f. nord. Oldk. 1866, S. 327 ff.); Brangstrup, Ringe S., Gudme H. 22259—81 og C 1529—30. — Spinkel Halsring; Boltinggaardskov, Ringe S., Gudme H. C 78. — Stykke af Armrings som SM 567; Nyborg, Vinding H. C 245. — 1 Ringguld (afb. Sehested, XLV, 10); Gudme, Gudme S. og H. C 783. — Spiralperle (afb. Sehested, XLV, 12); Gudme, Gudme S. og H. C 784. — Perle (afb. Sehested, XLV, 13); Gudme, Gudme S. og H. C 1797. — 1 Ringguld (afb. Sehested, XLV, 2); Lundeborg, Oure S., Gudme H. C 1800. — 2 Stykker af Ringguld, sammenkjædede; Ellinge, Ellinge S., Vinding H. C 1805. — Sammenbøiet, lille Baand (afb. Sehested, XLV, 14); Gudme, Gudme S. og H. C 1836. — 1 Ringguld; Sandholts Lyndelse, Sandholts Lyndelse S., Salling H. C 1947. — Stang, mulig Barre; Aarslev, Aarslev S., Vinding H. C 3487. — 3 Stykker af Ringguld; Espe, Espe S., Salling H. C 4413. — Stykke af Ringguld (afb. Sehested: Archæol. Undersøgelser, XXI, 8); Gudme, Gudme S. og H. C 4608. — 1 Ringguld; Langaa, Langaa S., Gudme H. C 4817. — Sværdknap som SM 570; Eisemosegaarde, Gudme, Gudme S. og H. C 5075. — 1 Ringguld; Hesselager, Hesselager S., Gudme H. C 5474.

— Lille Stykke af Ringguld; Pudselykkegaarde, Skrobelev S., Langelands Norre H. C 5739. — Stykke af Ringguld; Gudme S. og H. C 5994. — Ganske lille Barre; Gudme, Gudme S. og H. C 6250. — Sværdknap som SM 570; Albjerg, Oure S., Gudme H. C 6332. — Lille Skive med Glasflus; Tangegaard, Oure S., Gudme H. C 9160. — Fingerring; Møllegaard, Skjellerup S., Vinding H. C 9161. — Halsring som SM 561; Bjernemark, Bregninge S., Sunds H. C 9538. — Stykke af Ringguld; Eisemosegaarde, Gudme, Gudme S. og H. C 10202. — 1 Mundblik til Sværdskede som SM 571; Hou, Hou S., Langelands Norre H. C 11373. — Sammenkjædede Guldbaand til Sværdskede, Ringguld og Armrings (afb. S. 189, Fig. 12); Gudme, Gudme S. og H. C 11379. — Stykke af Ringguld; Egense, Egense S., Sunds H. $\frac{5}{10}$. — 1 Ringguld; Stenhøigaard, Gudme S. og H. $\frac{6}{10}$.

Fyen. Armrings nærmest som SM 565; Bøgebjerg. 6475.

Hjørring Amt. Stykke af Barre: mulig Volstrup, Volstrup S., Dronninglund H. 7611. — 2 Spiralarmsringe som SM 565; Grønholt ved Bangsbo. Flade S., Horns H. 7946—47. — 1 Ringguld (afb. Worsaae, 434); Langtved, Volstrup S., Dronninglund H. 11480. — Lille, rundt Hængesmykke; Linderup, Tolstrup S., Børglum H. 15352. — Halsring (afb. Worsaae, 432); Øland, Øland S., Øster Han H. 16398. — Stykke af Ringguld; mulig Øster Brønderslev S., Børglum H. 19777. — Rundt Hængesmykke, lille Bronzering og 34 Glasperler; Øster Monkjær, Broust S., Øster Han H. 20209. — Lille, rundt Smykke; Tolstrup S., Børglum H. 21071. — 1 Ringguld; Asdal S., Vennebjerg H. B 3624a. — Stykke af Ringguld; Gjol, Gjol S., Hvetbo H. C 760. — Udrettet Halsring af Hovedform som SM 562; Nørkjær Mølle, Dronninglund S. og H. C 1507. — Stykke af Ringguld; Bangsbostrand, Flade S., Horns H. C 1789. — 1 Ringguld; Sønderlev, Skallerup S., Vennebjerg H. C 2862. — Fingerring; Lønstrup, Maarup S., Vennebjerg H. C 9425.

Aalborg Amt. Spiralarmsring som SM 566; Viveterp, Rostrup S., Hindsted H. 9654. — Lille Stykke af Ringguld; Bælum S., Hellingum H. 10534. — 1 Ringguld; Rold Skov, Rold S., Hindsted H. 11501. — Stykke af Ringguld; Tottrup, Sønderup S., Hornum H. 20965. — Afhugget, baandformet Ringguld; Nielsminde, Sulsted S., Kjær H. C 24. — 5 Halsringe som SM 563; Fræer Nordmark, Fræer S., Hellingum H. C 320—24. — Stykke af Ringguld; Mov, Mov S., Fleskum H. C 1371. — 1 baandformet Ringguld; Neder Karls, Valsgaard S., Hindsted H. C 6527. — Fingerring; Store Binderup, Binderup S., Gislum H. C 9426. — Stykke af Ringguld; Mov, Mov S., Fleskum H. C 10203.

Thisted Amt. Fingerring; Vils, Veierslev S., Morso Sønder H.

C 7403. — 1 Guldbaand til Sværdskede som SM 572; Hundborg Mose, Hundborg S. og H. C 10204.

Viborg Amt. Udrettet Stykke vistnok af Halsring; Høibjerg Mølle, Elsborg S., Lysgaard H. 9190. — Lille, rundt Smykke; Mavsing, Vinderslev S., Lysgaard H. C 1391. — Stykke af Ringguld; Dybdal mellem Faarup og Brandstrup, Vindum S., Middelsom H. C 1548. — Fingerring; Vorninggaard, Vorning S., Sønderlyng H. C 3324. — 1 Ringguld; Skals, Skals S., Rinds H. C 5471.

Randers Amt. 1 Mundblik til Sværdskede som SM 571; mulig Voldby S., Randers Nørre H. CLXXXIX. — 4 Haandledsringe som SM 567 (de 3 sammenkædede) og 1 udrettet Stykke af en fente; Bendstrup, Todbjerg S., Øster Lisbjerg H. 6246. — Halsring og Stykke af Ringguld; Balle, Todbjerg S., Øster Lisbjerg H. 8513—14. — Haandledsring af egen Form; Tebbestrup, Haslund S., Galten H. 18889. — 1 Ringguld med indslaaede, halvmaaneformede Ornamerter; Grund, Favsing S., Sønderhald H. 21432. — Lang Guldstang, mulig udrettet Ring; Rane Ladegaard, Ebeltoft Lands., Mols H. C 6213 og C 7148. — Stykke af Ringguld; Hobro. C 6240. — Stykke af Ringguld; Kovsted, Kovsted S., Nørhald H. C 6330. — 1 Ringguld; Sønder Kastrup, Lime S., Sønderhald H. C 6333. — Stykke af Ringguld; Rane Ladegaard, Ebeltoft Lands., Mols H. C 7151. — Lang Guldstang, vistnok en udrettet Halsring som SM 562, oprullet i uregelmæssig Spiralform; Kjærbygaard, Kjærby S., Gjerlev H. C 9427. — Barre, sammenboiet i Ringform; Balskov, Mørke S., Øster Lisbjerg H. ²/₁₁.

Aarhus Amt. Fingerring; Alling, Alling S., Gjern H. 8526. — 1 Ringguld; Naarup, Gjern S. og H. 9758. — Lille Stykke af Ringguld; Underup, Underup S., Nim H. B 4283. — Lille Halsring som SM 563; Silkeborg Vesterskov, Tem S., Vrads H. C 266. — Lille Stykke vistnok af en Haandledsring som SM 567; Høgmose i Ølsted S., Vester Lisbjerg H. C 1506. — 1 Ringguld; Skvæt Mølle, Skanderup S., Hjlemslev H. C 1601. — Storstedel af 1 Mundblik til Sværdskede med Granatindlægning, som SM 571; Skjoldellev, Lading S., Sabro H. C 3465. — 2 Barrer, den ene overhugget; Stjær, Stjær S., Framlev H. C 4373—74. — 1 Ringguld; Ingerslev, Tiset S., Ning H. C 6531. — 1 Ringguld; vistnok fra Aarhus Stift. C 6660.

Veile Amt. 1 Guldbaand til Sværdskede som SM 572; Kalsbol, Raarup S., Bjerger H. 4473. — Halsring med Runcindskrift afb. Worsaae, 366; Straarupgaard, Dalby S., Nørre Tyrstrup H. 8563. — 1 Ringguld, 4 Stykker af Ringguld, 1 lille Hængesmykke og 2 større Klumper af Guld; Gammelsole, Øster Snede S., Norvang H. 13977, 18892, 22358, C 81—82, C 217 og C 328. — Spiralhaandledsring (afb. SM 566); Ris, Givskud S., Norvang H. 16396. —

1 Ringguld; Bindeballe, Randbøl S., Tørrild H. 19779. — 1 Ringguld; Kolding Fjord. C 693. — Spinkel, firsidet Stang, stærkt forbukket; Remmerslund, Hedensted S., Hatting H. C 6659. — Spirallullet, overbrudt Guldbaand; Stenderup, Stenderup S., Hatting H. C 7732. — 2 Stykker af et tyndt, fladt Baand; Andkjær, Gaverslund S., Holmans H. C 7768. — Lille Stykke af Ringguld; Refsgaard, Egtved S., Jerlev H. ³/₀₉.

Ringkjobing Amt. Fingerring; Nørre Gjording S., Hjerm H. 2664. — Lille Ring med indslaaede Ornament; Feldborg, Haderup S., Ginding H. C 86. — 2 Stykker af Ringguld; Søndermølle, Sevel S., Ginding H. C 1573. — 2 smaa Stykker af Ringguld; Lavmark, Sevel S., Ginding H. C 2854. — Fingerring; Veilstrup, Ulvborg S. og H. C 3426. — Spiraloprullet Perle som SM 569; Linde, Asp S., Hjerm H. C 6335. — Barre; Herregaardsmarken, Ulvborg S. og H. C 9418. — Fingerring; Møgelbjerg, Vinding S., Ulvborg H. C 9423.

Ribe Amt. Hul, kuglerund Perle; Egholt, Leirskov S., Anst H. 14090. — Lille Spiraloprulning; Gammel Skodborghus, Veien S., Malt H. 20141. — Stykke af Ringguld; Nørre Veirup, Veirup S., Gjording H. C 1456. — Hængesmykke; Egholt, Leirskov S., Anst H. C 2035. — Hængesmykke; Tangevei i Ribe, Ribe H. C 3215. — 1 Ringguld; Hillerup, Farup S., Ribe H. C 9528. — 1 Ringguld; Askov, Malt S. og H. C 9535.

Nørrejylland. 1 Ringguld; Refsgaard. 8562.

Ukjendt Findested. Lille Ringguld. Uden Nr., Boye: Oplys. Fortegn., 830. — Stykke af Barre. Uden Nr., Boye 852. — 2 »Guldgubber«. 5313 og 5314. — Halsring som SM 563. 9451. — 1 »Guldgubbe«. C 1056. — 2 »Guldgubber« og Stykke af en tredje. C 6655. — Lille Stykke af Ring med indslaaede halvmaaneformede Ornament. ²/₀₄.

CARL NEERGAARD.

GETTY CENTER LIBRARY

3 3125 00606 8965

